ÇÖL KAPLANI FAHREDDİN PAŞA

MEDİNE MÜDAFAASI

ROMAN

TİMAŞ

21. BASKI

Sadece İncelemek İçindir
Ücreti Yoktur
İnceledikten Sonra Siliniz ve Bulursanız Satın Alınız.

İSMAİL BİLGİN

Levent Şahverdi Arşivi

iyi ki kitaplar var...

TİMAŞ YAYINLARI

İstanbul 2018

timas.com.tr

Levent Şahverdi Arşivi

MEDİNE MÜDAFAASI
Çöl Kaplanı Fahreddin Paşa
İsmail Bilgin

Türk Roman-Öykü

TİMAŞ YAYINLARI | 1575
Roman Dizisi | 68

YAYIN YÖNETMENİ
İhsan Sönmez

EDİTÖR
Ümran Tüzün

KAPAK TASARIMI
Ravza Kızıltuğ

1. BASKI
Mart 2008, İstanbul

21. BASKI
Nisan 2018, İstanbul

ISBN
ISBN: 978-975-263-496-1
9 789752 634961

TİMAŞ YAYINLARI
Cağaloğlu, Alemdar Mahallesi,
Alayköşkü Caddesi, No: 5, Fatih/İstanbul
Telefon: (0212) 511 24 24
P.K. 50 Sirkeci / İstanbul

timas.com.tr
timas@timas.com.tr
facebook.com/timasyayingrubu
twitter.com/timasyayingrubu

Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Sertifika No: 12364

BASKI VE CİLT
Sistem Matbaacılık
Yılanlı Ayazma Sok. No: 8
Davutpaşa-Topkapı/İstanbul
Telefon: (0212) 482 11 01
Matbaa Sertifika No: 16086

YAYIN HAKLARI
© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak
Timaş Basım Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi'ne aittir.
İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Levent Şahverdi Arşivi

MEDİNE MÜDAFAASI

Çöl Kaplanı Fahreddin Paşa

İsmail Bilgin

Levent Şahverdi Arşivi

İSMAİL BİLGİN

1964 yılında Gelibolu'nun Evreşe nahiyesinde doğdu. İlkokul ve ortaokulu burada bitirdikten sonra liseyi Gelibolu'da okudu. 1984 yılında İstanbul Üniversitesi Jeoloji Mühendisliği'ni kazandı. Fakülteyi 1988 yılında bitirip yüksek lisansını yaparken 1990 yılında mezun olduğu okula asistan olarak geri döndü. 1993 yılında yüksek lisansını, 1999 yılında da doktorasını tamamladı. 2000 yılında kendi isteğiyle üniversiteden ayrılıp bir kamu kuruluşunda çalışmaya başladı.

Küçüklüğünden beri okuma ve yazmaya karşı büyük tutkusu olan yazar, 2000 yılında Ömer Seyfettin Hikâye Yarışması'nda İstanbul Depremi'ni anlattığı "Ne Oluyor Dendiği Zaman" adlı hikâyesiyle birinci oldu. Bu tarihten itibaren artan bir gayretle yazı hayatını sürdüren İsmail Bilgin, 2014 yılında Eskader tarafından tarih dalında *Kut'ül Amare* romanı ile; 2015 yılında da Yazarlar Birliği tarafından tarihî roman dalında ilk defa verilen "Büyük Ödül"e Çanakkale romanları/araştırmaları sebebiyle layık görüldü.

Daha çok yakın tarih konularını, özellikle de I. Dünya Savaşı dönemini ele alan eserlerle çocuklarda tarih bilincinin oluşmasına katkıda bulunmak için tarihî hikâyeler ve gençlik romanları yazdı ve yazmaya devam ediyor.

Başlıca Eserleri:

Gelibolu, Çanakkale'ye Gidenler, Çanakkale Destanı, Çanakkale Günlüğü, Çanakkale Tufanı, 57. *Alay Çanakkale-Galiçya-Filistin üçlemesi, Çanakkale'nin Kadın Kahramanı, Sarıkamış-Beyaz Hüzün, Elveda Balkanlar, Medine Müdafaası, Kut'ül Amare, İlk Diriliş, Ankara'nın Ateştir Yolu, Kurtuluşun Kahramanları-1 ve* 2 (10 kitaplık iki seri), *Alparslan'ın Akıncısı* (5 kitap).

Levent Şahverdi Arşivi

"Malûmunuz olsun ki kahraman askerlerim İslâm âleminin gözbebeği olan Medine'yi son fişeğine, son damla kanına, son nefesine kadar muhafaza ve müdafaaya memurdur. Buna, askerce ant içmiştir. Bu asker, Medine'nin enkazı içinde ve nihayet Ravza-i Mutahhara'nın altında kan ve ateşten örülmüş kızıl bir kefenle gömülmedikçe Medine kalesinin burçlarından ve Mescid-i Saadet minarelerinden Türk'ün al bayrağı alınmayacaktır!"

Fahreddin Paşa

Levent Şahverdi Arşivi

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti'nin yıkılmaya yüz tuttuğu yıllarda, Birinci Dünya Savaşı'nda askerimiz birçok cephede çarpıştı. Bu çarpışanlardan bir kısmı da Hicaz'daydı. Etrafları kuşatılmıştı. Yokluk içindeydiler. Ancak onlar ellerinden geleni sonuna dek yapmak için kararlı ve azimliydiler... Çamurlu su içtiler, hurma çekirdeklerinden ekmek yaptılar. En önemlisi çekirge yediler... Falih Rıfkı Atay'ın dediği gibi uçakla dahi üç beş kez yere inilerek gidilecek uzaklıkta, vatan diyerek, bayrak diyerek savaştılar. Sadece düşmanla değil, açlıkla, susuzlukla ve sıcakla da çarpıştılar.

MEDİNE MÜDAFAASI, Çöl Kaplanı Fahreddin Paşa onların mücadelesini gelecek nesillere anlatma ve tanıtma gayretinde olan bir kitaptır.

Fahreddin Paşa'yı ve yaptıklarını okuyup yazdıkça, hem gururlandım hem de üzüldüm. Cesur, inançlı, şerefine düşkün, görevine sadık, bayrağına, vatanına, milletine bağlı Türk paşasını bu kitap elbette hakkıyla anlatamaz. Zaten ben de o iddiada değilim. Ancak gelecek nesiller, çöllerde destan yazan bu paşamızı tanırlarsa, kitabı yazarken, duyduğum mutluluk bir kat daha artacaktır.

İngilizler, Fahreddin Paşa kadar büyük yararlar göstermemiş Lawrence'ı bütün dünyaya tanıttılar. Onu bir efsane yaptılar. Hatta 1962 yılında Arabistanlı Lawrence (*Lawrence of Arabia*) adlı filmi çevirdiler ve yedi dalda Oscar kazandılar. Ancak dünyayı dize getiren, baş eğmeyen, gerçek bir efsane olan Fahreddin Paşa'nın tam 97 yıl geçmesine rağmen bir sinema filmi yok. Belgeseli yok. Dizisi yok. Hikâyeleri ve romanları ne yazık ki yok...

Özellikle, bugün Orta Doğu'da olan biteni görünce, her türlü zorluğa, yokluğa rağmen görev yapan, başta paşamızın nezdinde, askerimizin orada yaşadıklarını hatırlamaya muhtaç olduğumuz ortaya çıkıyor.

Bin bir zorluk içinde görevini hakkıyla yapmaya çalışan Fahreddin Paşa'nın Medine Müdafaası'nı anlatma gayreti içinde oldum. Takdir elbette ki sevgili okuyucularımındır.

İyi okumalar efendim...

Levent Şahverdi Arşivi

Teşekkür

Yaklaşık bir yıldır bana büyük destek olan, kitabın ilk nüshasını titizlikle okuyan eşime, birlikteliğimizden, aile zamanımızdan çaldığım, bu durumu olgunlukla karşılayan kızıma ve oğluma çok teşekkür ederim...

Ekim 2006
İsmail Bilgin

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

1. BÖLÜM

Esaret kelepçesi, esaret nedir bilmeyenlerin
bileklerini incitemez.

5 Ağustos 1919/Malta

Malta'nın büyük bir tepesine kurulmuş tarihi Fort Salvatore kalesinin yüksek duvarları çok uzaktan kolayca fark edilir, kirece boyanmış duvarların dibine dikilmiş palmiye ağaçları hemen göze çarpardı. Hapishaneye doğru kıvrıla kıvrıla çıkan yolun her iki tarafındaki palmiye dalları, neredeyse birbirine değecek kadar uzanırdı. Akdeniz'in sık sık esen meltemlerinden palmiyeler bazen birbirleriyle vals yaparcasına ahenkli ahenkli sallanır, yolun üzerine gölgelerin dansı düşer, nefis manzaraya dalanlar yürüyüşün bitmesini asla istemezlerdi. Bu isteğin üzerine adımlar iyice yavaşlardı. Hele gündüzleri kadınların güneşten korunmak için kullandıkları şemsiyelerle limanda gezinmeleri, çarşı pazar dolaşmaları, dikkati çekerdi.

Malta adası, mavi denizin ortasında beyaz bir kuğu gibi süzülürdü. Limandan başlayarak tepenin yamaçlarına gelişigüzel serpiştirilmiş hissini veren bir ve iki katlı evlerin bahçelerinde rengârenk çiçekler açmıştı. Kaldırımlar, akşamüstü ada sakinlerinin palmiye gölgelerinde oturup sohbet etmeleriyle şenşenir, hayat, adada genellikle akşamları renklenir, hareketlenir ve bu hareketlilik mehtabın çıkmasına dek sürüp giderdi.

Gün, önce bu tarihi kalede doğardı sanki. Ada halkı güneşin sadece kendi adalarının arkasından doğduğu ve battığı zannına kapılır, bazı günler nefis bir manzara sunan bu tabloyu doya doya seyretmekten hoşlanırdı. Tepelerin ardından yükselen güneş ışınları, kalenin beyaz

Levent Şahverdi Arşivi

duvarlarına, camlarına vurur; buraları âdeta yangın yerine çevirirdi. Daha sonra güneş, gökyüzünde yavaş yavaş yükselmeye başladıkça, kırmızıdan sarıya döner, ışık ve gölge oyunları azalırdı. Palmiyeler, insanlar, dalgalar, martılar, hep bu oyunun birer sahnesi ve parçasıydı. Hayat, burada kendi oyununu oynamaya, zaman yavaş da olsa akıp gitmeye devam ederdi.

Tepedeki tarihi kale, geçmiş zamana şahitlik etmiş, kaderine terk edilmiş, kısa bir süre depo olarak kullanılmıştı. Yakın zamanda İngilizlerin burasını hapishaneye dönüştürmesiyle, ara vermiş olan tarih, şahitliğine tekrar başlamış burada sürüp gidecek hikâyenin başmekânı oluvermişti. Kale; iç içe geçmiş odalar ve yeniden düzenlenmiş büyük salonlardan, tepeye yakın müstakil evlerden oluşmuştu. Bütün bunlar, dışarıdan bakıldığında adeta bir oteli andıran kalenin soğukluğunu ve iticiliğini ortadan kaldırmaya yetmemişti.

Bir su kaynağının akıp yatağını bulması gibi sakin ve tekdüze geçen hayat, esir dolu vapurların limana yanaşıp, esaret kelepçesi takılan askerlerin ve sivillerin adaya getirilmesiyle iyiden iyiye hareketlenmişti. Bu hareketlenme kısa sürede çarşı pazara yansımış, esnafın cebi uzun süreden beri ilk defa para görmüştü.

Limana yolcu gemilerinin yanı sıra, savaş gemilerinden birkaçı da açığa demirlemişti. Bunun dışında, adanın koyları irili ufaklı balıkçı tekneleriyle doluydu. Balıkçılar, yaşanıp giden bu hareketliliği umursamadan, gamsız bir şekilde dalgaların kucağında leylim leylim sallanan teknelerinde işlerini yapıyordu. Halk, adalarına gelip gidenleri aslında hiç merak etmiyor, başkaları tarafından oynanan bu oyunun olabildiğince dışında kalıp Akdeniz'in o ağır ağır demlenen yaşamını sürdürmeye gayret ediyordu. Hele İngilizlere hiç aldırmıyor, alışveriş yaparlarken karşılarında eğilip bükülmüyor; Akdeniz insanın o sıcaklığı ve heyecanı gözlerinden okunmuyordu. Birilerinin gelip, kendi hayatlarına karışması, adada bazı düzenlemeler yapması hoşlarına gitmiyordu. Akdeniz'in ortasında doğal tutsaklığı yaşayan ada halkının gönlü kendi mekânlarının bir esaret adasına çevrilmesine razı olmuyordu. Ancak bu değişikliği engelleyebilecek güçte olmadıkları için de hiçbir şeye karışmadan hayatlarını sürdürmeye devam ediyorlardı.

Levent Şahverdi Arşivi

Malta adasında sınır tanımayan iki şey vardı: Biri Akdeniz'in meltemi, diğeri de adanın kireçtaşı falezlerine ve kumsallarına vuran deli dalgaları. Rüzgâr istediği zaman, istediği yerden eser, palmiye ağaçlarıyla dansa tutuşurdu. Dalgalar adadaki her şeye esir gözüyle bakar, "bu yalnızlıktan ve esaretten kurtulun" diyen inatçılıkla durmadan kayalara çarpardı. Bu hürriyet tablosunu tamamlayan martılar ise dalgalarda yüzer ve rüzgârın koynunda, çivit mavisi bir gökyüzünde doyumsuz şekilde uçarlardı.

Karıncaların gidip gelerek oluşturdukları yollar misâli, İngiliz askerleri de çarşıdan kaleye uzanan yoldan telaşsız bir şekilde bazen yürür, bazen de arabalarıyla hızla geçip giderdi. İngilizlere bakan kadın ve kızlara, camlarda gözleri yumuk bir şekilde yatan miskin kediler eşlik ederdi. Köpekler ise dilleri bir karış çıkmış halde palmiye gölgelerinde, yol üstünde ve kaldırımda yatarlar, gelen geçene aldırmazdı.

İç içe olup da birbirinden oldukça uzak duran iki farklı topluluk vardı adada; İngilizler ve Maltalılar...

***

Osmanlı aydınları, siyasetçileri ve komutanları adada gözaltına alınıyordu. Bu yüzden de savaş gemilerinin yanı sıra büyük yolcu gemileri de adanın limanına demirliyor ya da açıkta bekletiliyor, getirilen esirler kayıklarla karaya çıkartılıyordu. Limana ayak basanlar, zorlu bir yürüyüşle kaleye doğru tırmanmaya başlıyordu. Bu yürüyüş esnasında yorulan sivillere, İngiliz subay ve erleri tarafından yardım edilmediği gibi sert davranıldığı da oluyordu...

Esaretin utancı, mahcubiyeti yüzlerinden okunan bu esirler adaya ayak basınca, ayrı bir heyecan ve endişeye kapılıyordu: Nereye götürülüyorlardı? Nerede kalacaklardı? Ne yiyecek ve ne içeceklerdi? En önemlisi kendilerine nasıl davranılacaktı? İşte akıllarına gelen bir yığın soruyla Akdeniz sıcağında yokuşu tırmanıp, palmiyelerin arasından geçip uzaktaki kalenin yüksek duvarlarını görünce, eskiden korsanlar ve şovalyeler tarafından kullanılan bu kalede kalacaklarını anlıyorlardı.

Bakışlar ilk önce çekingen bir şekilde kalenin duvarlarında geziniyor, "Bu yüksek duvarlardan da kaçılmaz" düşüncesi hemen her esirin beynine hâkim oluyordu. Esir düşenler ilk önce kaçmayı düşünüyor, eğer buna imkân yok ise kaçmayı zamanla kafasından siliyor ve esareti istemeye istemeye kabullenmek zorunda kalıyordu...

Levent Şahverdi Arşivi

***

Fahreddin Paşa limana ayak bastıktan sonra bir süre bekledi. Mısır'da hastalanmış ve hastalığı tam geçmeden buraya getirilmişti. Ayakta zor duruyordu. Alnında boncuk boncuk biriken terler İspanyol nezlesinin şiddetlendiğini gösteriyor ancak onun bu terlemesini, sıcağa bağlayanlar, paşanın hasta halini fark edemiyorlardı. Malta'ya gelirken vapurda aldığı ilaçlar biraz olsun, direncinin artmasına yardımcı olmuştu. Paşa şimdi ise her dem sürüp giden bitkinliği iliklerinde hissediyordu. Yine de İngilizlere "Ben hastayım, bana yardım edin" demeyi askerlik gururuna yakıştıramadığı için bu yokuş yolu zor da olsa tırmanmayı düşünüyordu...

Fahreddin Paşa tepedeki kaleye şöyle bir baktı. Gözlerini hafifçe kıstı. Sonra sarı bıyıklarını dalgınlıkla yukarı doğru burdu. Değişik düşünceler içinde olduğu her halinden belliydi. Yanından geçip gidenlere aldırmadı. Neden sonra bir İngiliz yüzbaşı gelip sert bir şekilde:

– Yürüyün! diye kendisini ikaz etti.

Bunun üzerine paşa, sert sert baktı. Bir şey demedi. Ancak yüzbaşı paşanın kendisine ne demek istediğini gözlerinden okur gibi oldu. Tekrar ikaz edecekti ki vazgeçti. Hızla oradan uzaklaştı. Paşa, onun arkasından baktı. Kendi kendine:

– Yürüyelim bakalım, dedi.

Elinde küçük çantası vardı. İngilizler, kendisine iki valizinin daha sonra kalede verileceğini söylemişler, o da görevlilere "Bir şeyim kaybolmasın" demişti...

Fahreddin Paşa ağır ağır yürümeye başlayınca, bir Türk teğmeni yaklaşıp selam verdi:

– Paşam kolunuza gireyim isterseniz? Hastasınız herhalde...

– Sana yük olurum evladım.

– Yük mü? Aman paşam, siz sadece benim değil, Medine'de on beş bin Türk'ün hatta Koca Osmanlı'nın yükünü çektiniz. Şimdi kolunuza girsem, bunu asla yük olarak addedemem. Bilakis kendim için en büyük şeref sayarım efendim...

Paşa, teğmenin bu içten konuşmasından etkilenmişti. Birkaç kez yutkundu. Gözleri doldu... Bir şey diyecekti, diyemedi... Bu esnada

Levent Şahverdi Arşivi

teğmen, paşanın koluna girdi. El çantasını da aldı. Bir süre yürüdükten sonra Fahreddin Paşa genç subaya:

– Şunu unutma teğmen, ben kimsenin yükünü taşımadım. Sadece görevimi en iyi şekilde yapmaya gayret ettim.

– Tabii ki en iyi şekilde yaptınız komutanım.

– En iyi mi? O zaman neden buradayız? Neden esiriz ki?

– Bu, sizin elinizde değildi ki paşam.

– Öyle mi dersin? Ben ki Osmanlı'nın direnen en son kalesiydim. Plevne'de Osman Paşa, Edirne'de Şükrü Paşa gibi sadece görevimi yapmaya çalıştım. Üstelik şanlı tarihimizde bu örnekler dururken, daha kolay bir yolu seçemezdim ya!

– Bunu gayet iyi biliyoruz efendim.

Bu sözler üzerine Fahreddin Paşa durdu. Teğmenin yüzüne dikkatlice baktı.

Medine'de Fahreddin Paşa'nın titizliğini, disiplinini iyi bilen teğmen âdeta ürperdi. "Acaba kötü bir söz mü söyledim?" diye irkildi.

Paşa:

– Teğmen! Bu sözlerinle şu kezzap misâli yanan yüreğime, bir damla yağmur suyu gibi düştün. Bir an da olsa, içimdeki ateşi azalttın. Berhudar ol... Söylediklerin benim için çok önemlidir. Yaptıklarımı daha doğrusu görevimi hakkıyla yapmaya, hem de zor şartlarda yapmaya çalıştığımı, sizin gibi genç subaylar iyi biliyorsa mesele yok... Buna özellikle çok sevindim. Teşekkür ederim evladım.

– Efendim asıl ben teşekkür ederim...

Paşa hastalığını unuttu, direnci birden artmış gibi tepeyi tırmanmaya başladı. Teğmenin yardımıyla, alnında biriken terlere, yükselmekte olan ateşine aldırmadan gayret ederek, zorlu yolu yavaş yavaş yürüdü. Sonra tepedeki kaleyi görünce çeşitli düşüncelere daldı.

"Kartallar yüksek yerleri severmiş... Medine'den sonra burası... Ya daha sonra neresi? Ben ki en sıkıntılı günlerimi, en zor günlerimi Medine'de geçirmişim. Sıkıntı mı? Ah keşke o sıkıntıları hep çekseydim. Yine aç kalsaydık. Kurşunumuz bitseydi, çekirge yemeye hep devam etseydik de al bayrağımız Medine kalesinin burçlarından inmeseydi...

Levent Şahverdi Arşivi

Heyhat Paşa! Her gördüğüm kale bana Medine kalesini hatırlatıyor... Hatırlatıyor mu? Aşk olsun. Unutmadın ki hatırlatsın! Her gördüğüm bayrak, al bayrağımı görmeme yardımcı oluyor... Ben 188 gün Kahire'de, Kasr-el-Nil kışlasındayken bile bayrağım Medine kalesinde hâlâ dalgalanıyor, diye düşündüm.

Ne zaman bir kale, ne zaman yüksek bir tepe görsem, hemen buraya al bayrağımızı dikesim geliyor... Kendimi kandırdığımı, avuttuğumu bilsem de, şimdi Medine'de Türk bayrağı hâlâ dalgalanıyordur."

Paşanın gözleri kısılmıştı. Hep böyle olurdu zaten... Ya gözleri dolunca ya da sinirlenince kısardı gözlerini... Taşlı yolda ilerleyip de kale önüne geldiklerinde, kendini ikaz eden yüzbaşı gelen esirlere seslendi:

– İçeriye tek tek gireceksiniz! Üstünüz aranacak ve çantalarınıza bakılacak! Zorluk çıkarmayın! Bize yardımcı olun. Biz de size yardımcı olalım!

Bu uyarı üzerine subaylar hemen sıraya girdiler. İçeri tek tek alınmaya başladılar. Subayların, ana kapının hemen yanındaki nöbetçi kulübesinde, üstü aranıp çantası kontrol ediliyordu. Uzun süre teğmenin yardımıyla ayakta bekleyen Fahreddin Paşa, teğmenin kolundan sıyrıldı:

– Bu İngiliz subaylarının önünde desteksiz ayakta durmak isterim teğmen.

– Ama paşam hastasınız.

– Bir Türk subayı, bir komutanınız olarak, hastalığımı bu İngiliz subaylarına söylemeyi bile kendime zül sayarım.

– Ama...

– Merak etme. Ne olursa olsun, İngilizlerin önünde asla yere düşmeyeceğim...

Teğmen yavaşça kolunu çekti. Çantayı paşaya verdi. Gözlerini bir an olsun bu hasta ve yorgun paşadan ayırmadı. Onun arkasında durmaya devam etti.

Fahreddin Paşa'nın önündeki üç Türk yüzbaşısı kulübeye alınıp üstleri arandı. Çantaları didik didik edildi. Sıra paşaya geldiğinde o, nöbetçi kulübesi yerine doğruca geniş bir avluya doğru yürüdü. İngiliz yüzbaşı koşarak geldi kendisine:

– Üstünüzün ve çantanızın aranması gerekiyor, dedi.

– Aramak mı?

Levent Şahverdi Arşivi

– Evet.

– Bir Türk paşası üstünü aratmaz... Çantasını da!

– Ama...

Subay sözünü tamamlayamadı. Fahreddin Paşa yürüyüp gitmişti bile. Yüzbaşı sözlerini tekrarlamak istemişti. Ancak paşanın gözlerinin kısıldığını ve hafifçe yukarı bükülmüş bıyıklarının titrediğini görünce, onun sinirli biri olduğuna hükmetmiş, içinden "nasıl olsa yola gelir" demiş ve işinin başına dönmüştü. Teğmen de, paşanın arkasından gidecek iken İngiliz yüzbaşı ona engel oldu. Bunun üzerine genç subay:

– Ama o hasta, dedi.

– Öyle mi? Hiç de hasta birine benzemiyor.

– Fakat...

– Yerine geç teğmen!

Genç subay yerine geçerken, ağır ağır yürüyen komutanının arkasından gurur ve saygı dolu gözlerle bakakaldı...

***

Esir subaylar ve siviller büyük bir avluda toplanırken, bu esaret diyarında uzun yıllar sonra birbirini görenler kucaklaşıyor; "Böyle bir günde mi karşılaşacaktık? Düşman bayrağı altında, esaret zincirlerine bağlı iken mi kucaklaşacaktık?" deyip üzüntülü bir şekilde dertleşiyorlardı. Üzüntüleri arkadaşlarını görmekle bir nebze olsun hafifliyordu. Yüreklerinde yanan esaret ateşi ve bilinmezlikler kendilerini tedirgin ediyordu. Özellikle sivil Türkler sözde suçlardan dolayı buraya getirilmişti. Çoğu ilk defa duyduğu ve işlemediği bu suçlardan dolayı itham edilince, kendilerini ne kadar büyük bir çıkmazın beklediğini anlıyorlardı.

Esirlere dikkatlice bakan, üzerlerindeki esaretin, çaresizliğin, yenilmiş olmanın yitikliğini hemen görürdü. Ağır bir yükün altında hepsi ezilmişti. Bu eziklik yürüyüşlerinden, omuzlarının düşüklüğünden ve başlarının öne eğilmesinden kolayca belli oluyordu. Yine de İngiliz subayların önünden geçerken dik yürümeye gayret ediyorlardı.

Ailelerinden, vatanlarından uzaktaki bu adaya getirilenler, yaklaşık altı yüz yıldır köklü ama şimdilerde ayakta ölmeye başlamış bir çınarı andıran devletin evlatları, ilk defa esareti tadıyor, bu esaret rüzgârının esmesiyle, içlerinde yeşillenen ümit yaprakları titriyordu.

Levent Şahverdi Arşivi

***

İngiliz Yüzbaşı, Fahreddin Paşa'ya kalacağı yeri göstermesi için bir subay gönderdi. O da paşaya:

– Gidelim, dedi.

Fahreddin Paşa:

– Ya subaylarım ne olacak? diye sordu.

– Onlar mı? Bekleyecekler... Daha sonra yerlerine götüreceğiz.

– Çok beklemesinler ama...

– Orasını biz biliriz, dedi subay kibirli bir edâ ile... Paşa bu sözlere bir şey diyecekti ancak vazgeçti. Yavaşça yürüyüp genç subayı takip etti.

Paşa uzun bir süre koyu bir palmiyenin yanında beklemiş, biraz dinlenmişti. Bir süre esir subayların ve sivillerin durumunu izlemiş, daha sonra manzaraya dayanamayacağını anlayınca arkasını dönmüş, zakkumların çiçeklerini seyre dalmıştı.

Pembe çiçeğin yaprakları arasındaki örümcek ağı dikkatini çekmişti. Örümceğin oldukça geniş bir alana ördüğü ağlara sarı kelebek düşmüştü. Örümcek, kelebeğin çırpınışlarını, beyhude hareketlerini izliyordu. Kelebek onca narinliğine rağmen, ağların her tarafını sarmasına ve kanatlarındaki tozların silinmesine aldırmadan kanat çırpıyor, ağlardan kurtulmak istiyordu. İlk önceleri onu iştahla yemek isteyen örümcek yavaşça yuvasından çıkmış, sarı kelebeğe doğru ilerliyordu. Kelebeği korkutmak istiyordu. Kelebek ise ağlardan kurtulmak için durmadan çabalıyordu. Neden sonra uçları boydan boya siyah bir kuşakla çevrilmiş sarı kanadı yırtılıverdi. Ancak pes etmeye hiç niyeti yokmuş gibi yırtık kanadına rağmen çırpınıyor, ağlardan kurtulmaya çalışıyordu. Örümcek ise kelebeğe gittikçe yaklaşıyordu.

Fahreddin Paşa örümceğin kısa bir süre sonra kelebeği yiyeceğini düşünürken, sarı kelebeğin kanatlarıyla örümcek ağlarını yırtıp uçtuğunu gördü. Örümcek son bir hamle yapmış fakat geç kalmıştı.

Kelebek yırtık kanadına rağmen bir başka zakkumun çiçeğine konuvermişti...

Bu olayı izledikten sonra paşa esaretin önünde sonunda biteceğine dair inancı artmış, gözlerini avludaki esir subaylara ve sivillere çevirmişti:

Levent Şahverdi Arşivi

– İşte burada, hürriyete uçmaya hazır çok sayıda sarı kelebek var... Bileklerinde demirden kelepçeler, boyunlarında esaret zincirleri de olsa, biz bunları söker atarız! Evet paşa, atarız!

Sarı kelebeklere hürriyet çok yakışır. Hele ki bu sarı kelebekler esaret nedir hiç bilmemişlerse...

***

İngiliz subayının arkasından gelen Fahreddin Paşa, kalenin koğuş haline getirilmiş sıralı binalarının az ilerisinde, ağaçların arasında iki odalı bir eve girdi. Paşa, kaldığı yerin oldukça iyi döşendiğini gördü. Açıkçası bu kadarını beklemiyordu. Mısır'daki kötü muamelelerden sonra İngilizlerin kendisine böylesine konforlu bir yer vereceklerini hiç düşünmemişti. Bu yanılgı, moralinin daha da düzelmesine neden oldu.

Çantasını masanın üzerine bırakıp koltuğa âdeta çöktü. Terleyen alnını mendille sildi. Dili damağı kuruyor, başının döndüğünü hissediyordu. Midesi bulanıyor, gözleri bulanık görüyordu. Bayılacaktı sanki. Alnını silmeye devam ederken "Hayır bayılmamalıyım" diyerek kendi kendini telkin ediyordu.

Masasının üzerinde durmakta olan cam sürahiden zorlukla bir bardak su doldurdu. Elleri titreyerek içti. Son yudumda biraz su üstüne döküldü. Subay kendisine:

– Hasta mısınız, diye sordu.

– Hayır... Biraz yorgunum...

Subay kapıyı örtüp çıktığında, hemen koltuğa uzandı. Odadaki her şey dönmeye devam etti. Gözlerini kapattı. İçinde boşluğun, birçok uçurumun ve gayya kuyusunun çoğaldığını sandı. Bunlara düşmekten korktu. Farkında olmadan iki eliyle koltuğa sıkıca tutundu. Sonra aklına örümcekten kurtulan sarı kelebek gelince, "Hayır bu kuyulara düşmeyeceğim" dedi.

Karanlık gittikçe artıyordu. Koyu karanlığın içinde, adanın ucundaki fener hiç durmadan dönüyor sanki gecenin karanlığını dağıtmak istiyordu.

Gözlerini açtığında, bu sefer bir İngiliz yüzbaşısının pencereleri araladığını, içeriye bol miktarda gün ışığının dolduğunu fark etti.

Yüzbaşı:

Levent Şahverdi Arşivi

– Yatakta yatsaydınız daha rahat ederdiniz, dedi.

Paşa bu söze bir şey demedi. Bütün gece koltukta uyumuştu anlaşılan. Başı dönmüyordu. Ancak ateşi vardı. Çok susamıştı. Biraz su içti. Yüzbaşı kapı çalınınca, "Gel" dedi. İçeri giren er bir tepside paşanın kahvaltısını getirmişti.

Yüzbaşı ona:

– Masaya bırak, dedi. Sonra Fahreddin Paşa'ya döndü:

– Afiyet olsun... Kahvaltınızı yaparken, ben de size bazı kuralları bildirmek isterim. Her sabah yedide ve akşam sekizde avluda sayıma çıkacaksınız. Diğer esirlerle birlikte sizin de sayımınızı yapmak zorundayız. Sanırım bu konuyu anlayışla karşılarsınız.

–.....

– Esirleri ancak böyle sayabiliriz.

– Bak yüzbaşı, esirlere nasıl davranılacağını, neler yapmanız gerektiğini sizden iyi bilirim. Uluslararası anlaşmalara göre hareket etmenizi salık veririm. Şunu da belirtmek isterim ki ben her sabah ve her akşam avluya inip kendimi saydırtmam.

– Burada kuralları biz koyarız. Bizler, yani galipler... Yenilen sizler de bu kurallara uyarsınız. Paşa dahi olsanız...

– Kuralların insani ve anlaşmalara uygun olması gerekir. Hem bizler yenilmedik. Çanakkale'de General Ian Hamilton'u yendik. Kut'ül Amare'de de General Townshend'i yendik. Yenilen bizler değil müttefiklerimizdir... Bunu böyle bil yüzbaşı... Ben bir Türk'üm! Avludaki askerin komutanıyım. Onların bile sayılmasına karşıyken inip sayıma katılmam. Ne ki kendimi de saydırtmam!

– Ama katılmalısınız... Kahvaltınızı yaptıktan sonra aşağıya inerseniz, sayım işine başlayabiliriz.

Fahreddin Paşa, yüzbaşıya öfke dolu gözlerle baktı. Yavaş yavaş kendisine yaklaştı. Yüzbaşı bir iki adım geriledi. Zira Fahreddin Paşa için daha önce kulağına inatçı ve mağlup edilemez, Medine Müdafaası'nı yöneten kumandan olduğu fısıldanmıştı. Paşa, yüzünü yüzbaşınınkine iyice yaklaştırıp dişlerini sıkarak şöyle dedi:

– Sayım yapmak istiyorsan, benim odama gelirsin yüzbaşı!

Levent Şahverdi Arşivi

Yüzbaşı şaşırdı. Kulaklarına inanamıyordu. Kapıya doğru yürüdü. Eşikte durdu:

– Odanıza mı?

– Evet odama... Buraya... Sen gelirsin ya da senin subayın gelir ama ben sayıma gelmem yüzbaşı.

– Ama...

Paşa kapıyı sertçe kapattı. Neredeyse kapı yüzbaşının yüzüne çarpacaktı. Yüzbaşı kapıda dikildi kaldı...

Fahreddin Paşa içeri girer girmez hemen koltuğuna oturdu. Bir süre dalgın dalgın bıyıklarını sıvazladı. Masadaki kahvaltıya baktı. Kuvvetlenmesi ve hastalığını yenmesi için bir şeyler yemeliydi... Neden sonra ağzına attığı esaret lokmaları her seferinde boğazını çizdi sanki. Yutması zor oldu. Yine de bir şeyler yiyebilmişti sonunda. Paşanın gözleri sabit bir noktaya dikildi. Neden sonra yavaşça masadan kalktı. Ellerini arkaya bağladı. Avluyu gören pencereden dışarı baktı.

"Ey vatan, ey bayrak! Senin şerefini korumak ve seni savunmak için ellerinden geleni yapan şu evlatlarının haline bir bak! Mahzun ve perişanlar... Yılgın ve ümitsizler... Senin için bazıları şehit oldu... Bazıları gazi, bazıları da bizler gibi esir oldu... Kaderde esir olmak, esaretin o acı zehrini tatmak da varmış... Onlar sarı birer kelebek. Hürriyete inanmış, hür yaşamış, birer sarı kelebek. Koca çınarın, ayakta ölen bir çınarın binlerce taze sürgünü onlar... Onlar hayata yeniden bağlanan filizler... Hey koca çınar misâli devletim, ayakta ölen çınar! Nerede gölgende bahtiyar olanlar? Gövdenin her yanını kurtlar sarmış. İnsafsızca kemirmekteler. Sana ayakta ölmeyi bile çok görmekteler... Ancak ağaçlar ve özellikle de çınarlar, her şeye rağmen ayakta ölürler. Mutlaka filiz verirler. O filiz yine bir gün koca çınar olur..."

Olduğu yere mıhlanmış paşanın gözleri daha da kısılıp doldu. Sonra aklına Medine geldi.

"Ah Medine... Senden ayrılmak ne kadar zormuş. Bunu şimdi daha iyi anlıyorum. Ben keşke yine o kutlu beldede olsaydım. Çekirge yemeye, toz yutmaya, susuz kalmaya devam etseydim. Keşke o kalede bayrağımız dalgalansaydı... Bazen kaledeyken ay ve yıldızına doya doya bakardım. Bana bir başka güzel gelirdi. İçim açılırdı. Ümidim artardı. Susuzluğum diner, açlığım yatışırdı. Ya şimdi? Ey kader!

Levent Şahverdi Arşivi

Bir engin denizin ortasında, bir İngiliz bayrağını penceremde karşıma çıkaranlar, şunu biliniz ki bizim esaretimiz çok sürmez... Esaret, biz Türklere göre değildir..."

İçinde kopan fırtınanın sesini, bu sessiz cümlelerle anlatmıştı kendine. Kabaran denizler gibi hürriyete dair yüreğinden kopan dalgalar, paşanın kalbine bir bir vuruyor, bu dalgalar engin kumsalda köpük köpük eriyordu sanki.

Paşa bir süre daha ayakta durduktan sonra koltuğuna tekrar oturdu. İki elini kavuşturup çenesinin altında topladı. Derin derin düşünmeye başladı.

Yüzündeki çizgilere, esaretin neden olduğu hüznün kalın tortusu çökmüştü...

Akşam üzeri bir İngiliz eri kapıyı tıklattı. Saygıyla içeri girdi. Paşa yerinden kalkıp kendine uzatılan tepsiyi aldı. Çorba ve yanında bir iki dilim ekmek vardı. Tepsiyi masanın üzerine koydu... İngiliz er yavaşça kapıyı kapattı. Fahreddin Paşa sıkıntılıydı. Çorbaya baktı. Yutkundu... Bir şeye karar veremiyor gibi bir hali vardı.

"Burada, esaret altında İngilizlerin bize vereceği yemekleri yemektense, Medine'de çekirge yemeyi tercih ederdim... Ah Medine... Getirilen şu çorba boğazımdan nasıl geçer? Bu duruma nasıl alışacağım Yarabbi?

Sanıyorum ki yüzbaşı, beni, çorba ve birkaç dilim ekmek ile hizaya getirmek istiyor. Herhalde çektiğimiz açlık kendisine anlatılmış. Kolayca yola geleceğimizi düşünüyor. Hemen avluya inip sayıma katılacağımı bekliyor. Bilmiyor ki biz açlığın bağrından çıkmışız. Hiç vermeseler, yine de bir süre daha dayanırız. Bizler ki açlıkta tokluğu tattık. Yoklukta da varlığı... Kutsal belde Medine'nin tozunu yuttuk, sokaklarını süpürdük, Peygamberimizin huzuruna çıktık her gün.

Bizi, dünya kuşatsaydı ne gamdı? Bizler kuşatma altında en büyük hürriyeti yaşadık. O kutsal beldenin manevi havasını ciğerlerimize çektik. Şimdi bu ılgıt ılgıt esen Akdeniz rüzgârı, o havayı ciğerlerimizden silebilir mi? Bu deniz kokusu, bu iyot kokusu Medine'nin toz kokusunun yerini alabilir mi? Heyhat! Eskiden neredeydik, şimdi neredeyiz? Eskiden ne haldeydik, şimdi ne haldeyiz? Bir zamanlar karşımızda hizaya geçenler şimdi bizden avluda hizaya girmemizi talep ediyorlar... Bunu da anlayışla karşılamamızı istiyorlar...

Levent Şahverdi Arşivi

Ah Medine! Ah bayrağım! Ah askerim! Ah ki esaret!"

Fahreddin Paşa masanın üzerinde duran çorbaya baktı. Çorba kâsesinin yanında bir kaşık vardı... İçip içmemekte tereddüt ediyordu. Hastaydı. Ama yüzbaşının kendini yola getirmek, sayım konusunda yumuşamasını sağlamak için özellikle çorba ve ekmek yollamasını bir türlü hazmedemiyordu. Bir süre düşündü. Kararlılıkla ayağa kalktı:

– İçemeyeceğim, dedi...

Pencereye gitti. Oradan dışarıya baktı. Esirler sağa sola çömelmiş verilen yemekleri çekinerek yemeye çalışıyorlardı. Yüreğini bir çakır diken çizdi sanki.

– Evlatlarım, dedi. Siz yemeklerinizi yiyin... Ben, bu çorbayı hasta da olsam içemeyeceğim... Sizler çok acılar çektiniz. Sizler karnınızı doyurun, ben, sizin yerinize yiyemeyeceğim... Siz yiyin, sizler yedikçe, karnınızı doyurdukça, ben de yemiş ve doymuş kadar olurum. Sizin tokluğunuz, benim açlığımı da giderir...

Hey gidi koca imparatorluk! Cepheden cepheye sürdüğün evlatların bak ne halde? Nerede aç kurtları bile doyurduğumuz zamanlar? Nerede yaralı leyleklere vakıf kurduğumuz zamanlar? Nerede kuş evleri yaptığımız zamanlar? Evlatlarına bir bak koca imparatorluk! Ey koca çınar! Garip kuşlar, yuvasız kuşlar gibiler... Barakaların altında karınlarını doyurma telaşındalar. Yalnızlar...

Ah Medine! Bizler garipliğimizi sende unutmuştuk. Hasretimiz vuslata sende kavuşmuştu. Biz yalnızlığımızı, kuşatılmışlığımızı bile unutmuştuk... Ya şimdi? Ya şimdi!"

Paşa işte o zaman bir erin kapısında nöbet tuttuğunun farkına vardı. "Ya şimdi!" diye celâllenince, sesini duyan nöbetçi, kapıyı aralayıp sessizce içeri bakmıştı. Paşa da nöbetçiyi görmüş ama oralı bile olmamıştı.

Tekrar masada duran çorbaya yaklaştı. Kaşığı eline aldı.

"Bu kadar kolay mı, yüzyıllardır boynuna esaret zinciri vurulmamış milletin evladı olarak esaret çorbasını içmek? Sabahleyin kahvaltı da boğazımdan geçmek bilmedi zaten. Bu mide hazmeder mi onu? Medine'nin hurmasına, kuru otuna ve çekirgesine alışan mide, bu çorbayı hazmedebilir mi? Ben ki esareti hazmeder miyim!"

Levent Şahverdi Arşivi

Pencereyi açtı. Rüzgâr içeri doldu. Derin bir nefes aldı. Elinde kaşık olduğu halde odayı adımlamaya başladı. Dönüp kaşığı çorba kâsesinin yanına koydu...

– İçemeyeceğim, dedi yine... Hasta da olsam, beni yola getirmek için gönderilmiş bu çorbayı içemeyeceğim...

Az sonra kapıyı tıklatıp içeri giren nöbetçi, çorbanın içilmemiş ve ekmeğin de yenilmemiş olduğunu görünce şaşırdı. Hâlbuki aylardır Medine'de aç kalan bu subayın iştahla, bir hamlede çorbayı içeceğini ümit etmişti. İngiliz ere, paşa:

– Çorbayı alabilirsiniz, dedi. İçmeyeceğim.

Sessizce tepsiyi alan er hiçbir şey demeden odadan çıktı...

Az sonra İngiliz yüzbaşı içeri girdi. Selâm verdi:

– Çorbanızı içmemişsiniz.

– Evet.

– Size hak veriyorum... Ama siz de bize hak veriniz. Akşam sayımına iniiniz. Sizi zorlamak istemiyoruz.

– Bunları daha önce konuşmuştuk yüzbaşı.

– Fakat kurallar...

– Ne kuralı! Hangi kurallar! Bir paşanın emrindeki askerle sayıma sabah akşam çıkacağı hangi kuralda belirtilmiş! Haydi sivilleri anladık. Düşük rütbeli subayları da bir bakıma anlayışla karşılayabilirim. Ama beni sayım için avluya getirtemezsiniz... Buna ne hakkınız ne yetkiniz ne de gücünüz var! Bunu böyle biliniz!

Yüzbaşı paşayla konuştuğunda hep aynı çehreyi görüyordu. Kararlı, kızgın ve patlamaya hazır barut gibi bir yüz ifadesi vardı. Hasta olmasına rağmen yüzünde yorgunluk yoktu. Aylarca Medine'yi her türlü yokluğa, saldırıya ve tuzağa karşı savunan bu paşanın yüzünden yılgınlık okunmuyordu. Ancak çehresinde öfke ve hüzün vardı. Bu hüzün paşanın gözlerinde kolayca okunuyordu. Yüzbaşı hakkını korumaya çalışan paşaya bir şey demedi. Kendisine bakan öfkeli gözlerin altında ezilmiş gibiydi. Bu duyguya daha önce de kapılmıştı.

Artık gün, yorgun başını karşıki tepelerin başına koyup, avluda dizilmiş esirlerin yüzündeki mahcubiyeti silmek istercesine ağır ağır akşamın peçesini indiriyordu. Alacakaranlığın siluetinde beliren esirlere bakan

Levent Şahverdi Arşivi

paşanın gönül teli titredi. Zorlukla söylüyormuş gibi kendisinin bile zor işiteceği, aklına nereden geldiği, ne zaman ezberlediğini bilmediği bir şiir okudu:

"Ey şehr-i Medine!

.....

Ben peşindeyim kaybolan aşkın
Ey şehr-i canım, ey şehr-i yarim
Haberin olsun, ben kederdeyim!"

Fahreddin Paşa yorgun olmasına rağmen karanlığın çöküşünü ayakta izledi. Orada burada yanan cılız ışıklara baktı.

"Ben bu gece nasıl uyku uyurum ki? Haydi dün akşam çok yorgun olduğum için uyumuşum. Ya şimdi? Ya bu gece? Nasıl uyurum ki? Esaret altında gözlerim kapanır mı? Uyku bana haram. Yemek içmek bile haram. Dışarıdaki erlerimin, subaylarımın komutanı olarak bunlar bana haram... Onlar çok acı çekti. Çok yoruldu. Ama ben onların kumandanı olarak, onlara ümit veren biri olarak, onların çilelerini çekmeli ve onların yıkıklığını, mahcubiyetini iliklerimde hissetmeliyim...

En ümitsiz anlarımızda ümitvar idik. Çünkü Peygamber Efendimiz'in kabri başındaydık. Onun manevi gücü, tükenmek üzere olan gücümüze eklenince yeniden doğardık... Gayrete gelirdik. Ümidimiz her dem büyür ve çoğalırdı. Şimdi ise çöken karanlığa sığınıp kendimden bile kaçasım geliyor. Esirliği, benliğim kabul edemiyor. Elbette esir gecelerin karanlığına da alışacağız. Nasıl ki çölün sıcağına, çölün tuzak ve hainliğine alışmış ve her şartta ayakta kalmış isek, buraya da alışacağız. İnsan, her şeye alışır. Ama biz Türkler esarete alışamayız. Hürriyete alışkın olanlar, ona tutkun olanlar için esaret utanç vericidir... Sarı kelebek bile örümceğin ağından kurtuldu. Bizler de kurtulacağız!"

Hâlbuki neler olmuştu? Bu garip başa neler gelmişti? Şimdi bir saman çöpü gibi savrulmuş, Medine'de dört taraflarını saran Bedeviler, ve çöl gibi şimdi de dört tarafı surlarla çevrilmişti. Akdeniz'in bu küçük adasına, bu kadar büyük irfan ve ideal ile dolu gönülleri sanki adaya sığacaklarmış gibi getirip hapsetmişlerdi...

Levent Şahverdi Arşivi

İngilizlerin paşayı her sabah ve akşam sayıma çıkarmak için gayretleri devam ediyordu. Ancak Medine'deyken; hileye, sıcağa, açlığa, düşmana karşı koymaya alışmış bu yorgun Türk paşası sayım kararına da sonuna dek direneceğine dair kendine söz verdi. Hatta bu sözü kararan geceye, rüzgâr alıp götürsün, belki de bir samyeli ile Peygamber Efendimiz'in huzuruna çıkarsın diye camı açıp yüksek sesle söyledi:

– Söz! Nerede ve hangi şartlarda olursak olalım, en ufak bir yılgınlığa ve ümitsizliğe düşmeyeceğim! En azından erlerime ve subaylarıma bunu hissettirmeyeceğim. Onlara karşı güçlü görüneceğim. Yine onların komutanı olduğumu bilecek, bu bilinç ve şeref ile hareket edeceğim. Bu sözü Peygamber Efendimiz'in huzurunda verdiğim söz ile eş tutuyorum.

Türk'ün başı eğilmeyecek! Eğdirilmeyecek! Eğdirmek isteyen olursa işte o başa acırım! Azim, sebat metanet ve güç... İlla ki güç... Her işin başı da inanmak. Edirne'den, Denizli'den, Trabzon'dan, Muş'tan, Kars'tan gelen evlatlarım bana inanıyor. Ne ki ben de onlara yürekten inanıyorum...

Fahreddin Paşa'nın içinde fırtınalar kopuyordu. Bu fırtınanın ortaya çıkardığı duygular, dalgalar misâli kabarıyor, yorgun gönlünün duvarlarına vurup duruyordu. Her dalga vuruşunda paşa sendelediğini sanıyordu. Ama o kayaları delen, eriten şeyin dalgaların gücü değil, sürekliliği olduğunu iyi biliyordu. İşte bunu kendisi Medine'de iken ispat etmişti...

"Medine" demezdi paşa. Daima "Ah Medine..." derdi... "Ah Medine..." Bu "ah"da öyle bir anlam vardı ki; izahını ciltler dolusu kitaplar yapamazdı. O, "Ah Medine" dediğinde, kendine hep sormuştu:

"Neden böyle olmuştu? Neydi onu esarete gönderen sır?" İşte bu sırrı merak ediyor, kendini zorlasa da bir cevap bulamıyordu... Her sorunun bir cevabı olmalıydı ama neden böyle olmuştu? İşte bu sorunun cevabı ne yazık ki yoktu...

Hüzünden kısılmış gözleri dahi yorgundu ama o hâlâ ayaktaydı. O, çöken karanlıkta çınarlara benziyordu. Çınarlar gibi ayaktaydı. Dalları göğe uzanmış çınarlar gibiydi. Zira o, artık kurumaya, sararmaya yüz tutmuş çınar yapraklarını andıran koca ve yaşlı bir imparatorluğun paşası idi. Belki bundandı ondaki çınarvari duruşun sebebi... Ne ki çınar yaprakları gibi onun da ümitleri sararmaya yüz tutmuş, tıpkı insan eline benzeyen çınar yaprakları gibi, o da ellerini açmış, duaya

Levent Şahverdi Arşivi

durmuştu. Bu dua, bu kasvetli ve sıkıntılı akşamda, o füsunlu iklimden gelen ılık bir imbat rüzgârı gibi serindi.

Paşanın karanlığa dikilen gözleri bir noktaya çivilenip kalmıştı. Peygamber Efendimiz'den uzakta kalmayı daima öksüz olarak nitelendirmiş paşa, duanın serinliğine, su bereketine, rahmetine tutunmaya çalışıyor, dizlerine çöken ağrının, sızının acısına ise hiç aldırmıyordu... Gecenin en koyu anında Fahreddin Paşa, devletin başına çöken karanlığa baş kaldırmak ister gibi geceyi yine ayakta geçirmeye hazırlanıyordu...

***

Paşa güneşin doğuşunu an be an izledi. Kendisi gün batımlarının en güzelini çölde izlemişti hep. Gün doğarken ve batarken en güzel manzarayı, o çorak, o kurak yerde muhteşem bir şekilde görmüştü. Ona öyle gelirdi ki doğan güneşin ilk ışınları ilk önce Ravza-ı Mutahhara'ya, ondan sonra Medine'yi savunan, nöbet bekleyen Türk askerinin görev yaptığı kalenin duvarlarına vururdu. Yavaş bir şekilde aydınlık artar, her şey ışığa boğulurdu. Hurma ağaçlarına çarpan güneş ışınları daha sonra sarı kumlara, rüzgârın kumlarda meydana getirdiği şekillerin üzerine düşer, siyah renkli bazalt kayaları daha da belirginleşirdi. Bu siyahlık, kaledeki askerin bahtındaki karanlığa eş olurdu bazen. Ancak paşa kaderlerindeki bu olayı asla kara olarak nitelemezdi.

Paşanın en çok sevdiği şeylerden biriydi güneşin doğuşunu seyretmek. O, karanlıktan sonra mutlaka şafağın söktüğünü görmüştü. Bu nedenle, her seferinde "Kaleyi teslim edelim" diyenlere "Hayır!" derdi. Teslim edilme sözünü duymak bile istemezdi. Osmanlı'nın, Türk'ün son kalesini kararlı bir şekilde savunmak isterdi. Buna inancı tamdı.

İngiliz yüzbaşı kapıyı çaldığında, Fahreddin Paşa koca bir geceyi daha ayakta geçirmenin yorgunluğu içinde kendine gelir gibi oldu. Tok bir sesle:

– Gir, dedi.

Yüzbaşı içeri girip selâm verdi. Paşa onun selâmını aldı.

Yüzbaşının ilk sorusu:

– Akşam çorbanızı içmemişsiniz, oldu.

– İçmedim... Yüzbaşı esaretteki çorbanın boğazımızdan kolayca geçebileceğini mi sanıyorsun?

Levent Şahverdi Arşivi

– Ama yemekleri yemelisiniz.

– Yemeye çalışacağım...

Yüzbaşı asıl konuya girip paşanın itirazını önlemek istiyordu. Paşa düne göre oldukça iyi davranıyordu kendisine:

– Biliyorsunuz, esaretlikte bazı konular vardır.

– Yine mi aynı konu yüzbaşı?

– Bu seferki biraz değişik ama yine de esaretle ilgili.

– Yine benden bir şey isteyeceksiniz. Siz sanıyorsunuz ki esir olan subay ve erler her koyduğunuz kanunlara, isteklerinize, kolayca boyun eğip kabul edecekler.

– Ama...

– Sözümü kesmeyin yüzbaşı! Bizler yenilebiliriz. Ki öyle bir şey yok! Biz Medine'de mağlup olmadık. Aslında her Türk esaret altında olmaktansa, böylesine emir ve buyruk altında yaşamaktansa, kanının son damlasına dek çarpışmayı göze alır. Zaten biz de askerimle bu konuda kendimize, en önemlisi Peygamber Efendimiz'in huzurunda söz vermiştik. Bu sözümüzü tutmak için her şeyi yaptık. Kuru otlar yedik. Hurma çekirdeklerini yedik. Susuz kaldık. Çamurlu sular içtik. Hastalandık. Uykusuz ve ilaçsız kaldık! Ama burada esir olmaktansa, bizler yine kuru ot, hatta diken yemeye, çamurlu su içmeye ve yine hastalanmaya razıyız. Bunu bilin ve bize böyle davranın! Bizi diğer esir milletlerin askeriyle kıyaslamayın. Onlara davrandığınız gibi bize davranmayın. Size söyleyeceklerim bunlardır. Biz Türkler ancak bize benzeriz. Başkalarına değil.

– Anlıyorum...

– Beni hiç anlayamazsınız yüzbaşı! Zaten sizden, beni anlamanızı da beklemiyorum. Sadece görevinizi ama hakkıyla görevinizi yapmanızı istiyorum.

– Buna çalışıyorum fakat siz benim işimi kolaylaştırmıyorsunuz, bana yardımcı olmuyorsunuz ki?

– Size daha nasıl yardımcı olalım ki. Esiriz işte...

– Öyle değil, şu kuralları da bir koyup uygulamaya başlasaydık.

– Kurallar, kurallar... Kuzum deminden beri söylemek istediğiniz şey nedir?

Levent Şahverdi Arşivi

– Söylemeye fırsat vermediniz ki... Biliyorsunuz burada herkese elbise veriyoruz...

– Evet!

– Bu elbiseyi sizin de giymenizi isteyecektim.

Yüzbaşı söylemek isteyip de bir türlü söylemediği daha doğrusu nasıl söyleyeceğini bilemediği konuyu, bir çırpıda söyleyince rahatlamıştı. Bu sözlerden sonra büyük bir itiraz dalgasının geleceğini tahmin ediyordu. Bu dalga ne şekilde olacaktı işte onu bilmiyordu.

Paşa sadece:

– Ya, dediğinde, "Oh tamam" dedi yüzbaşı içinden. "Büyük bir itirazı olmayacak demek ki..." diye düşündü.

Paşa, yavaş yavaş ve tane tane anlatmaya başladı.

– Bak yüzbaşı... Bu üniforma, bu kalpak, bu çizmeler ve en önemlisi de omzumdaki apoletler, köklü bir devlete aittir... Üzerlerinde ay yıldızımız var. Bu elbisenin her düğümünde, her noktasında son iki buçuk yılın tozu var. Bu tozlar nedir bilir misin yüzbaşı? Medine sokaklarının, meydanlarının tozudur. Ravza-yı Mutahhara'yı, her Cuma süpürürken kalkan tozlardır... Şunu da biliniz ki bu tozlar en önem verdiğimiz şeylerin başında gelir. Bu toz kokusu benim için en güzel kokudur. Çünkü Peygamberimizin diyarından, onun yattığı şehrin sokaklarından, meydanlarından üstümüze konmuştur. Bu tozlar herkese nasip olmaz yüzbaşı... Biliyorum bu söylediklerimden hiçbir şey anlamıyorsunuz. Kaldı ki anlamanızı da beklemiyorum. Ben, yine de anlatayım. Sonra cevabımı vereceğim size...

– Dinliyorum.

– Dinleyin... Bedenin merkezi, sizin anlayacağınız şekilde ağırlık merkezi, gönüldür, kalptir. Damarlarımıza kan pompalayan kalpten söz etmiyorum ama... Buradan hareketle Müslümanlar için yeryüzünün merkezi de Kâbe'dir, Mekke'dir. Peygamber Efendimiz'in mezarının olduğu şehir ise Medine'dir. Bu merkezde görev yapmak bizim için kutsaldır. Bu kutsal yerlerde beşeri olarak katlandığımız her şey bizim için birer ödüldür. Çektiğimiz her sıkıntı, bizim için rahatlıktır, güzelliktir, rahmettir.

Levent Şahverdi Arşivi

Şimdi benden bu merkezde, en kutsal yerdeki tozlara bezenen üniformamı, en önemlisi de devletimin bana verdiği üniformamı çıkarmamı istiyorsunuz, öyle mi?

– Evet.

– Bak yüzbaşı bu üniforma giymeye hak kazandığım günden beri üzerimden çıkmamıştır. Bundan sonra da çıkmayacaktır! Ancak ölüm beni üniformamdan ayırabilir... Beni öldürdüğünüzde ancak çıkartabilirsiniz!

– Çok kararlısınız.

– Kesinlikle!

Yüzbaşı ne diyeceğini bilemedi. Bundan sonra konuşmanın gereksizliğini düşündü. Odadan çıkarken paşaya döndü:

– Ben bir kez daha düşünmenizi isteyeceğim. Zira burada düşünmek için çok zamanınız olacak.

– Yüzbaşı bizim ağzımızdan söz bir kere çıkar.

– Ben değişeceğinizi sanıyorum.

– Değişmek mi? Boşuna bir düşünce...

Yüzbaşı, kapıyı kapattığında, ne kadar zor, ne kadar kararlı ve aynı zamanda ne kadar gururlu biriyle karşı karşıya kaldığını anladı. Bu Türk paşasının yüzündeki derin duyguları anlamak mümkündü. Merdivenleri inerken "Kuralları da uygulamak zorundayım" dedi.

Fahreddin Paşa burada kendilerine yani Türklüğe ait ne varsa, silinmek istendiğini düşünüyordu. Üniforma çıkarılacak, sivil elbiseler giyilecekti. Bu konu siviller için kabul edilebilir bir durum olabilirdi belki ama Medine'yi muhafaza eden, savaşan bir komutanın üniformasını çıkarması kabul edilemezdi. Hele hele bu duruma askeri ne derdi? Haki yeşili solmuş, yer yer kumaşı yenmiş bu üniforma, adadaki esir Türklerin bir sembolüydü. Her Türk subayı, her vatandaş kendisine baktığında, o üniformanın içindekinin bir Türk paşası olduğunu anlamalı, üzerinde de ay yıldızın olduğunu mutlaka görmeliydi... Bu görüş, moral için, ümitvar olmak için gerekliydi. Paşa bunu bildiğinden çok kararlıydı. Ne olursa olsun, üniformasını çıkarmayacaktı. Ama İngiliz yüzbaşısının bu konuyu her seferinde değişik metodlarla gündeme getireceğini de iyi biliyordu. "Tıpkı" dedi. "İngiliz siyaseti gibi. Nasıl ki yıllardır Osmanlı Devleti'nin altını anlamadan, çaktırmadan oymuşlarsa şimdi burada da aynı yöntemle, yapmak istediklerini gerçekleştirmeye çalışacaklar..."

Levent Şahverdi Arşivi

Paşa, yüksek rütbeli bir subay olduğu için hapishane kurallarını kolayca kabul etmiyordu. Kendisi, burada esaretliklerini bir nebze olsun unutturacak, her an Türklüğü, milleti, devleti ve bayrağı hatırlatacak konularda, en ince ayrıntılarda dahi kararlı ve inatçı olmak için ant içti... Bir şeye daha ant içti. Askerine karşı güçlü, neşeli ve mağrur görünecekti. Onlara hiçbir zaman mahzun, ümitsiz görünmeyecekti. Kendi içinde, kendi yalnızlığında belki esaret acısı her yanını yaksa da, o yanmışlığını asla belli etmeyecekti. Bu, ateş üzerinde yalın ayak yürüyüp de gülmeye benziyordu... Kampta yaklaşık kırk ay boyunca 60-70 dereceye varan sıcakta, İngilizlere ve isyancılara direnen paşa, bu zor görevi de başarabilecek miydi? Bu soruyu kendine de sorduğunda, cevabı bir mecburiyeti bildiriyordu.

"Yapmak zorundayım... Kendim için değil... Onlar için, subaylarım, erlerim ve sivil vatandaşlarım için... Yapmak zorundayım... Ah Medine... Ah İstanbul! Ah başına leş kargaları üşüşen devletim... Yoksul, fedakâr, gönlü zengin milletim... Ah ki ne ah... Ah ki giden oğullarının ardından her gün ağlayan analar ve babalar..."

Paşa böyle hayıflandığında, koyu bir hüzne tutulduğunda, yüzündeki çizgilerin arttığını, bu çizgilerin derinleştiğini sanıyordu. Gönlü yıllarca çöl gibi kurumuştu sanki. Bir vahanın yeşilliğini, kırkikindi yağmurlarının kokusunu ve bereketini bekliyordu. Suya hasret toprak, yağmuru nasıl beklerse, Medine'den ayrıldıktan sonra da paşanın gönlü müjdeci yağmurları, bereket getiren yağmurları bekliyor ve özlüyordu. Belki bundandı, her dem gözlerini göğe dikip bulutları dalgın dalgın seyretmesi...

Paşa düşüncelerinden sıyrılıp yine pencereye yaklaştı. Subaylarını, erlerini seyretti. Hapishanenin avlusunda yorgun bir şekilde âdeta ayaklarını sürüyerek yürüyorlardı. Birbirleriyle pek konuşmuyorlardı. Kimisinin sakalları uzamıştı. Üzerindeki elbiseler eski, yer yer yamalıydı. Bazılarının postallarının ucu yırtılmıştı, ayak parmakları dahi gözüküyordu. Bazıları da bu esaret şokunu atlatamamış, bulduğu bir gölgeye çömelmiş ve başını elleri arasına almış düşünüyordu. Az sayıdaki erler alışkanlıklarını yine devam ettiriyorlar, gördükleri her komutana selâm veriyor ve hazır ola geçiyorlardı. Paşa bunu görünce gülümsedi.

Levent Şahverdi Arşivi

–Sadakat... Saygı ve güven... İşte eri, komutanına bağlayan başlıca unsurlar. Esaret altında bile, bu hasletlerde törpülenme yok. İşte Türk neferi. İşte Türk subayı, dedi. Sonra yine beynine bir engerek yılanı çöreklenmiş gibi iki soruyla baş başa kaldı.

Sayıma gidecek miydi? Bunun için yine zorlama yapacaklar mıydı? Ayrıca İngilizlerin ısrarcı olacaklarını biliyordu. Üniformasını çıkaracak mıydı? Tüm bunlara karşı nasıl davranacaktı? Kararlığını sürdürebilecek miydi?

Paşa çok uzun zamandan beri ayaktaydı. Koltuğuna doğru ağır ağır ilerledi. Yavaşça oturdu. Ayaklarını uzattı. Şakaklarını ovuşturdu. Kalpağını çıkardı. Önünde duran sehpanın üzerine koydu. Bir süre odaya bakındı. Sonra kalpağına gözlerini dikti. Daldı gitti. En başa döndü. Hani, kendisine Medine'nin muhafızlığını teklif ettikleri günlere... Her şey bir anda silindi sanki. Paşa o güzel, zor, bir o kadar da acı hatıraları tekrar yaşamanın kendisini bir süre oyalayacağını düşünerek eski günlere döndü...

Hicaz Çölü

Çöl, engin bir kum denizidir. O sarı kumlarda rüzgâr dalgalarının izleri belli olur. Bir yılan gibi birbirine paralel kıvrılmış nice iz sıralanır. Bu izler, kumlardan tepelerin üzerinde zehirli bir yılanın kıvraklığıyla gezinir gibidir. Onları ancak bir başka rüzgâr silebilir ve her rüzgâr kendi izini çölün yüreğine nakış nakış işler. Küme küme, çölün yalnızlığına ve tekdüzeliğine âdeta isyan eden siyah renkli bazalt kayalarında, bu kum izleri kaybolur. Yine de kayaların sert yüzlerinde, milyonlarca yıldan beri rüzgârın âdeta kırbaçlayarak kayalara yaptığı işkencenin izleri belli olur...

Aslında çölde her şey işkencedir. Nefes almak, o kumla yoğrulmuş havayı solumak, susuzluktan kavrulmak, gölgesiz kalmak, çölde suyu düşündüğünüz an ve ileride su varmış gibi görünen serap da birer işkencedir. Gecenin olmasıyla sıcağın yerini alan acımasız soğuk, her şeyin tekdüze olduğu yerde böylesi bir değişiklik, akıllara zarar verir. Gündüz yanar, gece donarsınız. Bu ısı değişikliğine kayalar bile dayanmakta zorlanırlar ve gelişigüzel çatlamaya başlarlar. Çatlaklara kumlar dolar, kayanın bağrında bir kanser gibi ilerler. Her saat, her gün, her ay ve

Levent Şahverdi Arşivi

her yıl kayalar biraz daha kuma dönüşür. Kum, çölde hükümranlığını ilân eder. Kum, çölün yegâne hâkimidir.

Çölde hiçbir şeyin acelesi yoktur. Her şey, kendini kabul ettirmek için sabırlıdır. Gündüz sıcak, gece soğuktur. Yılanlar ve akrepler bir damla da olsa, zehirlerini akıtmak için avlarını aylarca bekler. Ara sıra yerdeki değişken izlere değil, gökteki sabit izlere bakarak giden kervandaki yolcular vahaya kavuşmak için sabırla ilerler. Sabır, çölde koyulaşır. Bu önünde sonunda kavuşmaya sebep olur. Yılan ve akreplerin zehri avına, yolcular suya ve gölgeye, sıcak soğuğa kavuşur. Sabırla meydana gelen bir şey daha vardır çölde; musiki...

Sessizliğin musikisi en güzel bir şekilde çölde bestelenir. Ara sıra bu besteye develerin ayak ritimleri eşlik eder, bazen de çıkan kum fırtınaları bu musikiyi değiştirir. Sadece musikiyi değil tepeleri de alt üst eder fırtınalar. Onları bir yerden başka bir yere taşır. Urbanlar[1] çölde bu tepelere kılavuz olarak asla güvenmezler. Güven, çölde boşunadır. İçinizdeki endişe her tepe aştığınızda biraz daha koyulaşır. Her adım attığınızda, dizlerinizin mecâli tükenir. Güç ve su, çabuk tükenen şeylerin başında gelir.

Sıcak, her dem suyu düşündürür. Kısa süre içinde dudaklarınız çatlar. Diliniz, damağınız çöl gibi kurur ve yanar. Her yutkunduğunuzda kumlu ve sıcak havayı ciğerlerinize çekmekte zorlanırsınız. Çok su içmemenize karşın sürekli terlersiniz. Güneş bu terlemelerinize sanki güler ve yukarıdan alay edercesine kızdırdıkça kızdırır. Bir süre sonra hayal görmeye başlarsınız, her yanınızda göllerin, gürül gürül akan şelâlelerin, ırmakların, pınarların olduğunu sanırsınız. Bunlara ulaşmak için, bitmek üzere olan gücünüzü gayrete getirir, daima ileriye atılırsınız. Ama sizi hep çöl karşılar. Ne göller ne şelâleler, ne de pınarlar vardır ileride... Yıkılır gibi olursunuz. Öleceğiniz aklınıza gelir. Ölmemek için tekrar gayret edersiniz. Devamlı yürürsünüz. Sıcak kumlarda ayağınız pişer, pelteye döner. Deve üstündeyseniz, sallanmaktan yorgun düşersiniz. Artık susuzluktan vazgeçip canınızı kurtarmanın telaşına düşersiniz...

Çöl değişir. Çölde yaşayanlar da değişir. Bu nedenle kimse kimseye güvenmez... Çöl güvenilir değildir. Çölde düşman yok gibi görünür.

1 Genellikle çölde talanla yaşayan bedeviler.

Levent Şahverdi Arşivi

Ancak düşman pek çoktur. Hep sizin yere düşmenizi bekler. Siz de yere düşmemek için elinizden geleni yaparsınız. Ne kadar dirençli ve ne kadar kararlı olursanız olun; çölün sıcaklığı, kum fırtınaları, sam yelleri, susuzluk sizi hep yere düşmeye zorlar. Düştünüz mü, tekrar kalkabileceğiniz belli değildir. İşte çölün bu kuralını da iyi bildiğinizden hep ayakta kalmaya gayret edersiniz. Etrafınızda nice ölenlerin iskeletleri ve sağa sola saçılmış kemiklerini görürsünüz.

Çölde değişmez kesin kurallar vardır. Bu kurallarla uyarsanız, canınızı kurtarmak, bir vahaya ulaşmak mümkündür. Ancak kuralların dışına çıktığınızda, çöl sizi affetmez. Size bir fırsat daha vermez. Başınıza ne geleceğini bilemezsiniz. Bilmediğiniz için tedbir alamazsınız. Çöl, ölgün gibidir fakat onda hayat vardır. Engin kum diyarında, kumların içinde dahi hayat vardır.

Bitkiler kumda değil, kayaların çatlaklarında hayatlarını idame ettirmek isterler. Çünkü kumun olduğu yerde sabit bir şey yoktur. Her şey bir fırtınada, esen bir sam yelinde değişebilir. İşte bu yüzden kendini sabitlemek için kayaların çatlaklarına tutunmaya çalışır çöl otları...

Şam, 4. Ordu Karargâhı, Son Durum

Başkomutanlık tarafından Kanal Harekâtı için görevlendirilen, İngilizlerden Kanal'ı geri almak isteyen 4. Ordu Komutanı Cemal Paşa, 6 Aralık 1914 günü Şam'a gelmişti. Onun gelişiyle sanki yer yerinden oynamış, şehirde bir bayram havası esmişti. Caddeler ve evler bayraklarla donatılmıştı. Cemal Paşa bile bu kadar gösterişli törenlerle karşılanacağını beklemediğinden, ilk önce küçük bir şaşkınlık geçirmiş daha sonra gür sakalının bile örtemediği neşe ve bir sevinç yayılmıştı yüzüne. Bu neşe kendisini karşılamaya gelen Arap ahalinin bağırışları, zılgıtları ile doruğa çıkmış, devlet dairelerinde hafif rüzgâr ile nazlı nazlı dalgalanan bayrağa gözlerini dikince, gizli bir gurura bile kapılmıştı. Şehre giren paşa, kendisini karşılayan tören kıtasını ve şehir halkını görünce otomobilden inmiş, geniş caddede ağır ağır, kendinden emin şekilde, çizmelerini gıcırdata gıcırdata yürümüştü. Bir süre Şam'da kalan paşa, daha sonra Kudüs'e geçmiş, burada Alman misafirhanesine gelerek karargâhını kurmuş ve Kanal Harekâtı için yapılacak hazırlıkları yürütmeye başlamıştı.

Levent Şahverdi Arşivi

Kanal'a taarruz etmeden önce kendisi Hicaz meselesini çözmek istiyordu. Hicaz'ın kendine özgü bir yönetim biçimi vardı ve merkezi Mekke idi. Bu şehirde bir vali, bir kumandan bulunurdu. Bunların da üstünde, İstanbul'da padişah tarafından atanan bir şerif yer alırdı. Bu şerif doğrudan padişaha bağlı olur, istek ve düşüncelerini ancak padişaha bildirirdi.

"*Cihad-ı Ekber*" ilan edildiğinde, bu çağrıya ilk cevap verenlerin başında da Mekke Şerifi Hüseyin gelmiş, padişaha bir telgraf çekmiş, her türlü yardımı yapmaya hazır olduğunu bildirmişti. Bu tutum Cihad ilanından büyük fayda sağlayacağını düşünen padişah ve devlet adamlarını memnun etmişti. Halifeye bağlı Müslümanlar ayaklanırlarsa, özellikle Hindistan'daki Müslümanlar İngilizlere baş kaldırırlarsa, İngilizlerin zor duruma düşeceği tahmin edilmişti.

Her şeyin yolunda gideceği düşünülüyordu. Kanal Harekâtı'na hazırlanan Cemal Paşa da uzun süre Mekke Emiri ile yazışmış, kendisinden kuvvet istemişti. O da iki oğlunun adam ve silah toplayarak Kudüs'e geleceğini bildirmişti.

Cemal Paşa kaç gündür düşünüyordu; Mekke Valisi ve kumandanı Vehip Paşa, Şerif Hüseyin hakkında kendisine bazı olumsuz raporlar yolluyordu. Bu raporlardan dolayı tereddüde düşen paşa nasıl hareket edeceğini bilemiyordu. Vehip Paşa, Şerif Hüseyin'den kuşkulandığını, onun çok uzun zamandan beri İngilizlerle görüşmeler yaptığını ve ikiyüzlü davrandığını Cemal Paşa'ya bildiriyor. Şerif Hüseyin'e güvenmemesini, çok dikkatli olmasını rica ediyordu.

***

Cemal Paşa geniş geniş alanı kaplayan, çamlığın tam ortasında bulunan, dışardan bakınca bir oteli andıran, büyük binada hummalı hazırlık içindeydi. Canı sıkkındı. Sert ve gür sakalını devamlı sıvazlıyor, kalkıp geziniyor, ne zamandan beri aklına takılan şu Medine meselesine nasıl çare bulacağını düşünüyordu. Beklediği gibi olmamıştı. Kanal Harekâtı'na hazırlanırken, Şerif Hüseyin'i, Lawrence'ı hesaba katmamıştı... Cihad duyurusuna elinden geldiğince katılacağını duyuran Şerif Hüseyin daha sonra İstanbul'daki bazı uygulamalar nedeniyle hükümete bir protesto mektubu yollamış ve kendine muhtariyet verilmesini, bu konuda isteklerinin kabul edilmesini istemişti. İlk zamanlar mümkün

Levent Şahverdi Arşivi

olduğu kadar Şerif'e iyi niyet gösterilmiş, altınlar verilmiş sonra da Kanal harekâtı için kendisinden yardım istenmişti.

Cemal Paşa, Kanal seferine katılmaları için Şerif Hüseyin'in oğullarının yeminlerine kanıp onlara 1500 gönüllü hecin[2] ve 60.000 altın vermişti. Bu hediyeleri alan Şerif Hüseyin Cihad çağrısının gereklerini yapacağını bildirmişti. Hatta bir telgraf da Sadaret makamına çekmişti. Bu habere paşa çok sevinmişti. "Daha önceleri bana yollanan raporlar gerçekleri yansıtmıyor" diye düşünüyordu. Mekke Kumandanı Vehip Paşa ise ısrarla Mekke Emiri Şerif Hüseyin'in İngiliz taraftarı olduğunu, ikiyüzlü davrandığını yazıyordu. Bu tür telgraf ve raporları Cemal Paşa'ya yollamıştı hep. Paşa bu uyarılara rağmen Mekke Şerifi Hüseyin'e telgraflar çekiyor, kendisine güvendiğini, yardımını beklediğini yazıyordu.

Şerif de, "ha bugün, ha yarın" diyerek paşayı oyalıyordu. Ta ki İngilizlerin Çanakkale'den asker çekip 1916 yılı başlarında Mısır'da kuvvet toplamalarına dek! Bu hareketten cesaret alan Şerif beklediği zamanın geldiğini düşünerek, isyan hazırlıklarına başlamıştı.

***

Cemal Paşa, masasının başında gelen raporları okuyor, bazılarına cevap yazıyor, bazılarına da telgraf çekilmesini istiyordu. Enver Paşa ile yaptıkları görüşmelerde Medine'nin mümkün olduğu kadar elde tutulmasını kararlaştırmışlardı. Bu yüzden Medine'de bulunan Basri Paşa'nın yanına dirayetli, kararlı ve cesur bir komutanı atamak niyetindeydi. Ama bu iş için kimi görevlendirecekti?

Ayrıca kendisine şüphe ile bakılan Şerif Hüseyin'in de dikkatini çekmemek gerekliydi, onun büyük oğlu Ali gönüllülerle birlikte Medine'ye gelmişti. Onları da şüphelendirmeden, bu çetrefilli işi bir yolunu bularak çözmeliydi. İşte duyduğu bütün sıkıntı bundandı. Medine Kumandanı Basri Paşa da sık sık; Şerif Hüseyin'e dikkat edilmesi gerektiğini, hem İngiliz altınlarını hem de Osmanlı altınlarını alarak ikiyüzlü davrandığını bildiriyordu. Son zamanlarda Araplar arasında Lawrence ismi de çok sık anılıyordu...

Onun ne yapmak istediği tam olarak anlaşılamamıştı. Arap kabilelerini ayaklandırmak isteyeceği tahmin ediliyordu. Kanal'a karşı bir harekât

2 Çölde deveden daha hızlı koşan, süvarilerin kullandığı bir tür deve.

Levent Şahverdi Arşivi

düzenlemek amacında olan Cemal Paşa ne olursa olsun, Medine'yi savunmak ve İslâm âlemi nezdinde itibarlarının zedelenmemesini istiyordu. Üstelik Peygamber Efendimizin mezarı bu şehirdeydi, bu sebeple şehrin önemi daha da artıyordu...

"Medine'ye gidecek olan kumandan kısa sürede son durumu araştırmalı ve hemen işe girişerek elinden geleni yapmalıdır" diye düşünüyordu. Peki ama paşa Medine'ye kimi atayacaktı?

Cemal Paşa, Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal'ı uğurladığında vakit kaybetmeden harekete geçti. Görevlendireceği subay orada neler olup bittiğini öğrenecek ve bir çözüm bulacak kadar kabiliyetli olsun istiyordu. Bunun için de oraya göndereceği askeri çok iyi seçmeliydi. Sonunda günlerdir gergin olan yüzü aklına bir ismin düşmesiyle rahatlamıştı.

Bu isim cesur, güvenilir, inançlı ve inatçı bir komutan olan Fahreddin Paşa'dan başkası değildi. Fahreddin Paşa, o esnada Suriye'deki 12. Kolordu Komutanlığı'nı yürütüyordu.

Masanın başına geçti, Fahreddin Paşa'ya şifreli bir telgraf çekti. Bu telgrafta; Medine'de olan biteni anlatıyor ve gerekenin yapılmasını istiyordu. Üstelik Şerif Hüseyin ve oğullarını kuşkulandırmamak için Medine'ye tamamen Peygamberimizin kabrini ziyaret etmek için gelmiş gibi bir hava verilmesini salık veriyordu. Hatta ilk zamanlar hiçbir şeye karışmamasını ve durumu anlamak için gözlem ve denetlemelerde bulunmasını, sonra da harekete geçmesini emrediyordu.

Levent Şahverdi Arşivi

2. BÖLÜM

Hicaz'ın tozlu ve kumlu yolları hep Medine'ye uzanır.
Bu, tıpkı gönüllerin kutlu şehre çağlaması gibidir...

Telgraf makinesinin tıkırtılarına, yerde ne kadar kum var ise kaldırmaya azmetmiş rüzgârın deli dolu, çığlık çığlığa feryatları karışıyor, şifreli telgraftaki mesajı dağa taşa, sabırsız bir ulak gibi yetiştiriyordu. Bu mesajı okumak isteyen, telgrafın başında merakla bekleyen şifre çözücüler sanki okunması yasak olan bir kutsal metni okumuşlar da, zaman zaman fırtınaya dönen rüzgârın kaldırdığı kum tanelerinin yüzlerine vurmasından dolayı kırbaç cezasına çarptırılmış gibiydiler.

Karargâh çadırında elleri arkasına bağlı bir şekilde ileri geri dolaşan Fahreddin Paşa da telgraf metnini merak ediyordu. Aslında böyle meraklanmazdı ama kendisine "telgraf Cemal Paşa'dan" demişlerdi. Zaten son günlerde Medine ile ilgili kararsızlığın nasıl giderileceği konuşuluyordu. Bazı söylentiler göre Medine'nin boşaltılması yönünde çalışmalar yapılıyordu.

Erin biri, paşaya az önce çözdükleri şifreli telgrafın metnini getirdi. Cemal Paşa, Fahreddin Paşa'ya 23 Mayıs 1916 tarihinde Medine'ye gitmesini, burada olup biteni anlamasını istiyor, Medine Muhafız Komutanı Basri Paşa'nın kendisine gönderdiği raporlarda Şerif Hüseyin'in ikiyüzlü davrandığını, Medine ve civarında saldırı için hazırlık yaptıklarını bildiriyordu. Cemal Paşa şu konuya özellikle dikkat çekiyordu:

"Bir heyet ile hemen Medine'ye gitmelisiniz... Medine'ye gidiş amacınızı çok iyi gizlemelisiniz. Peygamber Efendimizin mübarek kabirlerini ziyarete gelmiş, demiryolu hattını teftiş etmek gibi bir göreviniz olduğunuzu etrafa yayınız. İstediğiniz subayları yanınıza alabilirsiniz."

Levent Şahverdi Arşivi

Paşa bir solukta, okuduğu bu telgraftan sonra düşündü. Şerif Hüseyin'in ayaklanma içinde olduğunu herkes biliyordu artık. Öfkelenince zaten açık tenli olan paşanın yüzü kızardı. Elinin titrediğini görünce, kâğıdı masanın üzerine bıraktı.

"Şu hale bak! Bir zamanlar bir eli yağda, bir eli balda, İstanbul'da gözetim altında tutulan Şerif Hüseyin şimdi kral olmak ateşiyle yanıp tutuşuyor. İngilizlerin desteği ve altınları olmasa bir şey yapacağı yok... Üstelik Osmanlılardan da altın sızdırıyor. Etrafına topladığı Urbanlarla bize karşı savaşma, bize karşı baş kaldırma cüretini de gösteriyor! Eskiden böyle bir şeye kalkışamazdı... Ama şimdi elinden geleni ardına komuyor... Medine'ye gidince, durumu daha iyi anlayacağız..."

Uzun, tozlu, dikenli, susuz yollarda yürüdükten sonra bir kuyu başına, subaşına rastlamış gibi içinde bir esenlik, bir ferahlama duydu.

"Medine'yi ziyaret etmek, Peygamber Efendimizin huzuruna çıkmak... Beni şimdiden heyecanlandırıyor. O anı düşünemiyorum bile... Ne zamandır kısmet olsa da Efendimizin kabrini ziyaret edebilsem, diye düşünürdüm. Demek ki o gün artık çok yakın. O günün gelmesini sabırsızlıkla bekleyeceğim. Huzurunda dua etmek, ne büyük mutluluk olacak... Ne büyük bir şeref olacak..."

Sonra hemen masadaki kâğıtlardan birini aldı ve yanında götüreceği subayların listesini hazırladı. Emir erini çağırarak:

– Evladım, bu ayın yirmi üçünde Medine'ye hareket edecek dört vagonluk şimendifer hazırlasınlar.

– Baş üstüne efendim...

Paşa listedeki subayların ismini tek tek kendine okudu. "İşte tamam" dedi. Beyninde dört vagonluk şimendifer, çölde uzayıp giden raylarda Medine'ye doğru yol almaya başlamıştı bile. Trenin raylarda çıkardığı ses, ara sıra duraklarda öttürülen düdükler, gizli bir sevinci belgeliyordu sanki. Gönül bahçelerinde rengârenk, bin bir çeşit çiçek goncaya duruyor ve tren ilerledikçe, goncalar bir bir açılıp saçılıyordu. Bu tren gül kokulu diyara, gül kokuları içinde yol alıyordu. Her yerde, çölde bile, birbiri ardına, hat boyunca güller bitiyor, camdan dışarıya başlarını uzatan subaylar bu nefis kokuyu ciğerlerine çekiyorlardı. Paşa da içerideki odanın havasını derin derin soludu. Gül kokusu duyacağını

Levent Şahverdi Arşivi

sanmıştı ama az öteden kızarmış bir etin kokusunu alınca bu güzel düşüncelerinden sıyrıldı.

Biraz sonra erin biri, paşanın yemeğini büyük saygı ve titizlikle masasına koydu...

***

Paşa güllerden yana, güller içinde güzel düşünceler içindeyken, bir ayaklanmayı, bir fitneyi uyandırma amacında olanlar da boş durmuyorlardı. Onların da düşünceleri hıyanet, barut ve kan doluydu. Bunun için Şerif Hüseyin'in oğullarından Faysal, Kanal'daki taarruza güya katılmak için Şam'dan Medine'ye gelmişti. Ama oyalanıp duruyordu. Şerif'in diğer oğlu Ali ise Medine'deki Uhud Dağı eteklerindeki isyancıların başında bekliyordu.

Medine'deki Faysal, Cemal Paşa'ya bir mektup yazarak, Kanal'a gitmeden önce beş yüz mavzer filinta tüfeğine ihtiyaçları olduğunu, bu silahların derhal kendisine verilmesini istiyordu. Bu silahlarla, Cihat uğrunda İngilizlere karşı Osmanlı kardeşlerinin yanında savaşarak can vermeyi en büyük şeref sayacaklarını da yazmıştı.

***

Fahreddin Paşa 23 Mayıs sabahı erkenden kalktı. Büyük bir heyecan içinde güneşin doğuşunu seyretti. Bu doğuş ona gizli bir ümit aşıladı. Sonra aklına Şerif Hüseyin'in isyan hazırlığı geldi.

"Hıyanet, hile ve düşman eskiden beri var. Bundan sonra da olacak. Önemli olan hıyanetin başını daha küçükken ezmek. Kararlı ve inatçı olmak. En önemlisi de, kimin ne olduğunu bilip ona göre davranmak... O gül kokulu beldeye gidince, neyin ne olduğunu gözlerimle göreceğim. Elbette her şerefli Türk askeri gibi ne gerekiyorsa, kanımızın son damlasına kadar, gücümüz yetene kadar yapacağız. Buna inancım tamdır. Ne ki emrimdeki subaylarımın da tamdır... Bizler büyük bir milletin, büyük bir devletin askeriyiz. Büyüklük neyi gerektiriyorsa, hiç çekinmeden, gözümüzü kırpmadan ve düşünmeden yaparız. Bu herkesçe böyle bilinmelidir!"

Paşa daha sonra içinde dalga dalga sevinç ile karargâhında toplanan subaylara kısa bir konuşma yaptı:

Levent Şahverdi Arşivi

– Subay evlatlarım... Cemal Paşa, bizi Medine'ye kadar olan tren hattını denetlemek ve eksikleri tespit göreviyle şereflendirdi. Şereflendirdi diyorum çünkü Medine'ye gideceğiz. O kutlu şehre gitmek, Peygamber Efendimizin kabrine yüz sürmek herkese nasip olmaz... Görevimiz bir süre Medine'de de devam edecek. Bana eşlik etmenizi ve yardımcı olmanızı bir silah arkadaşınız olarak istiyorum. Daha sonra belki görevimizin mahiyeti değişebilir. Günlerin ne götüreceği, ne getireceği belli olmaz. Ama bizler her türlü duruma hazırlıklı olmalıyız. Bu uğurda yorulmak yoktur!

Subaylar Şam istasyonunda kendilerini beklemekte olan trene büyük bir ciddiyet içinde gururla yürüdüler. Fahreddin Paşa belki de hayatında en büyük mutluluk duyacağı bir yolculuğun başındaydı. Bugüne dek nerelere gitmişti. Ne görevler yapmıştı ama bu kadar heyecanlı ve sevinçli olduğunu hatırlamıyordu. Bu sevinç ve mutluluk yüzüne de yansımıştı...

Trenin önüne büyük bir Türk bayrağı asılmıştı. Vagonların camları çiçeklerle süslenmişti. Tekerlekler, Hicaz yolu yapılırken raylara işlenmiş ay ve yıldızları öperek yola koyulmak üzereyken, şimendiferden çıkan dumanlar ağır ağır yükseliyor sonra dağılıp gidiyordu. Yolculuğa başlarken, trenin düdüğü uzun uzun öttüğünde, Fahreddin Paşa yarıya kadar indirdiği pencereden kendisini uğurlamaya gelenlere selâm verdi. İstasyondaki subaylar da paşaya selâm durdular. Bu güzel beldeye giden subay arkadaşlarına ve komutanlarına gıpta ediyorlardı. Her iki taraf da birbirlerini bakışlardaki manayı çıkaracak kadar iyi tanıyordu.

***

Yorgun imparatorluğun yorgun askerleri, çölün güvenilmez ve her türlü tuzağına karşı her an dikkatli olmak zorundaydılar.

Nice tren katarlarıyla, vapurlarla ve yayan kafilelerle yola çıkan yurdun yiğitleri, yorgun, ateşten ve kandan başını kaldıramayan devletin başını dik tutmak ve kendi başlarını feda etmek için cephelere yollanıyordu. Onlar, ateşe koşan pervaneler gibiydi. Büyük bir yangına avuç avuç su taşıyan, kendi içindeki yangınlara aldırmayan yaman erler ve kahraman subaylardı.

Askerin içindeki, gönlündeki yangın hep büyük olurdu; anadan, babadan, yardan, eşten, dosttan ve çoluk çocuktan yana... Bu ateş, bu yangın çölün kumuyla, taşıyla, güneşiyle ve serabıyla daha da büyür-

Levent Şahverdi Arşivi

dü sanki. Ancak onlar böyle yangınları bir avuç su, bir iki gözyaşı ile söndürmesini iyi bilir, çok daha büyük yangın yeri olan cepheye nazlanmadan koşarlardı. O koşuya çöller, dağlar, nehirler engel olamazdı. Onlar, ateşe tutkun pervaneler gibiydi. Pervaneler bir kanat boyu kadar ateşe yaklaşabilirlerdi. Oysa nice koç yiğitler ateşin tam içine fütursuz bir şekilde dalıyorlardı. Ne bir kanat boyu bir mesafe ne de bir başka mesafe arıyorlardı. Onlar, uzaklık kavramını bilmezlerdi. "Gidin" dediler mi, Yemen'e, Galiçya'ya, Kanal'a, Sarıkamış'a, Çanakkale'ye giderlerdi. Onlara sadece "git" denmesi yeterliydi. "Git" kelimesinin ne anlama geldiğini çok iyi bilirdi. Onları uğurlayan yakınları da, bu kelimenin ne anlama geldiğini onlar kadar iyi bilirlerdi. Başka bir yangın da, uğurlayanların gönlünde kıvılcımla başlar, İstanbul'un sırt sırta yaslanmış ahşap evlerine atlayan, sıçrayan alevler büyür ve giderdi.

Koca devlet ve yüce millet, nice gönül yangınlarına alışıktı. Bu alışkanlık yüzünden olmalıydı ki gittikleri her yerden o yangınlara doğru koşanlar evlerine şöyle derlerdi sanki:

Can düşürmeye geldiğimiz bu yerlerde
Git söyle ecel; beklemesinler bizi evde!

Tren ay yıldızlarla bezenmiş raylarda, artan duygular nedeniyle hızlanmakta zorlanıyor gibiydi. Hâlbuki bu ağırlığı yadırgayan subay topluluğu bir an önce menzile varmak, Medine'ye gitmek için sabırsızlanıyordu.

Yolda ilerlerken, vagonlardaki subaylar yolculuğun ne kadar süreceğini düşünmeye başlamışlardı. Kayalık, kumluk yerden geçip giden tren rayları, sıcaklığın etkisiyle genleşiyor, makinist kara treni böyle durumlarda daha yavaş ve dikkatli sürmek zorunda kalıyordu. Bazen de istasyon diye tabir edilen, bir iki tahta baraka ve telgraf makinesi ile üç beş erden ibaret yerlerde duruyorlardı. Bu istasyonlarda en büyük ihtiyaç su ve yiyecekti. Daha düne kadar buralara düzenli olarak su ve yiyecek katarları ile iaşe dağıtılmaya çalışılmıştı ama son zamanlarda bu seferler iyiden iyiye aksamıştı.

Tren hattında görev yapan erler günlerdir geçip gitmeyen trenlerin yokluğuna alışmışlardı. Şimdi ise bayraklarla ve çiçeklerle donatılan bu treni, pencerelerden kendilerine bakan yüksek rütbeli subayları görünce,

Levent Şahverdi Arşivi

ne yapacaklarını şaşırıyorlardı. Daha önce telgrafı olan istasyonlara Fahreddin Paşa ve subayların geleceği bildirilmiş, gerekli güvenlik önlemlerinin alınması istenmişti. Telgrafı olmayan istasyonlarda ise şaşkınlık daha fazla idi. Tren sesini duyan, barakaların gölgesine sığınmış erler, silahlarını alarak trene doğru koşuyor ve hemen selâma duruyorlardı.

Bütün dikkatini Hicaz tren hattına veren Fahreddin Paşa, istasyon denilen barakalara bakıyor, bele kadar kazılmış siperlere dikkat kesiliyor, buraların nasıl korunabileceğini düşünüyordu. Şam'dan Medine'ye, Mekke'den Medine'ye dek bunca yol nasıl korunurdu? Üstelik tren hattı boyunca sıralanacak sayıda Mehmetçik mevcut değildi. Üstelik Cemal Paşa, Kanal Harekâtı'na çok önem veriyor ve emrindeki askerî birlikleri sağa sola dağıtmak istemiyordu. İşte bu sıcak günde Fahreddin Paşa ne kadar zor bir görev üstlendiğini düşünüyordu.

Peki ya Medine? Ya Şerif Hüseyin ve oğulları? Onların plânı neydi? Medine'ye ne zaman saldıracaklardı? İngilizler, Şerif Hüseyin'e nasıl yardım ediyordu? Hele bir de son zamanlarda ismi Urbanlar arasında saygınlık ve hayranlıkla anılan Lawrence neredeydi? Onları nasıl teşkilatlandırıyordu? İşte bu sorularla beyni meşgul olan paşa, yarıya kadar açtığı pencereden uzaklara, çok uzaklara bakarken, suallere cevap bulabileceğini ümit ediyordu.

Az sonra tren yavaşladı. Bir süre daha yavaş şekilde yol aldı. Sonra durdu. Bir ses duyuldu:

– Trenden inin!

Paşa etrafındaki subaylarına baktı. Hemen kılıfını açıp tabancasını çekti. Onu gören subaylar da tabancalarını çıkardılar. İsyancıların trenin önünü kestiğini düşünüyorlardı. Az sonra makinist bağırdı:

– Trenden inin!

– Ne oldu, dedi paşa merakla.

Az sonra vagonun kapısını açan bir er:

– Paşam trenin yakacak odunları azaldığından, şu gördüğünüz hafif meyilli yeri çıkamadı. İtmemiz gerekiyor. Yalnız sizler rahatsız olmayınız. Biz diğer erlerle birlikte treni iteriz, dedi.

Fahreddin Paşa bu sözler üzerine şaşırdı:

– Şimendiferler bu kadar zayıf mı yani?

Levent Şahverdi Arşivi

– Hayır efendim zayıf değil, ama gerekli miktarda odun bulamıyoruz. Diğer katarlarda bir iki vagon olduğu için rahatlıkla yol alabiliyor. Bu katar son zamanlardaki en uzun katarımızdır.

– Topu topu dört vagonumuz var evladım.

– Evet efendim ama iaşe vagonları pek ağır. Bu yüzden zorlanıyoruz...

– Peki... Ama biz burada otururşak olmaz ki.

– Niçin komutanım?

– Evladım ben biraz şişman sayılırım. Sizlere yük olurum... Haydi arkadaşlar inip bizler de treni itelim.

Paşanın bu sözü üzerine emrindeki subaylar aşağıya indiler. Son vagonu ittiler. Yükü biraz olsun hafifleyen lokomotif ağır ağır yol almaya başladı. Makinist ise durmadan bağırıyordu:

– Biraz daha odun atın. Haydi!

Ateşçi erler ise depoda azalan odunlara bakıp kendi aralarında konuşuyorlardı:

– Medine'ye dek bu odunlar yeter mi bilmem?

– Makinist de odun atın, diye feryat ediyor.

– Tabii paşadan çekiniyor.

– Allah vere de diğer istasyonlarda odun bulabilsek.

– İster misin Medine'ye dek treni itsinler.

– Bu arada isyancılar da bize saldırsın.

– Kapa şu şom ağzını da, odunları atmaya bak!

Fahreddin Paşa birkaç subay ile birlikte omzunu trenin vagonuna yaslamış, kanter içinde itmek için çabalıyordu. Sıcaktan alnında biriken terler yere damlıyordu. Paşa subaylara:

– Haydi arkadaşlar! Az kaldı, diyerek gayret aşılamaya çalışıyordu.

Pencereden sarkan makinist arkaya seslendi:

– Az kaldı. Biraz daha!

Treni biraz daha ittiler. Koca imparatorluğun paşası, subayları ve erleri imparatorluk merkezinden binlerce kilometre ötedeki çölde tren itmeye çalışıyorlardı. İş yine başa düşmüştü.

Makinistin sesi tekrar duyuldu:

– Tamam... Ancak tren hızlanmadan binmeye çalışın. Durursak yine odun harcamak zorunda kalırız...

Levent Şahverdi Arşivi

Bu sözler üzerine paşa:

– Anlaşılan bu tren yolculuğu benim gibilere göre değil. Az sonra makinist Medine'ye dek koşmamızı isterse hiç şaşırmayacağım, dedi.

Subaylar ise komutanlarının bu sözlerine gülsünler mi üzülsünler mi bilememişlerdi. Ancak çoğu paşayı da iyi tanıdıkları için zaman zaman onun yaptığı bu tür nüktelere tebessüm ederlerdi. Şimdi de bıyık altından, paşaya sezdirmeden, gülmeye çalışıyorlardı.

Fahreddin Paşa ve subaylar tekrar trene bindi. Hepsi burçak burçak terliyor, dilleri damaklarına yapışıyordu. Onların bu hallerini gören erlerden biri hemen sürahiyi alıp sordu:

– Su ister misiniz komutanım?

– Ver oğlum ver. Hastaya doktor soruyorsun. Yeterli odunumuz yok onu biliyoruz, peki yeterli suyumuz var mı bari? Ona göre içeceğiz de...

– Var efendim.

– İyi...

Fahreddin Paşa suyu içtikten sonra subayların da su içmesini izledi. Sonra yavaş yavaş anlatmaya başladı:

– Şükür edelim... Odunumuz az da olsa trendeyiz... Ancak buralara insanlar çok eskiden yayan gelirlermiş. Bu gördüğünüz yolları, çölleri hep yayan geçerlermiş. Susuzluk bir yandan, eşkıya korkusu bir yandan. Ama onlar yılmamış. Yorulmamış. Medine'ye, Mekke'ye akın akın gelmişler. Bu sıcak kumlara ayaklarını sürümüşler... Şimdi biz de Medine'ye gidiyoruz. Bu yolculuk esnasında biraz tren itmişiz çok mu? Hem bakın biz herhangi bir treni itmedik. Medine'ye gidecek olan trene omuz verdik. Buralarda görev yapmak hem zordur hem de çok kolaydır. Her zorluğun bir kolayı bulunur. Bizler, Türk askeri, zor bir görevdeyiz. Ama her zor görevin kolay yanları da vardır, hiç merak etmeyiniz...

Subaylar komutanlarının bu samimi sözleri karşısında daha da ümitlendiler. İçlerinden, bu görevin üstesinden gelebilmek için kendilerine söz verdiler...

***

Levent Şahverdi Arşivi

Çölde yollar uzardı. Zaman uzardı. Hasretlikler uzardı. Kavuşmak uzardı. Ağır ağır giden tren nice istasyonlardan geçti. Medine'ye yaklaştı. Paşa bir subaya sordu:

– Medine'ye daha ne kadar var?

– Paşam şu geniş kavisi döndükten sonra çıkacak tepenin hemen ardında Medine. Epey yaklaştık.

– İyi...

Sonra rahatlamış gibi, denize dönen dalgalar gibi, can suyuna kavuşan kuru dereler gibi, feraha eren gönlünde, nice gonca güllerin açılmaya yüz tutuğunu hissetmiş gibi yerine oturdu. Başını geriye atıp gözlerini yumdu.

Fahreddin Paşa'nın dudakları kıpır kıpır duaya durmuştu...

***

Tren Medine'ye yaklaşıyordu. Bu yüzden makinist trenin düdüğünü sık sık öttürerek gelişlerini haber veriyordu. Hat boyunca paşayı karşılamak için gözcüler görevlendirilmişti. Bunlar süvarilerin develerine binmişler, yaklaşmakta olan trene doğru hızla ve sevinçle koşuyorlardı. Az sonra tren son tepenin eteklerini dolaşınca, ileride dört dağın arasındaki düzlüğe kurulmuş olan Medine gözüktü. İşte o anda trendekilerde heyecan doruğa çıktı. Birbirlerine ne diyeceklerini bilemediler. Soluklarını tutarak camlara koştular ve dikkatle şehri izlemeye başladılar. Artık Medine'nin yakınındaki son istasyon olan Muhit istasyonuna yaklaşıyorlardı. Bu istasyondan devam eden tren yolu, hemen üzerindeki Bir-i Osman ve hemen güneyindeki Asi tepe ve Salavat tepenin arasından geçerek, Medine'ye varıyordu. Muhit istasyonunda da küçük silahlı bir birlik selâm durdu. Paşa da onları selâmladı. Makinist tren düdüğünü daha sık öttürerek Medine kalesi dışındaki görkemli bir bina olan tren istasyonuna doğru ilerledi. Artık menzile varmanın rahatlığı ile hızını azaltmış, bu kutlu şehre yavaş ve mağrur bir şekilde girmeyi düşünmüştü...

Fahreddin Paşa'nın dikkatini, toplanan kalabalıktan önce Medine tren istasyonu çekmişti. İki katlı bu Osmanlı eserini görünce, paşanın gönlü gelinciğe durdu sanki. Eski bir tanıdığını, gurbet eldeki bir dostunu görür gibi oldu. Bu yapıya dikkatle baktı. Alt katı bazalt taşından

Levent Şahverdi Arşivi

yapılmış direkli sütunların oluşturduğu kubbemsi bölümün üstünde sarı, yer yer bej renkli kumtaşlarından yapılmış, kulelerin arasında dört gözlü ama daha küçük bölmeler yer alıyor, tam ortasında ise üç gözlü büyük bölmeler görülüyordu. Tren istasyonunun önü geniş bir meydana açılıyordu. Yaklaşık iki kilometre ötede ise Peygamber Efendimizin kabri görülüyordu.

Fahreddin Paşa şimendiferden yükselen dumanların dağılmasını bekledi. Sonra vagonun merdivenlerine geldi. Büyük bir heyecan içindeydi. İlk defa kutsal topraklara ayak basacaktı. Vagonun merdivenlerinde kalabalığa bir süre daha baktı. İçindeki heyecanı bastırmak ve bir an önce gidip Peygamber Efendimizin huzura çıkmak istiyordu. Gözleri, yeni süpürüldüğü belli olan ve birkaç saat önce toz kalkmasın diye ıslatılmış olan yerlere takıldı.. Az sonra Medine'ye ayak basacak ve görevi başlayacaktı. Bu aklına gelince, sevinmeden edemedi. Paşa değişik duygular içindeydi. İçinde kabaran bir deniz, dağlardan sel gibi akmak isteyen bir çağlayan onu hep Ravza-ı Mutahhara'ya yönlendirmek istiyordu. Sabırsızlanıyor, bu sabırsızlığın verdiği sıkıntı yüzünde kırmızılığa dönüşüyor, halden hale giriyordu. Kolayını bulsa "durun ben hemen huzura gidip şükredeyim ve sonra geleyim" diyecekti. Dilinin ucundaki bu sözleri söylememek için kendisini zor tutuyordu.

Paşanın niçin bir türlü trenden inmediğini anlamaya çalışan kalabalık, askerî mızıkanın marşı bitirmesiyle susmak zorunda kaldı. Şimdi meydanda çıt çıkmıyor, herkes paşanın neden vagon merdivenlerinde beklediğini anlamaya çalışıyordu. Yoksa bilmedikleri bir şey mi vardı? Neden bir an önce aşağıya inmiyor da, kalabalığı ve Medine'yi süzüyordu?

Askerî mızıkanın önünde Medine Muhafız Komutanı Basri Paşa, Galip Bey, Şerif Hüseyin'in oğulları Faysal ve Ali vardı. Bunların arkasında ise gayet düzenli bir şekilde sırada bekleyen asker kıtaları ve onların arkasında ise Medine halkı yer alıyordu. Halk özellikle Peygamberimizin kabrini ziyaret etmek amacıyla gelen bu Osmanlı komutanını merak ediyor, onu daha iyi görebilmek için birbirlerinin omuzlarından, neferlerin oluşturduğu sıraların aralarından ona bakmaya çalışıyordu.

Sessizlik devam ederken paşa ayağını yere bastığında, meydandaki herkes, asker dahi birden alkış ve takdir nidalarını koyuverdi:

Levent Şahverdi Arşivi

– Yaşa!

– Var ol!

– Nur ol!

– Hoş geldin!

– Safa geldin!

– Sen çok yaşa!

Arapça haykırışlara bazen Türkçe nidalar da karışıyordu. Bu arada askerî mızıka tekrar karşılama müziği çalmaya başlamıştı. Öndeki Medine Muhafızı Basri Paşa sevinçliydi. Çünkü zor şartlarda bu şehri idare etmek onu yormuştu. Şimdi inatçı, kararlı, cesur bir komutan geliyordu ve güvenlik işini ele alacaktı. Böylece Basri Paşa'nın omuzlarındaki yük biraz olsun hafifleyecekti. Subayların yanında yer alan Şerif Hüseyin'in oğulları Faysal ve Ali'nin ise yüzleri asıktı. Ancak Faysal bu yüz asıklığını belli etmemeye çalışıyor, yanına gelip de kulağına sık sık bir şeyler fısıldayanlara sadece başını sallıyordu.

Türk subayları arasındaki yöresel giysiler içindeki Şerif'in oğullarını görünce, Fahreddin Paşa'nın yüz hatları gerildi. Az evvelki huzur dolu simasından eser kalmadı, bir kaplanın ciddi ve öfkeli yüzü beliriverdi. Demek ki Medine'ye saldırmak ve kuşatmak isteyen bunlardı. Paşa doğruca Basri Paşa'ya ilerledi. İki komutan candan bir şekilde kucaklaştılar.

– Peygamberimizin huzuruna hoş geldiniz.

– Hoş bulduk.

– Sizi iyi gördüm.

– Ben de sizi biraz yorgun gördüm paşam.

– Eh öyle sayılır.

Paşalar bir kez daha kucaklaşırken Basri Paşa, Fahreddin Paşa'nın kulağına eğildi:

– Dikkatli ol, tuzak var.

– Öyle mi?

– Bu gece bizi yemeğe davet edeceklermiş... Gitmeyelim. Tuzak kurmuşlar.

– Gideriz!

Basri Paşa, Fahreddin Paşa'dan aldığı bu kati cevap üzerine şaşırdı. Tuzak olduğunu bildiği halde bile bile neden oraya gideceklerdi ki?

Levent Şahverdi Arşivi

Ancak bu konuyu paşaya soramadı. Ayrılırken Fahreddin Paşa herkesin duyabileceği bir sesle:

– Kutsal topraklarda olmaktan şeref ve gurur duyuyorum, dedi.

Sonra Basri Paşa'nın yanındaki Türk subaylarının elini sıktı. Hissiyatını belli etmemeye çalışarak, ilk önce Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal'ın elini sıktı. Sonra da Ali'nin... İkisi de daha sıcak ve samimi görünmeye çalışıyorlar, paşaya abartılı iltifatlarda bulunuyorlardı. Son sözü Faysal söyledi:

– Şerefinize Hamza Mescidi'ndeki karargâhımızda akşama ziyafet vereceğiz. Bu teşriften bizi mahrum bırakmayacağınızı ümit ediyoruz. Uzak diyarlardan gelen kardeşlerimizle bir sofra etrafında yemeklerimizi bölüşmek, bizleri mutlu edecektir.

Paşa bu teklif üzerine hemen memnun bir ifadeyle nazikçe cevap verdi:

– Bu teklifinize hayır demek mümkün değil. Beraberliğimizi sadece yemekte değil savaşta, kavgada, sevinçte ve tasada da sürdürmeye kararlı olduğumuzu biliniz.

Bu sözler üzerine iki kardeş birbirlerine baktılar. Sonra paşaya yine yapmacık bir ifade ile:

– Bunu biliyor ve de aynı fikirde olduğumuzu beyan ediyoruz, dediler.

Paşa bu sözler üzerine:

– Güzel, dedi. İyi o zaman...

Şerif'in oğulları paşaya:

– Şimdi bizimle yorgunluk atmak, kahve içmek için gelirseniz seviniriz, deyince,

Paşa bu teklife de hiç şaşırmadı:

– Çok teşekkür ederim. Ancak benim buraya gelişimin baş sebeplerinden biri Peygamber Efendimizin kabrini ziyaret etmektir. Bir an önce oraya gitmek istiyorum. Akşama yemekte buluşuruz. Zira çok uzak yollardan bu ziyaret için emrimdeki subaylarla geldim. Derhal huzura çıkmak ve dua etmek düşüncesindeyiz.

– Siz nasıl arzu ederseniz.

Bu sözlerden sonra iki kardeş ve emrindekiler kalabalıktan ayrıldılar. Giderken, aceleleri varmış gibi hızlı yürüyor, arkalarına bakmıyor, hararetli hararetli konuştukları el ve kol hareketlerinden belli oluyordu.

Levent Şahverdi Arşivi

Paşa ise Ravza-ı Mutahhara'ya doğru yürümeye başlamıştı bile. İki kilometrelik yolu yavaş yavaş, saygıyla toz kaldırmadan büyük bir ciddiyet içinde yürüyordu. Görenler onun bir başka âleme doğru ilerlediğini sanabilirlerdi. Bu yürüyüş belki de ömründeki en önemli, en kutsal yürüyüşlerden biriydi. Arkasından gelen subaylar da hiç konuşmuyorlar, komutanlarının sergilediği hassasiyet ve saygıyı gösteriyorlardı. Halk da onların arkasından sessizce geliyordu.

Paşa bir süre sonra Ravza-ı Mutahhara'da kendinden geçmiş, bir damla karın ateşte erimesi gibi sanki cism-i vücudu Efendimizin yaydığı huzur ile eriyip gitmişti. Dua ettikten sonra gözleri dolu dolu, gönlü hevenk hevenk sevinç ile etrafını inceleyen paşa kendi kendine söz verdi:

"Huzurunda söz veriyorum ya Resulallah. Bu kutlu beldeyi kanımızın sonuna dek savunacağız. Bunun için hiçbir fedakârlıktan kaçınmayacağız. Bize burada rahat olmadığını biliyoruz. Ama ne gam ki... Huzurunuzda, sizin yanınızda, görevimizi hakkıyla yapmaya çalışacağız."

Sonra sessiz ve sakin bir şekilde dışarı çıktı.

***

Paşa, karargâha döndüğünde Basri Paşa'ya sordu:

– Paşam indiğimde kulağıma bir şeyler fısıldadınız. Nedir bu işlerin aslı astarı? Hele bir anlatın. Her ne kadar bazı durumlardan haberim var ise de burasını en iyi siz bilirsiniz. Ne olup bitiyor? Bu isyancılar, bu vefasızlar ne yapmak istiyor?

Basri Paşa hemen etrafına bakındı. Kapının önündeki nöbetçiye seslendi:

– Oğlum rahatsız edilmek istemiyorum. Kimseyi içeri alma.

– Baş üstüne komutanım.

Medine muhafızlığını yürütmekte olan Basri Paşa kapıyı sıkıca kapattı. Fahreddin Paşa'nın yanına oturdu. Olan biteni anlatmaya başladı:

– Paşam iyi ki geldiniz. Burada işler çok karışık. Sizi karşılayan Şerif'in oğullarının sözlerine kanmayın. Onlar yüzümüze gülüyor ama bizi bir kaşık suda boğmak için hazırlık yapıyorlar.

– Zaten çok abartılı bir saygı gösterdiler bana.

– Evet. İkisi de uzun zamandan beri Medine'de. Bu akşam ikimizi de Hamza Mescidi'ndeki yerlerine davet ettiler. Ben bunun bir tuzak

Levent Şahverdi Arşivi

olduğunu öğrendim. Orada ikimizi öldürecekler ve Yemen'e yardım edecek diye hazırladıkları birlik de Medine'de. Her türlü ısrarlarıma rağmen bir türlü Medine'den çıkmadılar. Amaçları saldırı anını beklemektir. Medine dışında da kuvvetleri var. Bu kuvvetler birleşip şehri ele geçirmek amacındalar.

– Ziyafete gidersek?

– İkimiz birden gitmeyelim. Siz gidin, ben kuvvetlerimin başında kalayım. Tetikte olayım. Siz gitmezseniz şüphelenirler.

– Ben giderim!

– Tamam. Ben de hasta olduğumu söylerim. Askerimin başında beklerim. Şehirde pek çok gözcüleri ve muhbirleri var. Onlar, askerin tetikte olduğunu Şerif'in oğullarına söyleyeceklerdir. Oyunu bozarız yani.

– Peki Arapların hepsi bu isyana katılıyor mu?

– Hayır. Urban denilen kesimi katılıyor. Bunlar yerleşik değil. Geçimleri talanladır. Şerif Hüseyin de en çok bunları kandırıyor zaten.

– İngiliz altınlarıyla.

– Evet. İngiliz altınlarıyla hatta Osmanlı altınlarıyla...

– Nasıl yani paşam?

– Anlatayım... İstersen en baştan başlayayım da her şeyi bilmeniz, olayları anlamanıza da yardımcı olacaktır.

– Lütfen. Akşama dek zamanımız var.

– Bu, Şerif Hüseyin denen adamı, İstanbul'da gözetim altında tutarken, Mekke'ye emir tayin ettiler. İlk önceleri Osmanlı'ya bağlı iken İngilizlerin kışkırtması ile isyana karar verdi. Mekke'deki Vehip Paşa, Şerif Hüseyin'in ikiyüzlü davrandığını, aslında İngiliz taraftarı olduğunu Cemal Paşa'ya çok önceleri bildirmişti. Şerif Hüseyin İngilizlere, Arap dünyasının hâkimi olmak gibi bir hülyası olduğunu söylemiş. İngilizler de bunu koz olarak kullanıyorlar. Üstelik casus Lawrence denen biri de isyancıları eğitiyormuş. Baskınları ve taktikleri de o hazırlıyormuş.

Ne zaman ki İngilizler Çanakkale'de yenilip, bizden bir tokat yiyince askerini çekti. Mekke Şerifi başını kaldırmaya başladı.

– Çünkü Çanakkale'den çekilen İngiliz birlikleri buraya kaydırıldı.

– Aynen öyle... Bunun yanında Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal, İstanbul'da iken Çanakkale'ye gitmiş, cepheyi gezmiş, İngilizlerle çar-

Levent Şahverdi Arşivi

pışmaları bir süre seyretmiş ve askerimizin başarısı için dua bile etmişti. **Sonra yine İstanbul'a**, oradan da Suriye'ye gelmiş ve Cemal Paşa ile **görüşmüştü**.

Şerif Hüseyin, Mekke'den İstanbul'a mektuplar yazdı. Hükümetin **uygulamalarını** eleştirmeye başladı. Üstelik Bab-ı Âli'ye müracaat ederek, **başta** Tebük olmak üzere, Medine Livası ve Hicaz vilayetinin yönetiminin, babadan oğula devredilmek üzere kendine verilmesini istedi. Hatta İngilizlerle işbirliği karşılığında kuzeyde Mersin ve Adana'yı da içine alacak İran hududuna, doğuda Basra Körfezi'ne, güneyde ise Hint okyanusu kıyılarına dek, batıda da Kızıldeniz'e dek hâkim olmak hevesindeydi.[3] Sonra ben bir casusunu yakalattım. Onu sorguya çektim. Ne gibi hazırlıkları olduğunu öğrendim. Bu bilgileri hemen Dahiliye Nezareti'ne (*İçişleri Bakanlığı*) bildirdim. Ancak nezaret bu konuyu Şam'daki 4. Ordu Komutanı ile görüşmemi istedi.

Aslında Kanal Harekâtı'na katılmak için Mekke'den gelen beş yüz Bedevi gönüllü olarak Medine'ye yerleştiler. Burada dinlenecekler sonra Kanal'a hareket edeceklerdi. Ancak asıl amaçları da Medine'de kalıp isyan çıkarmaktı. Bu gönüllüler gün geçtikçe, Medine'den ayrılmıyor, "ha bugün, ha yarın" diye beni oyalıyorlardı. Şehre yarım saat mesafede Uhud Dağı eteklerinde isyancıların karargâhı vardır. Oraya da Hamza Mescidi diyorlar. Sizi de akşama oraya götürecekler. Bunların başında Şerif'in büyük oğlu Ali var. Ayrıca Medine'deki Bedevi gönüllüleri ile birlikte güya Kanal'a gitmek ve onları karşılamak için kardeşi Faysal da Şam'dan Medine'ye gelmişti. Ayrıca Faysal, Kanal'a gitmeden önce beş yüz mavzer filintası almak için Cemal Paşa'ya başvurmuştu... Ancak ben ne yaptım?

– Ne yaptınız?

– Ben de Medine'de harekete hazır Yemen müfrezesini erteledim. Bu müfreze Yemen'e cephane, altın götürecekti. Elbette bu karara Ali ve Faysal'ın canı çok sıkıldı. Çünkü söz konusu birlik Medine'den ayrılsaydı, tuttukları sarp geçitlerde, kurdukları tuzaklarla bu müfrezeyi yok edeceklerdi. Cephane ve altınları da alacaklar, talan yapacaklardı. Bana bir an önce gidip Kanal'da çarpışılmasını, bu nedenle kuvvetlerin

3 Feridun Kandemir, Fahreddin Paşa'nın Medine Müdafaası, s. 39.

Levent Şahverdi Arşivi

burada tutulmaması gerektiğini, kendilerinin padişaha bağlı olduklarını ve Cihad'a iştirak edeceklerini söylüyorlardı. Ben de Cemal Paşa'ya yazarak, bu müfrezenin hareketinin ertelenmesini istedim. Ancak Şerif'in oğullarının isteklerini de kırmıyor gözükmek için beş yüz filintanın hazırlanamadığını, hazırlanınca derhal kendilerine vereceğimi söyledim. Ama oğulları beni Cemal Paşa'ya şikâyet edip bu müfrezenin derhal yola çıkmasını ve beş yüz filintanın hemen verilmesini istediler. En önemlisi de bu sefer için toplamış olduklarını söyledikleri deve paralarının tamamını istemişler, ancak yarı tutarı olan 3500 altına razı olmuşlardı. Ben yine de Şerif Hüseyin'in ısrarına rağmen "müfreze hazırlığını tamamlamadı" diyerek onu oyaladım. Fakat olayların uzağındaki Cemal Paşa ise Şerif Hüseyin'den umutluydu. "Ayaklanacak" dediğim halde ona binlerce altın ve silah gönderdi. "Belki yola gelir" dedi. Üstelik kurbanını yiyen timsahın sevinç gözyaşları dökmesi gibi, Yemen müfrezesinin subaylarına Şerif Ali ziyafet bile vermişti. Hatta sonradan subayların belirttiklerine göre şöyle demiş:

"Şerif babam, sizleri rahat ve güvenli bir şekilde Yemen'e dek götürecektir. Yolda dinlenmeniz için gerekli olan her şey hazır edilmiştir. Su, gölge, hecin, yiyecek ne isterseniz var. Merak etmeyiniz. Her türlü yardım tarafımızdan yapılacaktır."

– Ne kadar sinsice hareket ediyorlarmış.

– Evet... Bu sinsiliği fark edemeyen Cemal Paşa hâlâ Şerif Hüseyin'in yanlıştan dönme ümidini taşıyordu.

Fahreddin Paşa güldü:

– Şerif Hüseyin mi? Haydi canım sende...

– Evet kısacası durum böyle. Ben Yemen müfrezesini Hicaz hattını korumak için yollasaydım, şehirde göreve yeni başlamış iki taburdan başka kuvvet kalmayacaktı.

– Medine'yi kolayca ele geçirilebilirdi yani.

– Evet... Şerif Hüseyin bu davaya iyice inanmış durumda. Çöldeki Urban denilen, talanla geçinen adamları kolayca etrafına topluyor... Burada iki şeyin sözü geçer paşam altının ve silahın. İsyancılar kâğıt paradan çok altını tanırlar ve tercih ederler. İlk zamanlar ne oluyordu anlatayım.

– Ne oluyordu?

Levent Şahverdi Arşivi

Basri Paşa burada güldü. Başını salladı:

– İngiliz altınlarını bizim altınlarla değiştiriyorlardı.

– İlginç.

– Daha da ilginci, Şerif Hüseyin Abdülhamit döneminde İstanbul'da gözaltında bulundurulmuş. 1908'de serbest bırakılmış ve kendine tam 60.000 altın verilmiş.[4] Üstelik Cemal Paşa'nın yanında göz hapsinde bulunan oğlu Faysal da, Kanal sevdası yüzünden elden kaçırıldı. Hiç olmazsa o göz hapsinde tutulaydı, pazarlık yapmak ve Şerif Hüseyin'in hareket alanını daraltmak mümkün olabilirdi.

– Basri Paşam, ben artık geriye bakmam. Şimdi öyle olmuş, böyle olmuş diyecek halimiz yok. Olan olmuştur. Şimdi ne yapacağız? Biz ona bakalım. Bu çölde isyancıların at oynatmasına izin vermeyeceğiz. Elimizden geleni yapacağız.

– Buna hiç şüphem yok.

– Ziyafet nerede demiştiniz?

– Uhud Dağı'nın hemen eteğinde, Hamza Mescidi denilen bir yerde karargâhları var.

– Tamam ben oraya gideceğim. Siz burada kalın. Hastalandığınızı söylerim.

– İyi olur... Ben de askerimi tetikte tutarım. Oyunu bozarız.

– Burada çok oyunlar bozacağız paşam. Çok oyunlar...

– Yalnız sizden bir ricam var, oraya kalabalık gitmeyiniz. Birkaç kişi ile giderseniz daha iyi olur. Yanınıza en güvendiğiniz subayları alınız. Çok dikkatli olunuz. Çöl her zaman tuzaklarla doludur.

– Çivi çiviyi söker paşam. Tuzağa tuzak...

– Hicaz Vilayeti ve Mekke Emirliği kutsal yerlere verdiğimiz önemden dolayı doğrudan padişahımıza bağlıydı. Ancak ondan ferman alırdı... Buralara dek tren yolu yaptık. Şehri gezince göreceksiniz, birçok Osmanlı eseri var. Cami, köprü ve tren garı, hep Osmanlı'nın hediyeleridir. Şerif'e ve ona bağlı Bedevi liderlerine altın yollamışız yıllardır. Şimdi bize yapılan şu ihanete bakınız!

– İhanet her zaman olacaktır. Kurt kocayınca misali...

---

4 a.g.e., s. 12.

Levent Şahverdi Arşivi

– İnsan üzülüyor. Kanal'a, Yemen'e, Şam'a, Kut'ul Emare'ye giden Mehmetçikleri görünce içim sızlıyor. Ama neylersin ki elden de bir şey gelmiyor. Paşalar, Kanala daha çok önem veriyor. Medine'nin savunmasına nasıl bakarlar acaba?

– Ben gelirken, Cemal Paşa "Medine'yi son askerine dek savunacaksın!" emrini verdi. "Medine bizim için önemlidir!" dedi.

– Çünkü itibar meselesi... Buralardan çekilirsek cihad çağrısı amacına ulaşır mı? Müslüman ülkeler nezdinde itibarımız azalır.

– Paşa da öyle düşünüyor olmalı. Daha sonra takviye yollayacağını ancak büyük kuvvet kaydıramayacağını, Kanal'ın dolayısıyla Mısır'ı geri almanın daha önemli olduğunu söyledi.

– Şimdi dinlenin... Akşama yorucu saatler sizi bekliyor.

– Göreceğiz bakalım. Bizi ne bekliyor? Bedeviler mi, tuzak mı, ziyafet mi? Hangisi?

Burada Basri Paşa güldü:

– Hangisini tercih ederdiniz.

– Hiç fark etmez... Bu devletin ayağa kalkması için bizler her şeyi göze aldık. Bu yüzden ne olursa olsun fark etmez diyorum.

– Paşam bir düşünsenize, nereden nereye geldik. Ateşten ateşe, cepheden cepheye koşuyoruz. Memleketimizin içinde olduğu gibi dışında da cephe var. Yangın var... Paşam bu yangınlara su, cephelere can yetişir mi? Bu kadar dağılmak, bu kadar açılmak şu koca harpte şart mıydı?

Fahreddin Paşa bu sözleri hüzünle dinliyordu. Basri Paşa'ya ilk önce ne diyeceğini bilemedi. Sonra yavaş yavaş konuşmaya başladı:

– Paşam birden ve bütün sınırlarda ayağa kalkalım istedik... Ancak sözlerinde haklılık payı vardır. Fakat bizler askeriz. Elbette memleketimizin, vatanımızın durumuna üzülüyoruz. Şimdi elden ne gelir? Ben geçmişe takılmam. Öyle olsaydı, böyle olsaydı demek yerine şimdi ne gerekiyorsa, onu yapma taraftarıyım. Hem de nerede olursak olalım. İster Medine'de, ister Kanal'da, ister Kut'ül Amare'de, Yemen'de... Nasıl ki Çanakkale'de gerekeni yaptıysak, nice zorluklara rağmen burada da pekâlâ yapabiliriz. Ben, buna yürekten inanıyorum.

Şimdi savaşlar teknik üstünlüğe güvenilerek çıkarılıyor. Bizler de, İngiltere, Fransa, İtalya gibi teknik bakımdan üstün olmalıyız. İmar paşam, imar... Bence memleketimizi imar etmeliyiz... Bak Hicaz

Levent Şahverdi Arşivi

yolunu... Şam'dan, İstanbul'dan, Medine'ye dek asker sevkiyatı yapabiliyoruz. Yiyecek getirebiliyoruz. Ama çok yakındaki nice askerimiz açlıktan ölmüşler... Neden? Yol yok, iz yok da ondan...

Paşanın gözleri dolu doluydu. Sesi titriyordu. Bunun için bir süre sustu. Basri Paşa da diyecek bir kelime bulamadı...

Sonra Fahreddin Paşa devam etti:

– Beni en çok üzen şey ise daha önce bizim yanımızda, yönetimimizde olanların, zayıflığımızı fırsat bilerek bir bir kopup gitmeleri... Balkanlar'ı hatırla. Onlarca devlet doğdu. Şimdi de burası...

– Burada da onlarcası doğacak.

– Elbette doğacak. Ama hiçbiri bir çınar gibi köklü olmayacak...

– Hepsi İngilizlerin oyunu.

– Evet ama İngilizler bir hamleyi, ileriki hamleleri düşünerek yaparlar... Bu onların siyasetinin düsturudur. İngilizler ve onların casusu Lawrence Arapları çok mu seviyorlar da onlara yardım ediyorlar.

– Elbette hayır.

– Petrol... Petrolü seviyorlar. Tekniklerini bu hammadde ile daha da ileri düzeye taşıyacaklar. Bu kara elmas gün gelecek, altından da pahalı olacak... Bizler şu an savaşıyoruz. Ancak ne olursa olsun o büyük devletlerle aramızdaki teknik ve imar üstünlüğün çok açılmasına izin vermemeliyiz. Onlara yetişmeli hatta geçmeliyiz.

– Ne ile geçeceğiz paşam?

– Sistemli, düzenli ve çok çalışma ile...

– Bu yeterli midir?

– Değildir. Yeraltı-yerüstü kaynaklarımızı iyi kullanarak ve belki de en önemlisi, iyi işleyerek. Pamuk satmayalım. Ama pamuktan yapılmış elbiseler satalım... Bu sadece basit bir örnek... Şunu düşünmekteyim ki ileride savaşlar da hep bu hammaddeler yüzünden olacak.

– Ya Almanlar?

– Almanlar, İngiliz siyasetini iyi incelemişlerdi. Savaşın başında bizi istememişlerdi. Ancak daha sonra ittifak yaptılar. Biz de Almanya'nın silah gücünü, insan gücümüzle birleştirirsek, belki imparatorluğumuzun sınırlarını koruyabiliriz, dedik. Şunu da biliyorduk ki denizlere hâkim

Levent Şahverdi Arşivi

olmayanın karada hâkim olması çok zordu. Ne Almanların ne de bizim güçlü bir donanmamız vardı.

Hicaz bölgesi bizim için çok değerliydi. Buradaki emirlere ve şeriflere altınlar yolladık. Demiryolları, camiler, köprüler yaptık... Geriye bakıp dövünme ve üzülme zamanı değildir. Elimizdeki malzeme ve insan gücü ile çok büyük fedakârlık yaparak yine de olabildiğince direnmeliyiz. Bulunduğumuz yeri merkez sayıp asla gerilememeliyiz. Geriledikçe, bu çözülüş hızlanır... Rus Harbi'nde, Yunan Savaşı'nda geriledik. Balkan Harbi'nde dağıldık. Şimdi buralarda da geriliyoruz. Mekke elimizden çıktı. Yemen isyan etti. Elimizde bir tek Medine kaldı... Burasını da işte son mermi ve son erimize dek olabildiğince korumalı ve savunmalıyız.

– Ama yiyecek sıkıntımız olabilir.

– Olabilir.

– Unutma, Balkan Harbi'ndeki esirlerimiz kavak ağacı kabuklarını yedi. Biz de hurma çekirdeklerini yeriz.

– Zorda kalınca...

– Zorda ve darda... Ne ki güzel memleketim. Yüce milletim yüzyıllardır zorda ve darda...

– Gün ola harman ola.

***

Artık her yanı kuşatılmış olan devletin, iki paşası İstanbul'dan çok uzakta, koyu bir hüzünle kuşatılmıştı. Burada her şey sarıydı. Çöl ve çölün kumları, yavaş yavaş batmakta olan güneş sarı, hazanın renginydi...

Yoksa bu devlet için artık hazan mevsimi mi gelmişti?

Bu soruları her iki paşa kendine soruyor ve bu sorular beyinlerinde durmadan dolaşıyordu. Ne ki iki paşanın gönlünde her şeye rağmen tomurcuklanıp yapraklanan ümit gülleri açıyor yaprakları da sararıyordu. İki paşanın gönlüne hazanın o sarı hüznü çökmüştü.

***

Akşam, çöle yavaşça iner. Burada hiçbir şeyin, asker dışında hiçbir şeyin acelesi yoktur. Çölde her şey ağır ağır demlenir. Ancak askerin gönlüne inen hasret dışında, her şey tadını kıvamını ve yolunu bulur.

Levent Şahverdi Arşivi

Zaman bile burada su gibi hızlı akmaz. Burada doğanın kendine özgü ahengi vardır. Kumlar, rüzgârlar sebebiyle kendiliğinden şekillenir. Hurmalar, kızgın güneşin altında yavaş yavaş olgunlaşır. Develerin bile yürüyüşünde ahenk vardır. Bu ahengi doğuran en önemli sebeplerden biri sıcaktır. Sıcak rehavet ve yavaşlık getirir. Ayrıca çöl, bu rehaveti ve uyuşukluğu arttırır. İnsan bir gölge ve subaşı bulursa sonra ondan iyisi yoktur. Hele hele birkaç parça yiyecek de bulmuşsa, çölün manzarası, o tekdüzeliği ve çıplaklığı en nadide manzara gibi görünür...

Medine'nin hemen kuzeyindeki Uhud dağı ve batısındaki Bir-i Osman dağları ardından gün yavaş yavaş batmaya başlamış, ortadaki açıklıktan ışınlarını bir ok gibi Medine'ye yollarken, her iki dağa çarpıp gölge oluşturmuş, bu gölge güneşin batışıyla daha da büyümüştü. İşte yer yer güneşli ve gölgeli bu manzara paşanın çok hoşuna gitmişti. Bu doğal güzelliği doya doya seyrediyor, bir yandan da akşam katılacağı ziyafeti düşünüyordu.

Ziyafette her şey olabilirdi. Tuzak, ihanet, cinayet her şey... Aklına gelen bütün kötü ihtimalleri bir bir sıraladı. Sonra belindeki tabancasını çıkardı. Bir güzel silip temizledi. Mermileri şarjöre tek tek yerleştirdi. "Bir de yedek şarjör almalı. Ne olur ne olmaz" diye düşündü...

"Çölde tuzak çoktur derlerdi. Doğruymuş daha geldiğim ilk günde tuzağın kokusunu aldık. Bakalım bu gece sağ kalırsak, ileride neleri ve hangi tuzakları göreceğiz? Hangi isyanları göreceğiz? Ateşe benzin dökenleri ve büyüyen ateşi söndürmek için avuç avuç su taşıyanları da göreceğiz... Hey gönlüm, şurada, yangın yerine dönen şu yerde, yüreğimde her dem büyüyen yangınları söndürebilecek miyim? Bizler ateşe tutkun pervaneler gibiyiz. Hep ateşin yanındayız. Bir kanat boyu mesafeyi koruyamazsa pervaneler yanar, küle dönermiş. Biz ise nice yangınları elimizle söndürecek kadar fedakâr ve gözümüz kara... Öyleyse ne gam? Yangınların ve büyüklüğünün ne önemi var? Biz boğazımıza çökecek olan ecele bile, 'bizi evde beklemesinler' demedik mi? Tasalanmak bize düşmez. Tasalanmayı avuçlarımızla söndüreceğimiz ateşin şuleleri düşünsün.

Kaybolan aşk... Kaybolan koca bir imparatorluk... Yitip giden atalarımızın, şehit kanıyla suladığı yerler. Koca bir sevdamız, uzun bir ayrılığa dönmek üzere... İhanetler, isyanlar, aymazlıklar ve delaletler,

Levent Şahverdi Arşivi

gafletler... Daha neler neler... Bir yanda İstanbul, bir yanda Medine... Bu iki şehri birbirine bağlayan soğuk demir rayları yıllarca sıcak hasretlerini, sıcak sevgilerini taşıdı buradaki askerimizin. Vagon vagon, katar katar... Ya şimdi? Kara trenler, kara haberleri raylarda taşıyor. İnsandaki sevginin sıcaklığına döner mi raylar? Haberimizi iletir mi Medine'den İstanbul'a uzayan telgraf telleri?"

***

Paşa karanlığın çökmesini bekledi. Herkesten gizli bir şey yapmak ister gibi bir hali vardı. Etrafını kontrol etti. Kimseye görünmemek niyetindeydi. Yavaş yavaş karargâhın çıkış kapısına doğru yürüdü. Geniş kapının orada bir süre durdu. Etrafı dinledi. Ne yapacağına karar verememişti sanki. Sonra kapıdan dışarı çıktı. Duvar diplerinden yürümeye gayret ediyor, kimseye görünmemeye çalışıyordu. Ara sıra belindeki tabancasını kontrol ediyordu. Karanlığın daha da koyulaşmasıyla rahatça yürüdü. Geniş bir caddeyi hızlı adımlarla geçti. Duvarla çevrili geniş bir yere geldi. Birçok beyaz mezar taşı karanlıkta kolayca seçiliyordu. Sağına soluna bakındı. Bu büyük bahçenin kapısını araştırdı. Sonra iki kanatlı, tahtadan yapılmış kapının önünde buldu kendini.

Kapıda şu yazıyı okuyabildi: "*Cennet-ül Baki, Osmanlı Askerî Mezarlığı*"

Kapıyı yavaşça itti. Gecenin sessizliğine ve karanlığına kapının gıcırtısı karıştı. Paşa âdeta parmaklarının ucuna basarak, yavaşça içeri girdi. Biraz ilerledi. Mezarların arasından geçti. Sonra yere çömeldi.

"Sizi ziyarete geldim. Anavatandan selâm getirdim. İstanbul boğazından, yorgun Anadolu bozkırlarından selâm getirdim. Annenizden, babanızdan dua getirdim. Sizler, burada huzur ve sükûn içinde uyuyunuz..."

Paşa dua ettikten sonra gizlice geldiği gibi karargâha döndü.

***

Fahreddin Paşa'nın yokluğunda deliye dönen Basri Paşa, kendisini karargâhta ve yakın çevrede aratmadığı yer bırakmamıştı. Hem endişeleniyor hem de merak ediyordu. Kendi kendine konuşmaya başladı:

– Fahreddin Paşam bu akşam saatinde nereye gittin? Hani yanına iki subay alacaktın? Yoksa... Yoksa yalnız başına mı ziyafete gittin?

Levent Şahverdi Arşivi

Olamaz! Bu kadarına cüret edemezsiniz! Hiç olmazsa haber verseydin giderken. Hay Allah!

Sıkıntıdan dışarı çıktığında, karanlıkta bir gölgenin kendine doğru geldiğini gördü. Adımlarını hızlandırdı.

– Paşam, Fahreddin Paşam!

– Evet?

– Neredeydiniz, merak içinde kaldık?

– Gecikmiş bir ziyaretim vardı. Onu gerçekleştirdim.

– Ziyaret mi?

– Evet.

– Anladım. Şehitliğe gittiniz.

– Evet. Şehitlerimizin ruhlarına Fatiha okudum... Şimdi bana çok güvendiğin iki subay ver de ziyafete gidelim. Bizi daha fazla beklemesinler. Sonra sizin gibi merakta kalırlar! Laf aramızda ziyafetleri de hiç sevmem.

– Al benden de o kadar.

– Askere iyi tertibat aldırmışsın. Her köşebaşı tutulmuştu.

– Evet.

– Ama hiçbiri beni göremedi.

– Ya?

– Şaka şaka... Ana caddede birkaç nöbetçi nereye gittiğimi sordu.

– Zaten ben de siz şehirden ayrılır ayrılmaz, güvenlik tertibatını incelemek için denetlemeye çıkacağım. Aman paşam çok dikkatli olunuz. Bu isyancıların ne yapacağı belli olmaz.

– Siz de dikkatli olun.

Az sonra kapının önünde çakı gibi yağız delikanlı oldukları her hallerinden belli olan ve Arapçayı çok iyi bilen iki subay duruyordu.

Paşa onları görünce:

– Refakatçilerim mi? diye sordu.

– Evet. İkisi de çok iyi Arapça bilir. İyi silah kullanırlar. En önemlisi çok cesurdurlar... Arapları da yöreyi de iyi tanırlar.

– Güzel... Neyle gideceğiz? Atla mı, hecinle mi?

Levent Şahverdi Arşivi

– Ben size üç tane hızlı, yorulmak nedir bilmeyen Arap atı hazırlattım. Merak etmeyin, hecinler atlara yetişemezler.

– Bu da güzel... Öyleyse gidelim.

– Ha paşam...

– Söyleyiniz.

– Ne olur ne olmaz. Hakkınızı helâl ediniz.

– Helâl olsun. Haydi cengâverler ziyafete!

Paşa kendinden beklenmeyen bir çeviklikle atına bindi. Önde giden genç subayı takip etmeye başladı. Şehrin Kuba kapısından hızla çıktılar. Üç atlı Medine'den, Uhud dağına doğru atlarını sürüyordu.

Basri Paşa bir süre gidenlerin arkasından baktıktan sonra alınan güvenlik tedbirlerini denetlemek için hemen işe koyuşdu.

***

Çölün enginliğinde, kumlara bata çıka yürüyen ve kıyafetinden Arap olduğu anlaşılan biri susuzluktan tükenmek üzereydi. Kızgın güneş altında saatlerce yürüdüğü, çatlamış dudaklarından, yanmış derisinden kolayca anlaşılıyordu. Ara sıra elini gözlerine siper ediyor, etrafına bakınıyor, tekrar yola koyuluyordu. Sendeliyor, ayaklarını kumlarda sürüyerek ilerliyordu. Alnında biriken terler, ince yollar bularak, gözlerine ve yanaklarına süzülüyordu. Artık zar zor yürümekte olan adam yere düşüyordu ki kendini son anda toparladı. Başının üzerinde bir ses duydu. Bu ses bir kartalın sesine benziyordu. İrkilen adam elleriyle siper yapıp gökyüzüne doğru baktı. Kızgın ve parlak güneş sebebiyle gözleri kamaştı. Sıkıca gözlerini kapattı. Bir anda başı döndü. Ellerini yere düşecekmiş gibi açtı. Sonra gökyüzüne bakmayı tekrar denedi. Belli belirsiz görebildiği, uçan bir karaltının ne olduğunu kolayca tahmin edebildi.

"Sana... yem... olmayacağım... olmayacağım..."

Gözlerini de sıkıca bastırarak terlerini bir güzel sildi.

"Devam... etmeliyim" dedi kendi kendine. Yine ayaklarını sürüyerek yürümeye başladı.

Adam ayaklarını kumlarda sürüdükçe, rüzgârın birbirine paralel şekilde oluşturduğu kumdan şekilleri bozuyordu. Ayağına giymiş olduğu sandaleti kumlar içinde kalıyordu. Bir süre yoluna devam eden adam sürekli güneşi kollayarak, yönünü bulmaya çalışıyordu. Ancak susuz-

Levent Şahverdi Arşivi

luktan ağzı köpürmüş, sıcaktan dudakları çatlamış, yanakları ve burun derileri soyulmuştu. Yüzünün yanan ve soyulan yerlerinde acı ve sızı duyuyordu. Arada bir kendi kendine:

"Kurtulmalıyım... Yetiş.. me..li..yim." diye konuşuyordu.

Havada dönenip duran kartal, avının yere düşmesini bekliyordu. Bu yüzden adamın üzerinde daha alçaktan uçmaya başlamıştı. Ara sıra garip sesler çıkararak, aşağıdaki adama kendisini izlediğini anlatmaya çalışıyordu.

Adam artık bilincini yitirmek üzere de olsa, sarı kumlarda dar bir çember yapan gölgeyi de takip ediyordu.

"Bi..li.. yo..rum. İnat.. çı..sın. Ama ben.. de.."

Bir süre daha yol alabilirse, ilerideki kayalıkların gölgesinde dinlenme ve saklanma imkânı bulabilecekti. Ancak oraya kadar gidebilecek miydi? Buna gücü yetecek miydi? Yoksa kartala yem mi olacaktı?

Artık dizleri titriyordu. Ayakta durmak o kadar zordu ki başının üzerinde bir fırın gibi yanan güneş, mavi berrak göğün üzerine, bir kara leke gibi düşen kartal vardı. Sıcak ve kartal adamın iki zorlu düşmanıydı. Birkaç adım daha atınca, daha fazla dayanamadı, yere düştü. Öylece kaldı. Yüzü kum içindeydi. Gözlerini sıkıca yumdu. O esnada gökyüzünde kartalın zafer nidasını duydu. Elleriyle kumları avuçladı. Başını zoraki kaldırdı. Kumları silkeledi. Ayağa kalkmak istedi ancak başaramadı. Yine düştü. Kartal bunun üzerine bir zafer çığlığı daha attı. İşte bu çığlık, gücü bitmekte olan adamı gayrete getirdi. Zor da olsa ayağa kalkabildi. Koluyla yüzündeki kumları sildi. Yere tükürdü. Dişlerinin arasına dahi kum taneleri doldu.

"Yü..rü..me..li..yim..."

Elleri yanıyordu. Gündüz kızdıran güneş sebebiyle çölün şekilden şekile giren kumlar avuçlarını yakmıştı. Acıyı hissedince ellerini üfledi. Bir süre sonra yoluna devam etti. Yine yere düştü. Bu sefer, emekleyerek, sürünerek ilerideki kayalıklara doğru gitmeyi düşünüyordu. O ilerledikçe, tepesinde bulunan kartal da onu izliyor, sabırla, uçuş dairelerini daha da daraltıyordu. Adam bayılınca saldırmayı plânlıyordu. Kartal, aşağıdaki avın yaban keçisi, çöl tavşanı hatta yılan olması durumunda saldırıya çoktan geçebilirdi ama söz konusu av, insan olunca, onun iyice bitkin düşmesini ve etkisiz hale gelmesini bekliyordu.

Levent Şahverdi Arşivi

Adamın ulaşmak istediği kayalık her ileri hamle yapışında sanki gitgide uzaklaşıyordu. Hele susuzluk dayanamayacak hale gelince, ileride su birikintisi gördüğünü sanıyor, o su birikintisine gitmek için gayret ediyordu. Uzun yolculuk boyunca bu aldatmacaya kanıp durmuştu. Her seferinde, "ileride su var" diye hırsla ve inatla yürümüş ama kumlardan başka bir şey olmadığını görmüştü. Adam bu aldatmacanın ne olduğunu gayet iyi biliyordu. Yanıldığını bildiği halde ileride su gördüğünü zannediyordu. Bu çöldeki yolcuların başına gelen bir oyun, bir aldatmaca, belki de ölümün bir cilvesiydi. Anlamadan ölüme gitme herhalde böyle olmalıydı. Umut içinde, "ileride su var" diyerek ölmek... Suya koşarken, susuzluktan kavrulup ölmek... Serapa yakalanmak...

Adam çölde ölmenin hem kolay hem de zor olduğunu çok iyi bilirdi. Çünkü bu coğrafyayı tanırdı. Çölün yüreği olduğunu, çölün tuzaklarla dolu olduğunu, güneşe bakarak yön bulmayı iyi bilirdi... Susuzluğu da iyi bilirdi. Aslında, az su içerek, çölü geçmeye alışmıştı ama bu sefer aldanmıştı işte. Kendine güvenmiş, son su kuyusunda yarım kırbasını yük olmasın diye doldurmamıştı. Şimdi o tedbirsizliğin cezasını çekiyordu.

Çölde iki düşmanı vardı ama hafiften esen sam yelinin çıkacağını anlayınca, bu sayının üçe çıktığını düşündü. Çünkü ılgıt ılgıt esen, bir çocuğun çember çevirmesi gibi yerdeki kumları toz kaldırmadan yuvarlayan bu sam yeli, nefes almasını bile güçleştiriyor, her seferinde boğulacak gibi oluyordu. Bu sıcak hava boğazını bir mengene gibi sıkıyordu. 65-70 derece sıcaklıktaki havayı içine çekmekten ciğerleri kebap olmuştu. Sadece ciğerleri değil, başı, gözü ve elleri her yanı ateş gibi yanıyordu. Adam boğulacakmış gibi olunca ağzını açıyor, bu sefer de sıcak rüzgâr ağzını kurutuyor, yutkunmak işkence haline geliyordu. Hiç olmazsa ağzını çalkalayabileceği, dudaklarını ıslatabileceği kadar su olsaydı. Ya da bir iki yeşil bitkiye rastlasaydı ama yoktu.

"Ne olursa olsun" diyerek gayretle sürünmeye devam ederken, kumlar içinde çok sıcak bir şeye dokundu eli. Elini hızla geri çekti. Kum içinde ne olabilirdi? Güneşten saklanan çöl engerekleri, olabildiğince kuma gizlenirlerdi ama yılanlar soğuk hayvanlardı, bu dokunduğu ise sıcaktı. Biraz rahatlamıştı. Elleriyle kumu yoklayarak o sıcak şeyi buldu, halsiz bir şekilde çekti. Bu bir insan kolunun kemiği idi. Kemiği uzağa doğru

Levent Şahverdi Arşivi

savurdu. "Benim gibi ölüme yaklaşmış sonra da çölde can vermiş birinin kemiği" diye düşündü. Bu düşünce kendisinde ne bir gayret ne bir ümit ne de ümitsizlik oluşturmuştu. Sadece ve sadece kayalıklara dek gitmeyi düşünüyordu. Kara taşlara ulaşabilirse, hiç olmazsa güneşten korunabilir, gölgede biraz olsun dinlenebilirdi.

Ölüm duygusu insana pek çok şey yaptırır. Canını kurtarmak için, insan her "bittim, tükendim" dediği yerde yeniden canlanır. Gayretini her dem biraz daha artırır. Ümidini çoğaltır. Adam da bu duygular içindeydi. Ölümün sıcak nefesini artık şah damarından yakın hissediyor ve gayretini büyütmeye çalışıyordu. Sıcak kumlar içinde sürünmeye devam ediyordu. Bir süre daha bu şekilde yol aldıktan sonra gücü bitti ve orada öylece kalakaldı.

Sıcak nefes alıyor ve sıcak nefes veriyordu. Bilinci açıktı, durumunun ne olduğunu idrak edebiliyordu. Bu yüzden sürünmeye devam etmek istiyordu. Sonunda sağ eli sert bir şeye dokundu. Bu dokunuş, bitmiş tükenmiş adamı yeniden güçlendirdi. Gözlerini zorlukla araladı.

Siyah taşlara gelebilmişti. Yüksek kayalar ve güneş tam tepede olduğu için kısa gölge dikkatini çekti. Zar zor sürünerek gölgeye uzandı. En azından gölgedeydi artık. Güneşin yakıcı etkisi bir nebze de olsa kaybolmuştu. Şimdi burada akşama dek dinlenebilir, gücünü toplayabilirse, yola koyulabilirdi. Hemen başındaki örtüyü başına sıkıca sardı. Uykuya daldı...

Akşamüstü uyandığında dinlendiğini anlamıştı. Ancak susuzluğu had safhaya ulaşmıştı. Sırtını kayalara dayayıp oturdu. Güneşin batmasına bir mızrak boyu kalmıştı. Gözlerini yolculuğun başından beri kendini takip eden kartala çevirdi. Kartal hâlâ yukarıdaydı.

"İnatçı" dedi. "Ama ben de inat..çıyım... Sen yemek... ben ise... yem olmamak... için inat... ediyoruz."

Önünden bir engerek hızla geçip gitti. Adamı fark ettiğinde geri döndü. Biraz yaklaşıp durdu. Başını yerden kaldırdı. Sağa sola başını sallayarak, büyük avın ne olduğunu anlamaya çalıştı. Adam ise beklenmedik bu misafir karşısında ne yapacağını şaşırdı. Belindeki hançeri çekti. Bütün dikkatini toplayıp savunma yapması zor görünüyordu. Yılan ise adamın bitkin olduğunu anlayınca, biraz daha sokuldu. Kuyruğunu da kaldırıp neşeyle çıngırağını oynattı. Adam bu çıkan sesi de iyi tanıyordu.

Levent Şahverdi Arşivi

"Demek saldırıya geçeceksin ha... İyi... gel... bakalım... Kartalı kollarken, bir de karşıma sen çıktın... Biraz sonra da akrep ile karşılaşırsam... hiç şaşırmayacağım. Çünkü bir o kaldı..."

Adam daha iyi hareket edebilmek için kayalıklardan biraz açığa çıktı. Onun hareketlendiğini gören yılan da yana kaydı. Şimdi iki rakip birbirini kolluyordu. Yılanın küçük gözleri üzerinde karalar bulunuyordu. Hele gözlerinin etrafındaki siyah pullar, bu yılanın en zehirli türden olduğunu gösteriyordu. Adam bu özellikleri bildiği için, kendini mümkün olduğu kadar yılanın hamlelerinden korumak istiyordu.

Bir anda gökyüzünde dolanıp duran kartal tiz çığlık atarak, aşağıya doğru hızla süzüldü. Yılana dikkat kesilen adam, kartalın gittikçe yaklaşan gölgesini kumlardan seçerken, "ikisi birden saldırırsa ne yaparım" diye düşünmeye ve hamle yapmaya çalışırken iyice terleyen elindeki hançerini diğer eline geçirdi. Sık sık yutkundu. Gölge gittikçe büyüyor, yere doğru yaklaştığı belli oluyordu. Tam o esnada yılan, adama hamle yapacak iken, kartal, yılanı pençeleriyle kapıp gökyüzüne doğru yükseldi.

Adam derin bir nefes aldı. Dizlerinin üstüne çöktü. Öylece kalakaldı. Kurtulmuştu. Ancak kâbus bir süre sonra geri dönmüştü. Bu sefer kartal daha yüksekte, daha geniş daireler yapıyor ve durmadan çığlık atıyordu. Pençelerindeki yılan sağa sola kıvrılıp kurtulmak istiyordu ama kartalın pençeleri yılanın beline bir çengelli iğne gibi geçmişti... Adam, "Lanet olsun, benim kadar inatçısın!" dedi.

Karanlık çökmeye başladığında, kartalı göremez oldu. Gitmiş miydi? Artık karanlıkta ve serinde yol alabilirdi. Gece çok üşüyecekti. Dondurucu soğukta yürüyebilecek miydi?

Bu soruyu kendine sorduğunda, "Yürümek zorundayım. Ziyafete katılmalıyım" dedi. "Yoksa plânlar bozulur... Ah neredesiniz Faysal'ın adamları? Bir kum tepesinin veya kayalıkların ardından çıkıp gelseniz... Beni kurtarsanız... Ah Tanrım ne olurdu ki..."

Kayaya sırtını verip dinlenirken, kendinden geçivermişti. Bir el omzunu dürttü. Adam ilk önce bu harekete bir karşılık vermedi. Rüya sanmıştı. Bu kez eller kendisini daha hızlı sarstı.

– Sahip! Sahip! Yaşıyor musunuz?

Adam gözlerini açtı. Karşısında beş Arap isyancısı duruyordu. Hecinler ise az ilerideydi. Bir hecini de yedeklerinde getirmişlerdi.

Levent Şahverdi Arşivi

– Sahip gidelim. Ziyafete geç kaldınız.

– Siz mi?

– Biz ya.

– Tanrım şükürler olsun. Az daha ölüyordum...

– Artık kurtuldunuz. Bir saat sonra Hamza Mescidi'ne varırız.

– Türk subayları gelecek mi?

– Geleceklerini haber aldık. Biz, sizi karşılamaya çıktık... Yol boyunca bir kartalın geldiğiniz rotayı takip ettiğini gördük. Hızla hecinlerle birlikte size doğru yol aldık. Zor durumda olduğunuzu anladık.

– Suyum bitmişti.

– Onu da anladık.

– Su verin!

– Hemen içmeyin. İlk önce dudaklarınızı ıslatın. Yüzünüzü de... Sonra pamuğu suya batıracaksınız ve ağzınıza sıkacaksınız. Ziyafet yerine dek çok az su içeceksiniz. Ertesi gün istediğiniz kadar su içebilirsiniz...

– Bütün bunları biliyorum.

– Öyleyse hızla iyileşmek ve kendinize gelmek istiyorsanız bunları yapınız...

Adam dünyaya yeniden geldiğini düşünüyordu. Sanki uçuruma düşmekten son anda kurtulmuştu. Aklı fikri ziyafetteydi.

– Acele edelim. Ben hecin üstünde de dinlenirim. Hemen yola koyulalım. Bu şenliği kaçırmak istemem doğrusu. Her şey hazır mı?

– Hazırdır herhalde. Bunu en iyi Faysal bilir sahip.

– Doğru, dedi adam. Siz nereden bileceksiniz ki?

Karanlık ve soğuk çökmek üzere iken ziyafet yerine iki saat mesafede hecinlere binmiş isyancılar hızla yol alıyorlardı...

Çöl geceleri çok soğuk olur. Gündüz ölü gibi olan çöl, gece birden hareketlenir. Güneşin yakıcı etkisinden kurtulan insanlar yolculuk yapar. Gündüz kumun altında saklanmakta olan sürüngenler ve akrepler ile diğer hayvanlar avlanmak için harekete geçerler. Çölde avlanmak isteyenler yalnız hayvanlar değildir. Ziyafete gelecek iki paşa ve maiyetini de avlamak isteyen Mekke Şerifi Hüseyin'in iki oğlu ve Bedevilerden kurulu küçük bir ordu da av peşindeydiler...

Levent Şahverdi Arşivi

***

Çöl, şiirini gece yazar. Mehtabın en güzeli çölde görülür. Çöl, böyle durumlarda insanı şair yapar. Yıldızlar daha iri daha parlak ve daha yakın gelir insana. Mehtabın loş ışığında tepeler ve dağlar hurma ağaçları siluetler halinde seçilir. Bedevilerin mahalli şarkıları gece söylenir. Tefler, gece çalınır...

Uhud dağının uzayıp giden yayvan tepesinde, kayalıklar arasına kurulmuş üç büyük çadırın önünde ateşler yakılmıştı. Ateşler az sonra köze dönüştüğünde, közlerin üzerine asılmak için on koyun hazırlanmıştı. Çadırlara kilimler serilmiş, yerlere boydan boya özellikle yabancı misafirler için yastık ve şilteler atılmıştı. Şiltelerin önünde hurma dallarından yapılmış, sepetlere çeşit çeşit meyve doldurulmuştu. Sepetlerin yanında nargileler vardı. Her çadırın önünde kilimlerin bittiği yere boydan boya mumlar dizilmişti. Gece serinliğinde mumların bir alçalıp bir yükselen şuleleri hoş bir manzara sunuyor, oturanların yüzleri aydınlanıyor, gergin yüzlerde gölgeler ve ışık oyunları gerçekleşiyordu. Ortadaki çadırda iki subay ile bağdaş kurup oturan Fahreddin Paşa kendisine uzatılan nargileyi geri çevirdi:

– Tütün kullanmıyorum.

Bunun üzerine kendisine, yağlı, tuzsuz, pirinç pilavına benzeyen bol etli bir yemek getirdiler. Paşa bu kadar yağlı pirinci yiyip yiyemeyeceğini düşünürken, subaylarından biri:

– İlk ikramı geri çevirdiniz. Bunu da çevirirseniz, kendilerine güvenmediğiniz izlenimini veritsiniz. Pilava benzeyen bu şeyin ardından kızartılmış koyun getirilecek. Siz de en iyi yerini koparacak, bir parçasını da Şerif'in oğullarına ikram edeceksiniz.

– Hay Allah!

– Herkes bize bakıyor paşam. Bir an önce yemeğe başlarsanız, onlar da yiyecekler. Yoksa siz yemezseniz, onlar da yemeyecektir.

– Peki. Onlara çok teşekkür ettiğimi, çok iyi karşılandığımı söyle... Bir yandan da olan biteni kontrol edin. Bu tuzak, her neyse ona düşmeyelim...

– Peki paşam.

Levent Şahverdi Arşivi

Bu arada Şerif Hüseyin'in iki oğlu Ali ve Faysal biraz tedirgin oturmakla beraber gözleri devamlı yoldaydı. Sanki birilerini bekler gibi halleri vardı. Faysal, Fahreddin Paşa'ya şunu sordu:

– Sizi aramızda görmekten çok memnunuz. Şeref verdiniz. Ancak biz Medine'de görev yapan Basri Paşa'yı da davet etmiştik. Kendisi sonra mı teşrif edecek?

Fahreddin Paşa bu sözler üzerine:

– Hayır, Basri Paşa çok istediği halde ne yazık ki davetinize katılamayacak, dedi.

– Neden?

– O da benimle gelecekti. Ancak rahatsızlanınca gelemedi. Bu beklenmedik durum karşısında üzüntülerini bildirdi...

– Ya, nesi var acaba?

– Bilemiyorum... Kendimi iyi hissetmiyorum, gelip de orada dostlarımın neşesini bozmak istemem, dedi.

– Üzüldüm.

Faysal, Ali'ye dönüp baktı. Sonra kelimelerin üzerine basa basa konuştu:

– Basri Paşa gelemeyecekmiş. Rahatsızmış...

– Duydum, dedi kardeşi. Ben de senin gibi çok üzüldüm.

Faysal, Ali'ye doğru eğildi usulca:

– Ne yapacağız?

– Asıl misafirimizi bekleyeceğiz.

– O nerede kaldı? Çoktan gelmesi lâzımdı. Bütün plânları da o yapmıştı... Neyse...

Ali gülerek, Fahreddin Paşa'ya baktı:

– Paşam belki sizin bir bilginiz vardır. Medine'deki Yemen Müfrezesi ne zaman hareket edecek? Biz defalarca Basri Paşa'ya "Bu müfrezeyi hemen yola çıkar. Elimizden gelen yardımı yaparız" dedik ama kendisi bir türlü Yemen Müfrezesi'nin ihtiyaçlarını karşılayamadığını belirtti.

– İnanın, idari konulardan, yapılan hazırlıklardan hiç haberim yok... Basri Paşa ile oturup uzun uzun konuşacak zamanımız dahi olmadı. Ben zaten Peygamber Efendimizi ziyaret amacıyla Medine'ye teşrif ettim...

Faysal tekrar Ali'ye doğru eğildi:

Levent Şahverdi Arşivi

– Bu paşanın bir şeyden haberi yok... Saldırsak mı?

– Ya da var, bize yok diyor.

– Şimdi ne yapacağız peki?

– Bilemiyorum.

Onların bu şekilde fısıldaşarak konuşmaları Fahreddin Paşa'nın canını sıkıyordu. Ancak bu duruma bir şey diyemiyordu. Yanındaki subayların gözlerine bakıyor, "Ne konuşuyorlar, duyabiliyor musunuz?" diyordu.

Subaylar dikkat kesilseler de bir şey duyamamışlardı.

– Bir şey duyamıyoruz efendim...

– Peki... Dikkatli olalım...

Biraz sonra büyük tabaklarda herkesin önüne pilav konuldu. Kesilen koyunlar yakılan ateş köze dönüşünce, bu közlerin üstüne asıldı. Bir süre sonra ortalığa nefis et kokusu yayıldı. Bu koku herkesin iştahını açtı. Ara sıra esen yelden dolayı yanan mumların şuleleri ahenkli bir şekilde sağa sola salınıyordu. Uzakta, insan bağırışları, at kişnemeleri duyuluyor, bu sesler rüzgâra karışıp çöle doğru sürükleniyordu.

Şerif Hüseyin'in iki oğlu tedirgin olmuşlardı. Bekledikleri misafirin bir türlü gelmeyişi canlarını sıkmıştı. Bu yüzden ağızlarına attıkları lokmaları ağır ağır ve düşünceli şekilde çiğnemeye çalışıyorlardı.

Köz yığınlarında nar gibi kızaran koyunlar indirilirken, bir isyancı koşarak Faysal'ın kulağına bir şeyler fısıldadı. Faysal'ın gergin yüzünde rahatlama oldu. Başını salladı. Fahreddin Paşa da Arapça bilen subaylara ne dediğini sorar gibi bakıyordu. Subaylardan biri konuşulanları aktardı:

– Tamam ben şimdi geleceğim, dedi.

– Bir şeyler dönmeye başladı. Hazırlıklı olun.

– Hazırız paşam.

– İyi.

Faysal biraz sonra ayağa kalktı:

– Uzun zamandır beklediğim misafirimiz gelecekti. O gelmiş, kendisiyle ilgilenmeme izin verirsiniz umarım.

– Kim ki bu misafir?

– Bir dost diyelim...

– Birazdan yanımıza gelir herhalde?

– Herhalde...

Levent Şahverdi Arşivi

***

Hamza Mescidi'nin arka kısmında saldırı için her an haber bekleyen isyancıların, tanıdık birini görmüş gibi seviniyordu. Arkadaşlarının eşliğinde kampa gelen adam dolayısıyla coştular:

– Sahip!

– O geldi!

– Hoş geldin!

– Seni bekliyorduk!

– Nerede kaldın!

– Merak ettik.

– Arapların gerçek dostu!

– Sahip!

Yaptığı çöl yolculuğu sırasında epey yorulmuş, dudakları yarılmış, elleri yanmış, yüzü soyulmuş bu kişi geldiğinde, sevinç naraları kısa sürmüş, onun bitkin ve perişan halini görünce şaşırmışlardı. Adamı hemen hecinden indirip bir çadırın içine yatırdılar. Gecenin ayazı kendini göstermeye başladığında, üzerine kalın örtüler attılar. Adam ise yattığı yerden titreyip duruyor, bir yandan da:

– Davet başladı mı? diye soruyordu. Ara sıra eline verdikleri yarım bardak su ile susuzluğunu gidermeye çalışıyordu. Az sonra kendine gelen adam "Paşalar geldi mi?" dedi.

Bu soruya Faysal cevap verdi:

– Biri geldi.

– Biri mi?

– Evet... İki subayla birlikte. Basri Paşa rahatsızlanmış.

– Yalan! Plânımızı öğrendiler demek ki!

– Ne yapacağız öyleyse?

– Saldırıyı ertelemekte fayda var.

– Ama neden?

– Neden olacak. Bu kadar kuvvet ile Medine'ye saldıramayız. Yemen Müfrezesi hâlâ orada.

– Ancak onların silahları çok az.

Levent Şahverdi Arşivi

– O, bence Basri Paşa'nın bahanesi... Tuzak bozuldu... Onlar plânımızı ve tuzağımızı öğrendiler demek ki... Öyleyse biz de onların plânını bozalım. Saldırmayacağız... Bu paşanın da gönlünü hoş edin. Hiçbir şeyden şüphelenmesin.

– Siz katılmayacak mısınız?

– Ben yüzümü şimdi paşaya göstermek istemem. Saldırı olsaydı o zaman başka... Beni şimdi görmemeli...

– Siz nasıl isterseniz...

Faysal adama aşırı saygı gösteriyor ve güven duyuyordu.

***

Bu adam, orta boylu, sarışın, alnı açık biriydi. Cesur sayılırdı. Çevreyi ve çölü avucunun içi gibi tanıyordu. Hep Arap kıyafeti giyiyor, onlar gibi davranıyor, Arap gelenek ve göreneklerini iyi biliyordu. Eli açıktı. Zengin olduğu Araplar tarafından söyleniyordu. İşte bu adam Lawrence'tı.

"Kendisi çok eskiden beri maceraya meraklı bir kişiliğe sahipti. Hep gizemli şeyleri araştırmak istemiş, üniversiteye başladığında onun bu özelliğini keşfetmiş olan Oxford Üniversitesi'nde Arapça Profesörü olan D. G. Hogarth kendisine Osmanlı Devleti'nin yönetimi altındaki nüfusun çoğunluğu Arap olan yerlerde çalışmayı teklif etmiş, Lawrence'e Arapça dersleri vermişti. Ayrıca üniversitedeki Arabistan çöllerinde çalışan pek çok kişi ile tanıştırmış, onlarla yardımlaşmasını sağlamıştı. Prof. Hogarth ondan Orta Doğu'da Orta Çağ Şövalye Mimarisi ve askeri uygulamaları konusunda bir tez hazırlamasını istemiş, ayrıca bu çalışma sırasında İngilizlerin Orta Doğu'daki en önemli ajanlarından Pirie-Gordon'un hazırladığı haritaları düzeltme görevini de vermişti. Bu amaçlarla Lawrence 6 Haziran 1909'da Beyrut'a gelmiş, 1500 kilometrelik yolu tek başına dolaşarak, Sayda, Taberiye, Nasıra, Hayfa, Akka, Tir, Trablusşam, Lazkiye, Antakya, Urfa, Harran'a sonra Şam'a uğramıştı. Kendisi yollarda soyulmuş, saldırıya uğramış ama o yılmamış; tam tersine hırslanıp çalışmalarına devam etmişti. Sürekli yerli halkın arasında dolaşıp, tez konusu için malzeme toplamıştı.

1914'ün Ocak ayında Lawrence, Woolley ile birlikte İngiliz ordusundan Yüzbaşı Newcombe'nin emri altında Sina çölünde askerî bilgi toplamaya devam etmişti. 1914–1916 yılları arasında Kahire'de Arap

Levent Şahverdi Arşivi

Bürosu denilen yerde esirleri sorguya çekme, Suriye ve Filistin'deki Türk birliklerinin yerini öğrenme ve tuzak hazırlamak için de Araplara yardım etmeye başlamıştı.[5]"

Lawrence 1916 yılının sonlarında Arap ayaklanmasına irtibat subayı olarak atanmıştı... Bu onun çoktandır beklediği bir görevdi. Araplar gibi giyinmeye ve onların içinde yaşamaya başlayarak, Şerif'in oğullarının hazırlamakta olduğu isyanı teşvik etmek, hızlandırmak, plânlar yapmak ve saldırı taktikleri geliştirmek istiyordu.

Bu akşamki saldırıyı da kendisi hazırlamış, bir başka görevden buraya gelirken, çölde az daha hayatını yitirecekken, Faysal'ın grubuna ait öncüler tarafından bulunmuştu. Buraya paşalarla yemek yiyip sonra da onları tutuklamaya gelmişti. Son zamanlarda Türklere öfkesi iyice artmıştı. Çünkü Kut'ül Amare'de yenilen Townshend'in intikamını almak ve Kanal'da yenilen Türkleri Medine'den de çıkarmak istiyordu. Bunun için Şerif Hüseyin ve İngilizler arasında irtibatı sağlıyordu. Onlara yol gösteriyor, tatbikatlar yaptırıyor ve Şerif Hüseyin'i altına boğuyordu.

Deminden beri Hamza Mescidinin kuytu ve ziyafetten uzak yerinde yatan, içtiği su ve dinlenmeyle bir nebze olsun kendini toparlayan Lawrence başı ucunda beklemekte olan isyancıya seslendi:

– Şu gelen misafirleri görmek istiyorum... Yani şu Türk paşasını...

– Ama sahip çok yorgunsunuz.

– Olsun, bir köşeden bakmak istiyorum. Bu karanlıkta onların dikkatini çekmem. Merak etme. Zaten sizin gibi giyindiğim için beni fark etmeyeceklerdir. Haydi bana yardım et...

– Peki.

Bir isyancı, Lawrence'ın kolundan tutarak destek oldu. Ziyafetin verildiği yerin yanındaki küçük çadırlardan birine girdiler. Zar zor ayakta duran İngiliz casusu Lawrence mumların ve büyük ateşin aydınlattığı misafir çadırına dikkat kesildi.

Fahreddin Paşa, Faysal ve Ali'nin yanına bağdaş kurarak oturmuş, az ötede yanan ateşin şuleleri, çadırların önüne iki sıra halinde sıralanan mumlar ve çadır girişinde yanan iki meşale Fahreddin Paşa'nın yüzüne düşen karanlığı silmek ister gibi halelenip duruyordu. Zaman

5 Orhan Koloğlu, Lawrence Efsanesi, s. 16-18.

Levent Şahverdi Arşivi

zaman gölgelenip parlayan bu yuvarlak yüze dikkatlice bakan Lawrence, paşanın yüzünü sanki mermere kazır gibi hafızasına kazıdı. Yanındaki isyancıya sordu:

– Başka gelen yok mu? Paşa yalnız mı gelmiş?

– Bir paşa ile iki subayı gelmiş, dediler.

– Böyle tek başına geldiğine göre cesur biri olmalı.

– Herhalde Sahip.

– Bu yüzde inatçılık var. Cesur olduğunu gözlerinden okuyorum. Sarışın birine benziyor. Oturuşu rahat ama her an bir kaplan gibi hareket etmeye hazır. Bir *Çöl Kaplanı*[6] gibi... Onun başına öyle bir dert açacağım ki bakalım bu dertler ve sıkıntılarla baş edebilecek mi? Bakalım paşalar açlığa ne kadar dayanabilecek? Ben de Kut'ül Amare'nin intikamının alınması için üzerime düşeni yapmazsam... Paşa... Paşa bu Urbanlardan ve benden çekeceğin var... Haydi şimdi geri dönelim.

– Peki Sahip.

Lawrence tekrar kendi çadırına geldi. Hemen yattı. Kafası karışıktı. Türkleri Medine'den nasıl çıkaracağını düşünüyordu.

Türkler nasıl bir milletti? Yokluk içinde, imkânsızlık içinde de olsalar ayağa kalkıyorlardı. Çanakkale'de, Kut'ül Amare'de ayağa kalkmışlardı.

"Türklerle doğrudan çarpışamam. Urbanlarla daha doğrusu çapulculuk kültürü ile yetişmiş, rahatına düşkün ve kimseden emir almak istemeyen savaşçılarla düzenli ordu kurup Türklerin karşısına çıkmak intihar olur. Bu yüzden çeşitli plânlar yapmalıyım. Onları yıpratmalıyım. Bunu nasıl yapabilirim? Olabildiğince altınla adam toplayarak... Sonra Arapları dini açıdan yönlendirip Türklerin Almanlarla ittifak yaptığını, buna rağmen Cihad ilan ettiklerini söylemem gerek. Bir de Arap milliyetçiliği tezini kuvvetle işlemem lâzım... En önemlisi Türkleri zamana yayarak bir yıpratma harekâtı içinde olursam, onlara daha çok zarar veririm. Evet en doğrusu, en mantıklısı bu. Sonra? Sonra bir yolunu buluruz."

Rahatlamış gibiydi. Aşırı yorgunluktan dolayı hemen uykuya daldı.

***

6 Bu adı Lawrence, Fahreddin Paşa için kullanmıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

Fahreddin Paşa önündeki pilav tabağını bitirmek için büyük uğraş veriyordu. Yağlı pilavı yemek ona zor geliyordu. Ancak misafirliğin gereklerini yerine getirmek için de elinden geleni yapıyordu. Az sonra ateşte pişirilen koyunlardan bir parça koparıp tepsi ile önüne koydular. Ardından kancalara takılı kocaman ekmekleri getirdiler. Bu ekmekler henüz pişirilmiş olup bıçakla delinince nefis ekmek kokusu yayılıyordu. Ekmekler her tepsinin yanına bırakılıyordu. Sonra isteyen dilediği kadar yemeye başlıyordu.

Paşa pişirilen koyun parçasını lezzetli buldu. Ardından da kendine büyük bir fincanda kahve getirdiler. Kendisi hemen yanındaki Şerif'in oğullarının dikkatini çekmemek için subaylara baktı:

– Ya kahve zehirli ise?

– O zaman biraz ağır içelim. Ya da içer gibi yapıp etraftakileri kontrol edelim.

İlk önce Faysal ardından Ali kahvelerini yudumlayınca, paşa da köpüklü kahvesini yudumlamaya başladı.

Kahvesini içerken, Faysal ve Ali, paşaya, İttihat ve Terakki hükümetinin yanlış uygulamalarından söz açtı. Araplara baskı yapıldığını, ileri gelenlerinin göz altına alındığını ve hapishaneye atıldığını söyledi. Bu tür uygulamaların Arapların Osmanlılara karşı güvenini kaybettirdiğini, Arapların kendi haklarını korumaya kararlı olduklarını ancak şimdi Cihad için verilen sözler yüzünden bunu bir süre erteleediklerini ifade ettiler.

Fahreddin Paşa, dilinin ucuna dek gelen "Sizler de Osmanlı'ya karşı birtakım hazırlıklar içindesiniz" diyecekti. Bundan vazgeçti...

– Yemen'e gidecek müfrezeye yardım yapacak mısınız? diye kestirmeden sordu paşa.

Bu soru üzerine iki kardeş de birbirlerine bakakaldılar. Sonra da gönülsüz bir şekilde:

– Edeceğiz ama Basri Paşa Yemen müfrezesini bir türlü hazırlayıp yola çıkaramadı ki... Eksikliklerini tamamlayamadı.

– Sanırım eksikler kısa sürede tamamlanır.

– Bunu hasretle bekliyoruz.

Paşa sonra konuyu İngilizlere getirdi:

Levent Şahverdi Arşivi

– Biliyorsunuz, İngilizler bu coğrafyada türlü oyunlara başvurabilirler. Aramıza nifak tohumları ekebilirler. Dikkatli olmak gerekli.

– Onlar aramıza nifak sokamazlar paşa.

– Merak etmeyiniz.

– Altınların yüzü sıcaktır...

Paşa bu sözle sanki "Her şeyi biliyorum, neyi saklayıp duruyorsunuz" demek istemişti. Faysal zoraki güldü:

– Biz Osmanlı'ya bağlıyız.

– Bunu duyduğuma sevindim.

Urban denilen isyancılar çeşitli oyunlar oynadılar. Bu oyunlar genellikle savaş üzerineydi. Savaşçı tasvirleri çiziyor ve kendinden geçmiş bir şekilde bağırarak oynuyorlardı. Ayrıca oyun aralarında İngilizlere, Kanal boyunda indirecekleri darbeleri temsil ederek, birbirlerine haykırıyorlardı:

– İngilizlere ölüm!

– Yaşasın Osmanlılar!

– Yaşasın Araplar!

– Yaşasın Müslümanlar!

– Kanal, İngilizlere mezar olacak!

Arada kahramanlık ve Cihad şiirleri ve Cihad'a dair ayetler de okunuyordu. Az sonra küçük tepsiler içinde "*razaki*" denilen çekirdeksiz üzüm ikram ettiler... Paşa bu küçük taneleri olan siyah ama bal gibi üzümlere bayıldı.

Ali, Fahreddin Paşa'ya döndü:

– Nişan talimi yapmak ister misiniz?

– Seve seve.

–Elli adım ötede bir meşalenin yanına konacak şişeyi vurmaya çalışalım.

– Siz çalışın ama ben vururum, dedi paşa.

Ali bu sözlere güldü:

– Kendinize çok güveniyorsunuz.

– Elbette. Türkler bilirsiniz, en çok kendilerine güvenirler.

– ...

Levent Şahverdi Arşivi

Elli adım ötede bir meşalenin yanına dikilen iki şişe vardı.

Ali:

– Sağdakini ben vuracağım, soldakini de siz.

– Tamam.

Paşa hemen tabancasını çıkardı. Kontrol etti. Ali'yi bekledi.

– İlk önce misafirimiz...

– Ama bana daveti yapan sizsiniz. Buyurun.

Şimdi, ziyafette bulunanları gizli bir merak sarmıştı. Ali'nin atıcılığı iyiydi. Herkes şişeyi kolaylıkla vurabileceğini düşünüyordu. Paşanın yanındaki subaylar ise tedirgindiler. Paşanın atıcılığı konusunda hiçbir fikirleri yoktu. "Keşke biz yarışsaydık" diye iç geçirdiler.

Ali nişan aldı. Sonra da şişeyi tam orta yerinden vurdu...

Paşa:

– Tebrikler, dedi.

Ali de gülerek:

– Sıra sizde paşam. Bakalım atıcılık konusunda nasılsınız? Genellikle atıcılıkta bizler iyiyizdir.

Paşa hiçbir şey demedi.

Şişeye dikkat kesildi. Meşalenin sağa sola yaslanan alevi sebebiyle şişeyi zaman zaman çok iyi göremiyordu. Biraz bekledi. Sonra pür dikkat nişan aldı, şişeyi tam boyun noktasından vurdu.

Ali'ye dönerek:

– Türkler asla ıskalamaz, dikkat edin, dedi.

Paşanın yanındaki subaylar derin bir soluk almışlardı...

– Bu nefis gecede bize gösterdiğiniz ilgiye teşekkür ederiz. Biz artık yola çıksak iyi olur.

– Siz nasıl isterseniz...

Paşa, Faysal'ın ve Ali'nin ellerini sıktı. Atına atladı. Ardından da iki subay atlarına binerek, yarım saat mesafedeki Medine'ye dönmek üzere karanlığa bir ok gibi daldılar.

***

Basri Paşa merak içinde karargâhında bekliyordu. Karargâhın penceresinden sızan loş ışıkta sıkıntılı bir şekilde yürüyor, gözlerini ana

Levent Şahverdi Arşivi

kapıdan ayıramıyordu. Gece ilerledikçe, sıkıntısı, merakı ve heyecanı daha da artıyordu. Fahreddin Paşa'nın tuzağa düşürülmesinden ya da esir alınmasından korkuyordu. Bu duygusundan bazen sıyrılmak istiyor ama kötü ihtimali ne yapsa da kafasından silemiyordu. Aylardır isyan hazırlığını gizliden gizliye yürütmeye çalışan Şerif Hüseyin'in oğullarının bu vesile ile ayaklanmayı başlatacağından endişe ediyordu.

Basri Paşa yürümekten vazgeçti. Kapının önünde dikilmeye başladı. Sanki çok uzakları görecekmiş gibi gözlerini karanlığa dikti. Koyu karanlık paşanın endişesini arttırdı. "Karanlık... Her şeyi örten karanlık. Acıyı, tatlıyı, kötüyü ve iyiyi... Çirkini ve güzeli. Haklı ile haksızı örten karanlık... Haklı olan bizler, Fahreddin Paşa ve yanındakiler... Karanlığın içinden çıkıp geliverseler. Ah bir gelseler... Her yanımız tuzak dolu. Her yanımız bizden yüz çeviren insanlarla dolu. Ah ki ne ah. Bir kere düşmeye gör. Koca Osmanlı şimdi şeriflerle uğraşıyor. Kocayan aslan kimlerin maskarası oldu. Bu karanlığa benzeyen kara dönem devletimizin dört yanına nasıl da çöküverdi..."

Hızla ve hırsla soluduğunu fark etti.

"Ama daha her şey bitmedi. Bir kere biz bitmedik. Ne ki bitmediğimizi cümle aleme göstereceğiz. Bunun için de her şeyi yapacağız... Ah paşam çıkıp gelseniz."

Basri Paşa bunları düşünürken, uzaklardan belirli belirsiz nal sesleri duydu.

– Demek ki gelenler şehrin yakınındalar. Taşlık yoldan geliyorlar... Belki onlardır. İnşallah onlardır, dedi. Hemen kapının dibinde merakla beklemeye başladı. Az sonra üç kişinin tırıs halindeki atlarıyla içeri girdiğini görünce çok sevindi:

– Hele şükür sağlar.

Hemen kapıdan dışarı çıktı. Attaki Fahreddin Paşa'ya sevinçle:

– Hoş geldiniz. Merakta kaldım. Sağ salim dönebildiniz, dedi.

– Evet dönebildik...

– Durum nasıl?

– Alabildiğine gergindiler. Belli ki sizi bekliyordular. Burada kalınca, sanırım olacakları tahmin edip bize dokunmadılar.

– Çok şükür...

Levent Şahverdi Arşivi

İki paşa içeri girdi. Basri Paşa daha sonra Fahreddin Paşa'nın kalacağı odayı gösterdi.

– Yarın konuşuruz. Önemli olan sağ gelmenizdi. Bugün çok yoruldunuz. Allah rahatlık versin.

– Size de...

Kapı kapandığında paşa, Medine'nin ışıklarına bakmak için pencereye gitti.

"Burada, vatandan uzakta da olsak öksüz değiliz. Peygamberimizin gül kokulu ikliminde, güller kokusuna gark olan bu beldede şehr-i Medine'deyiz... Güller diyarına üşüşen bülbüller gibiyiz. Bugün varız, yarın yokuz. Gündüzün sonu gece. Hayatın sonu ölüm. Burada ölürsek, burada şehit olursak, ölüm, bize düğün, bayram olur."

Paşa bir süre daha değişik düşüncelerin ağırlığına karşı durmak istercesine ayakta kaldı. Yatağa yatarken, içinde tatlı bir huzur vardı... İstanbul'u düşündü. Koyulaşan hasret, huzur dolu gönlünü kapladı. Paşa bu hasretliğe rağmen gözlerini kapadı... İstanbul'a olan özleminin daha da büyüdüğünü, dipsiz uçurumlara dönüştüğünü sandı ve ürperdi. Bu ürperişten tüyleri diken diken oldu. Her şeye rağmen kendine moral verdi. "Her dem uçurumların kenarında gezinmek kaderimiz oldu. Alıştık artık. Herhalde bu tuzak ve düşmanın uçurumlarına Mevlâmın izniyle düşmeyeceğiz" dedi. Daha da rahatladığını hissetti. Uykuya daldı.

Sabahleyin erkenden kalktı. İlk işi yine pencereye gitmek oldu. Sanki dün geldiği bu şehir değilmiş gibi şehri dikkatle incelemeye başladı. Uzaktan Mescid-i Nebevi'nin minareleri görülüyordu. Bu minarelere vuran gün ışığı sanki minareleri sarımsı ve kızıl renklere boyuyordu. Paşanın bu minarelere bakarken gözleri ışıl ışıldı. Her şeye rağmen burada olmaktan mutluydu...

"Ben ki bu güzel şehre baksam doyar mıyım? Doymam elbette... Gözlerimin göreceği en güzel manzaralardan birini dün Peygamber Efendimizin huzurunda iken yaşadım. Gözlerim onun kabrine bakma şerefine nail oldu. Bundan sonra bu görüntünün üzerine başka hiçbir şeye bakmasam. Hep o görüntüyle ve onun beynimdeki hayali ile hemhal olsam. Bülbüller gibi ben de figan eylesem her seher, her dem. Acaba ben de o gül kokularını yüreğimde duyar mıyım? Ah keşke öyle olsa. Keşke... Ben, her seher goncalanan güllerin açılmasını seyretmek

Levent Şahverdi Arşivi

için uykusuz kalan bülbüllerin, her şeye rağmen, çileye, uykusuzluğa dayanamayıp uyumaları gibi ben de layık olamazsam? Ya bu ağır görev altında ezilirsem? Ya bir buğday tanesinin, iki taş arasında una dönmesi gibi ben de un ufak olursam, tıpkı şu çölün kumları gibi. Olsun... Ne gam ne tasa... Ben de bu şehrin sokaklarındaki bir kum tanesi misâli tozarım. Esen rüzgâr, beni nereye sürüklerse oraya giderim. Hem de şerefle. O kutlu diyardan, o güller diyarından, gül kokulu diyardan geldim. Ben ki o güle kıyamadım. Dikenlerine dokundum, güllerin kökünde süründüm, derim... Füsunlu bir başka iklimden geldim, derim. Susuzluktan geldim ama ben çağlayanlardan kana kana su içmiş gibi susuzluğumu yendim de geldim, derim. Aç kalsam da, en güzel tokluğu bu açlık sayesinde tattım der, bununla da öğünürüm. Kısacası ben açlıkta tokluğu, susuzlukta suyu, çilede rahatlığı ve ölümde hayatı buldum, derim... Yunus'un dediği gibi:

"Girem denize garkolam
Ne elif ne mim ne de dal olam
Dost bağında bülbül olam
Güllerin derem yürüyem"

Paşanın gönlü bu düşüncelerden dolayı bir med gibi kabarmış, bir çağlayan gibi dökülmüştü. Sonunda metrelerce yükseklikten düşen şelalenin suları gibi akıp gitmeye başlamıştı. Bu gidiş yatağını bulan ırmak gibiydi. Bu ırmak büklüm büklüm sakin bir şekilde hiçbir şeyden tasalanmadan akıp giden ırmaktı. İşte gönlünde su serinliğini, çiğ damlasının tazeliğini, gonca güllerin kokusunu, aşk ve hasretle figan eden garip bülbülün nağmelerini gönlünde duyunca rahatladı. Bu rahatlama, susuzluktan yarılmış toprağa can suyunun, rahmetin düşmesi gibiydi. Yıllardır dürülü kalmış bayrağın, rüzgârlara açık kalenin yüksek bir kesimine çekilmesi gibiydi. Bu rahatlama bire bin veren buğday başaklarının rüzgârda leylim leylim salınması gibiydi...

Paşanın aklına bayrak gelince, nazlı nazlı dalgalanan bayrağa baktı... "İşte bize hasretimizi unutturan, uzaklığı yakın eden bayrağımız. Ay, bana vatanımızı, yıldız da hep İstanbul'u hatırlatır. Ey vatan, her tarafında yangınlar yanan vatan! Bu yangınlara koşan evlatlarını, bizleri hatırlayacak

Levent Şahverdi Arşivi

mısın? İstanbul, bizi hatırlayacak mı? Gökteki hilâle dönen ay, binlerce yıldız, bayrağın gölgesinde her derdini unutan bizleri hatırlayacak mı? Hatırlamasa da ne gam. Bizler, yani senin evlatların, görevimizi yaptık, deriz. Üstümüze düşeni, vuslat anını bekleyen bülbüller gibi üzerimize düşeni yaptık, deriz. Vuslata kavuşmasak da... Ama isteriz ki bu vatan, bu devlet vuslatına kavuşsun. Dirlik ve düzen olsun. Güzellik ve bolluk olsun. Topraklarına, eski topraklarına kavuşsun... Üzerine leş kargası gibi çökmek isteyen, ölmesini bekleyenler hüsrana uğrasın. Yıkılan kalelerimiz onarılsın. Burçlarına bayrağımız dikilsin. Ey vatan, koca vatan! Biz bunları senin adına isteriz!"

İyice rahatlamıştı. Ellerini arkaya bağladı. Gözlerini yumdu. Bir süre öyle kaldı. Sonra kararlı bir şekilde Basri Paşa'nın yanına gitmek için ağır ağır yürüdü.

***

Basri Paşa her zaman olduğu gibi başını eğmiş birçok evrak üzerinde çalışıyor, bazen okuyor, bazen de yazıyordu. Sonra emir erine kâğıtları verip ilgili yerlere ulaştırılmasını istiyordu. Kapıda dikilmekte olan Fahreddin Paşa'yı neden sonra fark eden Basri Paşa hemen işini bırakıp:

– Paşam buyrun, dedi.

– Hayırlı sabahlar. Kolay gelsin paşam.

– Sağ olun.

– Merak içindeyim.

– Neden?

– Bakalım Şerif Hüseyin'in oğulları Medine'ye ne zaman gelecekler?

– Ben de... Ancak birkaç gün gelemezler... Hele Yemen müfrezesi şehirden çıkmadıkça, buraya saldırmaya cesaret edemezler.

– Bu müfrezeyi yola çıkarmamakla iyi yapmışsınız paşam.

– Sormayın. Hep bir mazeret buldum. Silahları gelmedi, dedim. Talimleri eksik, dedim. İaşesini hazırlıyoruz, dedim...

– Bunları Cemal Paşa'ya yazdınız mı?

– Yazdım ama o "İdare edelim. Kesin bir delil olmadan bir şey yapmayalım. Onlar saldırmadıkça, biz de harekete geçmeyelim" dedi. Bakın paşam aldığımız istihbarata göre 23 Mayıs 1916'da saldırıya geçeceklerdi. Ancak bir şey yapmadılar.

Levent Şahverdi Arşivi

– Çünkü Yemen'e gidecek müfreze buradaydı.

– Evet. Ancak şunu biliniz ki burada büyük bir oyun tezgâhlanıyor. İngilizler Şerif Hüseyin'e krallık teklif ettiler. Bunun için de kendisini her bakımdan destekleyeceklerini bildirdiler.

– Peki bu krallık Şerif Hüseyin'e kalır mı?

– Kalmaz. İngiliz'in siyasetini bilirsiniz. Bir zaman sonra Şerif Hüseyin'in de karşısına bir başkasını geçirirler.

– Kimleri meselâ.

– Suudları...

– Peki, biz ne kadar dayanırız?

– Dayanabilmenin yegâne yolu Hicaz demir yolunu açık tutmaktır. Bu bağımızı, önünde sonunda kesmek isteyeceklerdir.

– Yerli halktan veya çevreden iaşe bulunabilinir mi?

– Bulunur ama bunun için de altın gerekir. Çölde, sudan sonra en değerli şey altındır. Altın, her kapıyı açar.

– Hicaz demir yolu kapanırsa, altın da gelemez o zaman.

– Evet.

– Yani, ne yapıp ne edip demiryolunu korumanın çarelerini aramalıyız.

– Evet ama paşam bunca uzun yola Mehmetçiğimi dikemem ki.

– İstasyonların hepsi hazırlıklı olmalı. Siper kazmalılar.

– İstasyon dediklerini sen de gördün işte. Çoğu köhne, küçük bir iki tahta yapı. İçinde bizden iaşe ve su bekleyen üç beş neferimiz var. Bu erat çölü ve saklanmayı iyi bilen urban saldırılarına karşı etkili olamaz... İstasyonlardakilerin iaşesini sağlamak için düzenli seferler yapmaya gayret ediyoruz. Bu seferleri de yapamayabiliriz.

– Yapacağız paşam! Yapmak zorundayız. Bu tren yolunu ne yapıp ne edip açık tutmanın yolunu bulmalıyız. Bulacağız da.

– İnşallah.

Az sonra emir eri gelip selâm verdi:

– Paşam Faysal ve Ali, sizinle konuşmak isterler.

Bu haber üzerine iki paşa bakıştı:

– Bakalım ne diyecekler? İçeri al.

Az sonra saygılı biçimde ilk önce Faysal içeri girdi. Ardından da Ali...

Levent Şahverdi Arşivi

Basri Paşa onlara oturmaları için yer gösterdi.

– Kahve söyleyeyim.

– Teşekkür ederiz... İşimiz acele.

– Hayrola?

Faysal:

– Paşa hazretleri, ben Mekke'deki babamı ziyaret etmek istiyorum... Bunun için Medine'den ayrılacağız.

– Öyle mi?

Basri Paşa hemen Fahreddin Paşa'ya baktı.

– Evet.

– Babanıza selâmlarımı iletiniz.

– Sağ olun.

Ardından kısa bir sessizlik oldu.

Bunu fırsat bilen Ali:

– Paşa hazretleri, ben de kardeşimi uğurlayacağım, dedi. Medine'den çıkışta ona eşlik edeceğim. Sonra geri döneceğim...

– Peki... Ama size bir kahve söylemek isterim yine de.

İki kardeş başlarını yere eğdi.

Bu kez, Fahreddin Paşa söze karıştı:

– Şerif'in kıymetli oğulları... Osmanlı'nın vefalı dostları... (Bu kelimeleri üstüne basa basa söylemişti.) Akşam bizleri çok güzel ağırladınız. Teşekkür ederim.

– Memnun kalmanız, bizi de memnun etti.

– Ancak Basri Paşa da gelse idi...

Basri Paşa:

– İnanın çok istedim. Geleceğimi de size bildirmiştim. Ancak aniden rahatsızlanınca gelemedim.

Ali, Fahreddin Paşa'ya döndü:

– Çok iyi atıcıymışsınız.

– Sen de.

– Biz Türkler attığımızı vururuz. Hedefimizi asla şaşırmayız. Hedef olanların vay haline...

İki kardeş:

Levent Şahverdi Arşivi

– Türklerin hedefi olmak elbette istemeyiz, dediler. Biz artık huzurunuzdan yüksek müsaadenizle ayrılmak isteriz.

– Buyurun. Babanıza sevgilerimi iletiniz. Bu günleri de atlatacağız. Osmanlı, elbette düşmanlarının üstesinden gelecektir.

İki kardeş arkalarını dönmeden kapıya dek arka arkaya ilerlediler. Daha sonra da karargâhtan çıktılar. Hızlı yürüyorlardı. Kaçar gibiydiler...

Basri Paşa, Fahreddin Paşa'ya döndü:

– Bu bahanelerle kaçacaklar.

– Kaçsınlar.

– Kim bilir, hangi tuzak var kafalarında...

– Ne önemi var? Ne olursa olsun...

– Nereye paşam?

– Çıkıp şöyle bir şehri dolaşayım. Halkın arasına, askerlerin arasına bir karışayım.

– Peki.

Fahreddin Paşa odadan çıktı. Şehir merkezine geldiğinde ana caddenin daracık dükkânlarla düzensiz bir şekilde daraldığını gördü. Bu yol Ravza-ı Mutahhara'ya giden yoldu. Sıkışık, insanların kolayca gelip gitmesine izin vermeyen yolu beğenmedi. Kâh halkın içinde yürüyor kâh kendini gören neferlerin selamını alarak ilerlemeye çalışıyordu. Ancak paşanın amacı şehri gezmek değildi. Kendisine selâm veren subay ve erler de paşanın yalnız başına nereye gittiğini merak ediyorlardı. Araplar ise yüksek rütbeli bu subaya saygıyla bakıyor, onun önünden çekilip yol veriyorlardı.

Bir Türk paşası gündüz, bir başına böyle nereye gidiyordu?

***

Lawrence yattığı keçenin üzerinde düşünüyordu. Kısa zamanda eski gücüne kavuşmuştu. Ancak plânlanan saldırının yapılmaması canını sıkmıştı. O hızla hareket edilmesini, derhal saldırıya geçilmesini istiyordu. Tek korkusu, Medine'den yollanacak Türk kuvvetlerin İngilizlerin karşısına çıkarılacağı düşüncesiydi. İşte bu yüzden geçen akşamki tuzağın başarılı olamaması onu kızdırmış, kızıla çalan, yanan yüzü daha kızıl olmuştu. Çadırın tavanındaki deliklere bakıp neler yapabileceğini kendi kendine tartışıyordu:

Levent Şahverdi Arşivi

"Bu düzensiz, silahları yetersiz Urbanlarla Türklerin karşısına çıkamayız. Ancak onların hayat damarlarından olan Hicaz demir yoluna saldırı düzenler ve bu demir yolunu devreden çıkarırsam Türkler, Medine'de yiyeceksiz kalır. Kısa sürede de teslim olurlar. Bu iş için hâlâ Osmanlı'dan medet uman, ona bağlılığını sürdüren kabile reislerini de altın ile kendi safımıza çekebilirsek, Türkler iyice iaşesiz ve susuz kalır...

Ancak o akşam gördüğüm paşa inatçı bir kaplana benziyor. Sarı bir kaplana. Sakin ama etrafını kollayan, kendinden emin, kararlı bir kaplana. İçimden bir ses bu kaplanla çok uğraşacağımızı söylüyor. Ama olsun. Bir kaplan ne kadar tehlikeli olursa olsun, açlığa ve susuzluğa dayanamaz. Kısa sürede bu 'Çöl Kaplanı' da teslim olacaktır. Yoklukla baş edemez. Yoklukla kim baş edebilir ki? Hele çölle kim baş edebilir ki?

Faysal ve Ali geleceklerdi ama nerede kaldılar? Yoksa Medine'de her şeyden haberi olan Türkler onları tutukladı mı? Onları hapse mi attılar? O zaman işler daha da karışır. Artık ayaklanmanın zamanı geldi de geçiyor bile. Arapların ayaklanacağını bilen Osmanlı neden harekete geçmiyor? Bu, beni düşündürüyor işte... Bir şey bekliyorlar ama ne?"

Oturduğu yerden kalktığında, ileriden besili Arap atlarıyla iki kişinin ve arkalarında hecin birliklerinin çadıra doğru geldiğini gördü.

– Bunlar Hüseyin'in oğulları... Faysal ve Ali. Demek ki tutuklanmamışlar. Bak, işte bu iyi.

Az sonra soluk soluğa çadıra giren Faysal, Lawrence'a:

– Medine'den ayrıldık, dedi.

– Türkler sizi nasıl bıraktılar?

– Ben, babamı Mekke'de ziyarete gideceğimi söyledim. Kardeşim de beni uğurlamak istediğini söyledi. Böylece Medine'den ayrıldık.

– Sizden şüphelenmediler mi?

– Sanırım şüphelendiler ama... Bir şey de yapmadılar. Ancak sonradan Medine'ye gelen Fahreddin Paşa bir şeyler ima etti ama... Biz aldırmadık.

– Türkler eğer durumu biliyorlarsa, ne bekliyorlar ki?

– Onlar ilk saldırının bizden gelmesini bekliyorlar. Aksi halde İslâm dünyasından çok tepki alacaklarını biliyorlar. Cihad çağrıları aksi halde cevapsız kalır.

– Bu çok önemli... Bizim de Hindistan'da Müslüman askerimiz var.

Levent Şahverdi Arşivi

– İşte bu da bizim için bir başka problem, dedi Faysal.

– Nasıl yani?

– Şöyle; şimdi biz de Müslümanlardan yardım isteyeceğiz ama sizinle birlikte olmayı, sizden yardım almayı, nasıl açıklayacağız? Tıpkı Türklerin Almanlarla birlikte savaşa girip cihad ilan etmeleri gibi bir şey bu.

– Ama biz, size özgürlüğünüzü kazanmanıza yardım ediyoruz, dedi Lawrence.

– Ancak ağır silah olmadan Türklerle baş edemeyiz.

– Olacak. Sabırlı olacağız. Onları susuz ve aç bırakırsak, yenebiliriz...

Daha sonra Lawrence kuma bir şeyler çizip neler yapabileceklerini iki kardeşe anlattı. Sözlerini bitirince:

– Ben şimdi Taif'e döneceğim ve en kısa sürede geleceğim. Sakın sözlerimi unutmayın. Yapabileceğiniz şeyi biliyorsunuz, dedi.

– Ama uzun bir yolculuğa dayanabilecek misin?

– Evet.

– Sen bilirsin...

***

Fahreddin Paşa kapının önüne geldiğinde bir süre durdu. Sonra ağır ağır ilerledi. İşte bu an kendisi için en zor anlardan biriydi. Sanki ayaklarına iki büyük taş bağlamışlar da paşa yürüyemiyordu. Yine karışık duygular içindeydi. Mezar taşlarına bir bir baktı. Gözleri uzun servileri aradı. Sonra ağzından birkaç kelime zorla çıktı:

– Bir servileri bile yok...

Aklına Karacaahmet mezarlığı geldi. İstanbul'un her mezarlığında serviler vardı.

Kapıyı açıp yavaşça içeri girdi. Mezar aralarında gezinirken, belirli belirsiz mezar taşlarındaki vatan evlatlarını okumaya başladı:

Hasan oğlu Hüseyin - Kırkkilise (*Kırklareli*)

Mehmet oğlu Ahmet - Karesi (*Balıkesir*)

Paşa biraz daha ilerledikten sonra bir mezarın başına çömeldi. Bu mezarın yeni olduğu belli oluyordu. Başına dikilen kırık bir tahtayı

Levent Şahverdi Arşivi

evladını severmiş gibi elleriyle okşadı. Mezarın üzerindeki sıcak kumları eliyle düzeltti.

– Hayatta iken bu sıcağa tahammül etmekte zorlanan vatanın gençleri... Ana kuzuları... Mehmetçikler...[7] Şimdi de güneşin kavurduğu kumların altında ebedi uykunuzu uyumaktasınız. Bir serviniz olsun isterdim. O, size vatanı, İstanbul'u, Anadolu'yu yansıtırdı. Ya da bir çınar olsun isterdim başınızda. Ulu bir çınar. Devlet-i Osmaniyye gibi. Onun yaprakları rüzgârda hışırdasın isterdim. Burası biraz Anadolu koksun isterdim. Biraz bozkır, biraz çimen, biraz boğaz koksun isterdim. Ne hazindir ki kızgın kum değil toprak koksun isterdim... Bereketli toprak koksun isterdim. Güller bitsin isterdim. Mezarlarınız üzerinde bir iki yabani diken değil, rengârenk sümbüller, çiğdemler bitsin isterdim. Mor zambaklar, kırmızı lâleler... Çiçeklenen hayatınızın solduğu bittiği yerde, bu uzak köşede çiçekler içinde kalın isterdim...

Paşa dolan gözleriyle baktı kaldı. Bir başka âlemdeymişçesine yürüdü. Sonra dua etti. Cennet-ül Baki mezarlığından çıktı. Çıkarken, şehitliğin az ilerisinde ölen hacıların gömüldüğü yerden geçerken de Fatiha okudu.

Dün ayak bastığı Medine'de şehitliği ziyaret etmişti. Ama bu ziyaret kısa olmuştu. Bilinmez bir duygu onu yine şehitliğe getirmişti. Dönerken, sanki paşanın bir yanı yıkılmış, bir yanı yitip gitmişti. Nice bahadırların, nice leventlerin, nice Mehmetçiklerin burada gömülü olması, onu derinden etkilemişti. En çok bir servileri ile küçük de olsa gölgelerinin olmayışına üzüldü....

Ancak paşanın içini yakan duygulara, bir damla da olsa serinlik katan şeyler de vardı. Buradaki şehitlerin Peygamberimizin yakın çevresinde olması ve mezarlığın girişinde dalgalanan Türk bayrağı başlıca tesellisi oldu paşanın...

Paşa karargâha giderken, kalabalıklar içinde bir kurt yalnızlığını yaşıyor ama aynı zamanda bir çöl kaplanının gururunu da iliklerinde taşıyordu.

7 Mehmetçik adını ilk defa kullananlardan biri de Fahreddin Paşa'dır.

Levent Şahverdi Arşivi

3. BÖLÜM

İsyan, zamanla büyür, isyan çıkaranlar da
bu isyanlarına daha sonra isyan ederler.

Şerif Hüseyin'in oğulları Faysal ve Ali Medine'den ayrıldıktan sonra, artık ipin iyice gerilip kopma noktasına geldiğini hem Fahreddin Paşa hem de Basri Paşa anlamıştı. Bundan sonra, her an her şey olabilirdi. Kendileri de imkân dahilinde hazırlanmalı ve tedbir almalıydılar.

Medine tren istasyonunun hemen kuzeyinde yer alan Basri Paşa'nın karargâhında iki komutan o akşam yemekten sonra biraraya geldiler. Yapacaklarını konuştular. Tren yolundaki istasyonlara telgraf çekilerek saldırıların olabileceği bildirildi. Dikkatli olmaları istendi. Ayrıca Medine kalesi de savunma bakımından gözden geçirildi. Şehrin etrafına gözcüler konularak, siperler hazırlandı.

Sabaha karşı çölün ve Medine'nin üzerine güneş doğarken, yorulan iki paşa da koltuklarında uyuyakalmışlardı. Sabah ezanının okunmaya başladığı saatte uyandılar.

Fahreddin Paşa sessizce odasından çıktı. Mescid-i Nebevi Camii'ne giderken, yine geçen günkü heyecanı, sevinci yaşadı. Kendine selâm veren ahaliye aldırmadan ilerledi. Gönlü değil ama kafası karışıktı. Bundan sonra ne olacaktı? İsyan nereden ve nasıl başlayacaktı? Tren hattının saldırıya uğrayacağını biliyordu ama bu kadar uzun bir tren hattı nasıl korunacaktı? Ulaşıma nasıl açık tutulacaktı? Bedevilerin kendileriyle bir cephede savaşmaktan çok, vurkaç ile kendilerini yıpratmak için ellerinden geleni yapacaklarını düşünüyordu. Hele bir de Lawrence işin içinde varsa, değişik saldırılar söz konusu olabilirdi... Bütün bunlarla, sınırlı sayıda asker ve silah ile nasıl başa çıkabileceklerdi?

Levent Şahverdi Arşivi

Bu sorulara kararlılıkla cevap verdi:

– Her şeyin üstesinden geliriz. Her şeyin...

Kararlı olması, kafasındaki karışıklığın sisin dağılmasına neden olmuştu. "Elimizi birbirimize verir. Gönlümüzü gönüllere açarız. Kendimizi bu kutlu mekânda her bakımdan yeniler, gayretimizi artırır ve her şeyin üstesinden geliriz" diye düşündü...

***

Medine'nin uzak çevresi dört dağ ile çevrilmiş gibidir. Şehrin Divan kapısının batısında Bir-i Osman, Kuba kapısının kuzeyinde Uhud dağı, İstasyonun güneyinde Savat tepe ile Asi tepe, Mekke yolu kapısının güneydoğusunda ise Cehennem dağı vardır. Bu tepe ve dağlar, tıpkı Mescid-i Nebevi'nin dört minaresini andırır bir şekilde Medine'nin dört bir yanında yer alırdı. Güneşin ışınları ilk önce bu tepelere vurur ve ölgün ışıkları da yine tepelerin duvarlarına çarpar, çölde kumların üzerine düşerdi. Kumları okşayan güneş ışınları yerini karanlığa ve yavaş yavaş serinliğe bırakırdı. Savat tepenin kayalıklarında keşif görevi yapan erler Medine'ye dönüyorlardı.

Verdikleri bir haber yavaş yavaş çemberin daralmaya başladığını gösteriyordu:

"Asi tepe ve Cehennem dağı isyancıların eline geçti!"

Kara haber karargâhta bulunan subaylarda şaşkınlığa sebep olmadı. Kimse bu durumu yadırgamadı. Tepelerin eteğinde birkaç gözcüden başka kimse yoktu. Yavaş yavaş toplanmaya başlayan Faysal ve Ali'nin yanındaki Bedeviler buraları kolayca ele geçirmişlerdi. Asi Tepe'den çok Cehennem dağının önemi fazla idi. Medine'den Mekke'ye giden yolun ilk kısmını oluşturan ve Ali Kuyusu denilen kuyunun bulunması burada su ikmalinin yapılmasına imkân tanıyordu. Alınan son haberlerde isyancıların özellikle Asi Tepede toplandıkları belirtiliyordu.

Çember daralıyor, isyan ateşini büyütecek bir kıvılcım yakılmak için çalışılıyordu...

***

Fahreddin Paşa karargâhtan çıkıp zarif bir Osmanlı eseri olan Medine tren istasyonuna doğru ağır ağır yürürken, kalabalıkta bir dalgalanma oldu. Herkes istasyona doğru koşmaya başladı. Özellikle Türk askerleri

Levent Şahverdi Arşivi

ve yerli halktan bazıları, günlerdir diken üstünde durdukları ve kulaklarına fısıldanan söylentinin gerçekleşip gerçekleşmediğini görmek için istasyona koşuyorlardı. Kendilerine, şehirdeki bazı casuslar aracılığı ile bundan sonra hiçbir trenin Medine'ye gelemeyeceği ve buradakilerin açlıktan susuzluktan öleceği, fısıldanmıştı.

Halktaki bu telaşa şaşıran paşa trenin düdüğünü duyunca, hareketliliğin sebebini anladı. Adımlarını istasyona doğru hızlandırdı. İstasyon binasını doyasıya inceleyecekken, yüksek bir yere çıkıp trenin geleceği yöne dikkat kesildi.

Tren rayları uzayıp giderken seraplar oluştu. İleride hafif bir şekilde bükülen yoldan neden sonra şimendifer görüldü. Cılız bir dumanı vardı. Bu duman havanın berraklığı ve sakinliği sayesinde ağır ağır yükseldi. Dağılan siyahlık billur maviliğe saçıldı. Şimendiferin arkasında üç vagon takılı olduğu halde sağa sola sallanarak istasyona doğru yaklaştı.

Şimendifer görüldüğünde askerleri ve halkı bir sevinç kapladı:

– Tren geldi!

– Şam yolu kapanmamış.

– Yiyeceğimiz kesilmeyecek!

– Yiyeceksiz kalmayacağız!

– Ana vatandan mektuplarımız ve hediyelerimiz geldi!

– Bu tren bile Anadolu kokuyor!

– Çimen ve toprak kokuyor!

Tren yavaş yavaş istasyona yanaşırken, sesler birden adeta bıçakla kesildi. Şimdi sıcak havanın yanında, insanları etkileyen ağır bir sükûnet vardı. Gözler trene dikkat kesilmiş, büyümüş ve kalpler hızla çarpmaya başlamıştı. Herkes sanki bilinmez bir diyarda, bir granit ağırlığı ve hareketsizliği yaşamıştı. Şimendiferi gördüklerinde duydukları sevinç, birden yerini derin şaşkınlıkla gelen hüzne bırakmıştı. Bu gördüklerinden dolayı herkesin kafasında "Acaba?" sorusu doğmuştu. Ümitlenen, sevince duran gönüllerde, gonca güller sanki boyun bükmüş ve öylece kalakalmıştı. Neler görüyorlardı? Yoksa çember iyice daralıyor muydu?

En çok şaşıran da askerdi. Onlar ana vatanla, Anadolu'yla, İstanbul'la bağlantılarını sağlayan vasıtanın, bu şekilde istasyona girmesinden dolayı üzgündü. Herkesin kafasında "Acaba bundan sonra, ya bundan sonra?" sorusu vardı... Askerlerin yanında, halk da yiyeceksiz

Levent Şahverdi Arşivi

kalma endişesi taşıyordu. Onlar gelecek trenin kendilerine bir ümit aşılayacağını sanıyorlardı. Sanki bundan sonra da trenler vagon vagon yiyecek getirecek ve Medine'de duyulan endişe boşa çıkacaktı. Kısacası istasyonda toplanan herkes bu trenin kendileri için ne kadar önemli olduğunu biliyordu. İşte tren istasyona yanaşıp durduğunda, yaşadıkları şaşkınlık hep bu sebeptendi. Bundan sonra, hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktı. Sıcağın ve susuzluğun yanına, şimdi bu trenle iyice belli olan zorluk da ekleniyordu...

Fahreddin Paşa da gördüklerinden etkilenmişti.

İlk sözü:

– Başladılar demek ki oldu.

Sonra devam etti:

– Hiç vakit kaybetmediler. İsyan bayrağını çabuk açtılar. Öyle anlaşılıyor ki ellerinden geleni yapacaklar... Şu hale bak...

Makinistin bulunduğu ön cam tamamen parçalanmıştı. Makinist bu halde treni kullanmak zorunda kalmıştı. Şimendiferin ve vagonların camları da kurşunlarla delik deşik olmuştu. Demir tekerleklerde dahi barut izleri belli oluyordu.

Sonra ilk şaşkınlığı geçen askerler:

– Treni kurşunlamışlar.

– Trene saldırmışlar.

– Hatlar bundan sonra tehlikede.

– Bu hatların emniyetini sağlayamazsak, burada açlıktan kırılırız.

– Anamızdan, yarimizden mektup neyle gelir, diyerek aralarında konuşmaya başladılar.

Konuşmaları duyan Fahreddin Paşa meydana çıkıp bir şeyler diyecekti ama bundan son anda vazgeçti. Karargâha dönmek için adımlarını hızlandırdı. Yolda kendisine selâm veren askerlere dalgınlıkla karşılık verdi. Paşa eğer meydana çıksaydı şunları diyecekti:

"Şu bilinsin ki bize karşı isyan çıkaranlar, ellerinden geleni ardına koymasınlar. Trenimizi kurşunlasınlar. Tuzak hazırlasınlar. Kuşatmak istesinler. Bizi asla ama asla ümitsizliğe uğratamazlar. Koca bir çınarın gölgesinde yıllarca dinlenip güven içinde olanlar şimdi çınarın dallarını kesmeye, kökünü kurutmaya çalışıyorlar. Hiç merak etmeyin. Nasıl ki

Levent Şahverdi Arşivi

Çanakkale'de yenilmediysek, nasıl ki Kut'ül Amare'de yenilmediysek, burada da yenilmeyeceğiz! Burada da Türk'ün şanlı bir destanını daha yazacağız. Bu destan hakkın, hakikatin ve haklının destanı olacaktır. Buna siz de inanın. İnanmak için şu kalenin burcunda, sam yelinde dalgalanan hilâle ve yıldıza bir bakınız. İşte onun gölgesi bize güç verecektir. Hem de her şartta! Bu yüzden gamlanmayınız. Ümidinizi kaybetmeyiniz. Kendinize güveniniz! Türk'ün yazdığı destanları hatırlayınız ve destan yazmak için sizler de hazırlanınız!"

Elbette Fahreddin Paşa bunları demedi. Bir şey içinden bu konuşmanın erken olduğunu söyledi. Giderken "zor günler başlıyor" dedi...

"Zorluklar bu kutlu beldede kolaya dönüşür. Açlık tokluğa, susuzluk da kanmışlığa dönüşür... Öyleyse ne gam paşa!"

Asi Tepede toplanan Bedeviler ilk saldırılarını Medine'den sonraki durak olan Muhit istasyonundan geçen trene yapmışlardı... Yıllardır büyük bir devletin himayesinde altınlarla beslenenler şimdi bu büyük devletin, trenine kurşun sıkmışlardı. Hâlbuki her mermi, vefaya, iyiliğe, adalete sıkılmıştı.

Kurşun, kadir kıymet bilmeyenler tarafından ilk isyan kıvılcımı olarak nefretle trene sıkılmıştı...

***

Fahreddin Paşa, Basri Paşa'nın yanına doğru giderken, o hışımla odasından çıkmış, kızgınlıkla söylenip duruyordu:

– Devletin trenini kurşunlamak ha! Ben şimdi onlara gösteririm!

– Nereye Basri Paşam?

– Nereye olacak! Haddini bilmeyenlere haddini bildirmeye!

– Ne yapacaksın ki?

– Ne mi yapacağım! Trene şimdi asker doldurup bu melanet yuvalarına çomak sokacağım! Gerekirse, iki topu trene yükleyip asilerin bulunduğu yerleri yok edeceğim.

Fahreddin Paşa, Basri Paşa'nın bu öfkesine hak veriyordu. Daha düzenli ve tedbirli bir saldırı tavsiye edecekti. Ancak şimdilik burada bir gözlemci gibi görev yaptığı aklına gelince, Medine Muhafızlığı görevini sürdüren Basri Paşaya bir şey diyemedi. Ama onun da yüreğinde öfke

Levent Şahverdi Arşivi

seli belirmişti. Bir kenara çekildi. Basri Paşa'nın hızlı adımlarla kapıdan çıkışını izledi.

Basri Paşa hemen istasyonda kurşunlanmış trenin hazırlanmasını istedi. Hazırlattığı birlikleri trene bindirdi. Saldırıya uğrayan trenle isyancılara karşı saldırmak için yola koyuldu.

***

Fahreddin Paşa, Cemal Paşa'ya şahit olduğu olayları ve kendi düşüncelerini anlatan ayrıntılı bir rapor yazdı.

Burada üç beş taburla Medine'yi savunmak, isyancılara saldırmak yetersiz olacaktı. Takviye kuvveti bir an önce gönderilmeliydi. Bu konuyu da raporunda yazan paşa kafasının gerçekten karıştığını düşünüyordu. Ancak karışıklık daha sonra Medine'ye gelen Tekkelah'da görev yapan 130. Alay ve 41. Makineli Tüfek bölüğünün 28 Mayıs'ta Medine'ye gelmesiyle ortadan kalkmıştı.[8]

Paşayı asıl mutlu eden haberlerin başında, Çanakkale Cephesi'nde çarpışmış, büyük kahramanlıklar göstermiş 42. Alay'ın geleceğinin bildirilmesiydi. İşte bu haberlerden sonra Fahreddin Paşa'nın gergin yüzü rahatlamıştı.

***

Lawrence yapılan ilk hücumdan dolayı memnundu. Faysal ve Ali ile yaptığı toplantıda ısrarla şunları söylemekteydi:

– Türkleri karşımıza alıp asla savaşmayacağız... İşimiz tamamen vurkaç olmalıdır. Onları yavaş yavaş tuzağa düşüreceğiz. Bunun için de her gün saldırılmasında yarar olan yegâne şey demir yoludur. Trenlere saldıracağız. Rayları sökeceğiz, dinamitle havaya uçuracağız. Bunları inatla, zamanlamasını iyi yaparak, tren hattı kullanılamaz hale gelinceye dek sürdüreceğiz. Türkler daha sonra bir kapana kısılacaklar. Çölde yiyeceksiz ve susuz kalacaklar. En sonunda da teslim olacaklar. Aynı zamanda su kaynaklarını kontrol edeceğiz. Türklere mal satan bazı aşiretler varmış. Bu aşiretleri devreden çıkaracağız. Kimse onlara mal satmayacak. Aç kalacaklar ve bize teslim olacaklar; hem de kolayca, bana inanın.

8 Naci Kaşif Kıcıman, Medine Müdafaası, s. 37.

Levent Şahverdi Arşivi

Bunları söyleyen Lawrence'ın kızıl ve yanmış yüzüne bakan Faysal endişe ile sordu:

– Ya dayanmayı göze alırlarsa?

– Asla alamazlar. Bu başka yerde olsaydı belki düşünülürdü. Ama çölde imkân yok. Zaten Mekke çoktan düştü. Cidde ele geçirildi. Şimdi bir tek Şam bağlantıları var. Onu da biz kestik mi oradan yiyecek ve takviye de alamayacaklarına göre işleri çok zor demektir. Yalnız...

– Yalnız?

– O akşam ziyafette gördüğüm sarışın paşa...

– Fahreddin Paşa!

– Fahreddin Paşa'nın yüzünden ben çok şey okudum. Hislerimde yanılmam, o bizi uğraştıracağa benziyor. Çünkü inatçı, kararlı ve cesur bir yapısı var gibime geldi.

– Kendisini iyi tanımıyoruz...

– Sizler çevre aşiretlerine bir de şunu söyleyiniz, Osmanlı'yı hâlâ destekleyen, onlara iyi gözle bakan Araplara şunları anlatınız:

"Osmanlı Devleti 'Cihad' ilan etti ama Müslüman olmayan Almanlarla birlikte savaşa girdi. Üstelik Almanlar Mekke ve Medine'ye de gelirlerse şaşırmayınız. Düşünebiliyor musunuz, sizin en kutsal mekânlarınızda Mekke'de ya da Peygamberinizin kabri bulunduğu Medine'de, Almanlar gezinebilir. Bunlar kim? Müslüman mı? Hayır. Almanların elinden Osmanlı'yı kurtarmak için uğraşıyoruz, diyeceksiniz... Ama bizler, sizlere hürriyetiniz için yardım ediyoruz."

Siz de bilirsiniz ki çölde inanan adam güçlüdür. İnanan adam cesurdur. İşte bunları etrafa yayın, insanların düşüncelerini, en önemlisi Osmanlı'ya karşı bakış açısını değiştirdiğiniz de her şey, siz ve bizler için daha kolay olur. Bir düşünün, Araplara hürriyet getireceksiniz. Bunun için İngiltere maddi ve manevi desteklerle babanızın arkasında. Büyük bir Arap İmparatorluğu kurmanız da mümkün. Ancak şimdi en önemli engel şu tren hattıdır.

Tren hattında bulunan küçük gözetleme ve tren istasyonlarına geceleri baskınlar düzenleyiniz. Buradaki askerin size karşı koyması mümkün değildir. Zaten yiyecek yanında bir süre sonra su ve cephane sıkıntısı da baş gösterecektir. İşte o zaman biz daha güçlü olacağız. Güç, her oyunu bozar... Elbette boş mideler de... Hah hah hah...

Levent Şahverdi Arşivi

Onun bu rahat ve umursamaz gülüşüne Faysal ve Ali katılmak istemişti ama Türklerin bu kadar kolay pes edeceklerini düşünmedikleri için gülemediler. Artık kendilerinden biri olan Lawrence'a dalgın dalgın baktılar.

Uzun yüzlü, kızıl derili, iri dudaklı, cesur ve her türlü çöl şartlarına dayanıklı hale gelmiş, bu İngiliz'e güvenmek istiyorlardı. Yine de güvenleri tam değildi, içlerindeki "Acaba?" sorusu ve kuşkusu kendilerini kasıp kavuruyordu.

Geçen gün Lawrence on hecinle Taif'ten aldığı cephaneleri onlara getirmişti. Bol bol da dinamit vardı. İlk defa dinamitle tanışan isyancılar, bunların etkisini görünce korkmuşlar ancak dinamitlerin kendileri için getirildiği öğrenince, sevinmiş ve gururlanmışlardı. Kısa bir süre Lawrence bu dinamitleri nasıl kullanacaklarını kendilerine öğretmişti. Onun öğrettiği bir şey daha vardı. Tren raylarının vidalarını sökmek...

Artık her şey Osmanlı'nın son kuvvetlerini çevirip, susuzluğa ve açlığa, en önemlisi ümitsizliğe mahkûm etmek için elden gelen her şeyin yapılması ve her fırsatın değerlendirilmesine kalmıştı.

Çölün insanı bir mengene gibi sıkıp nefes almasını önleyen sam yeli durmuş, güneş artık tepelerin üzerine mecalsiz ışıklarını yollarken, buraya vuran ışıklar dağılıyor, tepeleri âdeta altın sarısına boyuyordu. Bu renk harmonisi güneş batıp da kayboluncaya dek devam ediyordu.

***

Çöl, sadeliğine rağmen güzellikler ile doludur. Gurup vakti hurma ağaçlarının, birbiri ardına düşmüş develerin siluetleri, sıcak kumlarda kıvrıla kıvrıla gitmiş bir engereğin simetrik şekilleri, yeryüzüne hızla çıkarak soğumuş ve altıgen bazalt sütunları, bir subaşına inen akbabalar, kartallar, gece ışıl ışıl yanan ve oldukça yakındaymış gibi görünen yıldızlar ve bir ahu kadar, bir ceylan kadar güzel, kervandaki Arap güzelleri ve onların kara, sürmeli gözleri ve en güzeli de serin serin esen gece rüzgârı...

Çölde yaşam sadedir. Ama bu sadelik hayatta kalmak için bir karmaşayı da beraberinde getirir. Bu karmaşa içinde kalan insan çölde ne yapacağını bilemez. Aldanır, ikileme düşer. İçinde büyük gelgitler yaşar, bu gelgitler ölüme ve hayatta kalmaya dairdir hep. Susuzluğa

Levent Şahverdi Arşivi

karşı su, sıcağa karşı serinlik, açlığa karşı tokluk gibi bu tezatlıklar ara sıra sevdaya ve sevgiliye kavuşup kavuşmama güzergâhında uzar gider... İnsan halden hale girer ve çıkar...

İşte Medine'de savunma yapacak ve isyancılara karşı saldıracakların da hali böyleydi. Onlar da halden hale giriyorlardı. İçlerinde yer etmiş şüpheler beraberinde birçok soru getiriyordu.

"Aç kalırlar mıydı?"

"Susuzluk çekerler miydi?"

"Her yandan kuşatılabilirler miydi?"

"Memleketten gelen hediyeler ellerine geçer miydi?"

"Memlekete mektup yollayabilirler miydi?"

"En önemlisi bir gün memlekete, Anadolu yaylalarına dönebilirler miydi?"

Ancak hiçbiri burada ölüp kalmaktan endişe etmiyordu. Zaten onlar memleketlerinden, güzel Anadolu'dan, güzel İstanbul'dan çıktıklarında her şeyi kabullenmişlerdi, ölümü bile... Daha sonra belki dönemeyiz, diyerek evlerine yollamasalar da bir marşın mısraını kuruyan, çatlayan dudaklarında, gönüllerinde haykırıp durmuşlardı:

"*Git söyle ecel; beklemesinler bizi evde...*"

Yine de dönmeye dair mektupların en güzellerini yazmışlardı. Bunu sırf sevdiklerini üzmemek için yapmışlardı. Annelerini, babalarını, eşlerini, sevgililerini ve çoluk çocuklarını üzmek istememişlerdi... Ancak onlar kendilerini vatan yolunda vazife başında bambaşka duygularla donatmışlar ve son cümleyi koymuşlardı işte:

"*Git söyle ecel; beklemesinler bizi evde...*"

Ancak bu mısrayı hep kendilerine demişlerdi. Onlar, kendilerinden başkasını düşünmüşlerdi. Başta vatanı, bayrağı, milleti, sevdiklerini... Kendilerini düşünmek bu ağır görevde akıllarına bile gelmemişti.

***

Levent Şahverdi Arşivi

Cemal Paşa, Fahreddin Paşa'dan aldığı rapor üzerine kendisini "Hicaz Kuvve-i Seferiyesi" komutanlığına atamış, Basri Paşa'yı da Medine Muhafızı olarak görevde bırakmıştı. Bundan sonra Fahreddin Paşa emrindeki kuvvetlerle isyancıların peşine düşecekti. Cemal Paşa kendisine gönderdiği emirde "son kurşuna, son nefere dek" savunma yapılmasını istiyordu.

Bu emri okuyan Fahreddin Paşa'nın telgrafla gelen emirdeki son cümleye aklı takılmıştı.

"...*Son ere, son mermiye kadar...*"

Paşa oturduğu yerden kalktı. Günlerdir aklını kurcalayan belirsizlik ve karmaşa çözülmüştü. Artık yapılacak şey belli idi. Sis dağılmış, her şey ayan beyan görünür olmuştu. Fahreddin Paşa kendisine görev verildiği sabah, erkenden kalkmış, Medine'nin tozlu yollarında, ortalık tenha iken birkaç nöbetçi erin meraklı bakışları arasında kararlı adımlarla yürüyordu. Mescid-i Nebevi'ye dua etmek için giden paşanın gönlü ilk günkü heyecanı yine duymuştu.

Her seferinde kendisini bir duygu kasırgası sarıyor, onu halden hale sokuyordu. Ayaklarının ucuna basarak ağır ağır yürüyordu. Attığı her adımda sanki mayına basacakmış gibi ürperiyordu. En yıkıcı, en can alıcı deprem dalgalarına uğruyor gibiydi.

Kapıyı yavaşça açtı. Adımını içeri atarken, saçlarının diken diken olduğunu hissetti. Dizleri titriyordu. Gönlü içinde kopan fırtınalardan ve heyecandan dalga dalgaydı. Bu büyük görevin üstesinden gelebilecek miydi? Sonuna dek dayanabilecek miydi? Susuzluğa, açlığa ve düşmana karşı, son ere kadar, son mermiye kadar direnebilecek miydi? İnsan zaaflarla doluydu. Bu zaaflara kapılıp pes etmemek için kendini bilmesi gerekiyordu. Dayanak noktası arıyordu. İşte bu yüzden Ravza-ı Mutahhara'ya dua etmeye gelmişti. Dayanak aramak, bilenmek ve Peygamber Efendimizin huzurunda dua etmek istiyor, dolaylı olarak ona söz veriyordu.

Paşa ellerini açıp dudakları kıpır kıpır duaya durduğunda kendinden geçmişti sanki... Bu halde ne kadar kaldı bilmiyordu. Çıkarken, gönlündeki kasırgaların dindiğini, susuz bir çöle dönen yüreğine kırkikindi yağmurlarının yağdığını hisseder olmuştu.

Levent Şahverdi Arşivi

Paşa karargâhına giderken, adımlarını hızlı ve kararlı bir şekilde atıyor, içinden de devamlı sayıklıyordu:

– *Son ere dek, son mermiye dek... Son ere dek, son mermiye dek...*

Paşa sanki bu dünya ve yaşadığı çevre ile irtibatını kesmişti. Kendi içine gömülmüş, yapacağı işlere kilitlenmiş olduğu halde düşünüyordu. Kararlı ve inatçıydı. Bir yandan da dudaklarından dökülen kelimeleri duymuyor gibiydi:

– *Son ere dek, son mermiye dek... Ve son damla kana dek.*

Kendi içinden, kendi kararlı dünyasından kulağına gelen mızıka sesleri ile hislerinden sıyrıldı. Sesler Medine tren istasyonundan geliyordu.

– Acaba ne oluyor? dedi.

Çanakkale'de büyük yararlılıklar göstermiş 42. Alay'ın geleceği aklına geldi. Adımlarını daha da hızlandırdı.

– Elbette ya, 42. Alay'ı karşılayacaktık. Bak bunu unuttum. Hemen gideyim.

Paşa bir dostunu, bir yakınını görecek insanların psikolojisine bürünüvermişti. İçinde çocuksu bir sevinç ile istasyona doğru giderken, gelen askerleri karşılamış gibi konuşuyordu:

– Kahramanlarım benim... Çanakkale'den düşmanı defettiniz. Şimdi de zor bir görev daha sizleri ve bizleri bekliyor. Bu görevi de başarıyla yapacağız. Yapmak zorundayız. Daha düne kadar bizim yanımızda olanlar altın ve çeşitli vaadlerle bize silah çekmeye, başkaldırmaya çalışıyorlar. Kim olduğumuzu unutuyorlar. Çanakkale'de destan yazanlar şimdi burada bir inancın, bir kararlılığın, bir kutsal görevi sonuna dek yerine getirme azminde olanlar, son ere dek, son mermiye ve son damla kana dek görevini yerine getirecekler ve bunu cümle aleme gösterecekler... Medine kalesine dikilen bayrağımız dalgalanmaya devam edecek.

Kalabalığın içine girdiğinde, ön tarafa doğru ilerledi. Henüz istasyona gelen giden yoktu. Yakın zamanda saldırıya uğrayan Muhit istasyonundan trenin geldiği haberi verilince, acele bir şekilde karşılama hazırlıklarına girişilmişti.

Mızıka sıcağa aldırmadan toplanan askerlere, sivil halka vatan marşını çalıyordu:

Levent Şahverdi Arşivi

"Annem beni yetiştirdi, bu ocağa yolladı
Al sancağı teslim etti, Allah'a ısmarladı
Boş oturma çalış dedi, hizmet eyle vatana
Sütüm sana helal olmaz, saldırmazsan düşmana

Yastığımız mezar taşı, yorganımız kar olsun
Biz bu elden gidersek, namus bize ar olsun"

Güneş tepede bütün sıcaklığı ile ışıldıyordu. Bu sıcaklık sebebiyle asker ve halktan bazıları buram buram terliyor, marşın kendilerini o alıp götüren havasına kaptırmış olduklarından, Anadolu'da, İstanbul'da kısacası memlekette bıraktıkları sevdiklerini düşünüyorlardı. Bu marş sanki Toroslar'dan kar havası taşımış, ortalığı serinletmişti. Boğaziçi'nin o iyot kokulu, martıların kanatları altında özgürce esen rüzgârını buraya taşımıştı. Gözler istasyona giren raylara dalmış, akıllar ve gönüller memlekette olduğu halde Çanakkale'de destan yazanları karşılamaya hazırlanıyordu. Bu sıkıntılı durumda ümitli olmanın ve ümidi daha da arttıracak bir şeylerin peşindeydiler.

Bekleyen neferlerden bazılarının yüzü, güneşte alabildiğine yanmış, sanki kavrulmuştu. Bazılarının burunları, kulak derileri soyulmuştu. Bazılarının dudakları yarılmış, yanaklarında sıkıntıdan sivilceler belirmişti. Sıcakta ve ayakta beklemenin zorluğunu unutmuş gibiydiler. Memleketten ne gelse, hep böyle olurlardı. Bir kuş, bir rüzgâr, bir mektup, bir tren veya asker... Her seferinde hepsi en yakınlarını görüp de sevince boğulanlar gibiydiler. Öyleydi gerçekten, onlar memleketlerini, vatanlarını, bayraklarını ve milletlerini ölesiye seviyorlardı. İşte bu sevdanın sürgün eylediği sevdakârlar nice çilelere ve güçlüklere göğüs germenin tatlı sevincini yaşıyorlardı.

Paşa tek tek karşısında duran Mehmetçiklerin gözlerine, soyulan yüzlerine, burunlarına ve kulaklarına baktı. Sonra toz içinde kalan asker elbiselerine, dolaklarına, delinen potin ile yırtılan çarıklarına dikkat kesildi. İçi sızladı. Yüreği burkuldu. Gözleri doldu.

– Evlatlarım... Kahramanlarım... Cefakârlarım ve fedakârlarım... Hepinizi alnınızdan tek tek öpüyorum. Hararetle bağrıma basıyorum. Bir komutan gibi değil, hepinizin çektiklerini yakından bilen bir baba

Levent Şahverdi Arşivi

şefkatiyle kucaklıyorum. Hasretiniz hasretim, tasanız tasam ve sevinciniz sevincim, bunu böyle bilesiniz. Ben Peygamber Efendimizin huzurunda, son damla kana, son mermi ve son ere dek savaşacağıma dair söz verdim. Bunu size güvenerek yaptım. Siz de bana güvenin... Birbirimize dayanmaktan başka çaremiz yok. Bize, bizden başka dost ve destek yok. Ancak ölmeyi hakir gören bizler, şu isyancıların isyanını hazmedemeyen bizler, neler yapabileceğimizi bütün dünyaya göstereceğiz. Sizler benim evlatlarımsınız. Ben de sizin hem komutanınız hem de babanızım...

Paşanın iki damla yaşı, güneşten yanmış yanaklarından yol bulup ağır ağır aşağıya süzülüyordu. Sonunda paşanın dudaklarından şu kararlı sözler döküldü:

– Son ere, son mermiye ve de son damla kana dek...

Yanında duran Basri Paşa bu sözleri duydu. Fahreddin Paşa'nın ne dediğini gayet iyi anlayan Basri Paşa da onun duyabileceği bir sesle:

– Son ere, son mermiye ve son damla kana dek, dedi.

Fahreddin Paşa bunun üzerine Basri Paşa'nın elini sıktı. İki paşa hararetle birbirine sarıldı.

Kalabalık, iki paşanın aniden birbirine neden sarıldığını anlamakta güçlük çekerken, Medine tren istasyonunda toplanan kalabalığın hepsi sanki hançereleri yırtılıncaya dek bağırıyordu:

– Son ere dek, son mermiye dek, son damla kana dek!

Tren gözüktüğünde, kalabalıkta bir dalgalanma oldu. Sonra hafiften mırıltıların sesi yükseldi. Mızıkanın sesi bu haykırışlara karıştı:

– Geliyorlar!

– Çanakkale kahramanları geliyorlar!

– Memleket havası getiriyorlar!

– Destek için geliyorlar.

– Kardeşlerimiz!

– Arkadaşlarımız!

– İşte isyancılar şimdi yandı.

– İsyan nasılmış görecekler!

– Türk'ün gücünü tanıyacaklar.

– Son ere dek!

– Son mermiye dek!

Levent Şahverdi Arşivi

– Son damla kana dek!

İki paşa az evvel ettikleri sözleri askerin de bilmeden tekrarlamasını bir tesadüften ziyade aynı kalplerin, aynı inancın, aynı inadın tezahürü olarak yorumladılar. Gözlerdeki ışıltılar arttı ve büyüdü.

Kara trenin, bembeyaz ümitlerle getirdiği Çanakkale kahramanları teker teker inmeye başladığında, birden haykırışlar, sevinçler, hasretler, ümitler sarmaş dolaş oldu. 42. Alay Komutanı Binbaşı Nuri Bey gelip iki paşanın önünde durdu. Selâm ve tekmil verdi.

Mızıka bu sefer vatan marşını bitirmiş, Çanakkale türküsünü çalar olmuştu:

"*Çanakkale içinde aynalı çarşı*
Ana, ben gidiyorum düşmana karşı
Of... Gençliğim eyvah!"

Bu sevinç gösterisi üç beş gün sonra kuzeyden gelen trenlerle doruğa çıkıp bayram havasına dönmüştü. Cemal Paşa Şam'dan ve yakın çevreden Medine'ye erzak, cephane, giyisi, silah ve asker yollamıştı. Bu gelen trenlerle herkesin aklında "acaba burada aç kalır mıyız, burada mahsur kalır mıyız?" endişesi birden dağılmıştı. Bir heyecan, bir şevk gelmişti. Şimdi herkes Medine'deki görevine canla başla sahip çıkmak istiyordu.

Fahreddin Paşa da eldeki kuvvetlerini toplayıp düzenlemek amacındaydı. Bunun için de gece geç vakte kadar çalışıyordu. İlk işi Medine ve çevresine keşif takımları çıkarmak olmuş, tren istasyonlarına siper kazdırmıştı. Basri Paşa da Medine Kalesinde savunma tedbirlerini arttırmaya çalışmıştı.

Fahreddin Paşa, Faysal ve Ali'nin bulunduğu Ali Kuyusu ve Cehennem dağı arkasındaki El-İlave üzerine yapılacak ayrıntılı bir saldırı plânı hazırladı ve birlik komutanlarına dağıttırdı.

Mekke'ye gelen ve şeriflik iddiasında bulunan Şerif Hüseyin ise bir isyan beyannamesi yayınladı.

Bu beyannamede, İttihat ve Terakki'nin başa geçtiğini, bu partiyi iki üç kişinin yönlendirdiğini, bu kişilerin işbaşına gelmesiyle birçok muhabereye sebep olunduğunu, dinin beş esasından birini çiğnediklerini

Levent Şahverdi Arşivi

ve Medine'de, Şam'da bulunan askerlerin oruç tutmamalarını istediklerini, padişahı bir kenara koyduklarını, ileri gelen Arap aydınlarını idam ettiklerini, hatta İstanbul'da Türkçe Kur'an çalışmalarına başladıklarını ve Mekke'deki isyan başladığında Kale-i Ecyad'dan attıkları topların Hacer'ül Esved'in yakınına düştüğünü, hiçbir manevi değeri dikkate almadıklarını belirtiyordu.[9]

Çok geçmeden bu beyannamenin bir nüshası Fahreddin Paşa'nın eline geldiğinde paşa öfkeden deliye dönmüştü:

– Bak sen, daha düne kadar bizimle beraber olanlar, Osmanlı'nın imkânlarıyla rahat edenler, şimdi kalkmış Devlet-i Aliyye'yi eleştirmek cüretkarlığını gösteriyorlar ha! Onlar kim oluyor ki hiç üzerlerine vazife olmayan konularda görüş bildirebiliyorlar! Bu nasıl kendini bilmezliktir! İsyan beyannamesiymiş! Kutsal değerler sadece onların mı? Bizler ki yüz yıllardır bu dinin bayraktarı olmuşuz. Böyle bir saçmalığı ancak gaflete ve hıyanete düşmüş olanlar yapabilirler... İngiliz altınlarıyla, boş hayal ve ham vaadlerle kandırılan isyancılar, Arap milletinin geleceği ile de oynamaktadırlar. Oyuna geldiklerinin haberleri yok. Şerif Hüseyin koca bir imparatorluk kuracakmış ha! Bu olsa olsa İngilizlerin doldurusundan başka bir şey değildir. İngilizler önünde sonunda Hüseyin'i de kullanılmış bir mendil gibi kenara atacaklardır. Bu İngiliz siyasetinin geleneğidir. Böl, parçala ve yöneterek hâkim ol.

Fahreddin Paşa o kadar öfkelenmişti ki günlerdir saldırı için hazırlanan birliklerin son kontrollerini yapılmasını istedi.

Paşa içinden Mekke'ye dek yürümeyi, isyana kalkışan bu insanlara iyi bir ders vermeyi plânlıyordu. Birliklerinin başında, Erkan-ı Harbiyesi ile kendisi bulunacaktı.

Herkesin morali yerindeydi. Kuşluk vakti olmadan alacakaranlıkta birliklere yola çıkılması emredildi. Herkes nereye gidileceğini birbirine sorarken, bunu bir tek Fahreddin Paşa biliyordu. Basri Paşa, Fahreddin Paşa'yı uğurlarken,

– Gazanız mübarek olsun. Kendinize dikkat ediniz, dedi.

Hızla yol alan birlikler güneşin doğup sıcağın artarak 45-50 dereceye çıkmasıyla hızlarını yavaşlattılar. El- İlave ele geçirildi. Sonra Bir-i Maişi

9 Medine Müdafaası, s. 48-49.

Levent Şahverdi Arşivi

mevkii kısa bir çarpışmadan sonra düşürüldü. İsyancılar tuttukları tepelerden fazla direnç göstermeyerek geri çekildiler. Bu çarpışmalar sırasında ilginç olaylar da yaşandı.

Tepelerdeki isyancılar durmadan Türk askerlerine, "Nasrani" (*Hıristiyan*) diye bağırıyorlardı.

İngilizlerin yoğun bir propaganda ile isyancıların kandırıldığını bilen Fahreddin Paşa güzel sesli bir ere bu suçlamalara karşılık olsun diye emretti:

– Evladım şu kayaya çık. Yüksek sesle ezan oku.

– Baş üstüne paşam.

Er ezan okumaya başladığında, tepelerden bağıran isyancılar birden sustular. Büyük bir sessizlik oldu.

– Ezan okuyorlar!

– Onlar da Müslüman!

– Onlar Nasrani değil!

– Onlar Türkler!

– Hıristiyan olamazlar, derken başlarındaki, sert bir ses:

– Susun! Onlar bizi kandırmaya çalışıyorlar, dedi. Arkasından olanca gücüyle bağırdı:

– Kezzab! (*Yalancı*) Siz de bağırın haydi!

Arkadaki topluluk koro halinde bağırmaya başladı:

– Kezzab!

– Kezzab!

– Kezzab![10]

Bu haykırışları duyan Fahreddin Paşa güldü.

– Bize yalancı, diyorlar. Acaba derdimizi nasıl doğru dürüst anlatsak bu gevezelere? Bizi bilenler bilir. Bilmeyene kendimizi anlatmak zordur. Yüzyıllardır bizi tanımamışsanız daha ne diyelim ki... Siz bilirsiniz öyleyse. Ateş!

Açılan ateşten sonra sesler kesildi. Kayalıklarda birkaç kişi görüldü. Daha sonra birçok hecine binmiş isyancı çöle doğru kaçmaya başladı.

10 a.g.e., s. 55.

Levent Şahverdi Arşivi

Birlikler kaçan isyancıları takip için emir beklerken, Fahreddin Paşa ele geçirilen yerlerin takviye ile sağlamlaştırılmasını istiyordu. Zira isyancıları takip etmek, onların hazırlamış olduğu çeşitli tuzaklara düşmek demekti. Hele ilk seferine çıkmış asker bu takipten ve yürüyüşten sıcaklığın elli, elli beş dereceye çıkmasıyla başarılı da olamayabilirdi.

Çok uzun bir hattı kontrol etmekle görevli erat sıcaklığın etkisini iliklerinde duymaya başlamıştı. Tepedeki güneş kızdırdıkça kızdırıyordu. Kayalıklar içindeki askerler bu sıcaklığı daha da fazla hissediyorlardı. Dalga dalga yayılan sıcak, terden sırılsıklam olmuş eratın boğazını bir mengene gibi sıkıyordu. Nefes almak, bu zamanlarda işkence gibiydi. Bir de sam yeli çıkınca, çekilmez ve dayanılmaz bir hal meydana geliyordu.

Yorulan ve suyun büyük bir kısmını daha sabahki yürüyüş esnasında yitiren erat yorgun bir halde nefes almaya çalışıyor ancak elli, altmış derece sıcaklığındaki havayı ciğerlerine çekince, sanki boğazları, akciğerleri kavruluyor ve yanıyordu. İşte bu dayanılmaz acı yüzünden nefes almak askerlere ıstırap veriyordu.

Erlerin alınlarında biriken boncuk boncuk terler daha sonra burunlarına ve gözlerine doğru ilerliyor, tuzlu ter gözlerini yakıyordu. Sık sık kollarının yenleri ve mendilleriyle sildikleri yüzleri terden yıkanmış gibi oluyordu. Bir süre sonra kuruyan tenlerinde tuz birikiyordu.

Sakalar ellerindeki tulum ve su fıçıları ile güneş altında mevzi almaya çalışan askerlere azar azar su dağıtıyorlar, komutanlar da emir veriyorlardı.

– Bu su ile akşama dek idare edilecek.

– Suyu israf etmeyiniz.

– Bir kerede içmeyiniz.

– Yudum yudum içiniz.

– Herkes matarasını kontrol etsin.

Mataralar kontrol edildi ama içlerindeki sular kaynamıştı. Bu durum erat arasında alay ve nükte konusu olmuştu:

– Vallahi kardeşim bizim hamamın suyu bile bu kadar kaynamazdı.

– Yumurta dahi haşlayabiliriz.

– Sakın bu sıcak sulardan içip boğazınızı ve midenizi haşlamayınız.

Bu sözleri söyleyen sıhhiye erlerinden biriydi.

Diğer erler gülerek karşılık verdiler:

Levent Şahverdi Arşivi

– Eh, çay olsaydı demlerdik.

– Ne de güzel olurdu.

– Çayımızı yudumlardık...

Gerçekten de mataralardaki sular kaynamıştı. Bu arada erlerden biri kayalıklardan aşağıya inip eliyle sıcak kumları sağa sola atmaya ve çukur kazmaya başladı. Bir süre sonra açtığı çukuru derinleştirdi. Matarasını daha serin olan bu çukurun içine gömdü. Bu yolla bir nebze olsun suyunu soğutmak istiyordu...

Belli oluyordu ki erata su yetmeyecekti. Bölük komutanları hemen sakaları görevlendirdi. Bu erler daha gerideki ve çevredeki kuyuları araştırıp su bulacaklardı. Silahlarını, tulumlarını ve arkadaşlarının mataralarını alan sakalar tepelerden inmeye başladılar. Ancak hepsi sıcaktan bezmiş bir halde yürüyerek, kuyulara ve su birikintileri olan yere doğru ilerlediler. Az sonra da kavurucu sam yeli esmeye başlayınca, yürüyüşleri azap haline dönmüştü. Su kapları, kırbalar ve mataralar sebebiyle yorulan ve nefes almakta zorlanan erlerin başı dönüyor, gözleri kararıyordu. Az ileride büyük bir su gölü görüyorlar, buraya doğru yürümek için son gayretlerini tüketiyorlardı. Ara sıra akıllarına gelen suların zehirlendiği fikri onları halden hale koyuyordu. Su bulma ümidiyle, belirlenen yere geldiklerinde, bunun bir serap olduğunu anlıyorlardı. Artık yürüyecek halleri kalmamıştı. Arkadaşlarına su götürmeleri ve su bulmaları gerekiyordu. Bir süre güneşin altında oturduktan sonra boş çuval gibi, her an devrilecekmiş gibi yine yürümeye başlıyorlardı. Ayaklarını sürüyorlardı. Etraflarından gelip geçen yılan ve akreplere aldırmıyorlardı. Nereye ve nasıl gideceklerini de bilmeden ufacık bir tepeciğin ardına doğru ilerlemeye çalışıyorlardı. Güneş tepelerinde bütün hararetiyle kızdırıyor ve hava ısındıkça ısınıyordu. Hele yere düşüp kumlara değen elleri kolları ve bazı çarık giyen erlerin ayakları haşlanmıştı. Beyinleri sıcaktan sulanıyor, kısa süreli "Biz nereye gidiyoruz, burada ne arıyoruz?" gibi soruları kendilerine soruyorlardı. Henüz bilincini yitirmemiş arkadaşları ise onları sarsıyor ve bağırıyor tokatlıyordu:

– Kendinize gelin! Gayretli olun! Haydi kendinizi toplayın!

– Hasan! Hasan!

– Adın ne senin!

–...

Levent Şahverdi Arşivi

– Ahmet oğlum, adın Ahmet!

– Ne? Ne oldu bize?

– Kendinize gelin haydi.

Bir er matarasını yokladı, içinde birazcık kaynamış su vardı. Bu suyla arkadaşlarının yüzünü yıkamayı düşündü. Ancak döktüğü su elini yakınca vazgeçti:

– Kaynamış bu be!

– Hay Allah'ım pelte gibi olduk.

Sonra arkadaşlarından birinin omzuna girdi:

– Haydi Ahmet gayret, az kaldı, suya kavuşacağız.

– Su, işte su. Bak ileride!

– O serap arkadaşım?

– Su! Su! Su!

– Yanıyorum. Beni burada bırakın. Burada öleyim! Ah başı karlı dağlar. Kar serinliği istiyorum. Kar istiyorum! Kar yağsın istiyorum.

– Dellenme oğlum. Kendinize, aklınıza mukayyet olun!

Kâh sürünerek kâh emekleyerek, kumlar içinde ne kadar yürüdüler bilmiyorlardı. Artık terden gözleri yanıyor, gittikleri yerleri zorlukla görüyorlardı.

İçlerinden biri bağırdı:

– Su! Vallahi su! Serap değil!

– Evet, evet su.

– İşte su!

– Suya kavuştuk!

– Durun! Acele etmeyin, ya su zehirli ise?

– Bunu nasıl anlayacağız?

– Hecinler yanımızda olsa idi, onlar anlardı.

– Ne yapacağız şimdi?

– Arkadaşlar, ben nasılsa susuzluktan öleceğim... Bırakın ilk önce ben içeyim. Ölürsem ölürüm, ölmezsem de hem sizler hem de diğer arkadaşlarım kurtulur.

– Bu suyu mu içeceğiz?

– Evet.

Levent Şahverdi Arşivi

– Baksana arkadaş bu su çamur gibi. Üzerinde yüzlerce sinek var. Sivrisinek, kara sinek. Hatta su örümceği bile var.

– Ben bu suyu içemem arkadaş.

– Susuzluktan ölmesek bile hastalıktan ölürüz.

– Kesin dırdırı!

– Yaşamak için içmeliyiz. Ama ilk önce zehirli olup olmadığını anlamalıyız. Zehirli olsa, bunca haşarat toplanır mıydı?

– Doğru ya toplanmaz.

– Ben içeceğim, siz benim halimi gözleyin.

Ahmet suya eğildi. Matarasını batırdığında. Suyun mataralarındaki gibi kaynamış olduğunu anladı.

– Bu su hamam gibi. Kaynamış.

– Olsun.

– Biraz daha eğilip suyun üzerindeki sinekleri üfledi. Matarasını doldurup içti.

– Çamur gibi.

– Mendilinle süzseydin ya.

– Çok kötü... Çıkaracağım.

– O kadar mı kötü...

– Hem de nasıl? Kardeşim Anadolu'da biz bu suyu hayvanlara bile vermeyiz.

– Nasılsın?

– Çamur yutan biri nasılsa, öyleyim işte.

– Tadı nasıl? Acı mı, zehir emaresi var mı?

– Birazdan anlayacağız.

– Ben ölürsem emareyi göreceksiniz.

Arkadaşları endişeli bir şekilde Ahmet'i gözlemeye başladılar. Birazdan gözleri önünde belki can verecek bu ere acıyorlardı. Ölmeyecekse de, gizli bir sevinci yaşamaya hazırlanıyorlar, zehirlenmemesi için de bildikleri bütün duaları birbirilerine belli etmeden okumaya çalışıyorlardı.

Ahmet'in durumunda bir değişiklik yoktu:

– Su zehirli değil gibi arkadaşlar.

– Gibisi ne?

Levent Şahverdi Arşivi

– Ne bileyim bana öyle geldi.

– Zehirlenmesek de hastalanacağımız kesin.

– Hastalanırsak belki kurtuluruz. Ama ya zehirlenirsek?

– Herhalde kurtulamayız.

– Kurtulamaz mıyız?

Bu endişe içlerini titretti. Kırbaları kapları ve mataraları doldurdular. Kendi mataralarını ve arkadaşlarının mataralarını da... Bir müddet kırbalarda çamurlu suyun çökmesini bekledikten sonra içmeye başladılar. Ancak suyun sıcaklığı suyu fazla içmelerine ve susuzluklarının geçmesine yeterli olmuyordu. Hiç yoktan iyiydi.

Biraz su başında dinlendikten sonra kırbaları ve mataraları alıp arkadaşlarının yanına döndüler.

***

Ertesi gün Medine'de yaşayan Osmanlı askerlerini üzen kara bir haber tez yayıldı. Bir ay önce Medine'ye gelen Pilot Saim ile gözcüsü Kamil Efendi isyancıların üzerinde keşif uçuşu yapmış Bir-i Babas'a ineceği sırada uçak düşmüş, Saim Bey şehit olmuş, Kamil Efendi ise ağır yaralanmıştı.[11]

Arkadaşları Saim Bey'in ne kadar cesur, ne kadar kararlı bir pilot olduğunu hatırlamadan edemediler. Hatta bir gün kendini uyarmışlar:

– Çok alçalıyormuşsun dikkat et, demişlerdi.

Saim Bey ise arkadaşlarının bu sözlerine gülmüş:

– Sen olsan, sen de alçalırsın. O kadar isyancının üzerine doğru yöneldiğimde, onları sağa sola çil yavrusu gibi dağıldığını görünce, coşkuya kapılıyor, kafalarına tekerlekleri değdiresim geliyor, demişti.

***

İsyancı birliklerin en çok korktukları araçların başında uçaklar geliyordu. İlk önceleri "çelik kanatlı kartallar" diye adlandırdıkları uçaktan üzerlerine bomba atılınca dehşete kapılan isyancılar daha sonra en yakında bulunan mağaralara girmeye, kayalık yerler aramaya başlamış-

11 a.g.e., s. 69.

Levent Şahverdi Arşivi

lardı. Hele çölde açıkta yakalanırlarsa, hiç şansları olmadığını tecrübeyle öğrenmişlerdi.

Bu durumu fark eden Faysal ve Ali, İngilizlere başvurarak birliklerinin Türk uçaklarına karşı korunmasını ve Taif'ten uçak istemişti. Bu istek üzerinden on gün ya geçmiş ya da geçmemiş üç İngiliz uçağı istenen yerlerde gövde gösterisi yapmış, bu kadar müthiş bir silahın kendi yandaşlarında ve destekçilerinde de olduğunu gören isyancılar büyük moral kazanmışlardı. Ancak bu olayın öncesinde Cemal Paşa, Fahreddin Paşa'ya isterse tecrübeli Alman pilotlardan gönderebileceğini söylemişti. Ancak Medine'yi muhafaza etmekle görevli Fahreddin Paşa bu teklife karşı çıkmıştı:

– Ben ki Müslüman alemin kalbi sayılan Medine'yi savunuyorum. Bu görevimi Müslüman askerlerimle yapmak isterim. Bu yüzden Hıristiyan olan Alman pilotlarını kutsal şehre sokmam. Eğer göndereceksiniz bana cesur Türk pilotlarını gönderiniz. Tecrübesiz de olsa olur. Cesaret, bazen tecrübenin de önüne geçer.

***

Hicaz Seferi Kuvvetler Komutanı Fahreddin Paşa, Cemal Paşa'ya raporunu yazdıktan ve gelecek cevap üzerine tekrar harekete geçmeyi plânlıyordu. Zaten kaç gündür yerinde duramayıp "Şu isyancıları takip edip önüme katsam ve Yanbo'ya kadar gidip onları denize silkelesem..." diye kendi kendine söylenip duruyordu. Paşanın içindeki bir öfke seli gittikçe büyüyordu. Dağdan yuvarlanan bir kartopunun büyük bir yığına dönüşmesi gibiydi içindeki öfke. "Bir çığ gibi tepelerine çöküversem" diyordu sık sık. Çölde yaşayanlar, sıcakta olanlar benzetmelerini hep tezat konularla yaparlardı. İşte paşa da sıcağa karşı benzetmesini kardan yapmıştı. Cemal Paşa'nın saldırı emri gelince Fahreddin Paşa harekâtı plânladı. Hazırlıkları kontrol etti. Özellikle hecinlerden kurulu birliklerle Medine'den büyük bir öfke ve kararlılıkla çıktı. Her şey düşünülmüştü. Cephane, yiyecek ve su, hecinlere yüklenmişti. Medine'den batıya doğru gidilecek ve karşılaşılan isyancılar etkisiz hale getirilecekti.

Büyük bir yürüyüş kolu sabahın erken saatlerinde Medine'den çıktı. Paşa şu halde bile savaşa giderken, doğan güneşin oluşturduğu manzaradan kendini alamıyor; "Her çirkinlikte bir güzellik var, derler ya çok doğru" diyordu. Çöl gibi tekdüzeliğin hüküm sürdüğü yerde dahi

Levent Şahverdi Arşivi

nefis manzaralar kendini belli ediyor, çöle ilk gelenlerin hemen dikkatini çekiyordu. Söz konusu manzaralar, çölde yaşayan halkın dikkatini çekmiyordu. İçlerinde kanıksanmışlığın verdiği hal ile hayatlarını idame ettirmek istiyorlardı.

Paşa, ileriye yolladığı keşif kollarından gelen haberlere göre yürüyüşü yönlendiriyordu. Kendisi birliklerin en önünde gidiyordu. Çok istemesine rağmen Basri Paşa'nın verdiği Arap atına binmek istemişti ama çölde uzun bir yürüyüş yapacağını göz önünde bulundurunca, henüz alışamadığı hecine binmek zorunda kalmıştı.

Sıcak, günün ilerleyen saatlerinde gittikçe artıyordu. Daha sabah saatlerinde 35 dereceyi geçen sıcaklık, öğleyin 55 dereceyi buluyordu. Hecin üzerindeki Türk askeri bu sıcakta ağır ağır ilerliyordu. Sıcak ile birlikte hararet de bastırmış, susayan erler kırbalarında ve mataralarındaki suyu içmeye başlamıştı.

Paşa kuvvetleriyle Suveyka köyünü isyancıların elinden almıştı. Küçük birliklerle paşanın karşısına çıkmaya cesaret edemeyen Faysal, paşanın ileri bir harekâta kalkıştığı haberi üzerine dağlardaki gözcülerinin de bu haberi doğrulamasından sonra hızla Yanbo'ya doğru hareket etmiş ve İngiliz gemilerine binmişti.

Paşa kendine karşı önemli bir kuvvetle karşı çıkılacağını sanırken yanıldı. İsyancılar karşısına çıkamadılar. Bunun üzerine paşa daha hızla hareket edip hiç olmazsa, Kızıldeniz kıyısına dek gitmek düşüncesindeydi.

Bir süre daha ilerledikten sonra sıcak sam yelinde dalgalanan gemilerin siluetlerini gördüler. Paşa dikkatlice gemilere baktı.

"Her yerde onlar. Çölde, denizde... Hey koca Osmanlı! Nerede atlastan yelkenleri olan gemilerin? Nerede?" demekten kendini alamadı. Dönmeye karar verdi. Yol boyunca, menzil noktalarını kontrol etti. Buralara bazı gözcüler bıraktı. Hiç olmazsa Medine'ye döndükten sonra batıda olan bitenden haberi olsun istiyordu...

Ancak paşa dönüş yolunda bazı tarafsız kabilelerdeki kadın ve çocuklara yiyecek ile su ikram etmişti. Bu yüzden iaşe sıkıntısı baş göstermişti. Fahreddin Paşa biraz sıkıntı çekseler de, Medine'ye ulaşabileceklerini düşünmüştü. Açlık ve susuzluk içinde kıvranan günahsız kadın ve çocukların halini görünce, kendi yiyeceği bile boğazından geçmemişti.

Levent Şahverdi Arşivi

Çölde en ufak bir hediye ve yardım, o kabilenin kazanılmasına yetiyordu. Paşa da bu noktayı gözetmişti...

Hecinlerin ve yük taşıyan develerin yiyeceği tükenmişti. Bir süre zar zor yürüyen çölün bu dayanaklı hayvanları hızlı bir şekilde yapılan harekâtta yorulmuşlar ve yeteri kadar beslenememekten dolayı güçsüz kalmışlardı.

Süvari bölüğü komutanlarından biri gelip paşaya yaklaştı:

– Paşam bazı develerin gücü tükendi...

– Tükendi mi?

– Evet efendim. Artık bir adım dahi atamazlar. Zaten çaresizlik içinde böğürüp duruyorlar...

– Ne yapacağız peki?

– Bilmiyorum ama bu develer asla Medine'ye varamaz. Hele üzerlerinde asker ve yük var iken.

– Hay Allah!

Paşa bu duruma gerçekten üzülmüştü. Hemen hecinden atlayarak yanındaki subaya:

– Gidip şunlara bir bakayım, dedi.

– Buyurun paşam.

Fahreddin Paşa develerin yanına gitti. Develerin zayıflamış halini görünce şaşırdı. Bazılarının ayakları titriyordu. Paşa bir süre develeri sevdi.

– Gayret edebilirler mi?

– Hayır paşam. Artık bir adım daha atamazlar. Bilirsiniz develer inatçıdır. Ama güçsüzlükten adım atamayacak hale geldiler. Bunları gören diğer hecinler de gitmeyebilir. Bizler de yürümek zorunda kalırız.

– Ne yapacağız o zaman?

– Güçsüzleri burada bırakmak zorundayız.

– Yani onları ölüme terk edeceğiz.

– Maalesef. Ama çölde hayat böyledir. Birilerinin gücü tükendiğinde birilerine yem olurlar.

Bu sözler üzerine Fahreddin Paşa hızla subaya döndü:

– Sen ne dedin!

– Ne dedim efendim?

Levent Şahverdi Arşivi

– Son cümleni bir daha tekrar et bakayım.

Bölük subayı, paşanın bu hareketinden dolayı şaşırmıştı. Hatta biraz da korkmuş, "Acaba yanlış bir şey mi söyledim de paşayı kırdım" diye düşünmeye başlamıştı. Son cümleyi ağır ağır çekinerek tekrar etti:

– Birilerinin gücü tükendiğinde, birilerine yem olurlar...

– Evet! Evet! Tıpkı Osmanlı'ya benziyor bu sözün anlamı. Bak, biz de zordayız. Ama biz tükenmeyeceğiz... Kimselere yem olmayacağız...

–...

– Etrafımızda fırsat kollayanlar olduğunu sezinliyorum.

– Bundan emin olunuz paşam. Şimdi şu karşıki dağlarda yüzlerce göz bizi gözetliyordur. Ama kuvvetli ve ayakta olduğumuz sürece, bize saldırmaya cesaret edemeyeceklerdir. Ancak düşersek ortaya çıkarlar.

Paşa, subayın omzuna elini attı:

– Merak etme evladım. Hiç merak etme... Bizler yere düşmeyeceğiz... Bunu böyle belle... Şimdi hayvanları burada bırakalım o zaman.

Paşanın bu emirden dolayı içi burkulmuştu. Ölüme, yani çöle bıraktığı güçsüz kırk beş deve için kırk beş kez sanki uçurumlara düşmüştü.

Hecine binip ilerlerken kendi kendine; "Onlar hayvan da olsa can taşıyorlar. İnsan üzülüyor. Allah'ım beni affet..." dedi.

Kafile arkada bıraktıkları develerden yavaş yavaş uzaklaşıyordu. Ölüme terk edilen develer gidenlere bakıp acı acı bağırıyorlardı. Ancak asker kafilesinden onlara dönüp bakan yoktu. Zira hecinlerin üzerindeki subay ve nefer bile "Ya benim hecinim de güçten kesilirse" diye koyu bir endişe duymuştu. Çöle bırakılan develerdeki cephaneler ve bunlara binen erler, diğer hecinlere dağıtılmış, bazı kuvvetli deve ve hecinlere iki er binmişti. Bazı erler de yayan yürüyor, bir süre sonra hayvanların üzerindeki erlerle değişim yapıyorlardı.

Fahreddin Paşa da en arkada zar zor ilerlemekte olan, ter içinde kalmış, çelimsiz bir askeri gözleyip duruyordu. Bu erin haline acıdı. Ona doğru yürüdü. Artık ayaklarını sürüye sürüye gitmekte olan nefer kendine yaklaşanın komutanı olduğunu görünce, son bir gayrete gelip canlanıp hızla yürümek istedi. Paşanın geri döndüğünü gören kafile de geri dönecekken paşa:

– Siz ilerleyin, dedi.

Levent Şahverdi Arşivi

Ere yaklaştı:

– Yoruldun mu evladım?

– Hayır paşam! Sizin eriniz asla yorulmaz paşam!

Paşa aldığı bu cevap karşısında duygulandı. Bir şey diyecekti ama diyemedi. Sustu. Kendini toplayınca:

– Benim erim demirden değil. O da etten tırnaktan yapılmıştır. O da yorulur.

– Ben yorulmadım paşam...

– Evet yorulmadığını görüyorum. Ancak şimdi komutanın olarak emrediyorum. Sen, benim hecinime bineceksin.

– Ya siz?

– Ben de yürüyeceğim.

– Ama...

– Aması yok evladım. Bu bir emirdir!

Paşa, neferin hecine binmesine yardım etti. Sonra yürüyerek kafilenin başına geçti. Subaylar paşalarının yürüdüğünü görünce, hecinlerini kendisine vermek istediler. Paşa kabul etmedi. İnip onlar da yürüyecek oldular. Paşa buna da karşı çıktı:

– Evlatlarım, darlıkta da, bollukta da her şeyi paylaşacağız. Acımızı, sevincimizi... Her şeyi paylaşacağız... Şimdi marş, ileri!

Paşa en önde kumlara bata çıka yürürken, ardından gelen subay ve neferler ise komutanlarına büyük bir sevgi ve saygı ile bakıyorlardı. Sanki hepsinin gözleri komutanlarına kilitlenmişti. Paşa ise gözlerini ufka dikmiş, içinde soğuk çağlayanlar gibi akan bir derenin varlığını düşlüyordu. Bu soğuk suları akan dere gönlüne huzur vermişti...

***

Medine kalesinin yüksek bir burcunda ufku gözetlemekte olan nöbetçi eri dalgın dalgın ilerideki dağların ufuk çizgisiyle kesiştiği noktaya bakıyor, uzakları ve öteleri düşünüyordu.

"Mesafeler, mesafeler uzayıp giden mesafeler... Öteler ve daha öteler... Memleketin, İstanbul'un, Anadolu'nun, Medine'nin öteleri... Vatan... Vatanın daha ötelerinde neler var, kim bilir? Bizim gibi sıkıntı mı? Zorluk mu? Açlık mı? Susuzluk mu? Yangın mı? Ölüm mü? Ötelerdeki askerin, çektikleri de bizim gibi midir?"

Levent Şahverdi Arşivi

Erin gözlerinde kadere boyun eğiş, bulunduğu hali kabulleniş vardı. Sonra gözlerindeki bu hüzün, kısa bir sevince, hayal dünyasından açılan bir pencere ile sevince dönüşmüştü.

"Örneğin; memleketimin her yeri ya da öteleri, bilmediğim yerleri gürül gürül akan çağlayanları var mıdır? Kurdun, kuşun, insanların suya kanmışlığı yüzlerinden okunur mu? Dağlarında aç kalan hayvanlar dahi düşünülerek sağa sola yiyecek bırakılır mı acaba? Hakça kazanıp hakça bölüşülerek, huzurlu bir yaşam sürerler mi? Böyle mesut bir yer var mıdır? Keşke öyle bir yer olsaydı da o çağlayanlardan kana kana su içseydim. Buralarda bir kez olsun soğuk, yeteri kadar su içemedik... Denizleri içsem kanacağımı sanmıyorum... Tıpkı Mecnun gibiyiz... Leyla'sının ardından çöle düşen sevdalı Mecnun gibiyiz... Ya bizim, bizlerin Leylaları? Ya biz, hangi Leyla'nın sevdakârıyız? Hangi Leyla'nın peşinden buralara geldik? Bizi anamızdan, babamızdan, yârimizden, kekik kokulu dağlardan ayıran neydi? Bizi buraya çağıran şey neydi?

Kadir Mevlâm, yüce Rabbim, şu ufukları, dağları yaratan, çölün asıl sahibi, sen bizi koru. Gözet... Biz ki deli divane, hepimiz bir Mecnun gibi nazlı yârimizin yani bayrağımızın peşinden geldik..."

Nöbetçi er gözlerini ufuktan ayırmadan gönül dilliyle konuşmuştu kendi kendine... Sonra ellerini açıp sonsuz mavilikte gözlerini gezdirdi.

"Rabbim bize yağmur ver. Çisil çisil yağan yağmur... Kırkikindi yağmurları ver. Toprağın, kumun susuzluğu dinsin. Yanan gönüllerimiz, o yağmur serinliğini, o yağmur kokusunu duysun. Biraz olsun, ateşten, sıcaktan, hararetten ırak kalalım."

Ufukta belirli belirsiz uçabilen kuşları görebiliyordu. Ufuk ile dağların kesiştiği noktada bazı karanlık lekeleri fark etti. Bu lekeler küçük parçalar halinde hareket ediyor gibiydi. Nöbetçi er bunların bulut olduğunu düşündü. Hiç bugüne dek böyle karanlık bulut görmemişti. Yoksa gerçekten duası kabul mü olmuştu? Yağmur bulutları rahmet mi getiriyordu? Meraklandı. Sanki daha iyi, daha ayrıntılı görecekmiş gibi gözlerini dört açtı. Evet evet yanılmıyordu. Yağmur yüklü bulutlar büyüyor, hızlı hareket ediyordu.

Bulutlar yaklaştıkça, erin sevinci çoğalıyordu, o serinliği yaşayacağından dolayı içi içine sığmıyordu. Kumlar ıslanacak, Medine'nin toz tozuyan dar sokakları, çölün yanan bağrı sonunda suya kavuşacaktı...

Levent Şahverdi Arşivi

Gökteki güneşin gittikçe daha da kızdırmaya başlaması sebebiyle sağ elini gözlerine siper etti. İleriye baktı. Başına birkaç damla suyun düştüğünü sandı. Sevindi. Elini gözlerinden çektiğinde birkaç çekirgenin başına düştüğünü gördü. Bunu önemsemedi. Ama gözlerini ileriye diktiğinde, Samanyolu gibi, hareket eden binlerce, milyonlarca çekirgenin Medine'ye doğru geldiğini anladı. Şaşırdı. Gökten yağmur değil, çekirge yağıyordu. Çekirge yağar mıydı? Gittikçe daha çok sayıda çekirge vücudunu çarpmaya başlayınca, avazı çıktığı kadar bağırmaya başladı:

– Çekirgeler! Çekirgeler! Çekirge yağıyor! Çekirge!

Bu sözü duyabilen Türk subay ve erleri kapalı yerlere girmek için adımlarını hızlandırdılar. Şehirde bir hareketlilik başladı. Sıcaklığın getirdiği o uyuşukluk, o dinginlik yerini telaşa bıraktı. Yerli halktan bazıları ise Türkler gibi içeri girmedi. Birer çuval ve süpürge alarak, sokaklara, meydanlara koştu. Bir anda gökyüzü kararmış, güneş bile seçilmez olmuştu. Şehrin sokaklarında, meydanlarında, evlerin, çadırların üstünde milyonlarca çekirge zıplamaya başladı. Bahçelere, tarlalara ekili alanlara gitmek isteyen çekirgeler insanların içine girmeye kalkıyor, yiyecek bulabilmek için gördükleri her şeye saldırıyorlardı.

Bu manzarayı pencereden seyretmekte olan Fahreddin Paşa, Basri Paşa'ya:

– Bu çekirge istilâsı da nedir? diye sordu.

– Onlar mı? Bizim gibi yiyecek sıkıntısı çekiyorlar... Şimdi Medine'de ne kadar ekili bağ, bahçe, tarla var ise hepsini talan edecekler. Yiyip bitirecekler... Açık söyleyeyim önceden de çekirge saldırısı olurdu ama bu kadar büyüğüne ilk defa rastlıyorum...

– Hayret edilecek bir şey. Peki bu Araplar ellerinde çuval ile süpürge ile ne yapmaya çalışıyorlar? Çekirgeleri böyle temizleyeceklerini mi sanıyorlar?

Basri Paşa bu sözler üzerine güldü:

– Hayır hayır. Onlar bu çekirgeleri satmak ve yemek için topluyorlar...

– Yemek ve satmak için mi? Aman Allah'ım bu mahluklar nasıl yenir?

– Bilemem. Ama onlar yiyorlar işte...

– Rabbim bizi çekirge yemek durumunda bırakmaz inşallah.

– İnşallah...

Levent Şahverdi Arşivi

Akşama kadar Medine'nin her yeri çekirgeler tarafından istila edilmişti. Etrafta ve yakın çevrede ekili ne varsa talan edilmişti.

Fahreddin Paşa ise eline aldığı kürek ve süpürge ile doğruca Ravza-ı Mutahhara'ya doğru koşarcasına gidiyordu. Efendimizin kabrini, avlusuna düşen çekirgeleri temizlemek için acele ediyordu...

***

Çekirge istilasından birkaç gün sonra Medine'nin zeminini sarsan büyük bir patlama oldu. Bu patlama şafak vakti meydana gelmişti. Karargâhta çadırlı koğuşlarda bulunan askerin hepsi silahlanarak saldırıya ya da topa tutulduklarını düşünerek hemen mevzilendiler. Ancak bu patlamanın ardından beklenen diğer patlamalar duyulmadı. Yapılan keşiften sonra Medine tren istasyonuna dek sokulan bir isyancı, tren hattındaki rayları havaya uçurmak istemiş ama heyecanlanmış ve dinamitler elinde patlamıştı.

Fahreddin Paşa gözcülere çıkışıp onları azarlayacaktı ama bundan vazgeçti. Ertesi gün 42. Alay sancağına gümüş liyakat madalyası takacağı aklına gelince:

– Yapacak çok iş var. Çember de gittikçe daralıyor... Bakalım daha neler göreceğiz, dedi.

Levent Şahverdi Arşivi

4. BÖLÜM

"Kahramanlık vazifenin bittiği, ölümün göze alınarak çalışmaya devam edildiği yerde başlar."

Karargâh odasında Fahreddin Paşa elinde kalemi ile bazı hesaplar ve plânlar üzerinde çalışırken, içeriye Basri Paşa girdi. Yüzü soluktu. Canı sıkılmış gibiydi. Ağır ağır masaya doğru ilerledi. Fahreddin Paşa'ya bir süre baktı. Sonra kendi masasının başına geçti.

Basri Paşa'nın üzgün halini fark eden Fahreddin Paşa bir şey demedi. Ancak onun sessiz şekilde oturmasını yadırgadı. Kalemi masanın üzerine bıraktı. Koltuğuna yaslandı.

– Neyin var Basri Paşam? Hasta mısın?

– Bir şeyim yok... İyiyim...

– Bir şey var ama...

Basri Paşa şapkasını çıkardı. Derin bir "of" çekti.

– Var, bir şey var...

– Hayırdır inşallah?

– Bilemem ki... Her şeyin hayırlısı.

– Paşam insanı merakta bırakma da anlat hele.

– Medine'yi savunma gibi ağır bir yük bundan sonra sadece sizin omuzlarınıza kalıyor...

– Niçin?

– Beyrut'a gitmem emrediliyor. Orada bir süre dinlendikten sonra Cemal Paşa Tebük'te oluşturulan İkinci Mürettep Kuvvetler Komutanlığı'na atanacağımı bildirdi. Ancak paşa "Sonra seni daha yakına atarız" diye not düşmüş...

Levent Şahverdi Arşivi

Fahreddin Paşa bu haber üzerine bir şey demedi... Demek ki bundan sonra tek başına kalacaktı.

Basri Paşa devam etti:

– Artık Hicaz Kuvve-i Seferiyesi Komutanlığı yanında Medine Muhafızlığını da siz yürüteceksiniz paşam. Ancak bu iki zor görevi başarıyla yapacağınıza inanıyorum. Gönül sonuna dek sizinle çalışmayı arzu ederdi, buna yürekten inanmanızı isterim... Ancak emir böyle...

– Siz de şunu biliniz ki; beraber çalıştığımız dönem içerisinde bundan büyük memnuniyet duydum. Desteğinizi gördüm. Teşekkür ederim.

– Asıl ben teşekkür ederim... Burada kendinizden başka kimseye güvenmeyiniz.

– Uyarınız için sağ olun.

Ertesi gün Basri Paşa, Fahreddin Paşa tarafından törenle uğurlanarak henüz ulaşımın durmadığı Hicaz demiryolu ile Şam'a doğru yola çıkmıştı.

Şimdi demiryolunu denetlemek, kontrolü sağlamak, savunmak ve gerektiğinde saldırıda bulunmak yanında, Medine'nin muhafızlığını yürütme görevi de paşanındı. Daha önce Basri Paşa ile görev taksimi yapılmış, Medine'den Mekke'ye dek Fahreddin Paşa, Medine'den Amman'a dek olan kesimi de Basri Paşa kontrol etmişti...

Fahreddin Paşa dostunun gidişinden dolayı buruktu. Artık bir başına pek çok zorluğa göğüs germek zorunda kalacaktı. Bu sebeple kafasında yığınla soru vardı. İsyancılar ne zaman saldırıya geçeceklerdi? İaşe işini nasıl çözecekti? Tamamı 1307 km uzunluğunda olan tren hattının büyük bir kesiminde güvenliği sağlayıp ulaşıma nasıl açık tutacaktı? Üstelik bunlara Medine'deki asker sayısının azlığı ve malzeme eksikliği de eklenince, paşayı çok zor görevler bekliyordu. Alnında terler birikmişti. Dalgın dalgın bıyıklarını burdu... Ağır yük onun omuzlarına kalmıştı...

Paşanın göreve başladığı ertesi gün acı haberler karargâha bir bir gelmeye başladı. Çanakkale'den gelen 42. Alay'ın İkinci Tabur Komutanı Aziz Bey yaptığı keşifte Teğmen Mahmut Efendi ve bir onbaşı isyancılar tarafından tuzağa düşürülerek şehit edildiğini bildirmişti. Ayrıca Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal, kuvvetlerinden bazılarını Yanbo'da denizden karaya çıkarmış, İngiliz gemilerinin yoğun bombardımanı sonucunda Ümlüc kalesini ele geçirmişti.

Levent Şahverdi Arşivi

Fahreddin Paşa son haber üzerine kaygılandı. Burası iaşe kollarının denetimine yarayan en önemli mevkilerden biriydi. Artık iaşe konusunda daha da zorluk çekeceklerdi.

Son durumu Cemal Paşa'ya yazan Fahreddin Paşa, gelen telgraftaki cevabı yüksek sesle kendine okudu:

"*Orada Osmanlı sancağı kıyamete kadar dalgalanacak ve gerekirse bunun için herkes ölecektir!*"[12]

"Ölmek burada en kolay şey... Bizler, zor olanı seçeceğiz. Yani yaşamayı, ne olursa olsun buraları savunmak için hayatta kalmayı düşüneceğiz... Ölümü mümkün olduğu kadar geç kucaklamalıyız. Elbette sancağımız, kanlarımız ve canlarımız sayesinde dalgalanacaksa, canımızın telaşına düşmeyiz. Düşmeyeceğiz de...

Basri Paşa keşke burada olsaydı. Beraber birçok şeyin hakkından gelebilirdik. Ama kolay değil, burada yedi yıl görev yapmak ve birçok kabile reisi ile iyi geçinmek, tuzaklardan haberdar olmak, hainleri ve dostu tanımak... Bunlar elbette kolay değil. Onun da işi zordu."

Fahreddin Paşa bir an kendini garip hissetti. Sonra kalkıp pencereden baktı. Dışarıda askeri ve halkı gördü. "Kalabalıklar içinde yalnızlığı yaşamak... Ancak ben yalnız sayılmam. Burada nice yiğitlerim var... Nice kahramanlarım var. Vatanımın en fedakâr insanları burada... Hele hele Peygamber Efendimizin yanı başımızda olduğumuzu bilmek yalnızlığımızı unutturur bize. Ona yakınken, yalnızlık olur mu? Ona yakınken gariplik, ona yakınken şikâyete hakkımız olur mu? Olmaz... Ne şikâyete ne de bir öf demeye hakkımız var."

***

Fahreddin Paşa canı sıkıldığında tutunacak bir dal ile ağır yükü omuzlarında taşımanın verdiği sıkıntıyı bir nebze olsun hafifletebilmenin yolunu arardı. Bunun için de sık sık Peygamber Efendimizin kabrine gider, dua ederdi. O kimseye görünmek istemez, gecenin karanlığında bir hayal gibi bir gölge gibi sokaklarda yürürdü. Dönerken tanınmamaya özen gösterirdi.

12 Medine Müdafaası, s. 77.

Levent Şahverdi Arşivi

Yine bir gece Ravza-ı Mutahhara'dan çıkmış, ettiği dua ile biraz olsun rahatlamış, sıkıntıları sürse de bu sıkıntıların getireceği yükü kolayca kaldıracağına inanmış gibiydi. Kuşlar gibi hafiflemiş, Medine'nin sokaklarında, hiçbir şeye aldırmadan özgürce adımlarını atıyor, her adım atışta kuşatılmışlığın zincirlerini beyninde halka halka koparıyordu. Bu düşünce, ona dayanma gücü veriyor, keskin bir ustura gibi devamlı bileniyordu.

Değişik düşünceler ve duygular içinde oradan oraya sürüklenen paşanın gönlü yeni uçmaya başlayan kuşların heyecanını yaşıyordu. Buraya her gelişinde her adım atışında dikkat kesilirdi... Birilerini rahatsız etmekten korkanların dikkatini iliklerinde duyar ve sanki mayına basacak olmanın tedirginliği ile daima yavaş yavaş yürürdü.

Artık alışkanlık haline getirdiği ama pek kimsenin haberi olmadığı Cennet-ül Baki mezarlığına gidecek iken ileride Ravza-ı Mutahhara'nın bahçesindeki bir depo gözüne çarptı. Buraya kaç defa gelmiş ama depo nedense dikkatini hiç çekmemişti. Bir depo değil müzeyi andıran yere benziyordu. Bu yapıyı ilk defa görüyordu. Yavaşça kapıdan içeri girdi. Kendisini bir bekçi ve hizmetçi karşıladı. Karanlıkta, geç saatte geleni merak edip sordular:

– Kimsiniz?

– Depo kapalıdır.

Paşa bir şey demedi. Ancak gördüklerinden büyülenmiş gibiydi. Gözleri büyümüş, kalbi hızla çarpmaya başlamış, dizlerinin bağı çözülmüştü sanki. Ayakta zorlukla durduğunu hissetti:

– Şuraya oturabilir miyim?

– Buyurun.

– Ancak sabahı beklerseniz daha iyi olur.

Bekçi odanın bir köşesinde yanmakta olan mumu aldı. Sandalyeye âdeta çöküp kalan paşanın yüzüne yaklaştırdı. Paşanın yüzündeki karanlığın dağılması üzerine saygı ve korkuyla:

– Fahreddin Paşam, dedi.

– Paşa mı gelmiş?

– Evet... Kusura kalmayın sizi tanıyamadık efendim. Bizi bağışlayınız...

Levent Şahverdi Arşivi

– Önemli değil... Görevinizi yapıyorsunuz...

– Biz de sizin için önünde sonunda gelir diyorduk ama bu gece açıkçası beklemiyorduk efendim...

– Gelişimden kimsenin haberi olmasın...

– Peki efendim.

İçerideki ara bölmenin ardında dört taraftaki mumların aydınlattığı yerdeki vitrinlerin içinde çeşitli hediyeler olduğu kolayca anlaşılıyordu. Paşa da bu bölmeyi görünce, kendinden geçmişti...

Hizmetçi:

– Efendim burası bazı Kutsal Emanetlerin saklandığı, sergilendiği ve korunduğu yerdir... Daha önceleri buradaki emanetler ile hediyeleri sergiliyorduk. Ama isyan başladığından beri yarısını çekmecelere koymak zorunda kaldık. Eğer Medine düşerse...

– Medine düşmez!

– Başkasının eline geçer ve yağmalanır endişesi içindeyiz efendim...

– Ne tür hediye ve emanetler var burada?

Bu kez hizmetçi söze girdi:

– Efendim, Medine'ye başta padişahların, emirlerin, kralların, nüfuz ve hatır sahibi insanların yolladığı, Medine'yi ziyarete geldiği vakit hediye getirdiği yerdir burası... İçeride değerli Kur'an'lar, sancaklar, altın ve elmas işlemeli birçok hediye korunmaktadır... Yıllardır burasını biz bekleriz.

– Peki güvenlik yeterli mi?

– Efendim eskiden işimiz kolaydı. Ama şimdi karışıklık çıkarsa, burasını korumak zor olur... Üstelik Şerif Hüseyin'in şehirdeki casusları olduğu düşünülürse...

Bu sözler üzerine paşanın yüreğine bir kor düştü. Bu kor her an büyük yangınlara dönüşebilirdi.

Endişelendi:

– Burayı iyi korumalıyız... Bu emanetler, bu hediyeler daha da güvenli bir yere taşınabilir...

– Biz de sizin gibi düşünüyoruz efendim...

– Üstelik gün geçtikçe yiyecek sıkıntısı artıyor... Bazıları "bu değerli emanetler karşılığında yiyecek alabiliriz" demeye başladılar. Özellikle

Levent Şahverdi Arşivi

de bizim dışımızda çölde yaşayanlar... Biliyorsunuz ki şehir dışındaki urbanların en büyük geçim kaynağı talan ve hırsızlıktır... Burayı da talan etmek isteyebilirler... Biz, en çok bundan endişeleniyoruz...

– Endişenizde haksız da sayılamazsınız hani...

– Bir şeyler yapılmalı efendim...

– Yapacağız, yapmalıyız.

– İçeri girmek ister misiniz?

– Şöyle bir gezmek isterim...

Paşa büyük bir saygı ile içeri girdi...

Her bir hediyeyi, değerli eşyayı dikkatle inceledi. Bu zengin hediyeler karşısında hayranlığını gizleyemedi... Sonra kendi kendine güldü.

– Bunca yokluk ve fakirlik içindeki şu zenginlik ne kadar büyük bir tezat Yarabbi? Ancak bunlar emanet. Bunlara sahip çıkmalı ve korumalıyız... Bunun için bir şeyler yapmalıyız... Bir şeyler ama ne?

Paşa içerisini gezdikten sonra dışarı çıktı...

– Her şey çok güzel... Bunca değerli hediyeyi iyi korumalıyız...

– Bunların sayımı yapılıyor mu?

– Elbette efendim. Her ay.

– Siz o zaman haftada bir sayım yapınız...

– Peki efendim...

Paşa yine bir hayal gibi karanlığa kavuşup karargâhına dönmek üzere Medine'nin hasret, yokluk ve acı çökmüş sokaklarına, çizmelerini öptürerek yavaş yavaş yürüyüp karanlıklar içinde görülmez oldu...

Ertesi gün paşanın aklında hep Kutsal Emanetler vardı... Onları nasıl koruyabilirdi? Bu hediyelerin güvenliğini nasıl sağlayabilirdi? Gerçekten de şehirde bir karışıklık çıkarsa, burası zarar görebilirdi... Madem ki uzun seneler korunmuştu. Bundan sonra da korunmalıydı...

– Bu konuyu düşünmeliyim... Bir çıkar yol, emin bir yol bulmalıyım, dedi kendi kendine.

Paşanın omuzlarındaki yük her geçen gün ağırlaşıyordu.

Daha sonra tren hattına yapılan saldırılar üzerine paşa telaşa düşmüş, tren yolunun tamamen kapatılma ihtimali de olduğundan bir an önce bu emanetlerin daha güvenli yere gönderilme fikri belirmişti. Nereye gönderebilirdi? Şam'a mı? Uzun bir süre düşündü:

Levent Şahverdi Arşivi

– İstanbul'a, dedi. İstanbul'a... Ancak binlerce kilometre uzaklığa nasıl gider bu emanetler? Yolda saldırı olursa... Hele isyancılar bunun haberini alırlarsa, ellerinden geleni ardına koymaktan çekinmezler...

Bu emanetler evet en iyi İstanbul'da korunur... Orada güvenliği tam olur. Diğer kutsal emanetlerin yanına konulmalı. Evet, evet oraya konulmalı... Peki bunu yapmaya hakkım var mı? Var... Mademki biz Türkler yılladır İslâm'ın sancaktarlığını yapmışız. Bu emanetlerin korunması da yine en çok bize yakışır... Burada akıbetlerinin ne olacağı belli değil...

Ertesi sabah hemen "Emanetlerin sayımını yaptırmalıyım" dedi...

Rahatlamıştı... Bu rahatlıkla çizmelerini çıkardı. Gece yarısını geçip de demlenmeye başlayan karanlığa aldırmadan içindeki ışığın nice karanlıkları dağıtabilecek ve silebilecek kadar güçlü olduğunu düşünürken, uyuyakaldı...

***

Paşa ertesi sabah Medine'nin ileri gelenlerinden bir heyet kurdu. Bu heyetle birlikte emanetlerin korunduğu yere gitti. Bu komisyonun huzurunda orada bulunanların tespitini yaptırdı. Tespit tutanağını herkese imzalattı. Komisyondakilere tutanaktan birer nüsha verdi...

Heyettekiler şaşkındı. Paşa durup durup hiç akla hayale gelmeyen işlere el atıyordu. Şehrin ileri gelenleri özellikle Ravza-ı Mutahhara çevresindeki eski dükkânların yıkılacak ve genişletilecek olmasını hoş karşılamamışlardı... Hem merak hem de korku içinde paşanın bir açıklama yapmasını bekliyorlardı...

Paşa da bu durumu sezince:

– Sizleri buraya toplamanın başlıca amacı, Kutsal Emanetlerin bir dökümünü yapmaktır... Savaşta bulunuyoruz. Emanetlerin akıbeti ne olur bilinmez... Hediyelerin ve emanetlerin güvenliğinin sağlanması gerekmektedir... Şehrin kumandanı olarak da emanetlerden ben sorumluyum... İstanbul'daki diğer kutsal emanetlerin yanına gönderilmesini uygun görmekteyim. Sizlerin de görüşlerini almak isterim...

Birkaç kişi susmayı tercih etti birkaç kişi de bu emanetlerin ve hediyelerin uzun zamandan beri burada bulunduğunu, onların Medine'ye ait olduğunu, İstanbul'a götürülmemesi gerektiğini ifade etti.

Bunun üzerine paşa sakin bir şekilde:

Levent Şahverdi Arşivi

– Peki bir savaş anında emanetlerin güvenliğini garanti edebilir siniz?

– Hayır.

– Görüyorsunuz ya... Ben de edemem. Bu yüzden de İstanbul'a göndermek zorundayım... Şimdi tespit tutanağı her birinizde kalacak... Emanetleri hepinizin huzurunda çeşitli sandıklara koyacak, sağlam bir şekilde yine huzurunuzda mühürleyeceğim...

– Ama emanetler trenle İstanbul'a dek nasıl gider?

– Gider...

– Ya haber alınırsa, trende değerli eşya ve emanetler olduğu duyulursa?

– Bu da mümkün...

– O zaman trene saldırı olabilir...

– Olabilir ama ben sırf emanetleri ulaştırması için bir müfreze, gerekirse bir bölük askeri görevlendireceğim. İstanbul'a vardığında, onlardan gelen tutanak ile bizim yaptığımız tutanağı yine huzurunuzda karşılaştıracağım...

–...

– Hepsi bu kadar...

– Şimdi tutanağı hep birlikte kontrol edelim...

İçlerinden birisi tespit edilen listeden emanetleri ve hediyeleri okumaya başladı:

"Hz. Osman İbni Affan'ın ceylan derisine el yazısı Kur'an'ı

5 adet eski el yazması Kur'an ve 4 adet Kur'an cüzü

5 adet Kur'an kabı (değerli taşlarla bezenmiş, altın kaplamalı)

1 adet Hilye-i Şerif (gümüş çerçeveli yeşil kadife üzerine pırlanta ve incilerle Peygamberimizin adı yazılı ve gümüşten bir güneş resmi)

1 adet som altın üzerine pırlanta ile Kelime-i Şahadet yazılı bir levha

7 adet tesbih (pırlanta incili, mercanlı veya amber)

2 adet rahle (gümüş kaplamalı ve işlemeli)

Sultan Abdülaziz'in pırlantalı ve altın işlemeli tuğrası

4 adet sancak başı ve üç kılıç

1 adet Kevkeb'i Durri adlı dört parça elmas (100, 80-40 ve 20 gr ağırlığında, altın üzerine oturtulmuş ve çevresi yakutlarla bezenmiş)

14 adet askı (pırlanta ve zümrütlerle bezenmiş altın)

Levent Şahverdi Arşivi

11 adet kandil askısı (pırlanta zümrüt ve yakutlarla ve incilerle bezenmiş altın)

1 adet pırlanta yüzük

Gerdanlık küpe bilezikler kemer ve kemertaşı (değerli taşlarla bezenmiş altın)

Altın ve gümüş zincirler değerli taşlarla bezenmiş altın mücevherat kutu ve çekmeceleri

Kütükte 83 masada yazılı 84 karat değerli taş ve inci taneleri, 15 parça zümrüt, 27 parça yakut ile 53 parça pırlanta-elmas ayrıca 20 ayarlık iki kilo 935 gram altın ve 908 kilo 250 gram gümüş, birer birer sayımları özellikleri yapılarak çekmece ve sandıklara yerleştirilip kurşunla mühürlenerek İstanbul'a gönderildi.

Bu emanetlerin arasında eski 49 parça şal ve sırma işlemeli bir perde ile Medine'de Sultan Mahmut ile Arif Hikmet Efendi ve bazı kütüphanelerde bulunan değerli eserler."[13]

Heyet dağılırken, Arap ahaliden ileri gelenler paşaya itiraz edememişlerdi. Giderken birbirlerine bu işin aceleye getirilmemesi gerektiğini söylüyorlardı. Ne olursa olsun, hediyelerin bu kente ait olduğunu ifade etmişler ama paşayı ikna edemeyeceklerini bildikleri için de susmuşlardı.

Paşa karargâhına döndüğünde, hemen büyük sandıklar, kurşun damgalı mühürler ve torbalar hazırlattı. Birkaç gün önce dökümü yapılan emanetler, ilk önce meşin torbalara kondu. Daha sonra torbalara kurşun mühürler vuruldu ve sandıklara kondu. Sağlam bir şekilde kapatılıp kurşun mühürlere paşa kendi damgasını vurdu... Tüm bu işlemler oluşturulan heyetin nezaretinde yapıldı. Bir bölük askere teslim edildi. Tören yapılarak, tekbirlerle trene taşınan emanetler az sonra başlayacak olan uzun bir yolculukla Dersaadet'e gidecekti.

Binlerce kilometre uzunluğundaki yolculuk sırasında bir bölük asker sadece bu emanetlerin korumasını yapacaktı...

Trene binmek üzere olan bölük komutanına Fahreddin Paşa şöyle dedi:

– Bakın Yüzbaşım... Buradaki emanetler İslâm dünyası için çok önemlidir. Bunun için size emanet edilmiştir. Onları İstanbul'a güvenli bir şekilde götürmek için hiçbir fedakârlıktan kaçınmayınız. Sizlere

13 Medine Müdafaası, s. 27-29.

Levent Şahverdi Arşivi

güveniyorum. Sağ salim gidiniz. İstanbul'daki büyüklerimize selâmımızı ve saygımızı ulaştırınız...

– Baş üstüne paşam...

Çok ağır, çok önemli bir misafiri taşıyacak olmanın gururu ile kara tren ağır ağır raylarda ilerlemeye başladı. Şimendiferden çıkıp gökyüzüne doğru âdeta asılı kalırcasına duran dumanlara bakan paşanın, kara dumanlar gibi kara günlerin dağılacağına olan inancı artıyordu.

***

Yaklaşık bir ay sonra Fahreddin Paşaya gelen telgrafta gönderdiği emanetlerin alındığı ve ele geçenlerin bir dökümünün de karşılaştırma yapmak için gönderildiği bilgisi ulaşmıştı.

Heyet tarafından listelenen emanetlerin hepsi güvenli bir şekilde İstanbul'a ulaşmıştı... Bu yüzden paşa ağır bir yükün altından kalmanın sevinciyle "Çok şükür "dedi... "Emanetler sahibini ve gerçek hizmetkârını buldu" dedi...

***

Çok geçmeden Medine'de çeşitli dedikodular yayılmaya başladı. Özellikle Basri Paşa'nın Beyrut'a gitmesi, Kutsal Emanetlerin İstanbul'a götürülmesi nifak tohumlarını ekip isyan biçmek isteyenlerin çok işine gelmişti. Ayrıca şehri çevreleyen savunma hatlarının birbirine yaklaştırılması için bir kademe daha geri çekilmesi, bu söylentilerin iyice artmasına sebep oldu. Özellikle Faysal ve Ali'nin casusları, Medine'nin tahliye edileceğini kulaktan kulağa yaymaya başladılar.

Dedikodu bir kıvılcım gibi yüreklere düşmeye görsün, büyük söylenti ve yalan yangınlarına dönüşür, yangının hararetinden insanlar sağlıklı düşünemez ve endişelenmeye başlarlar. İşte bu özelliği iyi bilen Lawrence dedikoduların hızla yayılması için hiçbir fırsatın kaçırılmaması gerektiğini, askeri ve halkı endişeye sevk etmenin, moral bozmanın bile büyük bir başarı getireceğini söylemişti... Bu yüzden halkın arasına karışan casuslar, olumsuz haberleri yaymaya büyük gayret gösteriyorlardı.

Söylenti ve yalanlara inananlar, Medine'nin nasıl boşaltılacağını, her tarafları sarılmışken, tren yolu bugün yarın ulaşıma kapanırsa, nereye gidebileceklerini düşünüyorlardı. Hele kendilerine düşman olan isyancılara teslim olmak ne yarar getirirdi? Eğer tahliye edilecekse, Şam'a dek

Levent Şahverdi Arşivi

nasıl gidebilirlerdi? Bu ve bunun gibi soruların ardı arkası kesilmiyordu. Hele hele birkaç gün sonra Şerif Hüseyin tarafından Mekke'de çıkartılan *El-Kıble* adlı gazetenin şehirde gizlice dağıtılmasıyla endişe dalgaları büyümeye başlamıştı. İnsanların içinde büyüyen korku bu gazete sayesinde doruğa çıkmıştı. Gazetede Şerif Hüseyin, Medine muhafızına atıfta bulunularak daha fazla kan dökülmeden teslim olmasını istiyor, Büyük Arap imparatorluğunun çok yakında kurulacağı müjdesini veriyor, kabile reislerinden özel ricalarda da bulunuyor; Osmanlılara maddi ve manevi yardım yapılmamasını istiyordu. "Birlik zamanıdır" deyip her şeye rağmen Osmanlı'nın yanında olan İbn-ür Reşid'e de gözdağı veriyordu...

Fahreddin Paşa erkenden Ravza-ı Mutahhara'ya dua etmek ve namaz kılmak için giderken sokaklarda, Faysal'ın casusları ve yandaşları tarafından sağa sola atılmış gazete nüshalarını gördü. İlk önce bunlara aldırmadı. Ancak birkaç kişinin elindeki gazeteyi hararetli bir şekilde okuması dikkatini çekti. Yerdeki gazeteyi aldı. Katlayıp cebine koydu. Arapça bilen subaylara okutturmayı düşündü.

Paşa, Mescid-i Nebevi'nin avlusunda sağda solda hâlâ çekirgeler olduğunu gördü. Hemen içeri girdi. Namazını kıldı. Duasını bitirdikten sonra paşa büyük bir saygıyla ayağa kalktı. Titriyordu. Saçları diken diken olmuştu. Bir başka alemdeymişçesine gözleri dolu dolu, gönlü büyük bir sükun içindeydi. Dudaklarından dökülen son cümlelerde büyük kararlılık vardı.

"Efendimiz, tek başıma kalsam da ben sizi terk etmem. Sizi bırakmam. Yanıbaşınızdan ayrılmam. Size söz veriyorum ki bu şehri ne pahasına olursa olsun teslim etmeyeceğim. Kılıcımı kimseye vermeyeceğim. Bu kılıcı devletim bana 'şeref ve namus' diyerek verdi. Ben de kılıcımı ancak size teslim edebilirim...

Bu görevi yaparken, yorgunluk, yılgınlık, korkaklık ve zafiyet göstermemek için Mevlâma dua ediyorum. Burada hoşluk, burada esenlik, burada huzur olsun. Ne ki sancağımız Kale-i Medine'nin burçlarında size bakarak dalgalansın..."

Paşa dışarı çıktığında avludaki çekirgeleri gördü. Hemen yaklaşarak bu çekirgeleri biraz zorlukla da olsa topladı. Mescid-i Nebevi'nin bahçesinden çıkardı. Fahreddin Paşa özellikle Ravza-ı Mutahhara'nın

Levent Şahverdi Arşivi

temiz tutulmasına dikkat ediyordu. Bir solmuş yaprağın, bir çekirgenin, bir kuru otun hatta bir toz tanesinin bile bulunmasına tahammül edemiyordu.

Ne zamandan beri dikkatini çekiyordu. Daracık, birbirinin içine geçmiş sokaklardan Ravza-ı Mutahhara'ya geliniyordu. "Hâlbuki şöyle geniş, temiz ve her tarafı çiçeklerle bezenmiş yoldan gelseydi. Her tarafa amber ağacı ekilseydi ve her taraf misk-i amber koksaydı. Ravza-ı Mutahhara'nın çevresi bir güzel imar edilseydi ne güzel olurdu" diye düşüne düşüne karargâhına dönerken, ahaliden bazı Arapların cüretkâr bakışlarını görünce, dağıtılan gazetedeki haberlerin daha doğrusu ham hayallerin yazıldığını anladı. Bunlar boş şeylerdi ama Medine halkından birçok kimse böyle haberlere inanabiliyordu.

***

Medine'nin de boşaltılacağı haberini duyunca paşa küplere bindi. Kan beynine sıçradı. Bu tür söylentilere cevap verilmeliydi. Ama nasıl? Paşa bu konuyu düşünmeye başladı. Sonra Şerif Hüseyin ve yandaşlarına aynı silahla karşılık verdi. Hemen emrindeki subaylardan yazar olanları, eli kalem tutanları topladı. Paşanın gözü İdris Sabih'teydi.

– Bir gazete kurmak zor mudur?

– Hayır paşam.

– Bu söylentilere karşı bizim de cevap vermemiz gerekli. Dedikoduların ardı arkası kesilmez. Gazete ile söylentilere karşılık vermem mümkün olur. Sizlerden ricam bu konuda elinizden geleni yapıp en kısa sürede bir gazete çıkarmanız. Gazetenin ismi "El-Hicaz" olmalı.

– Baş üstüne paşam.

– Ben de askere ve halka bir beyanname yazmaya başlıyorum.

– Peki.

Yazıya aşina, eli kalem tutan subaylar odadan çıkarken, paşa için için kaynayıp patlamak üzere olan volkan gibi düşüncelerini kâğıda döküp rahatlamak istiyordu. Birkaç boş kâğıdı önüne çekti. Kısa bir süre düşündü. Sonra beyaz kâğıda hızla yazmaya başladı.

Ertesi gün, Medine'de halkının ve askerin elinde El-Hicaz'ın dört sayfalık nüshası geziyordu. Paşanın askere seslendiği yazı ile İdris Sabih'in önderliğinde vatana, bayrağa ve kahramanlığa dair diğer yazılar gaze-

Levent Şahverdi Arşivi

tede yer almış, bu yazılar endişe içinde olan insanların yüreğine biraz olsun su serpmişti.

İşte, gün bu umut ve esenliğin üzerine doğmuştu.

***

Lawrence yaptığı işe kendini iyice kaptırmıştı. Araplara yardım etmenin kendisini mutlu ettiğini, onların hürriyeti için can-ı gönülden savaştığını düşünüyordu. Türklerin elinden kurtulacak olan Araplar, İngilizlerin de yardımları ile büyük bir imparatorluğa adım atabilirlerdi. Kurulacak imparatorlukta onun da katkısının bulunması büyük bir şerefti. Bu yüzden kendisi Arap isyancılara elinden geldiğinde, yardım etmeye çalışıyordu.

Özellikle Türklerin Çanakkale'de, Kut'ül Amare'de İngilizleri yenilgiye uğratmasını da bir türlü hazmedemiyordu. Araplara yardım etmesinin en büyük sebebi buydu...

Artık yitip gitmekte olan bir imparatorluğun tarih sahnesinden çekileceğini, bunun yerini hür devletlerini kuracak olan Arapların alacağını düşünüyordu. Bu güç onlarda vardı. Yeter ki isyancılar eğitilsin ve desteklensindi...

Bu konuda İngiliz kumandanlarına yolladığı ısrarcı raporların sayısını kendisi de bilmiyordu.

O hep "Biz İngilizler yeni bir imparatorluğun doğuşuna yardım edebiliriz. Bunun için elimize büyük fırsat geçmiş artık zorda kalan Türkler burada çölde açlıktan kıvranırken, tarih sahnesinden çekilirken, onların yerine bu toprakların asıl sahibi gelecek..." diye düşünüyordu.

***

Baharın geldiği, ağaçların yapraklanmasından, çiçeklenmesinden anlaşılır. Ancak çölde, Anadolu'daki gibi her yer çimene ve bin bir çiçeğe durmaz... Memleketlerindeki çayırlara, karlı dağlara ve çiçeklere aşina olan asker, bu kez baharın gelişindeki yavanlığı garipsiyordu. Hani şöyle püfür püfür rüzgâr esseydi. Papatyalar, ballıbabalar, gelincikler, nevruzlar daha adını sayamadıkları birçok çiçeğin rüzgârın kucağında dalgalanmasını ne kadar da özlemişlerdi... Nicedir çiçeklere hasret kalmışlardı.

Hele buradaki kurak, kum ve taş yığınlarına tezat, derelerin, çağlayanların, gürül gürül akışını, beyaz köpükler çıkartarak kayaların

Levent Şahverdi Arşivi

üzerinden düşme hürriyetini ne kadar da özlemişlerdi... Leylekler geçseydi üzerlerinden ve daha nice göçmen kuşlar... Bu kuşların kanatlarında memlekete dair haberler olsaydı. Haberler, umudu daima canlı tutardı acı da olsa... Memleketten haber geldiğinde, bir küçük hediye, bir çift çorap, bir tabaka tütün ile askerin sevinci katmerlenirdi daima. Memleketi hatırlatan her şey bu öksüz sevince katkı demekti...

Ancak son zamanlarda haberlerin, mektupların, hediyelerin gelmesi seyrekleşmeye başlamıştı... Bu yüzden, memleketi de daha az mı hatırlayacaklardı? Yoksa sevinçleri hep hüzne mi dönüşecekti? Hep öksüz bir sevinci mi duyacaklardı gönüllerinde?

Günler birbiri üzerine devrilip geçerken, kum fırtınalarından başka bir de çekirge istilaları herkesin şaşkınlığına yol açıyordu. Yine böyle bir fırtınada ufuktaki tepelerden Medine'ye hızla gelen çekirgeler tam bir fırtına estirmiş, önlerine ne çıktıysa silip süpürmüşlerdi.

Çekirgeler Medine'yi de istila edince, Fahreddin Paşa emir vererek çekirgelerin ne yapılıp ne edilip toplanmasını ve toplanan her okka çekirge için iki kuruş verileceğini söylemişti. Bunun üzerine çekirge avına çıkan askerler daha sonra topladıkları çekirgeleri, Arap ahaliye verip onların beslenmelerine katkıda bulunmuşlardı. Onların bu mahlûku nasıl yediklerini bir türlü anlayamıyorlardı...

Çekirgelere alışkın ahali ise çekirge sürülerine hem üzülüyor hem de seviniyordu. Ekili alanları talan edilirken, yiyecekleri de ayaklarına geliyordu... İsyancılar ise bu çekirge saldırısını hayra yoruyor, çekirgelerin bile Türklere saldırdığını, dolayısıyla kendilerine yardım ettiğini düşünüyorlardı.

Çekirge istilâlarını isyancı casuslar kullanmış, yerli halkı özellikle de Urbanları Türklere karşı kışkırtmışlar, "Çekirgeler dahi Türklere saldırıyor. Siz ne duruyorsunuz!" demişlerdi...

Medine'de şimdi her şey Türklere saldırıyordu. Başta isyancılar, sıcak, susuzluk, açlık ve çekirgeler...

Fahreddin Paşa iyice azalmakta olan iaşe depolarını kontrol ediyor, askerin günlük çizelgelerini inceliyordu. Erata verilen un yarı yarıya azaltılmış, yağ oranı ise nefer başına beş grama dek düşürülmüştü. Çizelgeye dalgın dalgın bakan paşanın gözlerindeki hüzün ve çaresizlik hemen belli oluyordu. Az önce son yemek çizelgesini getiren subay:

Levent Şahverdi Arşivi

– Komutanım ne yazık ki unu da 165 grama düşürmek zorundayız. Yoksa çok daha büyük sıkıntılara düşeceğiz, dedi.

Paşa, subaya hiçbir şey demeden uzun uzun baktı. Bir çare aradığı belliydi ama son günlerde kafasını patlatırcasına yorduğu halde bu konuya ne yazık ki bir çözüm bulamamıştı. Subay ise konuşmasına devam ediyordu.

– Efendim böyle giderse iskorpit, sıtma hastalıkları hızla artacak gibi.

Paşa ise bir başka âleme dalmış gibi gözlerini kimi zaman kısıyor, kimi zaman da bıyıklarını yukarı doğru büküyordu. Bir şeyler düşündüğü belli oluyordu.

– Hurma, dedi. Hurmaya ağırlık vereceğiz. Hurma çorbası denesin aşçılar.

– Zaten en büyük desteğimiz hurma efendim. Asker devamlı hurma yiyor.

– Ama hurmanın çorbasını yaparsak, bir süre askeri oyalarız.

– 165 gram unu er başına verebiliriz. Buna göre ayarlama yapalım mı efendim?

Paşa bu kez ruhunda açılmış yüzlerce gayya kuyusunun karanlıklarına düştüğünü sandı. İçindeki boşluk büyüdü. Yüz çizgileri gerildi. Elleri hafifçe titredi. İşte, bu tür zor kararları vermek ona işkence gibi gelirdi ama yapacak bir şey yoktu. Dayanabilmek için unu daha da idareli kullanmalıydılar. Emir İbn-ür Reşid'den kendilerine un bulmasını isteyecekti. Ancak bu zor günlerde Osmanlı'nın yanında olan emirin de açlıkla baş başa kaldığı belli oluyordu. Kendi kabilesini bile zor doyuruyordu...

Yüreği kan ağlayarak, bir kelime çaresizlikten sıkı sıkıya kenetlenmiş ağzından zor çıktı:

– Peki...

Subay selâm verip çıktığında, paşa derin bir "of "çekti. Oturduğu yerde bir külçe yığını gibi kaldı... Daha sonra kalktı, pencereye gitti. Dışarıya bakıyordu ama görmüyordu sanki. "Neler yapabilirim?" diye düşünmeye başladı.

"Askerin yiyeceği gittikçe azalıyor. Onları oyalayacak aynı zamanda faydalı şeylerle meşgul edecek bir şeyler bulmam lazım. Ama ne? Yani

Levent Şahverdi Arşivi

eratı bir gaye etrafında toplayıp güçlerini, bu gayeye yönlendirmek. Ama ne yapılabilir?"

Paşa başının ağrıdığını hissetti. Eliyle alnını ve şakaklarını ovaladı.

"Ey askerin başı, komutanı paşa. Bu baş, bu ağır yükün altından kalkabilir mi? Ağrılarla, sızılarla ve çaresizlikle hep zonklayıp duracak mı? Ağrılar, sancılar ve sızılar çilekeş başımı yiyebilirler mi? Yoksa bu baş her türlü zorluğa, çaresizliğe direnip çare olabilir mi? Derman bulabilir mi? Ben ki çare olmak ve derman bulmak zorunda değil miyim?"

Tekrar koltuğuna oturacaktı. Oturmak için hamle yaptığında aniden aklına bir şey gelmiş gibi bu düşüncesinden vazgeçti. Tekrar cama gitti. Bir noktaya kilitlendi. Gözü, gönlü bu noktaya esir olmuştu.

"Evet! Babüsselâm önüne dek geniş bir cadde açılırsa, hem Peygamber Efendimize yakışmayan bu daracık, iç içe geçmiş dükkânlar yıkılır hem de açılacak olan geniş caddenin her iki tarafı çiçeklendirilerek geniş bir yol yapmış oluruz. Askerimi de oyalamış olurum."

Üzerinden tonlarca yük kalkmış gibi hemen masasının başına geçti. Duvardaki şehir haritasına bakarak, kabataslak bir şeyler çizdi. Her şeyi unutmuş gibiydi. Ne yiyecek sıkıntısı ne de isyancıları düşünüyordu... Bir tek şeyi düşünüyor ve plânlamaya çalışıyordu. Peygamber Efendimizin kabrine giden ne kadar daracık sokak varsa işaretliyor, buradaki dükkanların, barakaların yıkılmasını tasarlıyor, yerine geniş bir cadde yapmak istiyordu. Bir başka kâğıda da caddenin eskizlerini çiziyor, çiçeklerin ne tarafa, nasıl dikilmesi ve neresinin ağaçlandırılması gerektiğini işaretliyordu.

Madem ki burasını son damla kana, son ere ve son mermiye dek savunacaklardı. Öyleyse sadece savunmakla kalmayıp çeşitli imar faaliyetlerine girişmeli ve şehri daha güzel hale getirmek için ellerinden geleni yapmalıydılar. Bu, hem eratı bir gaye etrafında toplayacak hem de şehri güzelleştirecekti.

Paşa o gün, akşama dek masasından hiç kalkmadan büyük bir zevkle ve istekle çeşitli çizimler yaptı. En ince ayrıntılarına dek, nelerin, ne şekilde yapılacağını kâğıtlar üzerinde belirtti. Artık gözleri acıyordu. Neredeyse akşam çökmek üzereydi. Medine'nin o akşamla birlikte gelen hafif serinliği paşayı bir nebze olsun dingin hale getirdi. Önünde duran küçük gaz lambasına baktı.

Levent Şahverdi Arşivi

"Subaylarımı toplayıp neler yapabileceğimizi konuşmalıyım... İlla da çiçek, her yanı çiçeklerle bezemeliyiz. Özellikle de güllerle... Bunun için de şehirde verimli bahçelerde çiçek fidesi yetiştirmeye başlamalıyız. En kısa sürede bu hazırlıkları bitirip hayata geçirmeliyiz... Bu şehre daha çok hizmet edeceğiz."

Fahreddin Paşa iyice rahatlamıştı. Az sonra bir er kapıyı tıklatıp içeri girdi. Tepsiyi yavaşça masaya bıraktı. Paşa çorba getirildiğini anlamıştı.

Sordu:

– Evladım, bu ne çorbası?

– Hurma efendim.

– Sağ ol.

Paşa kaşığı aldığı gibi merak içinde hurma parçalarının yüzdüğü unla sulandırılmış çorbaya kaşığını daldırdı. İlk yudumu içtiğinde bir tuhaf oldu. Ancak çorbayı beğendi ve kaşıklamaya başladı.

– Güzel olmuş... Sonra kendi kendine bir nükte yaptı. Osmanlı mutfağına bir çorba türü daha kazandırdık sayılır...

Erat da çorbanın lezzetini garip karşılaşa da yemeğe zorunlu olduğunu bildiğinden içmişti. Ancak bu değişik tada sahip çorba her kaşıkta onlara Anadolu'nun yayla, tarhana, süt çorbalarını hatırlamıştı. Çorba hatırlanınca, ailenin bir bütün olup da omuz omuza halkalandığı sofra başları akla geldi. İşte bu karışık duygular içinde erat çorbasını içip sofradan kalkmıştı.

Uzaktan, karnı doyan bir erin sılaya dair söylediği türkünün nağmeleri yayılıyordu.

***

Fahreddin Paşa imar işleriyle ilgilenirken, emrinde eli kalem tutan subaylardan yazmalarını istiyor ve bununla da askerin gönül dünyasını genişletip kuvvetlendirmeyi amaçlıyordu. Sık sık çağırıp ricada bulunduğu subay ise; genç şair ve ihtiyat subaylarından İdris Sabih idi. Bir süre sonra Sabih Bey'in yazdığı şiir herkes tarafından ezberlenmişti. Bu şiirde Medine ve Peygamber Efendimize sevgi ve bağlılık dile getiriliyordu:

"...

Suları tükendi gülâbdanların,

Levent Şahverdi Arşivi

Dinmedi gözümüz yaşı, merhamet.
Külleri soğudu buhurdanların,
Aşkınla bağrını yakmada millet.

Ne kanlar akıttık hep senin için,
O ulu Kitâb'ın hakkıçün aziz...
Gücümüz erişsin ve erişmesin,
Uğrunda her zaman dövüşeceğiz.

Yapamaz Ertuğrul evlâdı sensiz,
Can verir, cânânı veremez Türkler.
Ebedi hadim'ül haremeyniniz,
Ölsek de Ravza'nı rûhumuz bekler."

Bu şiirin ne kadar olumlu etki yaptığını gören Fahreddin Paşa daha sonra asker arasında "Sancak" konusunda bir kompozisyon yarışması düzenleyeceğini, bu konuda yazmak isteyenlerin şimdiden yazılarını hazır etmelerini ya da konu hakkında düşünmelerini istemişti.

Subaylardan bazıları yazmak arzusundaydı ama İdris Sabih'in bu yarışmada yine birinci geleceğini düşünüyorlardı. Onunla sık sık konuşup yazı ve üslûp konusunda fikir alışverişinde bulunuyorlardı.

***

Medine, öksüz ve gariplerin şehri olmuştu sanki. İleride yardım geleceğine dair bir ümit de yoktu. Henüz tam anlamıyla kapanmamış demiryolundan çok seyrek de olsa bir iki vagonlu trenler gelmekteydi ama çemberin gittikçe daraldığı hissediliyordu. Bu yüzden şehirdeki herkes elindeki parayla bulabildiği kadar yiyecek almaya çalışıyordu. Ancak bu alışverişlerde zorluklar yaşanıyordu. Çünkü elinde yiyecek bulunan satıcılar, kâğıt para yerine altın ya da gümüş para istediklerinden, yiyecek alamayan pek çok kimse vardı. Halk bu durumdan en çok etkilenen kesimdi. Paşa "bu duruma da bir çare bulmalıyım" diye düşünmeden edememişti.

Levent Şahverdi Arşivi

Fahreddin Paşa istihkâm subaylarıyla bir toplantı yapmış, geniş bir caddenin açılmasını onlardan istemiş ve kendi çizdiği yol krokilerini de subaylara göstermişti. Daha sonra subaylarından gelecek tepkiyi beklemeye başlamış, konuşmasını da şöyle sürdürmüştü:

– Bakın, biz burada sadece savunma amaçlı bulunmuyoruz. Bizim diğer bir görevimiz de bulunduğumuz yeri tamir ve imar etmektir. Buna savaş engel olamaz. Bayındır bir şehir ve bayındır bir devlet istiyorsak, bu tür faaliyetleri göz ardı edemeyiz. Bunu yapmak bize yakışır. Bakın şu daracık iç içe geçmiş pis sokaklara... Bu sokaklar nereye çıkıyor? Peygamber Efendimizin kabrine. Ama bu sokaklarda çiçek yok. Düzen yok. İnsanların ve arabaların rahatlıkla gelip gideceği bir genişlik yok. Kısacası karışıklık var. Bunun yerine geniş ve temiz, her iki tarafı çiçeklerle bezenmiş, amber ağaçları dikilmiş geniş bir yolu düşünün... "Aslan yattığı yerden belli olur" diye bir atasözümüz var. Biz de kendi çevremizi temiz tutmalı ve güzelleştirmeliyiz...

Eratımıza da bir gaye verecek, onu hem bedenen hem de zihnen meşgul edeceğiz. Kıtlığın cenderesi içinde kalmalarına bu şekilde engel olacağız. Onları iyi, güzel ve yararlı şeyler yapmaya teşvik edeceğiz. Böylece askerimiz sıkıntılarını bir nebze olsun unutacaktır...

Bizi buradan kimse çıkaramaz. İsterse yiyeceğimiz olmasın. Bu milletin ataları, gazileri, Balkan Savaşı'nda kavak ağaçlarının kabuklarını yediler. Edirne halkı süpürge tohumundan ekmek yapıp karnını doyurdu. Gerekirse, biz de hurma ağaçlarını, çekirdeklerini ve dallarını yemeye hazırız.

Subay evlatlarım. Burada kader birliği yapıyoruz. Kaderimiz bir, akıbetimiz de bir olur inşallah. Osmanlı'nın son gücünü temsil ediyoruz. Herkese örnek olmak zorundayız hem savaşarak hem de imar ederek. Siz de olabildiğince bu konuyu erlerinize iyi anlatın, imar faaliyetlerinin ne kadar önemli olduğunu hatta bunu şeref meselesi saydığımızı da erata söyleyebilirsiniz.

Sizler de düşününüz, neferleri başka türlü oyalamanın yolu var mıdır? Örneğin ben Karagöz oyunları, güreş müsabakaları düşünüyorum. Hem eratı böylece eğlendirmiş hem de anlamadan bedenen güçlendirmiş, idman yaptırmış oluruz. Bu tür konuşmaları yine sizinle yapmak isterim. Sizin de bana teklifleriniz var ise üzerinde konuşalım...

Evlatlarım!

Levent Şahverdi Arşivi

Bir söz verdik. Kutsal şehri isyancılara vermeyeceğiz. Elimizden ne geliyorsa yapmalıyız. Ta ki son mermi, son er ve son damla kanımıza dek... Bu azim, bu kararlılık bize dayanma gücü verecektir. Bunu hiç unutmayın. Ümitsiz olmayınız. Gecenin sonu aydınlık, yokuşun sonu iniştir. Kıtlığın sonu bolluktur. Çilenin sonu rahatlıktır.

Bakın! (Paşa camdan görünen bayrağı işaret etti.) Bayrağımıza iyi bakın. Herhangi bir bayrak değildir o. Şu an devletimizin düşen birçok kalesi var. Ele geçirilen birçok şehri var. Ama burası son Osmanlı kalesidir. Devletimizin son direnme noktasıdır. Belki bizim bu gayretimiz diğerlerine de örnek olursa, her yerde ittifak etmiş düşmanlara, yedi düvele karşı koyarız. Koca devlet kötü talihini yenmek için yine son kez çırpınır ve ayağa kalkar. Bu noktayı hiçbir zaman unutmayınız.

Son olarak da şunu söylemek isterim ki içimize nifak tohumları sokmak isteyeceklerdir. Bunlara kulak asmayınız. En önemli silahımız, topumuz ve tüfeğimiz değildir. En önemli silahımız, birlik ve beraberliğimizdir. Bir olursak kuvvetli oluruz.

Paşa uzun konuşmasını bitirince, subaylar onun görüşlerine hak verdiklerini beyan ettiler. Odadan çıkarken, herkes ne denli ağır ve sorumluluk isteyen bir görev başında olduğunun idrakindeydi. Gönüllerini ve azimlerini bilemiş olarak paşanın odasından çıkmışlardı.

Paşa isyancıların son durumunu değerlendirmek, çeşitli keşiflerde bulunmak için çalışıyordu. Bir yandan tren hattına keşif kolları ve birlikler çıkarıyor, isyancıların üzerlerine kuvvet gönderiyor, bir yandan da şehri tamir ve imar etmek için elinden geleni yapmaya gayret ediyordu. Aynı zamanda Fahreddin Paşa şehirde çıkan dedikodulara da El-Hicaz gazetesi aracılığı cevap verip askerin moralini yüksek tutuyordu. Ancak her geçen gün adım adım açlığa doğru gittiklerini görüyor; hem asker hem de şehirde yaşayan siviller için üzülüyordu. Çünkü kendi askerini doyurmakta güçlük çekerken, bir de halkın karnını doyurmaya çalışması, elini kolunu bağlıyordu. Birkaç kez ordu karavanasından halka yiyecek yardımı yaptırmıştı ama bu yardımlar ne yazık ki yeterli olmamıştı. Paşa işte bu konuyu da bir yolla çözmesi gerektiğini düşünüyordu. Henüz Şam yolu açıktı ama daha sonra bu yol da kapanabilirdi. Sivil halk ile birlikte muhasara altına alınırsa, ne yapabilirdi? Onlara nereden yiyecek

Levent Şahverdi Arşivi

bulabilirdi? Çoluk çocuk, genç, ihtiyar, hasta olanlara nasıl bakabilirdi? Bunları düşününce paşa iyice bunaldı.

– Acaba ne yapsam? Nasıl bir çare bulsam?

Kalktı, odanın içinde ellerini arkasına bağlayarak gezindi durdu. Her adımda "bir çare" diyerek sayıklamaya başladı.

Başı ağır düşüncelerden ve çare aramaktan dolayı âdeta çatlıyordu. Bir yol bulmalıydı. Nasıl bir yol, nasıl bir çare bulabilirdi? Bütün dikkati ile bu konuya odaklanmıştı. Halkın kendi arasında söyledikleri aklına gelince, alnında biriken bu terler daha da artmaya başladı:

– Fahreddin Paşa bizi mahrum etmez.

– Yiyeceksiz bırakmaz.

– Güvenliğimizi sağlar.

– O, bir çözüm yolu bulur.

– Paşa bir çaresine bakar.

– Canımızı da, midemizi de düşünür.

Paşa halkın kendine olan güvenini boşa çıkarmamak için çok düşündü ama kısa zamanda bir çözüm yolu bulamadı.

***

İsyancılar ise çevredeki dağlarda saklanıp henüz Medine'ye saldırma cesaretini kendilerinde bulamazken, Lawrence tarafından önerilen tren hattını kesip, Türkleri çembere almak için saldırılarda bulunmaya devam ediyorlardı.

Özellikle yaptıkları son saldırı Medine'de bulunan herkesin sabrını taşırmaya yetip de artmıştı bile. Tebük yakınlarındaki Ramlat istasyonunun az ilerisindeki demir yoluna döşenen bir bomba infilak etmiş, Şam'a doğru gitmekte olan genellikle halkın bulunduğu tren devrilmiş, kazadan sağ kurtulan halkın çoğu makineli tüfeklerle vurulmuş tam 22 şehit verilmiş, 53 kişi yaralanmış, kadınlar ve kızlar isyancılar tarafından dağlara kaldırılarak, çirkin emellerine alet edilmişti. Ayrıca trende ne kadar eşya ve yiyecek varsa yağmalanmıştı.[14]

Dağdakiler ve onları uzaktan takip eden Lawrence, Türklerin her geçen gün kapanın içine girmekte olduğunu düşünüyordu. Kısa bir süre sonra tren yolu da kapanırsa, Türklerin şehri teslim edeceğini

14 Medine Müdafaası, s. 99.

Levent Şahverdi Arşivi

sanıyordu ama aklını kurcalayan biri vardı. Kendisinin "Çöl Kaplanı" dediği, Fahreddin Paşa'nın elinden ne geliyorsa yapıp kendilerine zorluk çıkartacağını düşünüyordu. Yine karınları doymayan ve gün geçtikçe hastalanan erlerin çoğalmasıyla da onun da daha fazla dayanamayacağını düşünüyor, bu yüzden için için seviniyordu.

Şimdi yapacakları şunlardı; su kuyularını tahrip etmek, zehirlemek. Yiyecek alımını önlemek, tren hattına olabildiğince hücumlar düzenlemek. Asla ve asla Türklerin düzenli birliklerine karşı savaşa girmemek. Kendilerinin saklanması için engin bir çöl vardı arkalarında. Hele Taif limanından gelen silah ve yiyecek yardımı kendileri için çok büyük fırsattı. Türklerin karşı taarruza geçmesini beklemiyordu ama ya geçerlerse? "O zaman çölde istediğim kadar geriye çekilirim. Bu kadar mesafeyi Türkler kontrol edemez. Takip etmeleri bu şartlarda zor olur. Bu yüzden ben değil, Türkler düşünsün ne olacağını" diyerek Faysal ve Ali ile uzun neşeli kahve sohbetleri yapıyordu.

Kurulan çadırlarda büyük Arap imparatorluğuna adım adım yaklaşıldığını hisseden Şerif Hüseyin'in oğullarının sevincine diyecek yoktu...

***

Fahreddin Paşa, Medine surlarının önüne engel oluşturması için hendekler açtırıyor, şehrin etrafını makineli tüfek yuvalarıyla tahkim ediyor ve askeri sık sık eğitime çıkarıyor, aynı zamanda yakın çevreye dek sokulabilmiş, isyancıların takibini yaptırıyordu. Görevden gelen askeri bir hafta dinlendiriyor, onların Medine'de tedavi ve dinlendirme çabalarını da yürütüyordu. Bunun için askerî bando akşamın belli bir saatinde konser veriyor, güzel sesli erler türkü söylüyordu.

Henüz çok istemesine rağmen Fahreddin Paşa bir türlü Karagöz ve Hacivat oyunlarını oynatamamıştı. Asker arasında güreş müsabakaları düzenlendiğini, dereceye girecek pehlivanlara da çeşitli ödüller vereceğini *El-Hicaz* gazetesi aracılığı ile duyurmuştu.

Onu asıl düşündüren konu halkın ne olacağı idi. Bu kadar insanı besleyemezdi. Hele son tren saldırısından sonra daha da endişelenmeye başlamıştı. Yakında, tren yolu kapanırsa, şehrin savunulması çok güç olurdu. Hastalık, susuzluk, açlık, cephanesizlik ve halkın durumu ile nasıl uğraşabilirdi? Öte yandan, Paşa hem şehri savunmak için tertip aldırıyor hem de şehri imar etmenin çarelerini de arıyordu.

Levent Şahverdi Arşivi

Bazı subaylar, paşanın emrettiği bu imar işlerini hoş karşılamadı. Kendilerinin asker olduğunu, yarın öbür gün düşecek veya bir savaşa maruz kalacak şehrin imarını açıkçası yadırgıyorlardı:

– Bizler askeriz.

– Siper kazarız. Şehre yol yapmak da nereden çıktı?

– Zaten burada bir savaş çıkarsa, her şey tahrip olacak.

– Boşuna çalışmış olacağız.

– Bütün gayretimizi harcayacağız.

– Bir düşmeyen kale burası kaldıysa, burası da düşebilir.

– Düşmana kalacak bir belde için niçin bu kadar uğraşalım?

– Zaten karnımızı zor doyuruyoruz.

– Paşa bizi boş yere meşgul etmek istiyor.

– Aslında gücümüzü daha idareli kullanmalıyız.

Bu söylentiler ve düşünceler elbette Fahreddin Paşa'nın kulağına dek geliyordu. O da hemen dört sayfalık *El-Hicaz* gazetesi aracılığı ile cevap yazıyordu:

"Asker evlatlarım!

Ne denlir zor bir görev içerisinde olduğunuzu iyi biliyorum. Ancak tarih kolayı değil, zoru başaranları anlatmıştır. Destanlar kolay ve imkânlı şartlar altında yazılmaz. Sizler nice destan yazanların torunlarısınız. İleride, "Hani sizin destanınız?" diye torunlarınız sormayacak mıdır? En önemlisi bunu tarih bize sormayacak mıdır?

Duyuyorum ki savaş esnasında imar faaliyetleri bazılarınızın hoşuna gitmemiş. Hâlbuki bu bizim ne kadar geniş ve derin bir düşünceye, ufka sahip olduğumuzun bir delilidir. İşte bu yüzden düşüncelerimizi eyleme koymak için yolu yapmak durumundayız. Türkler gittiği yere çil çil kubbeler serpmiş, gerdan gibi köprüler yapmıştır. Biz de onlar kadar olmasa da savaş içinde bulunsak da bu yolu yapmak durumundayız.

Yol en kısa süre tamamlanacak ve hizmete açılacaktır. Dost da, düşman da, bizim savaşta dahi neler yaptığımızı görecektir. Dostlarımız sevinecek, düşmanlarımız da üzülecektir.

Bu konuda bütün asker evlatlarımdan gereken fedakârlık ve gayreti, bizzat ben de göstermek şartıyla, beklerim."

Levent Şahverdi Arşivi

Fahreddin Paşa'nın bu yazısından sonra yol yapımına karşı çıkan ya da isteksiz görünen askerin sayısı azalmıştı. Şimdi herkes kumandanının işaret ettiği noktayı düşünerek, bu yolun, ne olursa olsun yapılması taraftarı olmuştu. Artık Medine'yi savunmanın yanında bir ideal daha önlerine konmuştu; yol yapmak...

Ancak derme çatma dükkânların yıkılacağının duyulması, şehirde karışıklıklara ve olumsuz bir havaya sebebiyet verebilirdi. Bu yüzden Fahreddin Paşa yıkım kelimesini hiç kullanmadı. Bunu kendi çalışma subaylarına ifade etti ama halkla konuşurken ağzına bile almadı.

Başta Arap halkı olmak üzere diğer yabancılar Medine'den ayrılmak için deve kervanları düzenlemeye başladı. Bazıları arabalar tutarak artık kıtlığın, susuzluğun hüküm süreceği şehirden ayrılmak istiyorlardı. Onları gören Fahreddin Paşa üzüntülerini gizleyemedi. Ancak yapacak bir şey de yoktu. Ağır ağır eşyalarını yükleyen halka kısa bir konuşma yaptı:

– Canevimizde yangın var. Bırakıp gitmekte ve terk etmekte sizi haklı görüyorum. Ancak sizler büyük bir devletin, sizi yıllardır altınla beslediğini unutmayınız. Şimdi kıtlık içinde olduğumuza bakmayınız.

Bizler isterdik ki savaşta da olsa, sizin iaşenizi sağlayalım. Bunu birkaç kez bütün kıt imkânlarımıza rağmen yaptık. Ama daha fazla yapmaya gücümüz yetmedi. Yetseydi sadece size değil, cümle alemle ile ekmeği suyu paylaşmaya sevdalıydık. Zaten bu sevda, bizi buralara dek sürükledi. Burada da, bu sevda, direncimiz, tutunacak son dalımız oldu.

Şimdi gidiniz. Ancak size zorunluluktan yardım edemediğimizi biliniz... Bunları eşinize, dostunuza gittiğiniz yerdeki herkese anlatınız. Aksi halde Osmanlı bizi bırakmazdı. Türk askeri bizi aç bırakmazdı, deyiniz...

***

Fahreddin Paşa sivil halkın ayrılması üzerine bir beyanname daha yayınlamayı uygun gördü:

"*Sevgili Medine halkı,*

Devletimizin yedi düvelle tutuştuğu savaşta günden güne yiyeceğimiz azalmaktadır. Medine kalesini, şehrini ve Peygamberimizin mübarek kabirlerini sonuna dek savunma sözü vermiş askerime bile yiyecek günden güne azaltılarak verilmektedir.

Levent Şahverdi Arşivi

Bizimle burada kader birliği yapanlar şunu bilmelidirler ki iaşeniz konusunda size güvence veremem. Size yalan da söyleyemem. İleride şartlar değişir mi bilinmez. Ancak bizler yine de elimizden gelen her şeyi yapmaya kararlıyız.

Burada beraber çile çektik. Her geçen gün azalan yiyeceğimizi bölüştük. Susuz kaldık. Şimdi ise buradan ayrılıyorsunuz. Gidenlere hiçbir sözümüz olmaz. Onlara bilakis hak veriyorum. Ama her şeye rağmen burada kalacaklar, peşinen sıkıntıyı, yokluğu, acıyı, uykusuzluğu kısacası biz ne görecek ve çekeceksek, onları paylaşmaya hazırsalar, kalabilirler.

Gecenin sonu aydınlıktır. Ümitvarız. Maneviyatımız sağlamdır. Gayretimiz de büyüktür.

Allah hepimizin yardımcısı olsun."

Gidip gitmeme kararsızlığını yaşayan halktan bazıları bu beyannameden sonra gitmek için hazırlanmaya başladı. Çok güvendikleri Fahreddin Paşa bile kendilerine yiyecek konusunda güvence veremiyorsa demek ki durum gerçekten vahimdi.

Araplar develerle, hecinlerle kervan oluşturarak şehirden ayrıldılar. Şehirdeki Türk memurlar ise bir trene salkım saçak dolarak gözyaşları içinde, yürekleri kan ağlayarak, Osmanlı'nın son kalesinden çekilme hüznünü yaşadılar. Geride yetmiş beş bin kişiden ancak iki üç bin kişi kalmıştı.

Genellikle en değerli eşyalar alınıp gerisi olduğu gibi bırakılıyordu. Trenle Şam'a dek gidecek olan Türk memurlar ve aileleri oradan Adana'ya gitme yolunu araştıracaklardı.

Pek az subay eşi Medine'de kalmış, halkın çoğu şehri terk etmişti. Onlar giderken, Fahreddin Paşa "Biz, bize kalıyoruz" dedi. Sonra Medine kalesinin burçlarına baktı. Orada bu gidişten hüzün duyarak dalgalanmayan bayrağa gözlerini dikti.

"Biz kalıyoruz. Senin gölgende, senin dalgalandığın semanın altında göreve devam edeceğiz. Bu uğurda neyimizi sakınacağız? Canımızı mı? Hâlbuki biz demedik mi '*Git söyle ecel; beklemesinler bizi evde*' diye... Biz ki elçimizi bile ecelden seçmişiz. Bundan sonrası için ne gam? Bundan sonra kim usanası? Kim, canını sakınası?

Levent Şahverdi Arşivi

Ey gökte dalgalanmakta olan al bayrak. Nice kalelerden indin, vatan toprağından söküldün. Ama burada bir nefer kalıncaya dek dalgalanmaya devam edeceksin. Bu sözü seni üç kıtaya taşıyan evlatlarının torunları veriyor. Sana kurban olanların ve kurban olmayı göze almışların sözü var. Bizler, yüz yıllar önce kurban yapılmak istenen İsmail'in kesmeye götürürken hissettiği tevekkülü ve sabrı yaşıyoruz...

Ey bu billur gökyüzünün nazlı süsü, ziyneti... Yedi kandilli Süreyya'sı... Sen bize, biz sana muhtacız. Birimizden birimiz eksik olursa, hayatın anlamı kalır mı? Eğer seni görmeden soluk alacaksam, ciğerlerimdeki hava bile bana haram olsun!"

Paşa yine bir hoş olmuştu. Duyguları coşkun sel gibi nice bentleri yıkıp geçiyor, bu duygu yoğunluğu karşısında bir deprem dalgasının gelgitlerini yaşayan, nice imkânsızlıklarla başa çıkmak için didinen bu Türk paşası her dem bilendiğini fark edemiyordu.

Ertesi gün ilk kazmayı da kendisi vurarak yol inşaatını başlattı.

***

Medine'de gündüzleri sıcaklık, çadır içinde elli dereceyi buluyordu. Sıcak yalnız bir işe yarıyordu; hemen her yerde kolaylıkla yumurta pişirmek! Hatta askerler "Kimin yumurtası daha önce pişecek" diye kendi aralarında iddiaya bile giriyorlardı.

Her şeye rağmen askerin morali iyiydi. Ancak halkın şehirden ayrılmalarıyla biraz üzülseler de "Neyse, biz, bize kaldık" diyerek bu üzüntülerini üzerlerinden atabilmişlerdi. Bu arada Fahreddin Paşa her akşam erata Karagöz-Hacivat oyunlarını seyrettiriyordu. Oyunlarda gündelik hayat ile ilgili zorluklar hicvediliyordu.

Hacivat: Oooo, Karagöz'üm, iki gözüm. Ne var ne yok?

Karagöz: Varlar yok, yoklar var.

Hacivat: Nasıl yani?

Karagöz: Nasılı var mı efendim! Anlatayım da dinle. Su yok. Un yok. Ekmek yok. Para yok. Serinlik yok. Gölge yok. Silah yok. Bunun yerine hastalık var. Düşman var. Bir de hurma ile bol bol sıcak var.

Hacivat: Maşallah çok da varlıklıymışsınız.

Karagöz: Elbette bizim gönlümüz zengindir.

Levent Şahverdi Arşivi

Hacivat: Sizi kuşatmışlar diyorlar iki gözüm.

Karagöz: Doğru, kuşatıldık.

Hacivat: Nasıl?

Karagöz: Nasıl olacak, ilk önce Peygamber Efendimizin feyzi ile... Bir de önemsiz olmakla birlikte isyancılar tarafından. Zaten ben onları düşünmüyorum.

Hacivat: Su var mı su?

Karagöz: Var.

Hacivat: Var mı, yok diyorlar ama.

Karagöz: Var, var da gayya kuyuları kadar derinden kazıp çıkarabilirsen var.

Hacivat: İsyancılar kol geziyor, diyorlar.

Karagöz: (İki elini gözlerinin üzerine koyar.) Hani ben göremiyorum.

Hacivat: Silahınız ve cephaneniz de yokmuş.

Karagöz: Kim demiş iki gözüm. İşte silahlarım... (Yumruğunu, tekmesini ve kasaturasını gösterir.)

Hacivat: Çok yakında buraları teslim edilecekmiş.

Karagöz: Sen ne diyorsun iki gözüm! Bak bak! O bayrak burada dalgalandığı sürece buradan son ere, son mermiye ve son damla kana dek gitmek yok.

Alkışlar, alkışlar... Perde kapanı verdi.

***

Bir gece Medine'nin yakın istasyonlarından birine isyancılar saldırmış, dinamitlerle tren raylarını havaya uçurmuş ve lokomotifleri de devirmişlerdi. Bu durumu öğrenen Fahreddin Paşa hemen birliklerini hazırlayarak söz konusu yere gelmişti. İki yaralı dışında başka bir kayıp yoktu. Paşa kısa bir süre olay yerini inceledikten sonra demir yolu işçilerine kısa sürede hattın tamir edilmesi emrini verdi.

Fahreddin Paşa da işçilerin başında duruyor, onların yaptığı çalışmayı izliyordu. Ustalardan biri yanına geldi:

– Efendim ray kaldıran ceraskalımız bozuldu. İşler bir süre için durabilir.

Levent Şahverdi Arşivi

– Hayır durmayacak!

– Ama komutanım rayları nasıl yerlerine taşıyabiliriz ki?

– Taşırız, sen merak etme. Yerine geç. Bize nereye konulacağını göster.

– Baş üstüne efendim...

Paşa atından inerek arkada bekleyen birliklere komut verdi.

– Şurada sökülen raylar ustaların göstereceği yere taşınacak.

– Baş üstüne!

Öğle saatinde sıcaklık altmış dereceydi. Sabahtan beri durmadan kızdıran güneş rayların daha da ısınmasına sebep olmuştu. Kızgın bir demiri andıran rayları bazı erler kalın odunlar vasıtasıyla hareket ettirmeye, kızak yaparak istenilen yere götürmeye çalışılırken, ileriden bir rayın getirilmesi gerekiyordu. Ancak bunun için yeterli sayıda odun ve kızak yoktu. Bu kez erler büyük bir gayret ve fedakârlıkla söz konusu rayı taşımak istemişlerdi. Fakat kızgın rayı ellerine aldıkları gibi yere bırakmak zorunda kalmışlardı. Çünkü sıcak raya erlerin derileri yapışmıştı.

Onların bu halini gören Fahreddin Paşa:

– Evlatlarım, ellerinize şapkalarınızı alınız. Ayaklarınızdaki dolakları, ellerinize dolayınız. Hep birlikte öyle kaldıralım.

Paşa da ellerini bir güzel sardı. En öne geçip hep birlikte rayı kaldırmak istedi. Bu arada terden sırılsıklam olan paşa bir yandan da erleri gayrete getirmek istiyordu:

– Haydi aslanlarım! Haydi şahbazlarım. Ha gayret, az kaldı.

Erat başlarındaki komutanlarının da kendileriyle birlikte rayların ileriye götürüldüğünü görünce, sıcak havadaki yanık et kokusuna, aldırmadan bütün güçlerini harcamaktaydılar. Rayı ileriye taşımak isterken, kumda batıyorlar, bu kez de kızgın kumlar arasında kalan ayakları pişiyordu. En çok zorluğu yırtık potinli erler ile çarık giymek zorunda kalan neferler yaşıyordu. Sıcaklığı 60-70 dereceye varan kumlar, ayaklarını pelteye çeviriyordu.

Canı yanan erlerin gözlerinden yaşlar akmasına rağmen onlar komutanlarının gayretine bakıp "öf" bile demiyorlar, sadece gayretlerini her dem büyütmek için içlerinden Mevlâ'ya yalvarıyorlardı. Bu yalvarış içlerine bir serinlik bir esenlik yaysa da elleri yine kızgın ray demirlerinden dolayı acıyor, bu acı sıcakla daha da büyüyordu.

Levent Şahverdi Arşivi

Beş-on erin avuçlarında Hicaz demiryolu raylarının izi kalmıştı. Onlar bu izleri artık ömürlerinin sonlarına dek bir hatıra ve bir madalya gibi taşıyacaklardı.

Akşama kadar süren çalışmalarda rayların hepsi dizilmişti ama bir ray eğildiği için bunun Medine'ye taşınıp doğrultulması gerekiyordu. Bu yüzden doğrultulmak üzere altı deveye bağlanan ray ağır ağır Medine'ye doğru sürüklenmeye başlanmıştı. Ancak hecinde süvari erleri, bu kez şehre kadar yayan yürümek zorunda kaldılar.

Askerin hepsi yorgundu. Sıcak akşama doğru etkisini kaybetmeye başlamıştı ama yürüdükleri yollarda ayaklarını sürüyorlardı. Ancak onlar son kaleyi savunan erler olduklarını, bütün bu gayretlerinin yerinde olduğunu düşünüyorlardı. Yorulan, arkadaşına kolunu atıyor, elleri yanıp da su toplayan erler hecinlere bindirilmek isteniyordu. Erlerin bu halini görüp de yüreği burkulan Fahreddin Paşa, Medine'deki sağlık merkezinden yanık için ilaç alınıp yaralıların yolda karşılanmasını istemiş, sedyelerin de getirilmesini bildirmişti...

Alacakaranlığın çökmeye başladığı saatte sağlık ekibi yaralılara ulaştı. Hemen yolda tedavilerini yapıp sedyelere yatırdılar. Bir nebze olsun acıları dinen erler rahatlamıştı. Hepsi gayretlerinden, uğraşlarından ve yaptıkları işten dolayısıyla kendilerinden memnundular. Yoklukları zorlukları ve nice hasretleri unutmuşlardı. İşte bu düşünce, Medine'yi her bakımdan savunmaya ant içmiş, eratın yüreğine dantel dantel işleniyordu.

Fahreddin Paşa ter içinde, karargâhındaki odasına girmeden "Yol yapım çalışması nasıl gidiyor" diye ayağının tozuyla bakmaya gitmişti. İç içe geçmiş, tahtadan ve tenekeden yapılmış dükkânların çoğunun yıkıldığını görünce bütün yorgunluğunu unuttu.

"Bu asker ile neler yapılmaz ki!" dedi içinden. "Evlatlarım benim. Aslanlarım... Bizler, bir söz verdik. Sözümüzü yerine getirmek için de canımızı veririz, bu yoldan asla dönmeyiz. Bu inanç, bu azim, bu yürek bizde var. Evet candan inanıyorum ki var!"

Birkaç gün sonra Medine'ye doğrultulmak için getirilen rayın geri götürülmesi gerekiyordu. Bir an önce demiryolu ulaşıma açılmalıydı. Gün geçtikçe saldırılarını arttıran isyancıların hattı tamamen kapatmasından endişe ediliyordu. Zaten son bir ayda ancak bir tren gelebilmiş,

Levent Şahverdi Arşivi

bu tren de dört istasyon öteden erlere su getirmek için Medine'ye ulaşabilmişti.

Hava her zamanki gibi açıktı. Ufka yakın yerlerde üç küçük bulut kümesi gökyüzünü lekeliyordu. Hafif ama sıcak bir yel esiyor, yerdeki kumları âdeta bir hizmetçinin maharetiyle süpürüp uzak mesafelere taşıyordu. Bu taşınan kumlar kuytu köşelerde, tepelerin arkasında birikiyor, çöl devamlı hareket ediyordu.

***

Çölde her zaman taşınan tek şey kumlardır. Nice yıllar içinde kuma dönüşen kayalar, bayırlardan tepelerden akarlar. Yıllardır rüzgâr tarafından kırbaçlanan kayalar çatlar, soğuğun, sıcağın ve nemin daha az olmakla birlikte yağmurun etkisiyle çözülür, kuma dönüşür.

Çölde umutlar da çözülür daha sonra insan ümitlerini yitirir ve lif lif, kum misali çözülür gider... Fakat bu kum diyarında, çölde, Medine'de görev yapan Fahreddin Paşa ümitlerini yitirmek bir yana, çöldeki vahalar gibi geleceğe dair ümitlerini yeşertiyordu. Günden güne gönlünde çağlayanlar gürül gürül akıyordu. Paşa içindeki bu çağlayanların serinliğini duyuyor gibiydi.

Erlerden bazıları hecinlerin arkasına bağladıkları rayı sürükleyerek götürüyorlardı. Bu arada kendi aralarında sohbet edip şakalaşıyorlardı:

– Geçen akşam bir rüya gördüm.

– Hayır olsun.

– Memleketteymişim. Büyük bir ormanda yürüyordum. Her yanımdan pınarlar çağlıyor, her kayadan su çıkıyordu.

– Ee aç tavuk kendini buğday ambarında sanır misâli.

– Her taraf mis gibi çam ve bin bir çiçek kokuyordu. Sonradan hafif hafif yağmur yağıyordu.

– Sakın o ahmakıslatan olmasın?

– Hah hah hah...

– Durun anlatayım, sözümü kesmeyin arkadaşlar...

– Eee?

– Ardından bir gökkuşağı çıkıyor ki bir dağdan bir dağa. Hani bilirsiniz ya; çocukluğumuzda, gökkuşağının altından koşarak geçersen dileğin kabul olur, diye bir inanış vardı.

Levent Şahverdi Arşivi

Kvet.

– Ben de var gücümle bu gökkuşağının altından geçmek için koşmaya başlıyorum.

– Ne dilek tuttun?

– Allah'ım bu yağmuru kurak çöllere de yağdır diyordum...

– Bunu mu diledin?

– Yazıklar olsun be!

– Ne oldu arkadaşlar?

– İnsan sevgilisine kavuşmak diler. Param olsun diler. Ne bileyim başka şeyler diler. Zaten sizin oraya yağmur da yağıyormuş. Sana ne çöllerden... Yağmazsa yağmasın...

– Arkadaşlar içime doğmuş işte, çölde askerlik yapacağım.

– Allah, duanı kabul eder inşallah.

– Sakın yağmur yerine çekirge yağsın demiş olmayasın, iyi düşün...

– Yok ya, vallahi yağmur, dedim. Çekirge demedim...

– İster misin şimdi yağmur değil de kırmızı kar yağsın buraya?

– Hah hah hah.

– Arkadaşlar, haydi hızlanalım biraz...

– Haberin yok galiba, bu sabah hecinlere ancak dört avuç saman verdik. Ayakta zor duruyorlar. Dua et ki bu rayı güç de olsa çekiyorlar.

– Yoksa biz çekmek zorunda kalırdık.

– Ne var? Çekerdik...

Erler bir süre sonra demir yoluna vardıklarında hemen işe koyuldular. Doğrultulan rayları birbirine ekliyor ve cıvatalarını sıkıyorlardı. Usta ise rayları kontrol ediyordu. Ne yapsalar da bir rayın terazisini tutturamadılar.

– Altını taşla doldurmamız lâzım.

– Bu civarda taş denen bir şey yok ki... Uzaklarda taşlar bulunur ama oralarda da isyancılar var.

Erler yakın çevreye yayılarak, bulabildikleri taşları kucaklarına doldurup rayın altına koydular. Uzun bir uğraştan sonra rayın terazisi sağlandı...

Bir er heyecanla:

Levent Şahverdi Arşivi

– Bakın, dedi.

Diğerleri bu söz üzerine gösterilen yere baktılar. Ufku kara bulutlar sarmış, sert bir rüzgâr çıkmıştı.

– Bu nedir?

– Fırtına herhalde.

– Hayır, çekirge sürüsü geliyor yine.

– Yağmurdur, dedi akşamki rüyasını anlatan er.

Gülüştüler.

– Yağmur mu, güldürme bizi.

– Haydi bir an önce işimizi bitirip yola koyulalım.

– En yakın istasyona sığınalım...

– Kum fırtınasıdır bu.

– Hayır, dedi tecrübeli erlerden biri. Bu kum fırtınası değil...

Sağda solda eşyalarını toplamaya başlamışlardı ki rüya gören erin burnuna bir iki yağmur damlası düştü. Nefer şaşırdı. İnanamadı. Sonra sevinç içinde zıplayıp bağırmaya başladı:

– Vallahi yağmur! Yağmur yağacak!

– Evet gerçekten de yağmur.

– Ah şimdi su kapları, kırbalar yanımızda olacaktı ki...

– Olsun, mataralarımızı doldururuz.

– Desene, aylardan sonra ilk defa çamursuz, tozsuz ve kumsuz su içeceğiz.

– Allah'ım sana şükürler olsun.

Erler birbirlerine tutunup oldukları yerde zıplamaya başladılar. Kendilerini saran neşe sebebiyle çocuklar

gibi oyuna tutuşmuşlardı. Bu arada yağmur hızlanmaya başlamış, iri iri damlalar yıllardır süren çölün susuzluğunu gidermek için inatla ve kararlılıkla kum tanelerinin aralarından süzülüyordu.

Bulundukları yer tamamen ıslanmış, küçük gölcükler meydana gelmişti. Bu gölcükleri gören askerler yine çocukluklarındaki gibi botlarını çıkarıp yalın ayak zıplamaya başladılar. Yüzlerine, bacaklarına ve gövdelerine sıçrayan ıslak kumlara aldırmıyor, delice zıplamaya devam ediyor, bir yandan da bağırıyorlardı:

– Yağmur yağıyor!

Levent Şahverdi Arşivi

– Çöle yağmur yağıyor!

Bazen yere yatıp yuvarlanıyorlar, göğe doğru avuçlarını açıp yağmur suyunu içmeye çalışıyorlardı.

Bu arada erlerden biri:

– Taş atmayın, diye arkadaşlarını uyardı.

– Biz atmadık!

– Haydi oradan, yalan söylemeyin!

– İnan ki yalan değil, diyen er sözünü bitirmişti ki kafasına yumurta büyüklüğünde dolu düştü. Az sonra dolu şiddetini arttırarak yağmaya başladı.

Yağmur sevinçleri yarım kalan erler ne yapacaklarını bilemediler. Çantalarını başlarına koyup doludan korunmak istediler. Bazıları da yağmur nedeniyle iyice rahatlayan hecinlerin altına sığınmaya kalktı. Yarım saat kadar yağan doludan etraf bembeyaz olmuştu. Ancak beş dakika içinde eriyen dolu taneleri su olup kumlara karıştı...

– Kardeşim ne kadar şanslı ve ne kadar da şanssızmışız.

– Dolular nasıldı ama?

– Yumurta gibi.

Açığa koydukları mataralarının yarısı ancak dolmuştu. Bu biriken suları bir solukta içtiler...

– Oh! Yağmur suyu...

Ancak hızlı yağan yağmur sebebiyle rayların altındaki zeminde bulunan kumlar akıp gitmiş ve ray yine askıda kalmıştı...

– Bize yine iş çıktı.

– Olsun. Ben razıyım. Yağmur yağsın da isterse bütün hattı tamir edelim.

– Haydi bakalım bu kadar eğlence yeter. Taş toplamaya...

Erler yine yakın çevreye ıslak elbiselerine aldırmadan kucaklarına taş toplamak için dağıldılar.

Kara bulutlar Medine'ye doğru hareket etmeye, gökyüzünden çekilmeye başlamıştı.

Medine'ye de yağan yağmur sebebiyle akmayan çadır, damlamayan dam kalmamış, şehrin tam ortasından geçen dere yatağı tamamen dolmuş, coşkun bir sel gibi akmaya başlamıştı. Bu manzara alışılagelmiş bir

Levent Şahverdi Arşivi

manzara değildi. Erler önlerinde akıp gitmekte olan dereye kendilerini bırakıp, yüzmek için can atıyorlardı.

Çok geçmeden güneş çıkmış, ilk defa Medine semalarında bir gökkuşağı görülmüştü.

Bir er ise hızla gökkuşağının altından geçmek için koşuyor, bir yandan da haykırıp duruyordu:

– Bolluk olsun! Kıtlık bitsin! Tren yolu açılsın!

***

Son rayların hatta konulmasının üzerinden bir hafta geçmişti. Medine'den istasyondaki nöbetçilere su götüren tren isyancılar tarafından ateşe tutulmuştu. Bu saldırıyla artık demir yolu tamamen elden çıkmıştı. Şam ile olan irtibat kesilmişti.

Bundan sonra yiyecek, su ve yardım az da olsa, yavaş da olsa, kara trenlerle gelmeyecek demekti. Artık Medine dört bir yandan çember gibi sarılmıştı. Şehirdeki Türk askeri her geçen gün azalan yiyeceklerle daha ne kadar dayanacaktı?

– Nereye kadar mı? Sonuna kadar! Açlıktan susuzluktan ölene dek! Son damla kanımıza, son mermimize dek! Son pirinç tanesine kadar dayanacağız... Bizim midemizi boş bırakarak, zorda bırakacaklarını sananlar, yanılıyorlar. Buradaki esas görevimiz, midemize taş bassak da, atalarımız gibi ağaç kabuklarını kemirsek de, kalenin burçlarında dalgalanan bayrağımızı indirtmemektir. Bunun için Peygamber Efendimize söz verdik. Ne pahasına olursa olsun, dedik. Can pahasına, açlık, susuzluk ve yokluk pahasına da olsa, dedik...

Biz, bir kılıç gibi örse yatırılmış, çekiçle dövülüyor ve şekilden şekile giriyoruz. Başımıza inen her çekiç darbesi keskinliğimizi arttırmaya yarıyor. Hamalın sırtladığı yükten ne şikâyeti olur ki? Ey can, ey gönül! Ne mutlu ki bu zor görev sana nasip oldu...

Paşa üzgündü ama asla ümitsiz değildi... Kendisini yiyecek sıkıntısı değil ama gün geçtikçe şehirde yayılan dedikoduların ve hastaların artması düşündürüyordu.

– Mehmetçiklerimin, yavrularımın, evlatlarımın, aslanlarımın yaralarına merhem bulamamak işte beni kahreden tek şey, ilaç bulamamak... Gidip hastaneyi bir dolaşayım.

Levent Şahverdi Arşivi

Paşa, karargâhından kimseye görünmeden bir hayalet gibi çıkıp gitmek istemişti sanki. Belki de karanlığın görünmezliğine sığınmak istemesi bundandı. Erlerin "Paşam bizim halimiz ne olacak?" sözlerini duyar gibiydi. Ama hiçbirinin bu sözü dillendirmeyeceğini de iyi biliyordu. Ah o gözler. Yalan söylemeyen, halini saklayamayan gözler. Derdini, gamını yansıtan gözler. Feri sönmüş o gözler... Paşa her zaman o gözlerde gerçeği görürdü. Şimdi de erlerin gözünde "açız, yorgunuz ve hastayız" diyen hallerini okudukça, paşa gözlerini yumuyor, içindeki karanlık büyüdükçe büyüyordu. Bir mum ışığı olsun arıyordu paşa. Çoğalsın, her yer ışıl ışıl ışısın istiyordu ama karanlık gittikçe büyüyordu.

– Karanlığa düşmeyeceğim, dedi kendi kendine...

Paşa hastaneye gelmişti. Son zamanda gıdasızlıktan iskorpit hastalığının artmasından dolayı hasta sayısında iki kat artış olmuş, iki büyük çadır hastanenin bahçesine kurulmuş, hurma dalları ve yapraklarından hastalara yatak hazırlanmıştı.

Çadırlardan birine giren Fahreddin Paşa yatan erlerin başını okşuyor, omuzlarına dokunuyor, ellerini tutuyor, onlara bir baba şefkatiyle yaklaşıp hallerini, bir istekleri olup olmadığını soruyordu.

– Nasılsın evladım?

– İyiyim paşam... İyiyim.

– Bir şeye ihtiyacın var mı?

Er susuyordu. Yok diyecekti ama susmayı tercih etmişti...

Her nefer "iyiyim" diyor, ondan sonra derin sessizlik içinde boğuluyordu. Bu durumlarda asıl boğulan paşanın kendisi idi. Erlerin susması kendisine çok şeyi anlatıyordu... Bu sessiz haykırışlar, bu sessiz çığlıklar paşanın kalbine gönlüne bir mızrak gibi saplanıyor, ince ince kanayan yarasını her dem kanatıyor ve acıtıyordu...

Acılara bulanan paşa, çaresizliğin getirdiği hüznü ve öfkeyi de gönlünde taşıyordu. Ancak bir yanı daima dipsiz uçurumlara benziyordu ama bir yanında da daima ümit yolları uzayıp gidiyordu.

Hasta erleri gördükçe, yüreği incinen paşa ziyaretinden dönerken "Ne yapmalı?" diyordu. "Ne yapmalı da hasta sayısı azaltılmalı. Hele erlerimi yatağa düşüren iskorpit hastalığının önüne nasıl geçebilirim?" Bu hastalığın çaresi taze sebzeydi... Ama hangi kapıyı çalmışsa, hep eli boş kalmış ve sebze temin edememişti.

Levent Şahverdi Arşivi

– Alamıyorsak kendimiz yetiştiririz... Evet evet, kendimiz yetiştiririz... Hurma bahçelerinin altında güneş gören yerleri pekâlâ ekebiliriz. Biraz da suladık mı, sebze ihtiyacını hiç olmazsa hasta evlatlarım için karşılayabiliriz.

Odasına döndüğünde, hemen istihkâm subaylarından bazılarını çağırarak emir verdi:

– Yarından tezi yok, hurmalıkların altını kazarak, bir sebze bahçesi haline dönüştüreceğiz... Medine'de evleri dolaşın, ne kadar sebze tohumu var ise alın. Ekelim. Derhal.

– Baş üstüne efendim...

Bir hafta içinde sınırlı da olsa birçok bahçe kazılmış ve ekilmişti. Şimdi paşayı gizli bir merak almıştı. Sebze fideleri ne zaman yeşerecekti?

***

Ekilen sebze fidelerinin çıkıp çıkmadığı her gün kontrol edilirken, şehirde yiyecek gün geçtikçe zor bulunmaya başlamıştı. Fahreddin Paşa iaşe deposuna giderek asker için şu çizelgeyi hazırlamak zorunda kaldı:

Her nefere günde ekmeklik 300 gram un.
Sabahleyin bir gram çay ve on gram şeker.
Öğleyin seksen gram bulgur, üç gram zeytinyağlı çorba.
Akşam seksen beş gram bulgur, on beş gram kavurmadan pilav ve otuz gram da tuz...[15]

Paşa bu yemek listesini yazarken eli titremiş, gözleri dolu dolu olmuş, yazdığı her harfte sanki gönlünden vurulmuştu. Hayatında ilk defa yazı yazarken, okumayı çok sevdiği halde yazdıklarını okurken işkence çekmişti. Yokluğu satırlarda belirtmek hep ona düşüyordu. Yemeklerin miktarını gün geçtikçe azaltmak, hastalıktan ve tuzaklardan dolayı can veren Mehmetçikleri, Anadolu aslanlarını burada kızgın kumlara vermek hep ona düşüyordu. Yaralıların inlemesi, ah çekmeleri, her seferinde "anne" demeleri en çok ona dokunuyordu... Askerine ait hicranı yüreğinin en derin yerinde duymak hep ama hep ona düşüyordu.

15 Medine Müdafaası, s. 151.

Levent Şahverdi Arşivi

Hangi işe el atacağını, çözüme kavuşturacağını şaşırıyordu. Zira öyle konular vardı ki bunların halli imkânsızdı. Un bulmak gibi... Temiz ve soğuk su bulmak gibi... İlaç bulmak gibi... Memleketten haber almak gibi...

Memleket aklına gelince, hep boğazın o serin rüzgârı canlanırdı paşanın hayalinde. Uzun ve yaşlı serviler ile çınarlar gelirdi aklına. Eşi ve çocukları düşerdi yâdına... Martıların ve dalgaların sesi yankılanırdı kulaklarında... Bu hasret büyürdü. İşte bu hasret kor olur, hep paşanın sol böğrüne düşer ve sol yanını yakar kavururdu. Bu acıyı severdi paşa... Acıyla gelen hasreti severdi. Martıların dalgaların üzerine konması gibi memlekete ait hayallerinin ve hasretlerinin bir martı beyazlığında gönlüne konmasını severdi... Ne ki mutlu da olurdu...

***

İsyancılar Medine, dört bir dağın arasında kalan bu şehir, kuşatılmışlığın verdiği elemi ve kederi sokak sokak, ev ev duyumsuyordu sanki... Doğan güneşin getirdiği aydınlığa eş bir şekilde iyi haberler geleceğini uman paşa, kendisine gizlice verilen raporla sarsıldı... Kendinden geçti... Bir heykel donukluğunu ve ağırlığını yaşadı. Avucundaki kâğıda baktı. Korkarak ürpererek okudu:

"Bedeviler, Mürettep kuvvetlere, istasyon koruması yapan erlerin alınması sebebiyle zayıflayan istasyonlara saldırmış, istasyonları kolayca ele geçirmiş ve tren hattı artık tamamen elden çıkmıştır."

Şimdi tren hattından ne bir yardım ne bir iaşe ne de bir haber gelebilirdi. Artık Medine'de ve yakın çevresinde savunma yapmaktan başka elden bir şey gelmezdi. Bu durum karşısında paşa nasıl hareket edecekti?

Oturduğu yerden kalkmak istemiyordu. Başının döndüğünü, nice bataklıklara düşeceğini sanıyordu... Gözlerini yumdu... Zaman zaman içindeki çaresizliğin büyüdüğünü hissetti. Bu çaresizlik denizinde boğulmaktan korktu. Gözlerini hiç istememesine rağmen gerçeklere açtı. Onlarla yüz yüze gelmekten korkmuyordu ve ölesiye yorgundu.

Terli avucunda tutmuş olduğu kâğıdı sıkıca buruşturdu... Kâğıttaki yazılı durumu bu şekilde ufalayıp ortadan kaldıracağını sanıyordu. Sonra

Levent Şahverdi Arşivi

kâğıt topunu elini yüzünü yıkadığı leğene attı. Kâğıt yavaş yavaş suyun üstünde yüzdü, sonra suyu emmeye başlayınca ağır ağır dibe çöktü. Dağılmaya başladı...

Gözlerini kâğıdın çözülmesine diken paşa:

– Kuşatmayı bildiren haberin yazılı olduğu kağıt. Elimin kirini yıkadığım suda boğuldu gitti, dedi...

Bu sözlerde paşanın büyük öfkesi, aynı zamanda kararlılığı vardı...

"Bu kuşatılmışlık içinde aslında en büyük hürriyeti yaşamıyor muyuz paşa? Bunun bedeli ağır olmaz mı? Elbette olur... Zira hürriyet dediğimiz şey kolay kazanılmaz... Kazanılan hürriyet, kolayca savunulmaz ve korunmaz. Bedel ister... Bugüne dek en büyük bedelleri biz ödedik paşa... Ödemeye de devam ediyoruz. Bundan sonra da edeceğiz... Bedelin en ağırını hep canlarımızla biz ödemedik mi? Kâh dağlarda, kâh ovalarda, kâh da çöllerde. Bayrağımız altında, bu şehit kanı düşen her yerde biz ödemedik mi? Gene öderiz!"

– Bu haberi mümkün olduğunca saklamalıyım... Askerimin haberi olmamalı. Mutlaka geç öğrenmeli... "Sancak" adlı kompozisyon yarışmasının duyurusunun ilanını hemen yarın yapmalıyım... Güreşler düzenlemeliyim... Askerin şüphelenmemesi için trenlerin boş da olsa, gidebildiği yere dek gidip daha sonra dönmesini emretmeliyim...

Paşa kararlı bir şekilde kalktı, leğeni musluğa boşalttı...

***

Sancak ile ilgili yarışmaya katılım büyük olmuştu. Ancak herkes bu yarışmayı yine yazar İdris Sabih'in kazanacağını tahmin ediyordu. Söz konusu yazılar içerisinde seçim yapabilmek için paşa büyük bir çadıra topladığı askere Sancak hakkında yazılan kompozisyonları tek tek okutacak, asker hangisini beğenirse en çok onu alkışlayacaktı... En çok alkışı alan yazı birinci ilan edilecekti.

Sıra İdris Sabih'e gelmişti. Askerin karşına çıkıp selâm verdi. Yazısını büyük bir heyecanla okumaya başladı:

".....

O öyle bir kıymettir ki; bütün Osmanlıların varlığını, şan ve şerefini, tarih ve mukaddesatını, çocuklarımızın saadetini simgeliyor. Biz onun

Levent Şahverdi Arşivi

üzerine nasıl titremeyiz? Hepimize soluk alıp verme imkânını veren odur. Burada bulunan askerimize hayat ve aşk veren hep odur...

Eğer o çarpmazsa, bizim de nabzımız atmaz, göğsümüz vurmaz. Allah esirgesin, onun gülen benzi hasara uğrarsa, Kâbe'mizin kara gömleği yırtılır. Peygamberimizin türbesindeki örtüsü yırtılır. Analarımızın ak saçları yolunur. Kızlarımızın ırzı bozulur.

.....

Sancağımız hayat-ı ebediye ile bahtiyardır. Vatanın fedakâr çocukları kanlarını, canlarını ona hibe ve ilhak ettikleri içindir ki daima böyle genç ve dinç kalacaktır.

.....

Ya o al rengi biliyor musunuz? Memleketin bütün mukadderatı ve aziz istikbali için o kadar cömertçe akıtılan kanları işaret ediyor. Bununla beraber babalarımız yurdumuz için kadınların da yapabilecekleri gibi yalnız gözyaşı dökmediler...

Bu ocağı kurarken bizzat kendilerini kurban ettiler. Sancağımızı kaldırmak için düştüler, Onun şan ve şerefle dalgalanması için kendi hayatlarından vazgeçtiler...

...

Dünyanın bütün çiçekleri al bayrak yanında renksiz ve kokusuzdur. Biz onun katmerlerinde cenneti koklarız. Bozkırlarda onun ateşi etrafında ısınırız. Kum çöllerinde onun gelincik tazeliğiyle yüreğimizi tazeleriz. Fecrin akını gibi bir gecede Asya'dan Avrupa'ya baskın yapan bayrağımızı bütün ufuklar tanır.

...

Her Osmanlı genci bayrağının aşkıyla bahtiyardır. Onun gölgesinde gelecek her ölümü vallahi anası gibi kucaklar!

Boralarla şakalaşan, tayfunlarla oynaşan tarihlere meydan okuyan ve dünyalarla savaşan Türklerin güzel bayrağı! Fatihlerin sancağı hakkındaki aşk ve ölümle nihayet buluyordu."[16]

İdris Sabih'in yazdığı yazıyı okurken, gözleri doluyor, sesi kısılıyor, damarları haykırmaktan patlayıp kanı akacak gibi oluyordu. Onu

16 Medine Müdafaası, s. 195-196.

Levent Şahverdi Arşivi

dinleyen subay arkadaşları ve erler kendinden geçmiş bir başka âleme dalmış gibiydiler. Hepsi pür dikkat kesilerek, bu genç yazarın duygusunu paylaşıyor, kendilerini bir kasırgaya kaptırmış gibi oradan oraya savruluyorlardı. Bazılarının gönlü ve gözleri dolmuş hemen yanı başlarındaki bayrağa gözlerini dikiyor, ilk defa görüyormuş gibi ona saygı ve minnetle bakıyorlardı...

Yazının okunması bittiğinde, kasırga dinmişti sanki? Bir sessizlik oldu. Koyu bir sessizlik. Yazıyı okurken adeta yorulmuş olan İdris Sabih bu derin sessizliğe şaşırdı... Ancak biraz sonra dağdan kopan bir çığ gibi, tepelerden akan çağlayanlar gibi alkış sesi ile birlikte haykırışlar koptu:

– Yaşa!

– Var ol!

– Nur ol!

– Kalemine sağlık!

– Gönlüne de!

– Yaşasın bayrağımız!

– Canımız ona feda olsun!

– Kanımız helâl olsun!

– Her şeyimiz!

– Bayrak hürriyetimiz!

Paşa askerin bu coşkusundan dolayı memnundu. İstediği birliği ve keskinliği böyle arttırmaya başladığını düşündü. Sonunda ayağa kalkıp alkışlamaya başladı... Onun ayağa kalktığını gören asker de genç yazarı ayakta alkışladı...

O sırada erin biri sahneye elinde bir bayrak ile salona girince duygu seli doruğa çıktı...

Ertesi gün de güreşler başlamıştı. Güreşenler ve seyredenler dâhil herkes bu ata sporunun çimenlerde değil, kumlar içinde yapılmasını yadırgamıştı. Buna rağmen seksen pehlivan kırk çift oluşturmuştu. Üç gün devam eden güreşler sonunda Rumeli'nin Deliorman tarafından gelenlerin güreşlerde bariz bir üstünlüğü vardı...

Yokluktan dolayı pehlivanlar yağlanamamışlardı...

***

Levent Şahverdi Arşivi

Bilal Çavuş devriye nöbetini üç arkadaşı ile sürdürüyordu. Terk edilmiş bir istasyonun yakınına geldiklerinde, kum tepelerinin ardından bazı karaltılar gördü. İçine bir şüphe düştü. Arkadaşlarına:

– Dikkatli olalım. Baskın olabilir, dedi.

– Ortalıkta kimse yok ki dedi arkadaşları.

Bilal Çavuş:

– Hissediyorum, her tepenin ardında birileri var. Belki de bizi gözetliyorlar…

– Çok fazla ilerlemesek iyi yaparız. Zira şu siperlere girersek, onlarla çarpışabiliriz…

"Kimsecikler yok ki" dediğinde diğer arkadaşı tepelerden isyancıların tek tek tepe üstüne çıkmaya başladığını gördüler.

– Bak!

– Siperlere!

– Saldıracaklar!

Siperlere girip beklediler…

Uzak tepelerde sekiz kişiden fazla bir grubun olduğunu gördüler.

– Üçe, sekiz!

– Saldırıyorlar!

– Geliyorlar!

Bilal Çavuş ve arkadaşları kendilerine doğru hızla ilerleyen isyancılara ateş açtı. İlk ateşle üç isyancı kızgın kumlara düştü. Daha da yaklaşmakta olan atlılar bu esnada Bilal Çavuş'un bir arkadaşını vurdular. Bundan cesaret alan isyancılar daha da yaklaştılar.

Bilal Çavuş diğer arkadaşına seslendi:

– Buradan uzaklaş ve yardım getir!

– Ya sen?

– Ben onları oyalarım.

– Seni yalnız bırakamam.

– Haydi! Ne diyorsam onu yap.

– Sen?

– Beni boş ver…

– Haydi!

Levent Şahverdi Arşivi

Arkadaşı büyük bir hızla fırlayıp koşmaya başladı. Onu takip etmek isteyen atlıyı vurdu. Bu atış üzerine durmak zorunda kalan atlılar bire dört kişi oldukları halde saldırmak için tereddüt ediyorlardı... Son bir kez daha saldırmak istediler. Ancak Bilal Çavuş ikisini daha vurunca, gerisin geriye dönüp kum tepelerinin ardında kayboldular...

Bilal Çavuş acele etmesi gerektiğini biliyordu. Zira bir süre sonra isyancılar daha büyük kuvvetle gelebilirdi. Şehit düşen arkadaşını da omuzlayıp kızgın güneş altında Medine'ye doğru hızla yürümeye başladı. Arkadaşını orada bırakamazdı. Çünkü isyancıların şehitlere bile eziyet ettiğini duymuştu.

Bilal Çavuşu Medine'ye yakın bir yerde karşıladılar... Onun bu kahramanlığı kısa sürede şehirde yayılınca, herkes bu çavuşu görmek ve tebrik etmek için sıraya girdi.

Ertesi gün de İdris Sabih bu olayı *El-Hicaz* gazetesinde hikâye etti...

***

Arap askerlerden birkaçının Medine'den ayrılıp isyancı kuvvetlere katıldığını öğrenen Fahreddin Paşa öfkeden deliye dönmüştü. Firarları bekliyordu ama çok erken başlamıştı kaçışlar. Bunun önüne geçmesi gerekiyordu. Hemen bir emir yayınlayarak firar edenlerin yakalandığında derhal idam edileceğini bildirdi...

Ancak askeri, Medine'de tutmanın başka yolları da olmalıydı. Paşa bu yollar hakkında düşünürken aklına "*Cihadiye*" yüzükleri geldi... Medine'ye bundan önce gönderilen yüzükleri pekâlâ teşvik edici bir unsur olarak kullanılabilirdi.

Hemen bir emir yayınlayarak askerin toplanmasını istedi. Az sonra herkesin hazır olduğu bildirilince, paşa gelip konuşmaya başladı:

– Kahraman Medineliler... Medine Muhafızları. Evlatlarım!

Hatırlayacaksınız, son ere, son mermiye, son damla kana dek çarpışacağımıza dair söz vermiştik. Şimdi bu elimde gördüğünüz defterin ismi "Hicaz Sevdalıları" defteridir... Medine'de, her şeye rağmen kalacaklar adlarını yazsınlar. Komutanınız olarak bu deftere birinci sırada adımı huzurunuzda yazıyorum...

Paşa adını kırmızı kalem ile yazdı. Sonra devam etti:

Levent Şahverdi Arşivi

– Bu deftere adını yazanlara bir hediyem olacak. Bu çok kıymetli ve manevi değeri ölçülemeyecek kadar büyük, üzerinde ay yıldızımızın olduğu Cihadiye yüzüklerinden vereceğim. Şunu iyi biliniz ki bu yüzükler sıradan yüzükler değildir. Bu yüzükler, Çanakkale'de esir olan İtilaf kuvvetleri askerlerinin süngülerinden yapılmıştır... Türk askeri Çanakkale'de bir destan yazdı... Şimdi burada, biz de, destan yazma azminde olduğumuzu göstererek, şehitlerimizin ruhunu şad etmiş, gazilerimizin de gönlünü hoş tutmuş oluruz. Bu yüzükler bir işaret, bir hatırat, bir nişangâh ve verdiğimiz sözün simgesi olacaktır...

Az sonra subaylar ve erler sıraya girmiş adlarını "Hicaz Sevdalıları" defterine yazdırmak için yarışa başlamışlardı. Deftere isim yazdırmak isteyenlerin hepsinde "görevlerini hakkıyla yaptılar" diye yazacak tarihe geçme düşüncesi vardı...

Kısa sürede defter bitince paşa ikinci bir "Hicaz Sevdalıları" defterini açtı...

***

Bir gün paşa erleriyle yemek salonunda yemek yerken, karşısına oturan Bilal Çavuş'tan yaptığı kahramanlığı anlatmasını istemişti. Bilal Çavuş utangaç:

– Ben, ne yaptım ki komutanım, demişti.

– Haydi bakalım Bilal Çavuş şu isyancıları nasıl hakladın anlat bakalım...

Bilal Çavuş olayı en başından, en ince ayrıntısına dek öyle güzel anlattı ki orada onu dinleyen herkes can kulağı ile dinledi. Fahreddin Paşa sordu:

– Benden bir isteğin var mı çavuş?

Bilal Çavuş "Karnım doymuyor" diyecekti. Vazgeçti...

– Var paşam.

– Söyle bakalım.

– Paşam, bana verdiğiniz bu Cihadiye yüzüğü parmağımı boyuyor. Bunun boyasızından verseniz. Başka bir isteğim yoktur...

– Ama yüzükler bitti Bilal Çavuş.

– Ziyanı yok komutanım...

Paşa kendi elindeki yüzüğe baktı. Parmağını boyamamıştı.

Levent Şahverdi Arşivi

– Çavuş sana kendi yüzüğümü vereyim ne dersin?

– Olur mu paşam! O sizin yüzüğünüz...

– Benim de senden bir isteğim var. Sen de, bana yüzüğünü vereceksin... Al bakalım...

Bilal Çavuş sevinç ile yüzüğünü çıkarıp paşaya uzattı. Paşa da kendi yüzüğünü Bilal Çavuş'a verip nikel yüzüğü kendi parmağına taktı:

– Bilal Çavuş bu benim için çok değerlidir... Senin gibi bir kahramanın yüzüğünü takmaktan şeref ve sevinç duyduğumu sana söylemek isterim... Aynı fedakârlığı ve kahramanlığı her erimden ve subayımdan beklerim...

Paşa yüzüğü birkaç kez parmağında çevirdi... Parmağı nikel karışımdan dolayı boyandı. Bunu gören paşa, Bilal Çavuş'a döndü:

– Bak Bilal Çavuş senin kahramanlığın şimdi de bana bulaştı.

– Efendim sizin kahramanlığınızın yanında bizimkinin sözü mü olur...

Paşa kalktı, Bilal Çavuş'u bir babanın oğlunu öperken hissettiği şefkatle alnından öptü... Sonra büyük alkış tufanı içinde paşa ve Bilal Çavuş âdeta kayboldular...

***

Gıdasızlıktan dolayı erat hastalanmaya başlamıştı. Hastaların artışı Fahreddin Paşa'nın da dikkatini çekmişti. Düzenledikleri bahçelerdeki sebzelerin yetişmesini dört gözle beklemekteydi. Bir süre sonra dikilen fidelerin büyümeye başladığı görüldü. Bamya, patlıcan, biber gibi sebzeler hızla boy atıyordu. Ancak bu bahçelere bakan askerin en büyük korkusu, meydana gelebilecek bir çekirge istilası idi. Çünkü çekirgeler ürünleri kısa sürede bitiriyor, hızla bir başka tarafa yöneliyor, tedbir alıncaya dek diğer ürünler de zarar görüyordu.

Paşa eğer işlerini bitirmişse her akşam sebze bahçelerine uğrardı. Bu sebzeler ürün vermeye başladığında, hastaların iyileşeceğini düşünürdü. Sebze ihtiyacı karşılanırsa, hiç olmazsa "iskorpit" hastalığının önü alınabilir, derdi.

Bahçelerin birinde görevli nefer henüz büyümeye başlamış bir biberi koparmak paşaya hediye etmek istedi:

– Hayır, dedi Fahreddin Paşa. Hayır istemem. Yeteri kadar büyümemiş. Büyüsün. Size kesin emir veriyorum. Buradan bir sebze koparılmayacak.

Levent Şahverdi Arşivi

Sebzeler, komutanınız denetiminde toplanacak ve hastanenin yemekhanesine götürülecek...

– Paşam sebzeler için yeteri kadar su bulamıyoruz. Bu gördüğünüz sebzeler daha da bol ürün verebilirler.

– Oğlum biz içmeye su bulamıyoruz. Sen sebze için su, diyorsun... Belki su kuyuları açtırabiliriz...

Fahreddin Paşa hurma yapraklarının döküldüğünü gördü. Üstelik bu hurma ağaçlarının araları oldukça genişti. Paşa "Buralara buğday ya da arpa ekilirse, olur mu?" diye düşündü. Üstelik yere düşen bu hurma dallarından da gübre olarak yararlanılabilirdi.

– Böylece tahıl yetiştirme imkanını bulabiliriz. Üstelik bu ürünleri yaralılara ve hastalara verelim yeter...

Tam bu sırada süvari bölüğü komutanı gelip selâm verdi:

– Efendim hayvanların bugün itibariyle yemleri bitti. Yaklaşık on günlük de samanları var. Ondan sonra yiyecek bir şeyleri kalmıyor.

– Yani durum bu kadar vahim mi?

– Evet efendim...

– Ne yapacağız peki? Ben hastaları düşünürken, hayvanları hiç hesaba katmamıştım...

– Bilmiyorum efendim...

– Kabilelerden satın almayı denesek?

– Önceden az da olsa alıyorduk. Ancak yaklaşık bir haftadır ne olduysa, kendileriyle irtibata geçemiyoruz efendim. Medine yakınlarına dek gelemiyorlar...

Bu sözler üzerine Fahreddin Paşa "Hâlâ bilmiyorlar" dedi. "Tren yolunun tamamen devreden çıktığını tamamen kuşatıldığımızı bilmiyorlar... Daha ne kadar haberleri olmayabilir ki? Lawrence denen adamın casusları yakında şehri ayağa kaldırırlar ama... O gün, mümkün olduğunca geç olsun isterim..."

– Yine de, onlarla irtibat kurmaya çalışalım.

– Kursak da bir işe yaramaz efendim.

– Neden?

– Çünkü altın istiyorlar... Altınımız da bitmiş.

– Kağıt para verelim.

Levent Şahverdi Arşivi

– Kabul etmezler...

– O zaman bir çıkar yol bulmalıyız.

– İnşallah paşam.

Paşa karşısındaki subaya dalgın dalgın baktı..

O da:

– İnşallah, dedi. İnşallah buluruz...

Nasıl bulacaktı bunca altını? Altını bulsa, saman ve yemi nereden ve kimlerden alacaktı? Zaten daha önce ölüme terk ettiği hayvanlardan dolayı üzüntülüydü.

– Böyle giderse, bütün hayvanları ölüme terk edeceğiz... Hay Allah! Bunun çaresi nedir ki?

"En iyisi ot müfrezeleri kurup onları Medine dışına ot toplamaya yollamak. Tabii ot bulabilirlerse? Başka yapacak bir şey yok. Ancak bir de kendilerini isyancıların elinden kurtarmak için çalışacaklar. Saldırılar olacak. Peki bunlar ot mu toplayacak, kendilerini mi savunacak?"

O sırada bir uçak, büyük gürültü ile Medine üzerinden geçti. Pekçok kâğıdı aşağıya bıraktı. Gürültü sebebiyle paşa hemen pencereyi açtı. Kâğıtların düşüşünü şaşkınlıkla izledi.

– Neler oluyor? Anladım... Bildiri atıyorlar yine... Bu İngiliz uçaklarının peşine düşecek pilotumuz olsaydı keşke...

Paşa hızla dışarı çıktı. Yere düşen kâğıtlardan birisini aldı. Yazılar Osmanlıca yazılmıştı... Bildiride şu çağrı yapılmıştı:

"Medine'de görev yapan Osmanlı askerlerine,

Kurtuluşunuz için size son fırsat veriliyor!

Son zamanlarda ele geçirilen istasyonlarla tren hattının kontrolü tamamen Şerif Hüseyin ve oğullarının denetimine girmiştir. Medine dört bir yandan tamamen sarılmış, hiçbir çıkış noktası bırakılmamıştır. Etrafınız Büyük Arabistan İmparatorluğu askerince kuşatılmıştır. Bu yüzden inatçı bir komutan olan Fahreddin Paşa'ya fazla kan dökülmeden şehrin teslimini teklif ederiz. Eğer Büyük Arap İmparatorluğu askerine teslim olunursa, canlar bağışlanacak, askerin ana vatanlarına dönmesi için her şey yapılacaktır... Daha fazla kan dökülmemesi için silahların bırakılması ve teslimiyet şarttır.

Levent Şahverdi Arşivi

Aksi halde olacaklardan sorumlu olmadığımızı herkese beyan ederiz.

Teslime yanaşmayan herkes "Haşimiye Divan-ı Alisi"nin kararıyla idam edilecektir...

Arap İmparatoru Şerif Hüseyin adına
Faysal ve Ali."

– Bizi tehdit ediyorlar. Büyük Arap imparatorluğuymuş! Pöh... Sizler, İngilizlerin elinde birer kukladan başka bir şey değilsiniz ki? Siz kim, bizi teslim almak kim?

Aslında paşa beyannamedeki şartları düşünmüyor ve dikkate dahi almıyordu... Onu asıl düşündüren şey, bu beyannamenin şehirde yaratacağı üzüntü ve ümitsizlik idi. Askerin morali bozulabilirdi. En önemlisi de firar olayları artabilirdi...

Paşa baştan ayağa titredi. Bir haftadır saklayabildiği haber şimdi gökten binlerce kâğıt ile Medine sokaklarına, meydanlarına atılıyordu. Ne yapabilirdi? Bildiride yazılanların yalan olduğunu söyleyecek hali yoktu ya... O da hemen bir beyanname yazıp bunu *El-Hicaz*'da yayınlatmayı ve ayrıca emir olarak da hazırlayıp subaylarına dağıtmayı uygun gördü:

"Kahraman askerlerim...

Dün İngiliz uçakları bildiriler atarak bizim teslim olmamızı istediler. Tren hattının tamamen kontrol altına alındığını belirttiler.

Doğru, Medine ve etrafı kuşatılmıştır. Birkaç güne dek işleyen tren yolu da maalesef denetimimizden çıkmıştır. Ancak bu şartlar bizim silah bırakmamıza ve teslim olmamıza sebep olacak şartlar değildir. Zaten bizler hiçbir şartı kabul etmiyoruz...

Bizi tehdit edenler şunu bilmelidirler ki burada son mermimize, son erimize ve son damla kanımıza dek savaşacağız...

Birlik ve beraberliğimiz koruduğumuz sürece her zorluğun hakkından geliriz. Bu böyle bilinmelidir..."

İsyancılar tarafından atılan bildirinin asker ve küçük bir nüfusu oluşturan halk üzerinde yıkıcı, yıldırıcı ve inandırıcı etkisi çok olmadı.

Levent Şahverdi Arşivi

Asker ve bir kesim halk, Fahreddin Paşa'nın geldiğinden beri yaptıklarını gördükçe, kendisine büyük bir güven besliyordu. Bu yüzden ona inanıyorlardı. Ancak paşa önünde sonunda firar olaylarının yaşanacağını tahmin ediyordu...

Fahreddin Paşa içinde bunduğu durumu Maan'a, Amman'a, Dera'ya, Şam'a ve İstanbul'a bildirdi. "Çok sürmez telgraf telleri de kesilir" diyerek vakit varken, imkanı olan her makamdan yardım istedi... Ancak paşanın bu çağrılarına cevap verilemedi.

Cevapsız bırakılmak paşayı üzdü...

Bir yandan da gittikçe daralan çember içinde dahi asilerin yoğun bir şekilde bulunduğu yer olan Cehennem dağına bir saldırı düzenlemeyi düşünüyordu. Bunun için ilk önce keşif kollarını yollamış, onların verdiği bilgiye göre de bir saldırı planı hazırlamıştı. Medine'de bulunan ağır toplarla Cehennem dağı ilk önce topa tutulacak daha sonra da hücuma geçilerek, buradaki isyancılar etkisiz hale getirilecekti...

Ertesi gün Medine dışındaki gerekli yerlere yerleştirilen toplarla Cehennem dağı ateşe tutuldu. Her top atışından sonra mermiler dağın kayalıklarında patlayıp yankılanıyordu. Bu saldırı büyük kayba yol açtı. Pek çok isyancı Cehennem dağını boşaltarak çölün içlerine doğru hareket etti. Paşa onları takip etmeyi göze alamadı. Çünkü yeteri kadar iaşesi, cephanesi yoktu. Ayrıca hayvanların yemleri ve otları bitmişti...

Askere en zor gelen şey siper kazmak değil, ot toplamaktı. Bunun için müfrezeler Medine dışına çıkıyor, sekiz on kilometrelik mesafede ne kadar yeşillik var ise bunları toplamaya çalışıyorlardı...

Sıcak altında birkaç güçsüz hecin ile sürdürülen bu çalışmalarda hayvanların yiyebileceği ne varsa toplanmaya çalışıyordu. Çöl otlarının dışında doğru dürüst ot yoktu. Bu yüzden erler dikenleri de toplamaya başladılar...

Bu arada ot devriyesine gitmek için Arap erlerin istekli olduğu göze çarpıyordu. Bunun sebebi daha sonra anlaşıldı. Arap erleri kendi müfrezelerinden kaçarak sözde yeni kurulan Arap ordusuna katılıyor ve dolayısıyla af ediliyorlardı...

***

Levent Şahverdi Arşivi

Her geçen gün azalan gıda stokları paşayı kara kara düşündürüyordu. Yeni bir emir yayınlayarak günlük iaşeyi şu şekilde belirledi:

200 gram un, ekmek yerine 225 gram hurma.

1 gram çay, şeker yerine de 100 gram hurma.

Yemek yerine yine 225 gram hurma, 80 gram bulgur, 30 gram et kurusu, 20 gram tuz...

Hayvanlara yem bitmiştir.[17]

Paşa ertesi gün hastaneyi ziyarete gitti. Her geçen gün artan hastalar sebebiyle Kızılay çadırlarını ve hastaneyi yatakları tek tek dolaşıyor, hastalara moral vermeye çalışıyordu:

– Nasılsın evladım?

– İyiyim paşam.

– Merak etme, iyileşeceksin...

– İnşallah paşam...

Hastaların hepsi "iyiyim" diyordu karşılarındaki komutanlarına... Ancak onların hasta olduklarını gören Fahreddin Paşa'nın üzüntüsü bir kat daha artıyordu...

Başka bir hasta erin yanına gitti.

Er kendinden geçmiş, yüksek ateş nedeniyle sayıklamaya başlamıştı. Erin yanına giden paşa bir eliyle onun elini tuttu. Diğer elini de erin alnına koydu:

– Çok ateşi var.

– Evet efendim.

– Gerekeni yapınız.

– Efendim üç günden beri bu er yüksek ateş içinde kıvranıyor... Ne yaptıysak da ateşini düşüremedik. Böyle giderse...

– Böyle giderse durumu zor değil mi?

– Maalesef efendim...

Er kendi kendine konuşuyordu:

17 Medine Müdafaası, s. 183.

Levent Şahverdi Arşivi

– Anne... Burada ölmekten korkmuyorum. İnan bana. Ancak mezarımın başında bir ağacımın bile olmayacağı en büyük üzüntüm... Hiç olmazsa bir hurma ağıcının gölgesinde beni toprağa verseler... Gölge yok buralarda anne. Hasretim bir sana, bir de gölgeye... Anne yanıyorum... Ancak bu yangın bana serinlik veriyor... Bunu hissedebiliyorum. Geleceğimi sanmıyorum... Mektuptan okudum ki ben askerde olduğum sürece sofraya bir tabak ve bir kaşığı hep koyarmışsın. Güzel annem. Artık hissediyorum ki buz gibi dağlardan yuvarlanmak, çağlayanlardan düşmek ve deryaya kavuşmak üzereyim...

Sofradan tabağı ve kaşığı kaldır anne... Anne, benim için bahçenin uzak bir köşesine söğüt ağacı dikiniz... Koyu gölgesinde beni düşün ama benim için ağlama anne...

Bu sözler üzerine Fahreddin Paşa erin elini daha da sıktı. Gözleri dolu dolu idi... Biraz sonra er "Anne!" deyip paşanın elini bıraktı. Başı yana düştü...

Doktor:

– Maalesef efendim, dedi... Öldü...

– Bu er için bir hurma ağacının dibine mezar kazılsın. Defnedilirken haberim olsun...

– Baş üstüne efendim...

Paşa yürürken sanki bir başka âlemde idi. Bu kaçıncı ölen neferdi gölgeye hasret. Annesine hasret. Suya ve Anadolu'ya hasret...

Akşama doğru eri defnederlerken, paşa en önde tabutu omzuna alıyor, ağır ağır Cennet-ül Baki mezarlığının hemen yanındaki hurma ağacının altına doğru gidiyorlardı...

Her definde bulunmaya çalışan paşa kendisini çok etkileyen bu ölümlerden dolayı hüzne kapılıyordu. Toprağa değil, sıcak kumlara verdikleri her nefer, sarı bir yaprağın toprağa düşmesi gibiydi. Takvim yapraklarının bir bir koparılması gibiydi... En önemlisi de, her neferi evladı gibi gören paşanın acısı gün geçtikçe katmerleşiyordu...

Paşa bu durumlarda gecenin en koyu karanlığında sessiz sessiz ağlardı. Yine öyle oldu...

***

Levent Şahverdi Arşivi

Fahreddin Paşa'nın kapısı ertesi gün hızla çalındı. Genellikle zorluk ve kötü haberle karşılaşan Medine muhafızının yüreği ağzına geldi.

– Girin! dedi sert bir sesle..

Gelen iaşe işlerine bakmakta olan bir subaydı:

– Efendim pirinç alabileceğiz...

– Nasıl olacak bu?

– Medine'ye gelen birkaç deveci, altın karşılığında yakın aşiretlerden pirinç getirebileceklerini söylediler.

– Öyle mi?

– Evet efendim.

– Ama bu urbanlara nasıl güveneceğiz?

– Başka çaremiz yok efendim.

– Haydi, onlara güvendik, diyelim altını nereden bulacağız evladım? Ordunun kasası tamtakır...

– Bilemiyorum paşam... Ama bu bir fırsat olabilir...

– Belki ama altın işini nasıl çözeceğiz ki? Peki, ben bir düşüneyim. Seni daha sonra çağırtırım...

– Baş üstüne efendim.

Paşa subayın dediklerini düşünmeye başladı. "Bu bir fırsattır ama bu çöl adamlarına ne kadar güvenilir ki? Kaldı ki hiç altınımız yok. Altını nereden bulacağız? Acaba? Acaba? Subaylarımızda var mıdır? Onlardan borç alarak altın toplamak mümkün olabilir... Denemekte fayda var.."

Paşa sadece subaylarla toplantı yapmak istediğini belirtti.

Bir süre sonra toplanan subaylara şöyle dedi:

– Evlatlarım... Silah arkadaşlarım... Kahramanlarım... Çektiğimiz sıkıntıları burada yinelememe gerek yok. Hepinizin malumudur ki zor günler geçirmekteyiz... Sadece isyancılarla değil, açlıkla, hastalıkla kısacası diğer zorluklarla da baş etme azmindeyiz. Bu azim hepimizde var...

Şu sıralar en önemli şey iaşemizi sağlamaktır. Bundan önce bazı kabilelerden altın karşılığında yiyecek bulma imkânımız vardı. Ancak şimdi o da yok. Yine de altın karşılığında pirinç alabilme ümidimiz var... Biliyorsunuz ki ordunun kasasında bir altın bile kalmadı... Bu yüzden son çare olarak yine size müracaat etmek zorunda kaldım.

Levent Şahverdi Arşivi

Şimdi kimde altın var ise borç olarak, orduya iaşe alımı için verecek. Herkesten ne alındığı o deftere, bir komisyon tarafından işlenecek, yine bu komisyonun düzenleyeceği senetler size verilecektir... Toplanan altınlarla pirinç alacağız...

Paşa sustu. Subaylarına baktı... Kimse cesaret edip soru soramıyordu. Bazıları da başını öne eğmişti. Paşa durumu anlayınca, tekrar konuşmaya başladı:

– Bazılarınızın aklında sorular olabilir... Pirinç nereden bulunacak? Dört bir yandan kuşatılmışken yiyecek bulunur mu? Ya da altınlar nasıl ve ne zaman geri ödenecek gibi... Hemen belirtmeliyim ki bu soruları kendinize sormakta haklısınız. Bana da sorabilirsiniz... Ancak Medine'ye gelmekte olan bazı deveciler kendilerinin pirinç bulabileceklerini ama kağıt para kabul etmeyeceklerini hatta İngiliz altını bile istemediklerini sadece ve sadece Osmanlı altını istediklerini ifade etmişler... Altınların size nasıl ödeneceğine gelince, bu devletimizin geleceği ile ilgilidir. Ancak şunu da bilmelisiniz ki altın verilmesi için hiç kimseyi de zorlamıyorum. Herkes kendi düşüncesine göre hareket etmekte serbesttir... Şimdiden hepinize teşekkür ederim...

Subaylar sıraya girip ceplerinde kalan son altınları vermek istiyorlardı. Bunun için hemen bir komisyon kuruldu, altın verenlerin adları deftere yazıldı. Kendilerine birer senet verildi.

O akşam sadece otuz iki altın toplanabilmişti. Paşa herkese şu açıklamayı yaptı:

– Bilmenizi isterim ki otuz iki altın toplanmıştır...

Altınları alan iaşe subayı Medine'deki devecilerle irtibata geçti. Kendilerinden pirinç istedi ve kaparo olarak da üç altın verdi. Altı çuval pirinç üzerinden anlaşıldı. Pirinç Medine'ye geldiğinde, yirmi dokuz altın daha verilecekti...

Herkeste yarım bir ümit doğmuştu. Gelecek altı çuval pirinç idare edilse bile yeterli gelmeyecekti... Ama yine de hastalar için bu önemli bir gıda olacaktı...

Artık devecilerin dönüşü dört gözle bekleniyordu...

***

Levent Şahverdi Arşivi

Lawrence, Medine'nin yakın zamanda düşeceğini ummuştu. Ancak dört bir tarafı sarılmasına ve tren hattının kontrolü kendilerine geçmesine rağmen beklediği gibi olmamıştı. Türkler müthiş bir savunma ve direnme gösteriyorlardı. Kanal'da kazanılan zafer, ona kolay bir teslimin olacağını düşündürmüştü. Ama yanılmıştı işte... Tren hattının tamamı ele geçirilmiş, bütün istasyonlar yakılıp yıkılmıştı ama uzun zamandır değişen bir şey olmamıştı.

Üstelik bazı kabilelerin iaşe satışı da engellenmiş, "Türklerin verdiği altının iki katı verilecek" denilerek ticaret yapılmasının önüne geçilmişti. Medine'de isyancılara çalışan bazı casuslar yakında şehre pirinç getirileceğini, bu işi de devecilerin yapacağı konusunda Faysal'ın adamlarına haber ulaştırmışlardı.

Lawrence kaç gündür bu konuyu düşünüyordu. Ne kadar pirinç alınacaktı? Nasıl alınacaktı? Her yol tutulmuş, kabileler gözaltına alınmıştı... Ne yapılıp ne edilip bu sevkiyat önlenecekti...

Bir pirinç tanesi bile Türklerin inadını arttırmaya yeterdi. Bir damla su, bir hurma bu direnci arttırırdı...

Sık sık Fahreddin Paşa'nın yüzünü göz önüne getiren Lawrence, yanındaki Faysal ve Ali'ye şöyle diyordu:

– O paşa vardı ya, hani ziyafet vermiştiniz.

– Evet.

– Fahreddin Paşa...

– Onun çok inatçı ve kararlı olduğunu daha o gece anlamıştım. İnanın ki onun bu kadar da dayanabileceğini tahmin etmemiştim. Çünkü açlık insanı halden hale koyar. Bütün değerlerinizi ayaklar altına alabilirsiniz. Alçalırsınız. Aman dilersiniz. Bir tek şey düşünürsünüz, karnınızı doyurmayı... Ama Türkler açlığa karşı yaman bir şekilde direndiler doğrusu. Onlara hayran olmamak elde değil... Ancak bizim en büyük silahımız sabır... Eğer ki onlara bir pirinç tanesinin, bir damla suyun gidişini engellersek teslim olacaklardır... Kesinlikle buna inanıyorum...

– Türklerin desturudur bilirim ki onlar teslim olmazlar. Esir olmaktan çok korkarlar. Bu durumu utanç verici kabul ederler.

– Biliyorum. Bütün bunları biliyorum... Ama yine de teslim olacaklar...

Levent Şahverdi Arşivi

Az sonra çadıra bir Bedevi girdi. Faysal'ın kulağına eğilip bir şeyler dedi. Lawrence de dikkat kesildi. Faysal'ın yüzüne "Ne var" der gibi baktı.

– Devecileri takip ediyorlarmış. Öğrendiklerine göre altı çuval pirinç ısmarlanmış kendilerine.

– Altı çuval mı?

– Evet.

– Hah hah hah... Altı çuval ha? Demek ki gerçekten zor durumdalar. Ben ise tonlarca pirinç isteyeceklerini sanmıştım.

– Altınları da azalmış demek ki.

– Yoksa altınla iaşe bulabilirlerdi yine de.

– Hayır bulamazlardı! Ellerini kollarını bağladık...

– Bir pirinç tanesi bile gitmeyecek, ona göre tedbirlerinizi alınız...

Faysal yanına çağırdığı isyancının birine bazı şeyler söyledi. Adam büyük bir saygı göstererek dışarı çıktı...

Deveciler hiçbir şeyden haberleri olmadan çölde ağır ağır ilerliyorlardı. Aldıkları üç altının sıcaklığı onları mutlu etmeye yetmişti. Yirmi dokuz altın daha kazanacaklardı. Pirinç tedarik etmek için daha da içerlere gidip İngilizlerin dağıttığı pirinçleri "kabilemize götürüyoruz" diyerek, Medine'ye getireceklerdi.

Ancak izlendiklerinin farkında değillerdi... Uzun bir yolculuktan sonra kendilerini derin bir vadide bekleyen adamlarından altı çuval pirinci alarak hemen yola koyuldular... Beş develik kervan, yolda ağır ağır ilerlerken yolları kesildi. Gelenler Ali'nin adamları idi:

– Nereye gidiyorsunuz?

– Medine yakınlarındaki kabilemize. İngilizlerin dağıttığı pirinçleri götürüyoruz...

– Hangi kabiledensiniz?

– El Fakir.

– Ama bu kabileye daha dün pirinç verdik... Biliyorsunuz buraları artık biz kontrol edip idare ediyoruz.

– Biliyoruz... Biz de zaten Şerif Hüseyin'e biat ettik.

– Öyle mi?

– Evet...

– Bu pirinçleri sakın Medine'deki Türklere satmayasınız?

Levent Şahverdi Arşivi

– Asla.

– Ancak aldığımız haberler böyle değil.

– Fakat biz...

– Kesin sesinizi! Şunların mallarına el koyun.

– Ama sahip... Kabilemizin pirinci...

– Ona ihtiyacımız var.

– Ne diyorsam onu yapın haydi!

Devecilerin pirinçlerine ve hayvanlara el kondu. Ücretleri de ödenmedi.

– Şimdi varın gidin... Bir daha sizi buralarda görürsem yaşamanıza izin de vermem...

Deveciler koşarak uzaklaşmaya başladılar...

Medine'de altı çuval pirinç bekleyen iaşe subayı gün geçtikçe ümidini yitirmeye başladı. Bir gün kapısı çalınıp da devecilerden biri gelip kendisine her şeyi anlattı...

Daha sonra deveciler tuzağa düşürülerek öldürüldü...

***

Fahreddin Paşa bu başarısız iaşe girişiminden dolayı üzgündü... Üzüntüsü daha da arttı. Çünkü ellerindeki son gıda maddeleri de tükenmek üzereydi... Bundan sonra ne yapacaklardı, ne yiyeceklerdi?

Un neredeyse bitmişti... Paşa yine bir çözüm bulmalıydı... Sonra süvari komutanı ile iaşeden sorumlu subayı odasına çağırttı. Selâm verip içeri giren diğer subaylara "oturun" dedi.

– Kaç tane sağlam iş görebilir devemiz, hecinimiz var. Kaç tanesi bitkin durumda?

– Efendim...

– Kaç tane?

– Bitkin olanlar çoğalıyor, bir sayı belirlemek zor efendim. (Üç bin hayvandan son zamanlarda yaklaşık yüz tane kalmıştı.)

– Peki...

– Unumuz kalmadı değil mi?

– Hayır efendim.

– Bundan sonra ekmek yapamayacağız demek ki.

Levent Şahverdi Arşivi

– Maalesef efendim...

– Şimdi beni iyi dinleyiniz. Erler yedikleri hurmaların çekirdeklerini atmayacaklar, biriktirecekler. Siz de bu çekirdekleri dövüp un yapacaksınız... Bir tane bile hurma ziyan edilmeyecek... Ha bazı erleri de meydanlarda, sokaklarda yerdeki hurma çekirdeklerini, buğday tanelerini toplamak için görevlendiriniz...

– Peki efendim...

– Bitkin ama ölmek üzere olan hayvanları kesiniz... Ancak sağlamlarının da karnını doyurunuz. Ot bulabiliyor musunuz?

– Zor şartlarda, yeteri kadar olmasa da buluyoruz efendim...

– İyi, şimdilik biraz da böyle devam edelim... Daha sonra yine yiyecek şeyler bulabiliriz... Hurma bahçelerine ve hurma depolarına nöbetçiler dikiniz... Koruma altına alınsın...

– Baş üstüne...

– Şimdilik diyeceklerim bu kadar...

Subaylar selâm verip çıktığında, paşa gönlünde ve beyninde dolanıp duran kederle baş başa kaldı:

– Bundan sonra ne yiyeceğiz bakalım? Tek gıdamız hurma kaldı. Susuzluktan sebzelerimizin verimi az oldu. Hurma ağaçlarının altı arpa ve buğday ekmek için mevsim yeterince uzun değil. Dışarıdan hiç yardım alamıyoruz... Elimizde sadece hurma kaldı... Çorbasını yaptık. Şimdi de ekmeğini yapalım... Açlıktan ölecek develeri ve hecinleri keserek askere yedirebilirim. Ama bu nereye dek sürebilir ki?

Nereye dek sürecek! Hepimiz burada açlıktan da olsa tek tek ölene dek sürecek... Göreve devam! Bu kutsal beldeyi savunmaya devam... O sırada paşa geçen günleri hatırladı. İaşenin azalmaya başladığı ilk zamanlarda İstanbul'da Erkan-ı Harp Komitesi kendisine telgraf çekmiş, paşaya kesin emir vermişti:

"*Medine, son ere, son mermiye, son damla kana dek savunulacak!*"

Bu emri okuyan Fahreddin Paşa kendi kendine gülmüş, "Bizim iaşe durumumuzu biliyorsunuz" demiş ve cevabı şu şekilde yazmıştı:

Levent Şahverdi Arşivi

"Buyurduğunuz gibi Medine son ere, son mermiye, son damla kana ve son hurmaya dek savunulacak."

Son hurmanın da altını kırmızı kalemle çizmişti...

"Elbette buradaki ince noktayı İstanbul'dakiler anlamış mıydı" diye paşa o gün çok merak etti... Her şeyi saydınız ama bizim gereksinimimiz olan gıda işini hallederseniz, ben Medine'yi savunurum, demeye getirmişti ama ne yazık ki yardımlar hiç gelmemişti...

***

Son zamanlarda kendisine ulaşan bir haber Medine'nin boşaltılmaya karar verildiğini bildiriyordu. Bu zor şartlar altında dayanmaya çalışan paşa kara haberle âdeta bütün dayanağının yıkılıp gideceğini sandı... Ne oluyordu? Medine nasıl boşaltılırdı? Bunca zamandır dayanmışlar, bundan sonra da pekâlâ dayanabilirlerdi. Yeter ki böyle bir karar varsa iptal edilsindi, karardan vazgeçilsindi.

Paşayı sıkıntı basmıştı. Kalktı, öfkeli adımlarla odada gezindi... İçinde hicran vardı. Ümitlere tutunmak istiyordu. Keder fırtınalarına yakalanıyor, bir saman çöpü misâli savrulup duruyordu. Bir fırtına geçtikten sonra bir sonraki daha sert, daha şiddetli oluyordu. Bu savruluşlardan yorulan ve bunalan paşa, kendini Medine'nin sokaklarına atıyor, dua etmek için sık sık Ravza-ı Mutahhara'ya gidiyordu.

Medine her geçen gün yoklukla zor günler geçiriyordu. Paşanın diğer bir endişesi de telgraf tellerinin de imha edilmesiydi. Bunun için erişebildiği tanıdığı bütün makamlara ve komutanlarına Medine'deki durumu anlatan bir rapor gönderdi.

Aklına Yıldırım Orduları Komutanlığı'na atanan Anafartalar Kahramanı Mustafa Kemal Paşa da gelmişti. Ona da durumunu anlatan bir yazıyı kaleme aldı. Raporda şunları yazmıştı:

"...

Son üç ay içerisinde askerlerim için kalori miktarı 2000, albümin miktarı ise 59'dan yukarı çıkmamıştır! Bu sebeple bilhassa bu son günlerde zabitlerin de dâhil olduğu insan ve hayvanlar gözlerimin önünde erimeye ve işe gidenleri yolda çöküp kalmaktadırlar.

Levent Şahverdi Arşivi

Hayvanlardan ortalama olarak günde dört beş deve, üç beş beygir ve katır açlıktan ölmektedir.

Gerçi ziraata elverişli yerleri pek mahdut (sınırlı) olan Medine'de insanları avutmak için de istasyonlarda, ordugâhlarda yere düşmüş arpa ve buğday tanelerini ve yere atılmış hurma çekirdeklerini birer birer elle devşirmek ve kırlarda taşlar arasında bitmiş ilgin ve ayrık cinsi otları sabah namazından akşam ezanlarına kadar efrada yoldurup toplatmak gibi tedbirlere müracaat ettimse de böyle insan ve hayvanı avutacak oyunlarla ordunun doyurulamayacağı aşikârdır.

...

Bu sebeple anavatan denilen yerlerden bile bin üç yüz kilometre uzakta kalmış, anavatanla olan bağlılığı içten ve dıştan düşmanla sarılmış, insan ve hayvan ihtiyaçlarından su ile havadan gayrısından mahrum bulunmuş bir yerde ancak 20-30 günlük yiyeceği olan bir kale kumandanın bu feryatlarından dolayı mazur görmenizi istirham ederim.

...

Zatınızı Filistin cephesine ait mühim işlerle meşgul olduğu sırada kendi dertlerimle işgal eylediğimden dolayı pek üzgünüm. Ancak vazife ve vaziyeti sizi dertlerimden haberdar etmeye ve kuvvetlerinizden yardım istemeye beni mecbur etmiştir. Maruzatımın lütfen tetkik buyurularak Medine'nin sırf açlık yüzünden düşmesine meydan bırakılmaması için çaresinin bulunmasına inayet buyurulmasını kemali tazimle istirham ederim."[18]

Bu rapora, haberleşmenin kesilmesi sebebiyle cevap alamamıştı paşa...

***

Çok geçmeden paşanın tahmin ettiği haber kendine iletildi:

"Haberleşme yapılamıyor..."

– Bunu bekliyordum, dedi... Güvercinlerle mi haberleşeceğiz? Bu sözlerine zoraki güldü... Kalktı, hızla odasından çıktı. Muharebe subaylarından birini yanına alarak:

– İlk geldiğimde depoda bir şeyler görmüştüm, dedi. İşe yarar bir şeyler var mı? Gidip bakalım...

18 Fahreddin Paşa'nın Medine Müdafaası, s. 117-118.

Levent Şahverdi Arşivi

Depoya girdiklerinde, büyük bir telgraf makinesinin parçaları sağa sola atılmıştı. Parçaların bazıları daha ambalajında duruyor, bazı parçalar ise paslanmıştı... Paşa bunları muharebe subayına göstererek sordu:

– İşe yararlar mı?

– Bilmem ki efendim.

– Sizden hemen bunları kontrol etmenizi istiyorum. Anladığım kadarıyla Alman malı bir makine. Bunu kurup çalıştırırsanız, büyük hizmet yapmış olursunuz. Hemen yanına istediğin kadar subay ya da teknisyen al. En kısa sürede işe başla. Bana da her akşam rapor ver.

– Baş üstüne efendim...

Çok geçmeden muharebe subay ve teknisyenleri bu makineyi çalıştırmışlar ayrıca Medine içinde ve Medine çevresindeki postalarla telgraf bağlantısı sağlıklı bir şekilde kurmuşlardı. Paşa adı geçenlere hizmet madalyası takmıştı.

***

Sık sık ziyaret ettiği Cennet-ül Baki mezarlığında, şehit sayısının artması üzerine Fahreddin Paşa onların aziz hatırasını yaşatmak için bir abide dikilmesini tasarlıyor, kısa sürede çalışmaya başlanmasını istiyordu...

Medine'nin yeni yapılan caddesinin başına bir anıt düşünüyordu. Bu anıt gösterişli olmayacaktı. Ancak burada canlarını teslim eden askerlere de yakışır bir şey olmasını amaçlıyordu... Ertesi gün paşanın kazmayı vurmasıyla anıt için hemen işe girişildi. Paşa orada toplanan askerlere konuşma yaptı:

– Askerlerim, evlatlarım!

Burada görev yaparken, şehit düşenleri unutmaya hakkımız yoktur. Her ne kadar savaş içinde de olsak da bu onları unutmamız için bir mazeret olamaz... Onların hatıralarını yaşatmak ve kendilerini asla unutmadığımızı göstermek için bu anıtı yapmaya karar verdik...

Şehitlerimiz de bize emanettir. Onların emanetini korumalıyız... Adlarını tek tek mermer kaidelere kazımak yetmez. Onların isimlerini kalbimize kazımalıyız... Onlara vefa göstermeliyiz. Bu anıttan sonra Cennet-ül Baki mezarlığındaki şehitlerimizin mezarlarını da düzenle-

Levent Şahverdi Arşivi

yeceğiz. Onlara yakışır bir hale getireceğiz... Onlar, devlet için, bayrak için canlarını verdiler.

Şimdi sizden ricam, bu anıt işini en kısa sürede bitirmenizdir. Açılışını da yine beraber yapalım isterim... Bizler de, birer şehit, birer gazi adayıyız...

Asker arasında bu anıtın yapımından memnun olan pek çoktu. Daha düne kadar beraber yemek yedikleri, su içtikleri ve her türlü zorluğa göğüs gerdikleri arkadaşları şehit olup aralarından ayrılmışlardı. Geride bıraktıkları hatıraya sahip çıkılması onları memnun ediyordu.

Çalışma, öğlenleri tatil ediliyordu. Çünkü sıcaklığın 60-70 dereceye çıktığı bu saatlerde inşaata ara veriliyordu. Sabah erkenden ve akşamüzeri yürütülen çalışmalar mehtabın olduğu zaman geceleri dahi devam ediyordu...

Yapılan geniş yoldan sonra asker bu inşaatı da sahiplenmiş ve yürekten inanarak, çalışmak için adeta birbirleri ile yarışır olmuşlardı. Çalışmanın hızla seyrinden Fahreddin Paşa da çok memnundu. Her sabah mutlaka gelip anıtın yapımı hakkında bilgi alıyor, akşamüzeri de eğer işi çıkmamışsa, mutlaka uğramaya çalışıyordu...

On gün gibi kısa sürede anıtın yapımı bitirilmişti. Ancak çevresinin düzenlenmesi gerekiyordu. Paşa bu konuda da çok titiz davranıyordu.

– Anıtın her yanı çiçeklerle, amber ağaçlarıyla donatılmalı. Buraya iyi bakılmalıdır... İsyancılarla çarpışmaya gidecek olanlar, buraya gelip dua ettikten sonra Medine'den çıkmalılar. Şehit arkadaşlarına söz vermeliler. Onlar ölse de, bizimle beraberdirler, bunu sakın ama sakın unutmayınız...

Levent Şahverdi Arşivi

5. BÖLÜM

Çekirgenin serçe kuşundan ne farkı var?

Medine'de yokluk içinde hayat sürdürmeye ve görevlerini yapmaya çalışan askerler açlığın cenderesine kaptırdıkları midelerinin sesini dinliyordu. Sık sık erlerin görev yerlerini değiştiren ve onların dinlenmesine dikkat eden Fahreddin Paşa, üçer kişilik ot müfrezeleri oluşturmuş, artık yemleri ve samanları biten zavallı hayvanları kurtarma telaşına düşmüştü. Hayvanların açlıktan ölmesi, işlerin yapılamamasına veya yarıda kalmasına sebep oluyordu. Bu yüzden küçük müfrezeler sabah erkenden Medine'den dışarıya çıkıyor, gördükleri otları kesip demet yapıp yine şehre taşıyorlardı.

Ancak bu tür göreve daha çok Türk erlerini gönderen paşa Arap erlerinin kaçmalarından endişeye düşmüştü. Bir iki erin kaçması önemli değildi ama bu kaçışların diğerlerine örnek olması paşanın canını sıkıyordu...

***

Üç nefer bellerine doladıkları ipler ve omuzlarındaki tüfeklerle, sıcak bastırmadan ilerleyip bulabildikleri otları kesip getirmek amacındaydılar... Üçünün de elbiseleri ve potinleri yer yer yırtılmıştı. Kulak ve burunlarındaki deriler soyulmuştu... Bir süre yürüdükten sonra ceplerindeki hurma çekirdeğinden yapılmış ekmek dilimlerini ısırmaya başladılar. Yorgundular. Açtılar. Ayaklarını sürüye sürüye ot bulmak için tükenmek üzere olan kuvvetlerini gayrete getirmek istediler.

Yürürken daima uzağa bakıyorlar, ilerideki tepelerde birtakım karaltılar olup olmadığını görmek istiyorlardı. İsyancıların saldırmasından

Levent Şahverdi Arşivi

korkuyorlardı. Uzakta yeşil bir ot kümesi ve gölgesine sığınabilecekleri bir ağaç arıyorlardı...

Arkadaşlarından biri yere düşünce hemen koluna girip kaldırdılar.

– Bittim arkadaşlar. Çok yoruldum. Biraz dinlenelim.

– Burada dinlenemeyiz.

– Kalk haydi, gidelim.

– Daha çok işimiz var.

– Susadım arkadaşlar.

Hemen mataradan arkadaşlarına biraz su verdiler.

– Kaynamış...

– Sen ne bekliyordun?

– Buzlu su mu?

– Arkadaşlar bakın ileride su var. Görüyorum.

– Haydi dellenme, o serap. Su falan yok orada.

– Su yok.

Kızdırmaya başlayan güneş sebebiyle erler terliyor ve zorlukla nefes alıyorlardı.

Arkadaşları hâlâ su gördüğünde ısrar ediyordu. Bir süre sonra ağzı köpürmeye başlayan er çatlamış dudakları ile haykırdı:

– Su var, diyorum size. Bakın!

– O, su değil.

– Bu görüntü seni yanıltmasın.

– Kendine gel.

– Aklını mı yitirdin?

– Hayır bana yalan söylüyorsunuz! Orada su var diyorum. Bakın bakın şu kayanın yanında.

– O su değil.

Er büyük bir öfke ile arkadaşlarının ellerinden kurtuldu.

– Su! Su!

– Dur!

Peşinden koşmaya başladılar. Ancak arkadaşları suya bir an önce kavuşma ümidiyle deliler gibi koşuyor, acı bir kuvvetin bütün vücudunu kapladığını sanıp daha da hızlı koşmaya çalışıyordu. Bazen yerdeki

Levent Şahverdi Arşivi

taşlara takılıyor, yere düşüyor, yeniden kalkıyordu. Bir yandan "Su!" diye bağırırken, silahını yere atıp hızla koşmayı sürdürüyordu.

Arkadaki arkadaşları da ona yetişmek için çaba sarf ederlerken, nefer suya kavuşacak olmanın ümidiyle durmadan koşuyordu. Bir kaya kümesinin yanına vardığında suyun olmadığını gördü:

– Su yok! Oysa burada su birikintisi görülüyordu. Su! Su! Nerede!

Arkadaşları yanına geldiğinde o:

– İşte, su ileride... Su, deyip tekrar koşmaya başladı.

– Su!

– Dur! O su değil. O, bir serap!

– Sen de gördün işte su yoktu!

– Hayır su var! Yalancılar sizi! Sudan kana kana içmeyi siz istiyorsunuz değil mi? Hainler sizi!

– Aklını oynattı. Sıcak da iyice arttı. Bunalım geçiriyor, yetişelim.

– Haydi...

Sonunda arkadaşlarına yetiştiler. Ayaklarına atlayıp yere düşürdüler. Ayaklarını ot balyalarını bağlamak için kullanacakları iplerle sıkıca bağladılar. Sonra ilerideki bir çalı öbeğine doğru yürüdüler.

Küçük ama dikenli otları biçerken "Bak!" dedi arkadaşına nefer:

– Bak!

– Karınca yuvası.

– Evet karınca yuvası.

– Ne olmuş yani?

– Karıncalar yuvalarında buğday biriktirirler. Çeşitli çiçek tohumlarını da...

– Ne yapalım?

– Ne mi yapalım! Şimdi biz kasaturalarımızı kullanarak, yuvalarını eşersek, belki bir avuç buğday bulabiliriz... Bir avuç buğday, bir avuç un demektir.

– Haydi, sen de mi aklını oynattın?

– Hayır, aklım başımda.

– Biriniz su diyerek, biriniz de buğday diyerek kafayı yediniz be! Hey Allah'ım! Bu iki deliyle bu dağ başında ben ne yapacağım ki? Bunlara

Levent Şahverdi Arşivi

mı göz kulak olacağım, ot mu toplayacağım? Yoksa bir de isyancılardan mı kendimi kollayacağım?

– Benim aklım yerinde diyorum sana?

– Yerindeymiş!

– Bak şimdi göreceksin buğday tanelerini...

– Çabuk ol. Akşama dek burada oyalanacak halimiz yok.

Hemen kasaturasını çıkaran er karınca yuvasını hızla kazmaya başladı. Yuvaları bozulan karıncalar sağa sola kaçıştı. İri iri kırmızı karıncalar erin ellerini ısırıyor, koluna, üstüne başına çıkıyorlardı. Er, ara sıra kasaturasını yere bırakıp karıncaları üstünden silkeliyordu.

Bir süre sonra bir buğday tanesi gözüne ilişti:

– Bak! Ben sana demedim mi? Burada bir avuç belki de daha fazla buğday tanesi var...

– Sakın yanılıyor olmayasın?

– Hayır, hayır eminim.

Hızla kazmaya devam ediyordu.

Bir süre sonra bir tane daha bulunca, sevinci katmerlendi:

– Ben, sana demedim mi? Burada buğday var, diye.

Arkadaşı ise ümitsiz gözlerle onu izliyor, bir kenarda inleyip duran "Su!" diye bağıran arkadaşını gözlüyordu. Sıkıntılı olduğu her halinden belli oluyordu...

Biraz sonra arkadaşının sevinci azalmaya başlamıştı. Yine de hızla kazıyor, kazdıklarını avuçlarıyla dışarı atıp "Başka buğday tanesi var mı?" diye araştırıyordu.

Ancak başka tane çıkmamıştı. Arkadaşı büyük bir üzüntü ile:

– Başka yok, dedi.

– Ben, sana demedim mi?

– Bunca karıncanın yuvasını boşuna dağıttın.

– Nereden bilecektim!

– Haydi buradan gidelim, acele edelim.

– Tamam.

İki buğday tanesini cebine koydu...

Yola koyulduklarında, rast geldikleri bir ot yığını görünce sevindiler:

Levent Şahverdi Arşivi

– Bak ot. Hiç bu kadar yeşilini ve tazesini görmemiştim.

– Haydi hemen kesip demet yapalım...

– Bak bir kuyu.

– Evet kuyu.

– Su!

– Bu hayal değil.

– Değil ya...

– Haydi koşalım. Üç er de kuyuya doğru hızla koştu. İçine baktılar...

– Su var.

– Yaşasın!

– Ben size demedim mi su var, diye...

– Ama neyle su alacağız? Kabımız, kovamız da yok. Kırbamızı da almadık. Sadece mataralar var.

– İpler!

– Ben aşağıya inerim. İpler yeteri kadar uzun.

– Tamam.

Karınca yuvasını kazan er beline ip bağladı. Arkadaşlarının mataralarını da alarak kuyuya indi.

– Su buz gibi!

– Hemen mataraları doldur, çabuk ol...

O esnada at kişnemeleri ve nal sesi duydular...

Arkadaşları aşağıdaki nefere bağırdılar:

– Çabuk ol! İsyancılar geliyor!

Hızla arkadaşlarını yukarı çekmek istediler. Ancak geç kalmışlardı:

– Vay vay, demek suyumuzun yerini buldunuz.

Su almak için gelen isyancılar ellerindeki birçok kırba ile üç Türk neferine bakıp gülüyorlardı...

– Bizi zahmetten kurtardınız...

– Şimdi şu kırbaları doldurun! Haydi sallanmayın.

Bunun üzerine arkadaşlarını tekrar aşağıya indirip onun doldurduğu kırbaları yukarı çektiler... Su almak için gelen isyancıların şefi:

– İpi kuyuya atın, dedi.

– Ama arkadaşımız...

Levent Şahverdi Arşivi

– O artık hiç susamayacak... Kuyuda su bol. Kuyudan kendi çıkabilirse ne âlâ yoksa...

– Ama...

– Siz de bizimle geliyorsunuz...

O sırada "Su!" diye bağıran nefer yerinden ok gibi fırlayarak isyancının üzerine atladı:

– Siz alçaklar sizi!

Diğer nefer de tüfeğine sarılacaktı ki buna fırsat bulmadı. İkisi de vuruldu... Kuyudaki nefer ise bağırıp duruyordu:

– Alçaklar sizi!

İsyancılar geri dönerken kahkaha ile gülüyorlardı...

***

Bu olay Medine'de duyulduğunda, Fahreddin Paşa sinirinden o gece uyuyamadı:

– Yapılanlara bakın... Bu alçaklığa ne demeli? Alçaklar! Hainler! Zor günümüzde bize isyan edenler! Bu, sizin yanınıza kâr kalmaz.

Hemen bir subay çağırdı:

– Bir bölük asker alın. Söz konusu kuyunun etrafını tarayınız. Eğer isyancıları görürseniz, bize koordinat veriniz. Oraları topa tutup ortalığı cehenneme çevirelim!

Paşa hiç bu kadar kızmamış, öfkelenmemişti. Kendine hâkim olmasa, hemen şehirden çıkacak, ne kadar isyancı varsa onlarla tek başına çarpışacaktı...

Medine'de yokluğu çekilen sadece yiyecek ve su değildi. Artık araç ve gereçlerde dahi sıkıntı baş göstermeye başlamıştı. Kalemler bir parmak kadar küçülmüştü. Kâğıtlar da el kadar kalmış, bu kâğıtlar defalarca silinip yazılarak yırtılıncaya dek kullanılmıştı.

Sık sık cebine koyduğu kaleminin iyice küçülmesi üzerine paşa kalemi kulağına sıkıştırmıştı. Onunla yazmakta zorluk çekiyordu. Yazıcı nefere:

– Oğlum, sen alışkınsındır, ben bu kalemle rahat yazamıyorum, dedi.

– Emredin paşam.

– Yaz bakalım... Sahi kâğıdın var mı?

– Var efendim. Bu kâğıda son yazımız olabilir. Neredeyse yırtılacak...

Levent Şahverdi Arşivi

– Peki...

Yazıcı, paşanın emri altına "Medine Muhafızı Fahreddin Paşa" diye yazmıştı. Ancak bir kelime ufak kâğıda sığmıyordu. Ne kadar küçük yazsa da yazıcı bir kelimeyi sığdıramamıştı.

Bunun üzerine paşaya döndü:

– Komutanım bir kelime sığdıramadım.

– Ver bakayım.

– Bir kelimeyi silelim o zaman... Örneğin; "*paşa*" kelimesini...

– Ama efendim emirlerin hepsinde rütbenizi belirtmiştik...

– Evladım paşalığımız kağıttaki gibi silinecek değil ya. Sil sen... Bizim burada rütbeyle, şanla şöhretle, işimiz yok. Şunu aklına iyice sok ki biz burada sadece verdiğimiz sözün gereğini, hakkıyla yerine getirmeye çalışıyoruz... Sadece görevimizi yapıyoruz... Başka bir şey değil... Tamam mı evladım?

– Tamam paşam.

– Eğer yine de kağıdın yetmeyecek olursa "*Fahreddin*" adını da silebilirsin... "*Medine Muhafızı*" yeter. Ben de zaten böyle bilinmek isterim. Bilmek isteyen olursa tabii.

Yazıcı, paşanın ne söylemek istediğini anlamamıştı. Ancak her türlü yoklukla boğuşan bu komutana büyük saygıyla selâm durdu. Odadan çıktı...

***

Her bir yokluk diğer bir yokluğu getiriyordu. Bu zincirleme yokluk, ellere, ayaklara, gönüllere ve midelere ağır prangalar vuruyordu. Çaresizlik her dem, her gün ne yazık ki büyüyordu.

Açlık, geçip giden günlerde, biley taşına sürtülüp keskinliği artan bir bıçak gibi Medine'de görev yapan askerlerin midelerini arayıp duruyordu. Büyük açlık uçurumunun kenarında kalan Türk askeri bu dipsiz uçuruma düşmemek ve açlığa teslim olmamak için hurma yemekten bıkmışlardı. Bu bıkkınlık sık sık Medine semalarından atılan ve "*Her türlü yiyeceğe kavuşacaksınız*" diyen bildirilerle daha da artıyordu. Ancak gönüllerinde ve akıllarında yer edinen "*Görev kutsaldır*" diyen vicdanlarının sesini, midelerinin sesine tercih ediyorlardı. Onlar, her seferinde kendi vicdanlarının sesini dinlerken, bazıları ise midelerinin sesini

Levent Şahverdi Arşivi

dinleyip açlıktan tokluğa firar etmek düşüncesinde idi. Ancak teslim olacakları isyancılara, Şerif Hüseyin'in oğulları Faysal ve Ali'ye güvenemiyorlardı. Bu yüzden tereddüt içinde bocalamaya devam ediyorlardı.

Medine'de artık yegâne yiyecek olan hurmanın olgunları toplanıp yenmişti. Yeni yeni olgunlaşmaya başlayan hurmalar bile toplanmaya başlanmıştı. Fahreddin Paşa taze hurmaların koparılmamasını istiyor, hurmaların başına nöbetçi dikiyor ama yine de başarılı olamıyordu...

Yüksek hurma ağaçlarındaki dallara tırmanmak ve buradaki hurmaları toplamak güç olduğundan, erat bazı hurma dallarını kesip yerde toplamaya başlamıştı. Bu iki defa yokluk demekti. Kesilen dallar nedeniyle hurma sayısında azalma oluyordu. Gün geçtikçe bu tür yöntemlerin arttığını gören paşa, hurma dallarını kesenlere idam cezası uygulanacağını bildirince, hiçbir dal kesilmemişti...

Fahreddin Paşa zor durumu nasıl atlatacağını düşünüyordu. Bir süre önce sokaklarda ve meydanlarda buğday, arpa ve hurma çekirdeği aratması da netice vermemişti. Birkaç avuç çekirdek ile geri dönen erleri de sıcak çarpmıştı. Bu işin faydasından çok zararı olduğu ortaya çıkınca uygulamadan vazgeçti... Ellerinde son hurmaları da idareli kullanmak için gerekli olan düzenlemeyi yaptı. Artık kişi başına bir avuç içi kadar hurma düştüğünü görünce çok üzüldü...

Hurmadan başka yiyeceği olmayan fedailerin, kahramanların gözü önünde eriyip gitmesinden dolayı acılara bulandı. Bu acılar her geçen gün artıyor, sol tarafına sokulan kızgın bir demir gibi bağrını dağlıyordu. Paşa sonunda acıya tutunmak zorunda kalmıştı. Oysa, her seferinde "her yeni doğan gün, yeni bir ümit" demesine rağmen acılarının arttığına şahit oluyordu. Verdiği sözün ne olursa olsun, arkasında durmak ve o verdiği sözü yerine getirmek için sergilediği çaba, onu ayakta tutuyordu.

Peygamber Efendimize verdiği sözü hatırlıyordu daima. "Son mermiye, son ere, son damla kana ve son hurmaya dek burayı savunacağız... Mademki hurmamız biraz daha var. Mademki daha kullanacak cephanemiz, akacak kanımız damarımızda mevcut. O zaman dayanmaya devam" diyordu. "İsyancılara, açlığa, susuzluğa, sıcağa, hastalığa, fitneye, tuzaklara, hainliğe karşı direnmeye devam" diyordu. "İnadına devam. Osmanlı'nın son kalesini savunmaya, diğer düşen kalelere inat, devam. Son kalenin burçlarında nazlı nazlı dalgalanan ay yıldızın gölgesinde

Levent Şahverdi Arşivi

açlığa devam... Ne ki bayrak gölgesinde çekilen açlık, tokluğa dönüşür. Sefalet zenginliğe. Yokluk da varlığa... Elbet bir gün yardım da gelecek. Bizler mümkün olduğunca direnmeli ve dayanmalıyız... Belki bir gün bu çektiklerimizi duyanlar, bilenler yardımımıza koşabilirler... Belki yeniden doğarız, tıpkı Anka kuşu gibi. Mezardan doğrulur gibi ayağa kalkar ve yedi düvele karşı Çanakkale'de, Kut'ül Amare'de olduğu gibi zafer kazanırız... Bizler omuzlarımıza yüklenen bu ağır görevi ne olursa olsun, yerine getirmeliyiz..."

Paşa daha sonraları hurmaların toplandığı depoları gezmiş, ne denli azaldığını görünce, yeni bir iaşe cetveli düzenlemeye başlamıştı. Parmak kadar bir kurşun kalemi ile bulabildiği bir parça kâğıda güçlükle yazmaya çalışmıştı!

Sabah: Hurma çorbası.

Öğlen: Yok.

Akşam: Dört tane hurma...

Paşa son zamanlarda hurma kelimesini o kadar çok söylüyor ve duyuyordu ki kendi kendine:

– Burada isyancılara değil ama hurmaya esir olduk, dedi. Acı acı gülümsedi...

Bizi bir hurma çekirdeğine muhtaç edenler, bizi mezara kefensiz gömülmeye mecbur edenler, çamurlu sular içmek zorunda bırakan isyancılar... Şunu iyi biliniz ki hiçbir şey bizi yıldıramaz. Ne açlık ne de susuzluk... Bizler, ölümü kucaklamaya ant içmişiz... Bundan sonrası için ne gam ki?

Paşa içinde ağlarını gizli gizli ören hüzne aldırmadan dışarı çıktı. Çiçeklendirdikleri geniş caddeye ve daha sonra kurulan telsiz istasyonuna baktı. Düzenledikleri mezarları ziyaret etti. Mezarların taşlarına tek tek dokundu. Onları, sağ iken sırada hazır ol durumunda bekleyen Mehmetçiklerin başını okşuyormuş gibi, alınlarını öpüyormuş gibi mezar taşlarını tek tek okşadı.

– Sizler için daha fazlasını yapmak isterdik... Ancak yapamadık. Daha fazlasını yapmak elimizde değildi. Olsaydı onu da yapmaktan kaçınmazdık. Ancak üzüntüm daha çok başı ucunuzda bir servi ya da bir çınar ağacı dikememektir... Bir serin gölgenizin olmayışıdır...

Levent Şahverdi Arşivi

Sizler rahat uyuyunuz. Bizler ne olursa olsun, görevimizin başındayız. Sizler gibi teker teker kızgın kumlara düşmedikçe, görevimizin başında olacağız. Bunu böyle biliniz. Bu sözü Medine'de görev yapan her bir subayımızın, erimizin sözü olarak kabul ediniz...

Hatıranız ve isimleriniz yaşatılacaktır. Sizi unutmayacağız. Bunun için size layık olmayan anıt yaptık. Bu anıt şahsında sizler her dem gözümüzde ve gönlümüzde olacaksınız... Sizleri unutan, tarafımızdan da unutulmaya mahkûmdur. Yine de sizler, Peygamber Efendimizin yanı başında, onun yakınındasınız. İşte bu sizin adınıza gönlümüzdeki hüznü dağıtan yegâne sevinçtir...

Medine'de açlık endişesi artıyor ama açlığa duyulan öfke de büyüyordu...

***

Yiyecek bulma ümidi ile Medine sokaklarında düşünceli düşünceli gezen paşa "Ne yapabilirim, nasıl yiyecek bulabilirim?" diye düşünürken, birkaç tane Arap yerlisinin "Çekirge, çekirge!" diye bağrıştığını duydu. Onlara baktığında, ileriden bir çekirge sürüsünün hızla şehre doğru yaklaştığını gördü...

Biraz sonra kürek ve kovasını alan Arap yerlileri sabırsızlıkla çekirgelerinin gelişini beklemeye koyuldular. Bu durum paşanın da dikkatini çekti. Bir kenarda durup olan biteni gözlemlemeye başladı.

Biraz sonra tek tük yere düşmeye ve sıçramaya başlayan çekirgelerin sayısı iyice arttı. Bunun üzerine halk hemen kürekle çuvallara topladıkları çekirgeleri kapaklı sepetlere boşaltıp yine boşalan çuvalları ile çekirgelerin peşine düştü. Tatlı bir telaş ve gülüşmeler eşliğinde herkes adeta birbiriyle yarıştı. Bir süre sonra çekirge sürüsü geçip giderken yiyecek bir şey bulamayan bu hayvanlar başkalarına yem oldu.

Fahreddin Paşa bir yerliye yaklaştı:

– Bunları ne yapacaksınız?

– Yiyeceğiz Fahri Paşam.

– Çekirgeler yenir mi?

– Biz yeriz. Çok da tatlıdır...

– Evet daha önce duymuştum.

– Tadı nasıldır?

Levent Şahverdi Arşivi

– Kuş eti gibidir.

– Kuş eti gibi mi?

– Evet.

– Nasıl pişiriyorsunuz?

– Kolay, bacaklarını ve başını koparttıktan sonra ister kızartın, isterseniz haşlayın. İsterseniz yemeklerinize karıştırıp yiyin, çok lezzetlidir.

– Bunu biz yemekte zorlanırız.

– Eh siz bilirsiniz... Hurma yemeye devam ediniz...

– Pişirip bana bir avuç yollayabilir misiniz?

– Elbette, seve seve...

– Nasıl istersiniz. Tava mı olsun? Haşlama mı?

– Hangisi lezzetli oluyorsa, ondan gönderiniz...

– Peki Fahri Paşam...

Fahreddin Paşa'ya halk, genellikle "Fahri" derdi. "Fahri Paşa" diye kendi aralarında konuşurlardı. Saygı duysalar da kendisinden korkar ve çekinirlerdi. Bazen kızdıklarında "Fahri Paşa gibi öfkelenme" derlerdi. Hatta Bedevi'nin biri devesini sularken, hayvanın aniden ürkmesinden sonra öfkeyle şöyle demişti: "*Fahri Paşa'yı mı gördün!*"[19]

***

Halk, herkese adaletli davranan paşaya saygı ile karışık bir korku besliyordu. Bu yüzden kendi aralarında onu kızdıracak ve öfkelendirecek bir şey yapmaktan kaçınıyorlardı.

Fahri Paşa'nın halktan yana bir şikâyeti yoktu ama Medine'de bulunan casuslar halkı kolayca etkiliyordu. Ya da onlar atılan bildirilere kolayca kanıyor, yazılanların doğru olduğunu düşünüyordu...

Paşa karargâhına dönerken, şehirdekilerin çekirge toplamasını göz önüne getiriyordu. "Talana dalmış gibiydiler, kendilerinden geçmişlerdi. Mademki çekirge bu kadar tatlı bir yiyecek, biz neden yemeyi denemiyoruz ki? O kadar tatlı olmasa, bu yerliler birbiriyle yarış edercesine toplamaya çalışırlar mıydı?

19 Medine Müdafaası, s. 8.

Levent Şahverdi Arşivi

Bakalım akşam bana gönderilecek çekirge yemeğinin tadı nasıl olacak? Açıkçası çok merak ediyorum. Bu hayvanı ben yiyebilir miyim? Bilemiyorum... Ama denemekten başka çarem yok ki..."

Akşam olduğunda, işlerini yapmaya başlayan paşanın kapısı çaldı. Kapıdaki nöbetçi, içeriye bir yerlinin girmek istediğini söyledi:

– Gelsin, dedi paşa.

Adam içeri girdi. İki büklüm olana dek eğildi, paşaya selâm verdi:

– Size çekirge kızartması getirdim Fahri Paşam. Eğer beğenirseniz daha da getirebilirim.

– Bakalım, yemeyi bir deneyelim.

– Deneyin, memnun kalacaksınız. İsterseniz, yarın akşam da haşlamasından getireyim.

– Bu yeteri kadar fikir verebilir bana...

Kapıya doğru gitmekte olan adamı uğurlamak için paşa yerinden kalktı. Kendisine iri bir hurma ikram etti. Adam hurmayı alırken:

– Bir hurmaya muhtaç iken bana hurma ikram ediyorsunuz, dedi.

– Biz de misafire ikram önemlidir. Siz de bana çekirge getirdiniz...

Fahreddin Paşa masaya konan tabağa baktı. Gözlerinde çekingenlik vardı. Bu zor deneyi başarıyla tamamlayıp tamamlayamayacağını bilemiyordu. Eski bir kâğıt ile örtülen yemeğin üstünü açtı. Gördüğü manzaradan ilk önce midesi bulandı. "Asla yiyemem..." dedi. "Bu yemeği yerli halk nasıl yiyor, bilmem ki?"

Yerine oturdu... Masa üzerinde duran tabağa yutkunarak baktı. "Hayır" dedi. "Yiyemeyeceğim. Ne yapsam da yiyebileceğimi sanmıyorum."

Paşa bir süre işleriyle uğraştı. Yerinden kalktı. Tabağa doğru baktı. "Belki de yiyebilirim. Bunlar birer kuş budu gibi. Evet evet bunlar bıldırcın eti. Bıldırcın eti de çok güzel olur..." Paşa kendi kendini kandırmaktan cesaretlenir gibi oldu. Bir tane çekirge alarak ağzına attı. Çiğnemeye dahi korktu. Ağzında çekirge olduğu halde biraz bekledi. Sonra hızlı çiğnerse, dişleri kırılacakmış gibi, hurma ekmeğini ısırıyormuşçasına dikkatle ve ağır ağır çiğnemeye başladı...

"Hımm. Ağzımda bir kabuk çiğner gibiyim. Ama tadı fena değil..."

Paşa bir süre sonra bir yudum su ile çekirgeyi yutuverdi...

Levent Şahverdi Arşivi

"Evet en zor aşama geçti. Şimdi devam etmeliyim. Ancak tadı gerçekten de güzelmiş."

Bu kez birkaç tane çekirge daha aldı ve ağzına attı. Çiğneyip yuttu. Yavaş yavaş tabaktaki çekirgeleri yedi. Değişik bir his, tad ve değişik bir tokluk hissetti. Bunun üzerine "Belki de çekirge yemekte fayda var" dedi. "Belki de gökten yağan bu besinin değerini biz bilemedik... Ancak ne olursa olsun, ben yiyebildiysem askerim de yemeli. Açlıktan ölmektense, çekirge yemek iyidir..."

Kararını vermişti. Çekirge yiyeceklerdi. Ancak ellerinde çekirge yoktu. Bundan sonra çekirge istilasını ve sürüsünü bekleyeceklerdi...

Paşa hemen emir vererek çekirge istilası sırasında bütün çekirgelerin yerli halka verilmesinin ya da toplanan çekirgelerin satılmasının yasak olduğunu bildiriyor ve bir çekirgenin dahi ziyan edilmeden toplanmasını belirtiyordu...

Bu emir üzerine asker ileride çekirge yiyeceklerini anladı. Kendilerinde bir şaşkınlık oluştu:

– Ne yani, yerliler gibi çekirge mi yiyeceğiz?

– Ben asla yiyemem.

– Bu börtü böcek nasıl yenir ki?

– Hurma yemeyi tercih ederim.

– Ben de.

– Hurma çekirdeği daha iyidir çekirgeden.

– Hem çekirge nasıl yenir bilmiyoruz ki...

– Nasıl pişer?

– Bu da mı gelecekti başımıza?

– İster misin Fahreddin Paşa "Herkes çekirge yiyecek" diye emir versin.

– Aman sus. Yerin kulağı var.

– Duyarsa, kesin emir verir zaten.

– İşte o zaman yandık.

– Arkadaş, ben asla yiyemem.

Erat arasında bu tür konuşmalar sürüp giderken, paşa ise çekirge hakkında bilgi edinmek için uğraşıyordu. Çeşitli kitaplardan bu hayvan ile ilgili bilgi topladı. Bilgileri askerle paylaşmalıydı ama çekirge istilasını bekliyordu...

Levent Şahverdi Arşivi

Çok geçmeden Medine dışındaki bir tepenin ufku karardı. Bir bulut gibi hareket eden şey ne kum fırtınası ne de kasırgaydı. Sağa, sola hızla hareket etmesinden çekirge olduğu kolayca anlaşılıyordu.

Herkes şehre gelecek çekirgeleri yakalamak için hazırlandı. Yanlarına kimi kürek, kimi süpürge, kimi de çuval aldı. Kapaklı büyük sepetler de hazır edilerek, çekirgeler beklenmeye başlandı. Medine'yi savunan erat şimdi saldırıya geçecek bu hayvanlara karşı hazırlanıyordu. Bu kez avcı, avlanacaktı...

Medine'nin bir şey kalmamış bahçelerine istila için gelen çekirge sürüsü, yiyecek bulabilmek için her yere saldırmaya başladı. Bir sıçrayışta beş metre zıplayan bu hayvanları yakalamak asker için zor oluyordu. Ancak bu çekirge toplama işi daha sonra adeta bir eğlenceye dönüştü. Çocukluklarında kırlangıç yakalamak için uğraşan erler, şimdi durmadan zıplayan bu hayvanların üzerine örtüler atıyor ve örtüler altındaki çekirgeleri toplayıp sepetlere koyuyorlardı.

Çekirge avı akşama dek olanca hızıyla devam etti. Aynı zamanda eratın tek düze giden kuşatılma günleri içinde bu faaliyet önemli değişiklik oldu. Bir süreliğine de olsa, çekirge yiyeceklerini unutan neferler, çocukça bir oyuna kendilerini kaptırmış, alabildiğine gülmüş ve eğlenmişlerdi...

Akşamüzeri toplanan çekirgeler ambarlara konmuş, kapılar da sıkıca kapatılarak başına da iki nöbetçi dikilmişti.

Ertesi gün Fahreddin Paşa tarafından yapılan sürpriz herkesi şaşırttı. Paşa çekirge konusunu iyice araştırdığından, onun özelliklerini, nasıl yeneceğini ayrıntılı bir şekilde anlatan bir emir yayınlatmıştı. Kâğıt sıkıntısından dolayı az sayıdaki emirler komutanlarınca erata okundu:

"Çekirgenin serçe kuşundan ne farkı var? Yalnız tüysüzdür. Fakat serçe gibi kanatlıdır, uçar, yeşilliklerle beslenir. Serçe gibi huysuz, serçe kadar asabidir, yediği şeyleri titizlilikle seçer. Temiz ve taze şeyler yer. Hem tiryaki hem de keyif sahibidir. Tütün ve limondan büyük zevk alır. Sonra topluca yaşamayı sever. Nereye gitse, hep beraber kafile halinde gider, birbirlerinden ayrılıp dağılmazlar. Tıpkı serçeler gibi...

Hicaz, Yemen, Asir Araplarının başlıca gıdası çekirgedir. Bedeviler sağlamlık ve çevikliklerini çekirgelere borçludurlar. Çekirgeyi çöllerin en

Levent Şahverdi Arşivi

çilekeş hayvanları olan develerle, hecinler de çok sever ve büyük bir iştah ile yerler. Bütün bu havalide öteden beri inanıldığına göre dizlerinin bağı çözülenlere, zayıflara, bünyevi hastalıklara pek etkilidir. Hele romatizma için iksir gibidir. Şifa verici özellikle yumurtalarıdır. Biz yazık ki bunları çukurlara gömerek, üzerelerine kireç dökerek heder ediyoruz.

Çekirgeyi hekimlerimize de tahlil ettirdim. Onlar araştırıp incelemeleri sonucunda çekirgeden sitayişle bahsetmekte, şifa verici ve besleyici özelliklerini saymakla bitirememektedirler. Gerçi ziraatımıza, ekinlerimize zarar veriyorlarsa da, birçok kuşlar ve hayvanlar da öyle değiller mi? Hatta bazı hayvanlar yalnız zarar verirler ve hiçbir hayırları yoktur. Çekirge ise zararının yanında gıda bakımından çok hayırlı ve faydalı bir hayvancağızdır. Hem gıda hem de devadır. O halde bundan faydalanmak gerekmez mi? Yediğimiz sebzelerin çoğundan fazla ve daha ziyade faydalı olduğu tecrübe ile anlaşılmıştır.

Deniz kıyısı gibi yerlerde pek makbul olan ıstakoz ve karides gibi şeylerden hiçbir farkı yoktur. Her iklimde çekirge yeniliyor. Mideye de hiç dokunmuyor. Yenmesi sünnet-i seniyedir.

Cenab-ı Peygamber, hadisi şerifinde "İki ölünün ve iki kanlının yenmesi bize helal oldu" buyurmuşlardır ki iki ölü balıkla çekirge, iki kanlı da, dalakla karaciğerdir.

İmam-ı Malik yenmesine cevaz verilen çekirgenin başının kopartılmasını veyahut ateş üzerinde kavrulmasını şart kılmış ise de, Hanefi ulemasının çekirgenin ölüsünü bile helal ettikleri ve hiçbir kayda tabi tutmadıkları "Darül'-Hattar" isimli kitapta yazılıdır.

Hicaz çekirgesi öteki bölgelerin çekirgesine göre daha besili ve daha tatlıdır. İbn-ür Reşid cihetindekiler çekirgeyi nimet sayıp bereket bilirler. Bunları zaten uzun boylu anlatmaya gerek yoktur. Yiyip tadına bakarak faydasını anlamak kafidir. Çekirge dört türlü yenebilir:

1– Toplanan çekirgeler çiroz gibi güneşe serilir, iki üç gün kadar kurutulur. Ayakları ve başı koparılır. Kalan gövde kısmı bir parça yağ ile kavrulur. Kavurma gibi yenir.

2– Sıcak su ile haşlanır. Baş ve ayakları temizlenir. Hemen pişmek üzere bulunan pirinç ya da bulgur pilavına karıştırılıp pişirilir.

3– Haşlanmış çekirgeler tabağa dizilerek konur, üzerine zeytinyağı ile limon gezdirilir.

Levent Şahverdi Arşivi

4– Çekirgenin kavrulan kısmı havan içinde toz haline getirilir ve et tozu konservesi şeklinde kutularda ve dağarcıklarda muhafaza edilir. Araplara göre en makbul tarz budur. Çünkü elde daima ihtiyat durur. Gerektiğinde nerede olursa olsun açlığı gidermeye yarar. Hele harp zamanlarında hemen el altında bulunan bir gıdadır.

Büyük bir dikkat ve titizlilikle ve kendime mahsus ihtimamla yaptırdığım tecrübelerde tıbbi yararları güzelce anlaşılan ve yenmesi sünnet olan çekirgeye yan gözle bakmak ve ondan tiksinmek, en hafif tabir ile nimetnaşinaslıktır. Dün karargâh sofrasında (çekirge tavası) vardı. Arkadaşlarımla beraber pek tatlı yedim ve bunu dil konservesinden pek ziyade buldum. Hele zeytinyağı ve limonsuyu ile salatası çok nefis oluyor.

Kısaca, dün çekirgeyi bahçelerden yok etme tedbirlerini düşünürken, 'Bugün çekirge geliyor mu?' diye yollarını gözlüyorum. Hangi bölgeye çekirge düşerse, tarifime göre faydalanılmasını ve bana hediye olarak çekirge gönderilmesini arkadaşlarımdan rica ediyorum."[20]

Asker bu emir ile ilk önce kısa süre bir şaşkınlık yaşamış sonra çekirge yiyecek olmanın verdiği tedirginlikle o anı beklemeye başlamıştı... Fahreddin Paşa usulüne göre çekirgeleri kızarttırmış ve çadırlarda subayları ile çekirge yiyeceğini belirterek hazırlıkların en kısa sürede tamamlanmasını istemişti.

Büyük çadırdaki yemekhane düzenlenmiş, her subayın tabağına çekirge servisi yapılmış yanına da hurma çekirdeğinden yapılan bir dilim ekmek ile yarım bardak su konmuştu. Subaylar, Fahreddin Paşa'nın yemeğe gelmesini beklerken, önlerine konan bu yemeği nasıl yiyeceklerini düşünüyorlardı. Kimisi daha şimdiden tabağa bakıp bakıp yutkunuyordu.

Az sonra paşa da çadıra girdi. Subaylar ayağa kalktı. Paşa hepsini selâmladı.

– Oturun, dedi.

Paşa ayakta bir süre subaylarına baktı.

– Evlatlarım! Silah arkadaşlarım! Bu kuşatılmış günlerde değişik yiyecek bulmak için çok uğraştık. Paramız ve imkânımız olmadı. Ancak aya-

20 Fahreddin Paşa'nın Medine Müdafaası, s. 121-123.

Levent Şahverdi Arşivi

ğımıza dek gelen bir yiyeceği neden sonra fark edebildik... Biliyorsunuz ki yerli halk bunları daha önceden de yiyordu. Biz kendilerine bakıp "çekirge nasıl yiyorlar" diye şaşıyorduk. Ancak şimdi çekirge yeme sırası bize geldi...

Belki görünüşü hoş değil ama. Tadını yediğim için biliyorum, çok lezzetli... Onun için çekinmenize gerek yok. Üstelik kuvvet verici de... Şimdi beraberce çekirge yiyeceğiz. Herkes yemeli, tadına bakmalı ve sonra da erleriyle birlikte yemelidir.

Paşa konuşurken, iki subay ise kendi aralarında fısıldaşıyorlardı:

– Hayır, ben ne yapsam da yiyemem.

– Paşa yiyeceksin, diyor.

– Nasıl yerim ki?

– Ağzınla. Yemezsen, paşaya şikâyet ederim.

– Delisin sen. Bunu yapamazsın...

– Öyle bir yaparım ki ben çekirge yerken, sen yemeyeceksin ha...

Paşa konuşmasını bitirmiş ve masaya oturmuştu. Hemen önündeki tabaktan çatal ile birkaç çekirge alıp ağzına attı. Komutanlarının bu hareketini şaşkınlıkla izleyen subaylar ne yapacaklarını bilemiyorlardı.

Demin fısıldaşarak birbirini tehdit eden subaylardan biri de çekirgeleri ağzına attı. Ama arkadaşı bir türlü yemek istemiyordu. Diziyle arkadaşına dokundu, kaşlarıyla da tabağı göstererek, yemesini istedi. Arkadaşı başını salladı.

– Yiyemeyeceğim.

– Ye!

– Yemeyeceğim.

– Ağzını boşuna oynatma, kimseyi kandıramazsın.

– Yemek istemiyorum ki.

– Paşa istiyor, bak kendi de yiyor.

– İçim almıyor...

– Peki sen şimdi görürsün...

Subay arkadaşına bakarak ayağa kalktı:

– Paşam, arkadaşım çekirgenin çok lezzetli olduğunu, eğer yemek istemeyen var ise birkaç kişinin tabağındaki çekirgeleri alabilirim, diyor.

Levent Şahverdi Arşivi

– Öyle mi? Tebrik ederim... Ama herkes yiyecek. Yalnız birkaç tane arkadaşınıza verebilirsiniz.

Bunun üzerine hemen yakınındaki subaylar bir iki çekirgeyi, o subayın tabağına koydular...

Tabağının bir anda çekirge ile dolup taştığını gören subay masanın altından arkadaşını tekmelemeye çalışırken, arkadaşı ise kıs kıs gülüyordu:

– Eğer beğendiysen daha da verebiliriz.

Paşa da subaya bakıp:

– Ne oldu evladım? Hem istiyorsun hem de yemiyorsun, deyince subay istemeye istemeye çekirgeleri ağzına atıp çiğnemeye başladı...

Yemekten sonra en tatlı sohbet konusu bu subayın bir tabak dolusu çekirgeyi zar zor yemesi olmuştu. Ne zaman ki çekirge yemek istemeyen subay görse hemen Fahreddin Paşa bu subayı örnek gösterip yanına oturuyor, "Bakın çekirge nasıl yenir" diyordu.

Subay ise her seferinde çekirge yemek için kendi kendisiyle savaşıyordu...

Üç gün sonra askerlerin pek çoğu çekirge yemeye alışmıştı...

Çekirge yemek asker arasında gizli bir direnç ve moral kazanılmasına sebep olmuştu. Kendi aralarında konuşan erat çekirge bile yediklerini, bu yüzden görevlerini hakkıyla yaptıklarına inandıklarını belirtiyordu. Bu onlara hem bedenen hem de manen güç vermişti.

***

Askerin yediği değişik yiyecek bir nebze olsun dizlerinde tükenen dermanı arttırmıştı. Biraz olsun kuvvet bulmuşlardı. Ama ya daha sonra ne olacaktı? Her seferinde çekirge sürülerini mi gözleyeceklerdi? Kısa süre sonra çekirge yerine ne yiyeceklerdi? İşte bu koyu endişe, herkesin elini kolunu bağlıyordu.

Erat arasında yeni yeni söylenmeye başlayan, "Teslim olmak daha mı iyidir?" gibi söylentiler hızla yayılıyor ve büyüyen bir deprem dalgası gibi cılız bedenleri sarsıp duruyordu.

Bazıları ise burada beklemek yerine, çıkıp kahramanca dövüşerek, çemberi yarmaları gerektiğini düşünüyorlardı. Ama sonradan engin çöl akıllarına gelince, aç susuz bir halde fazla uzağa gidemeyeceklerini

Levent Şahverdi Arşivi

anlıyorlardı. Aslında kimsenin isyancılara aldırdığı ve onları önemsediği yoktu. Ancak isyancıların ardında İngilizlerin olduğu bilindiğinden ümitleri kırılıyordu...

***

Lawrence ise Taif'e geri dönerek komutanlarına bir rapor sunmuştu. Bu raporu okurken gizli bir heyecan bütün benliğini sarıyor, kızıl benizli adam daha da kızarıyordu:

"Medine'de artık yiyecek tükenmiştir. Sadece hurma yiyorlar... Aldığım son haberlere göre çekirge de yemişler. Düşmanın bu dayanma ve direnme gücü her türlü övgünün üzerindedir. Şunu belirtmeliyim ki demiryolu kapandığında Türklerin hemen teslim olacağını düşünmüştüm. Yanıldım. Halen de yanılmaya devam ediyorum.

Bu sıralar, askerin morali de bozulmaya yüz tutmuştur. Her ne kadar kaçmayı teşvik için bildiriler attıysak, kendilerine iyi bakılacağını yazdıysak da, beklenen etkiyi yapmadı. Yiyecekleri tükendiğinden artık daha fazla dayanamayacaklardır. Bunu biliyorum. Ancak adeta bir kaplan gibi kızgın, inatçı yine kabul edelim ki cesur komutan olan Fahreddin Paşa, sonuna dek dayanmaya çalışacaktır. O kendiliğinden asla teslim olmayacaktır. O teslim olmazsa, askeri de olmayacaktır. Çünkü komutanlarına çok bağlı olan subay ve erler onun sözünden dışarı çıkmazlar... Askeriyle yakından ve candan ilgilenen paşayı çok seviyorlar...

Şunu unutmayalım ki kısa süre sonra savaşın gidişatı değişecektir. İleride silah bırakma anlaşması yapılırsa, Fahreddin Paşa işte o zaman şehri teslim etmek zorunda kalacaktır...

Araplar Osmanlı'nın boyunduruğu altından kurtulmak için bizimle işbirliği yapmaktadırlar. Yüzyıllardır yönetilen bu halk artık kendi özgürlüğüne kavuşmalıdır. Bu konuda onların ayaklanmasını daha da hızlandırmak için Osmanlı'ya karşı olan nefreti arttırmalı ve keskinleştirmeliyiz... Bu konuda ciddi çalışmalar yapılmasında yarar vardır..."

Okuması bitince, İngiliz kurmay heyetinden bir subay endişeyle sordu:

– Peki, bizler Medine'ye saldırsak nasıl olur? Mademki, Türkler dışarı çıkmıyor ve teslim olmuyor...

Levent Şahverdi Arşivi

– Bu bizi Arapların nezdinde gözden düşürür. Çok da kayıp veririz. Hem Medine'ye yapılacak bir saldırı esnasında Peygamber kabrinin hasar görmesi bize karşı olan güveni sarsar...

– Haklı olabilirsin.

– Olabilirsin değil kesinlikle haklıyım. Arapları iyi tanıyorum... Onlara neden saldırmadığımızı şöyle izah ediyoruz: Bizler istersek Medine'yi topa tutarak, Türkleri oradan kolayca çıkartırız. Ancak biz, size ve sizin inançlarınıza saygı duyuyoruz. Şehirdeki kutsal mekânların zarar görmesini istemiyoruz. Türkler nasıl olsa yokluğa dayanamayıp teslim olacaklardır. Kuşatmayı olabildiğince sürdürmek istiyoruz... Aslına bakarsanız, çölde kendine buyruk ve tembel olan bu insanlarla Türklere karşı savaşmak intihar olur...

– Bunu gayet iyi biliyoruz.

– Yardımlarımız onları memnun etmektedir...

– Buralar önemli petrol yataklarına sahip. İleride bu yatakların işletilmesini ve kontrolünü elimizde bulundurursak, bu bizim yararımıza olacaktır...

– Ama onlar hürriyetlerini kazanmak için kendilerine yardım ettiğimizi sanıyorlar.

– Elbette öyle düşünecekler...

– Almanlar bile sıcak denize inme hayali içinde değiller mi? Tanrı'ya şükürler olsun ki savaşın sonuna doğru geliyoruz. Yakında Almanlar teslim olursa şaşırmayınız...

– Beni Arap halkı daha çok ilgilendiriyor. Hürriyetleri, kendi başlarına devlet oluşları...

– Haydi Lawrence... Görevini ve Arapları fazla ciddiye alma... Ciddiye alınacak yegâne şey İngiliz çıkarlarıdır. Petrol yani... Petrol hangi kabilenin, hangi şerifin altında ise onlarla iyi geçineceğiz. Hepsi bu...

– Ben onları ciddiye alıyorum. Kendi büyük imparatorlukları için savaştıklarını düşünüyorlar.

– Bunda hiçbir sakınca yok. İstedikleri kadar düşünsünler...

– Ama...

Levent Şahverdi Arşivi

– Aması şu Lawrence, büyük bir imparatorluk, kuvvetli bir imparatorluk asla istemiyoruz. Öyle olsaydı, Osmanlı ile savaşa girmezdik. Küçük ya da küçücük devletler gerekli buralarda... Hatta kabileye indirgenmiş birçok küçük devlet. Bunları kolay yönetirsin. Onların yeraltındaki zenginliklerini kolayca işlersin. Alırsın, satarsın. Bu teknik bizde var. Ama Araplarda yok...

– Ama...

– Evet Lawrence macera arıyorsan, istediğin macera Araplarla söz konusu... Sen keyfine bak... Sana inanıyorlar.

– Ben de, buna üzülüyorum ya.

– Üzülmene gerek yok ki?

– Güvenlerini boşa çıkarmak istemem.

– Burada bir tek çıkar var. İngilizlerin çıkarı...

Lawrence gerçekleri ilk defa bu kadar yalın dinlemişti. Ama her şeye rağmen o yine de Araplara yardım etmek için kendine söz verdi...

***

Fahreddin Paşa da kendilerine isyan eden, baş kaldıran Urbanların ne denli büyük bir oyunla karşı karşıya olduğunu düşünüyordu... Ancak savaşta dengelerin değişebileceğini sanıyordu. Zaten Medine'den dışarıda olup biteni takip edemiyordu. Büyük savaşın gidişatından habersizdi. Kanal'da ağır bir yenilgi alındığını biliyordu. Almanların durumu hakkında da pek az bilgisi vardı.

Paşanın her şeye rağmen ümidi vardı. Bir şey olacak, bir şeyler mutlaka yapılacak ve kötü giden talih sonunda Türklerin yüzüne gülecekti. Bu koca devlet yeniden kendini toparlayacak, cephelere koşan evlatları, devletin imarını yapmak için bu kez her yere dağılacaktı. Yıkılan köprüler onarılacak, kuş uçmaz, kervan geçmez yerlere yollar yapılacaktı... Açlık ve yoksulluk ortadan kalkacaktı...

Paşa iyi ve güzel şeyler düşününce, içinde bir çocuk sevincinin saflığını duydu:

– Neden olmasın, dedi. Neden olmasın? Herkes gayret ederse? Herkes üzerine düşeni yaparsa? Neden olmasın?

İçindeki sevinç büyüdü. Kalktı, askerin arasına karıştı.

Levent Şahverdi Arşivi

Şehitler için yaptırdıkları anıtın önüne geldi... Selam durdu. Sonra mermer kaideye kazınan isimleri tek tek okudu. Bir daha okudu. Bu okuyuşta içinde büyüyen hüzün, evlatlarını bir bir yitiren babanın duyduğu hüzne eşti.

Elbette "Bundan sonra ne olacak?" düşüncesi, fener gibi beyninde yanıp duruyordu.

Şartlar ağırlaştıkça, açlık ve yokluk bir yıldırım gibi her sabah, her akşam Medine'deki askerin gönlüne çarparken, paşa da yalnızlığa itiliyordu. O da kendini, görevine daha çok vermeye, zorlukları yenmeye çalışıyordu. İçindeki ve gönlündeki yalnızlığın büyüdüğünü hissettikçe, Harem-i Şerif'e gidiyor, orada saatlerce dua ediyor, hatta türbenin temizliğini bir hademe gibi, bir görevli gibi kendi yapıyordu.

Türbenin temizliğini yaparken, kendi kendine konuşmaktan geri durmuyordu:

– Efendimiz, size hizmet etmek şerefine nail olduğum için Mevla'ya ne kadar şükretsem azdır... Evet zorluk ve kıtlık içinde olduğumuz doğru. Bunlara dayanma azmini sizden alıyoruz. Her zorluğa sizin yanınızda olduğumuzdan dolayı daha kolay katlanıyoruz...

Yokluk, açlık, sıcaklık nice zorluklar, dertler ve gamlar... Bunlar gereklidir. Sevgili, sevenin kendisinden başka her şeyden vazgeçmiş görmek istermiş. Vatana olan aşkımız, sevgimiz yüzünden biz de nelerden vazgeçmedik ki buralarda olalım diye...

Medine'de rahat çilede, tokluk açlıkta, bolluk yokluktadır. Buna ne kadar şükretsek azdır. Bu yüzden ne keder ne de gam duymaya gerek yoktur. Artık denizden gelen deli dalgalar değiliz. Bizler artık o deryanın kumlu sahillerine vurmuş, sükûn bulmuş dalgalarız. Bizler denize dönen dalgalar gibiyiz. Dağ başından kopup gelen, deryayı görüp de coşkunluğu dinen sel suları gibiyiz...

Kadir Mevlâm... Yüce Mevlâm... Bize yapraklarını döktüğün çınarlara bağışladığın gibi yapraksızlık azığını bağışla... Bizler, her şeyimizi bu sevdaya, Medine'yi müdafaaya harcadık. Canımızı da harcamaya hazırız. Bizi ayaklar altında koma... Bizi haksızlara çiğnetme. Bizler ki hep yandık. Suya hasret kaldık. Suyu bize de bahşet. İhsan eyle. Yardım eyle. Bu değersiz bedenime, askerime acı. Onları, sert fırtınadan koruduğun, ihsan buyurduğun otlar gibi koru ve onlara ihsan eyle... Ben

Levent Şahverdi Arşivi

biliyorum ve buna gönülden inanıyorum ki; bizler sana teslim olduk. Sana inandık... Sen ki bağışlayansın. Yüce Mevlâm, bu görev esnasında işlediğim, hatalarımı bağışla. Bu zor günlerde nefsime uymaktan beni koru. Nefsime karşı bana yardım et.

Fahreddin Paşa gönlünün, tozlanan yüreğinin, soğuk çağlayanlardan dökülen buz gibi sularla yıkandığını sandı. Her seher goncaya duran, kalbinin gül goncaları açıldı, saçıldı. Dizlerine güç gelmiş, dertlerine derman bulmuştu sanki.

Paşa, Peygamber Efendimizin türbesinde temizlik yaparken, etrafını süpürürken kendinden geçer, zamanın nasıl yitip gittiğini anlamazdı.

İşte bu kuşatmada, işte bu zor günlerde, işte omzuna çöken ağır yüke karşı kendinde direnç ve kuvvet bulurdu.

Paşa, yokluk içindeyken, gönlündeki bu zenginliği seviyordu...

***

Okyanusta ıssız bir adada kalmışlar gibi Medine'yi savunan askerler dört bir yandan isyancılar, İngilizler ve yokluklarla kuşatılmıştı. Diğer cephelerdeki son durumlardan haber alamamak onların belirsizliğini arttırıyordu. Türk askeri yeniliyor muydu? Yeniyor muydu? Çanakkale gibi büyük zaferler kazanılıyor muydu? Kut'ül Amare'deki gibi destanlar yazılıyor muydu? Yoksa Balkan Harbi'nde olduğu gibi utanç verici, ağır yenilgiler mi alınıyordu?

Aslında paşa diğer cephelerdeki akıbet ne olursa olsun, kendisinin ve askerinin konumunu değiştirmeyi asla düşünmüyordu. Ancak içinde bir ümit, tozlu, kurak yüreğinde yeşil bir fidan gibi boy atmaya devam ediyordu. Diğer cephelerde zafer kazanılırsa, kendisine yardım gelebilirdi. "Hep birlikte isyancılara hak ettikleri dersi veririz" diye ümitlenmekten geri kalmıyordu. Yoksa o sonuna dek direnmeyi ve Medine'yi savunmayı istiyordu.

Hastane çadırını ziyaret edip erlere moral vermek için yavaş ve düşünceli bir şekilde yürümeye başladı. Bu yürüyüş esnasında burnuna misk gibi güzel kokuların geldiğini duyunca tebessüm etti.

– Bu koku misk ü amber ağaçlarından geliyor. Bu koku, Peygamber Efendimizin türbesini çevreliyor, sarmalıyor... Güzel oldu. Bu caddeyi açmamız ve güzelleştirmemiz çok iyi oldu.

Levent Şahverdi Arşivi

Paşa yeni yapılan cadde üzerindeki yürüyüşünün bitmesini istemiyordu. O bir tatlı düşün içindeymiş gibiydi. Bu düşten uyanmak arzusunda değildi...

Son zamanlara "Skorpit" ve "İspanyol nezlesi" hızla yayılmaya başlamıştı. Doktorlar elinden geleni yapsalar da ilaç yokluğundan, hastalığın bir türlü önüne geçemiyorlardı... Hasta erlerin çoğalması, paşayı üzen ve elini kolunu bağlayan bir hal alıyordu. Hasta erata ilaç bulamamanın sıkıntısını yaşıyordu. Bu sıkıntı gün geçtikçe büyüyeceğe benziyordu. Hastane çadırı önüne gelince durakladı.

Çevreye bir göz gezdirdi. Tek tük hurma ağaçlarının arasına kurulan çadırlarda yatan erlerin iniltileri birbirine karışıyor, kasvetli bir hava oluşuyordu. Çadırdan çadıra koşuşturan hastabakıcı ve doktorlar, telaş içinde ellerinde araç ve gereçlerle bir o çadırdan bir bu çadıra girip çıkıyorlardı...

Fahreddin Paşa çadıra girdiğinde, inleyen erlerin sayısında azalma oldu. Sonra da tamamen kesildi... Erat çok sevdikleri komutanlarının yanında inlemeyi ve "ah" çekmeyi kendilerine yedirememişler, daha iyi ve daha metin görünmek için olağanüstü bir gayrete tutunmuşlardı. İçeride ilacın, kanın, sıcağın etkisiyle ağır bir hava vardı. Bu hava, çadıra gireni etkiliyordu.

Paşa ise hastane havasına alışmıştı. Hiçbir çekinme göstermeden tek tek kah karyolalarda kah hurma ağacı dallarının üzerinde yatan evlatlarını ziyaret etmeyi kendine baş görevlerden biri saymıştı...

– Nasılsın evladım?

– İyiyim paşam.

– Merak etme, iyi olacaksın.

– İnşallah komutanım.

– Ya sen, nasılsın bakalım yiğidim?

– Mahcubiyet içerisindeyim efendim.

– Niçin?

– Sizin askeriniz kolay kolay hastalanmazdı efendim.

– Öyle deme oğlum, hepimiz hastalanabiliriz.

– Ben, bu zor şartlarda arkadaşlarıma yük olmayacak, tam aksine onların yükünü paylaşacaktım paşam...

Levent Şahverdi Arşivi

– İyileşince gene paylaşırsın evladım.

– Belki...

Paşa diğer bir yatakta yatan erin yanına gitti. Başını okşadı. Erin çenesi sarılmıştı.

– Sen nasılsın şahbazım...

– ...

– Yaran nasıl?

– ...

– Acıyor mu?

– ...

Paşa erin kendisine cevap veremediğini görünce, yanında beklemekte olan doktora döndü:

– Nesi var? Çok mu ağır hasta...

– Hayır efendim. Ancak size cevap veremez...

– Nedenmiş o?

– İskorpit hastalığından dolayı dişleri ve çenesi düştü...

– Öyle mi?

– Maalesef efendim...

– Çok üzüldüm buna.

– Ne yazık ki efendim...

– Böyle hastalarınız çok mu?

– Eskiden azdı ancak her geçen gün çoğalıyor... Sanırım daha da artacak. Vitamin gerekli...

– Ama alamıyoruz, tedarik edemiyoruz.

– Maalesef paşam.

Sözün bittiği yerde büyük bir sessizlik başlar... İşte gene öyle olmuştu. Bu sessizlik insanı çıldırtan sessizlikti ve çığlık çığlığa paşanın kulaklarını tırmalıyordu. Örse vurulan büyük çekiç darbeleri gibi darbeler durmadan ilaç, vitamin, yiyecek, su ve çare diyerek paşanın başına iniyordu...

Paşa bunalıyor, ne diyeceğini, ne söyleyeceğini bilemiyordu. Bunca ana kuzusu, bunca vatan evladı, bunca Mehmetçik, bunca yiğit, burada çaresizlik içinde acının koynunda kalakalmıştı... Paşa elden bir şey gelmeyen böyle durumlarda, ıssız dağ başında nice uçurumların

Levent Şahverdi Arşivi

etrafını sardığını düşünürdü. Bu çaresizlik uçurumları derindi. Ne ki karanlıktı da.

Yine de her şeye rağmen paşanın gönlünde karanlık değil, bir gün mutlaka zafere erme ve kurtulma ümidinin mumları yanmaya devam ediyor, bu mumların ışıkları cılız da olsa kendini aydınlatmaya, karanlıklar içinde kalmamasına yetip artıyordu.

***

Nasıl ki Fahreddin Paşa diğer cephelerden habersiz ise memleketin diğer yerlerinde, diğer cephelerinde savaşanlar da ondan habersizdiler. Hele İstanbul'da bulunan devletin ileri gelenleri kendisini unutmuş gibiydiler.

Kara bir haber memleketin her tarafına hızla yayılıyordu. Bu kara haber, en ıssız dağ başlarına, en dipsiz uçurumlara, en tozlu yollara, nice evlatları cephelerde kalmış ıssız köylerdeki anne ve babalarına, korkunun sindiği büyük şehirlere, çil çil kubbe serperek, köprüler, hanlar, çeşmelerle bir ziynet eşyası gibi süsleyerek gidilen yerlerden, şimdi geri çekilen yerlere, oralarda kalan öksüz memleket evlatlarının bulunduğu yerlere, bir rüzgârın şiddetini ve sabırsızlığını gösteren kasırga gibi yayılıyordu...

Bu kara haberi getiren kasırganın yerinde nice acı, nice hüzün, nice kan birbirine karışıyor, koyu bir bilinmezlik, belirsizlik, bu koskoca devletin altı yüz senelik devletin, altı yedi sene içerisinde yıkılmasıyla daha da artıyordu...

Artık cephelere koşturulan toprağa gök ekini gibi saçılan, nice vatan evladı orada bırakılarak, kimisi de kolunu bacağını imparatorluğun dört bir yanına feda ederek geri dönmeye çalışıyorlardı. Bazıları da esirlik nedir bilmediği halde, esir olup bu utancın gönlünde açtığı yarasına gözyaşlarıyla tuz basarken, bazıları da bu şekilde geri dönmenin utancından yüzlerini gizlemek ister gibi sakallarını uzatmışlardı.

Cephelere giderken içlerindeki ümit ne yazık ki sönmüş halde sılaya dönmek zorunda kalmışlardı. Bunlar asker elbiseleri içinde büyük bir imparatorluğun hayal olmuş askeriydi sanki. Yalancı ruh gibi benliklerini yitirmişler, cepheden cepheye gösterdikleri kahramanlıkların destanlarını anlatamadan, büyük bir yaranın yaktığı acı ile dönüş yoluna geçmişlerdi...

Levent Şahverdi Arşivi

Onlara her yerde rastlamak mümkündü. Galiçya'da, Filistin'de, Kafkasya'da, Yemen'de, Kanal'da, Çanakkale'de, Kut'ül Amare'de... Kâh bir çalı dibinde kâh bir ağaç altında kâh ıssız yollarda ayak sürüyorlardı. Üstelik silahları da elinden alınmıştı.

Nasıl ki cepheye giderken bir şey sorgulamamış, bir şeylerin hesabını tutmamışlarsa, yine dönüşlerini de, hiç sorgulamadan hiç hesapsız yapıyorlardı. Ancak üzerlerinde esirlik ya da cephede yenilmeden hepsinin üzerine istinasız yapıştırılan "yenildiler" yaftasının yansıttığı mahcubiyetle sılalarının, köylerinin, şehirlerinin yollarına nasıl düşeceklerini, analarının, babalarının ve sevgililerinin yüzüne, yüzleri kızarmadan nasıl bakacaklarını düşünüyorlardı...

İşte koskoca bir çınar ayakta ölecekken, dibine vurulan baltalar sebebiyle yere devrilmişti. Hani çınarlar ayakta ölürdü? Hani bu son çınar da ayakta ölecekti?

Hiçbir şey zor gelmiyordu. Yokluk, zorluk hiçbir şey... Ama o "yenildiler ve esir oldular" sözleri kendileri için söylenir olduğundan beri, birer heykel gibi donup kalmışlardı. Bu utancın ağırlığını taşımak yine yorgun Mehmetçiğin omuzlarına kalmıştı. Bu garip, bu çelimsiz, bu yalnız omuzlar 10-12 yıldan beri imparatorluğun ayakta kalması için dayanak olmuştu. Ancak büyük bir kasırga bu ulu çınarı kökünden sökmüş, olduğu gibi yorgun omuzların üstüne atıvermişti işte...

Bir saman çöpünün kasırga da savrulması gibi cepheden cepheye savrulmuşlardı. Dört bir yana dağılanlar, savrulanlar birbirinden habersiz, birbirinden kopuk, birbirinden ayrı idiler...

Dönenler mahcubiyet, esir olanlar utanç, direnmeye devam edenler de gizli bir övünç içindeydiler. İşte her şeye rağmen kıvançla ama bu kıvancı duyumsamadan ve bilmeden sadece görevlerini yapmak için çalışanlar, bir söz verip de o sözün arkasında ne olursa olsun duranların başında Medine'yi müdafaa edenler geliyordu... Kuşatılmış, tecrit edilmiş bir şehirde, yaklaşık iki yıldır "teslim olun" çağrılarına kulaklarını ve gönüllerini tıkayan Mehmetçik, imparatorluğun teslim olduğundan haberleri yoktu... Onlar yine acıya, yokluğa, çaresizliğe aldırmadan sadece verdikleri bir söz, dalgalanan bayrak hatırına kutsal şehirde olmalarının verdiği şevkle görevlerini yapıyorlardı...

Levent Şahverdi Arşivi

Susuzluk devam ediyor, suya hasret dudaklar çatlıyordu. Açlık devam ediyor, boş midelerin ağrılarına kâh yumruk bastırarak kâh tüfeklerinin dipçiklerini dayayarak karşı koymaya çalışıyorlardı. Hastalık devam ediyor, ama kaybedilen çenelere, dökülen dişlere aldırmadan vuslat dolu günleri bekliyorlardı...

Onlar Medine'yi, Peygamberimizin türbesini, Medine kalesinin burçlarında dalgalanan nazlı bayrağı, Cennet'ül Baki mezarlığına gömdükleri şehit arkadaşlarını, artık teslim olmuş, yenilmiş bir devletin son kalesini bekliyorlardı. Üstelik artık beklenilmediklerinden haberleri de yoktu.

Ancak yedi düvelle anlaşma imzalayan devletin bir maddesi Medine kahramanlarını da içine alıyor, bir büyük ahtapotun kolları oraya dek uzanmak istiyordu. Şimdi kâğıt üzerinde de olsa; "*Hicaz'da, Asir'de, Yemen'de, Suriye'de ve Irak'ta bulunan muhafız kıtaları en yakın İtilaf kumandanına teslim olacaklardır*" deniliyordu.

Bu anlaşma, koca çınarın sararıp solan son yaprağının yere düşmesiydi. Bu anlaşma, kırkikindi yağmurlarını getiren son beyaz bulutun da gitmesiydi. Bu anlaşma, güneşin koyu bir karanlıkla yüzünün peçelenmesiydi. Bu anlaşma, altı yüz yıllık köklü bir devletin köküne indirilen son bir balta darbesiydi...

Ancak anlaşmanın imzalandığını bilmeyen Medine'deki askerler haberleşme ağından yoksun olduklarının faydasını göreceklerini bilseydiler, belki de üzülmeyeceklerdi. Yine de hiçbir şeyden haberleri olmayan bu kahramanlar aynı inat, aynı şevk ve aynı kahramanlıkla görevlerini sürdürmekteydiler...

Fahreddin Paşa gizli bir sıkıntı duyarken, hayıflanıyordu. "Keşke daha uzak yerlerle bağlantı kavuracak bir telsiz imkânımız olsaydı. Orada nelerin olup bittiğini öğrenirdik. Ancak yok" diyordu. "Öyleyse güvercin kanadına takılacak haberleri bekleyeceğiz yine..."diyerek sözlerini tamamlıyordu.

Medine'de her zamanki günlerden bir gün, akıp giden aynı zaman, görevlerini yerine getirmeye çalışan aynı asker, aynı yokluğun ve çaresizliğin eşliğinde hayatlarını aynı kararlılıkla sürdürmekteydiler.

***

Levent Şahverdi Arşivi

Anlaşmayı kabul ettiren, anlaşmayı yazan kuvvetli taraf bu anlaşmaya uyulması ve her yerde duyulup gereğinin yapılması için acele ediyor, sabırsızlanıyordu. Bu yüzden Osmanlı Genelkurmayı, ordularına şu telgrafı çekmişti:

"*31 Ekim 1918 öğleden sonra İtilaf devletleriyle bir anlaşma imzalanmıştır. Söz konusu devletlerin üyeleri bu durumu Bulgaristan, Irak, Suriye ordu komutanlarına tebliğ etmişlerdir. Anlaşma şartlarına kesinlikle uyulması ve tebliğin alındığının bildirilmesi gereklidir.*"

Araplara destek olan ve onları yönlendiren Lawrence anlaşmanın imzalanmasından dolayı çok memnundu. Anlaşmanın gereğine göre Fahreddin Paşa kendilerine teslim olacak ve epey bir zamandır kendilerini uğraştıran bu "*Çöl Kaplanı*" kafese girecekti. Anlaşma yeni devletlerin doğuşuna sebep olacaktı. Hele Araplar artık özgürlüklerini de kazanacaklardı. Zaten anlaşma ile bu amacın önünde hiçbir engel kalmamıştı. Sürdürdükleri mücadelenin sonuna gelmişlerdi. Araplar kendilerine karşı koyan Fahreddin Paşa'yı teslim alabileceklerdi. Artık "*Çöl Kaplanı*" kendini yakalamak isteyen ve sabırla bekleyen avcılara teslim olacaktı.

Paşanın inadı kırılacaktı. Açlığa, yokluğa karşı koymuştu ama bu anlaşmaya karşı gelebilecek miydi? Gelemezdi ve elbette Medine'yi teslim edecekti.

Lawrence bu düşüncelerinden dolayı mutluydu. Alabildiğine huzurluydu. Kendisinin yardım ettiği Araplar artık büyük devletlerini kurabileceklerdi. Şimdi özgürlüklerini ilan edeceklerdi. Bunda da kendisinin önemli bir payı vardı. Bu pay onu gerçekten mutlu ediyordu.

Çanakkale'de, Kut'ül Amare'de kendilerini yenen Türkler artık yenilmişlerdi. Hem de kesin bir şekilde... Bundan sonra ayağa kalkmaları çok zordu.

Yine de aklının bir köşesinde asılı duran "Acaba?" sorusuna takılmadan edemiyordu. Fahreddin Paşa bu anlaşmanın gereklerini kolayca yerine getirir miydi? Başka çaresi yoktu ki. Elbette kabul edecekti? İsyancılara ya da İngilizlere teslim olmak zorunda kalacaktı. Lawrence işte o teslim anının verdiği hazzı şimdiden yaşıyor, mutluluğu perçinleniyordu...

Artık eli kolu bağlanan, teslim olan bir devlet vardı karşılarında. Şimdi Fahreddin Paşa'dan bir an önce teslim olması istenecekti. İngiliz yetkililer bunu İstanbul hükümetinden özellikle rica etmişlerdi. Osmanlı

Levent Şahverdi Arşivi

hükümeti Medine'ye de ulaşacak bir haberleşme sisteminin bulunmadığını bildirmiş hatta bu haberin ulaştırılmasında yine İngilizlerden yardım istemişti...

Ancak özellikle Fahreddin Paşayı iyi tanıyan İngiliz komutan öfkelenmişti:

– Ben Osmanlı Devleti'nin komutanlarını tanımıyor muyum? Hele de Fahreddin Paşa'yı. Benim çekeceğim telgrafa, göndereceğim telsize inanır mı o? Buna inanarak teslim olur mu? Olmaz! Kesinlikle olmaz...

– O zaman ne yapacağız efendim?

– Ne mi yapacağız? Bu emir doğrudan İstanbul hükümetince verilmelidir. Aksi halde bizler, zor durumda kalırız. Bize teslim olmazlar, olmadıkları gibi savaşa da devam ederler... Kendileri bize devlet yetkililerince bir emir yollasınlar da biz bu emri Medine'ye yollayalım.

***

"*Dört yıldan fazla bir süre içinde din ve namus uğrunda her türlü fedakârlıkta bulunduktan sonra bizimle beraber savaşan devletler birlikte yenilerek kuvvetsiz bir hale gelen Osmanlı hükümeti, İtilaf devletleriyle bir anlaşma imzalamak zorunda kalmıştır. Anlaşmanın birinci maddesine göre Hicaz, Asir ve Yemen'deki Osmanlı kıtaları garnizonları en yakın İtilaf devletleri komutanına teslim olmalıdır.*

Namus görevini yıllarca yerine getiren siz asker arkadaşlarım; bu kararın ancak anavatanı gerçek bir ölümden kurtarmak duygusuyla alınmış olduğunu takdir edeceksiniz. Bu büyük fedakârlığınız bizzat düşmanlarımız tarafından dahi hayret ve takdirle karşılanmıştır.

Bu ağır yükü büyük bir sabır ve itaatle kabul edeceğinize eminim. Bize karşı hâlâ merhametli davranan İngiliz devletinin içten ve âlicenap duygularına güvenmenizi rica eder, en erken saatte vatanımıza salimen dönmeniz için Allah'a dua eder, hepinizi gözlerinizden öperim."[21]

Bu emri yazıp son noktayı koyan Sadrazam Ahmet İzzet Paşa gözyaşlarını tutamadı...

21 Burak Artuner, Kayıp Topraklar, s. 206-207.

Levent Şahverdi Arşivi

Sadrazam koca bir devletin kâğıt üzerinde kalmayışına gözyaşı döktüğü gibi belki de Medine'deki kahramanların yaptıkları fedakârlığa da ağlıyordu...

***

Paşa kuşatma günlerinde en azından kendi kıtalarıyla ve yakın çevresindeki kumandanlarla haberleşebilmek için bir istasyon kurmayı düşünüyordu. Bunu da yeni inşa ettikleri cadde gibi bir şeref meselesi yapıp muharebe subayların ve teknisyenlerinin becerisini en üst seviyede kullanmak istiyordu.

Uzun bir uğraş sonucu küçük bir telsiz istasyonu kurabileceklerini öğrenince, paşa havalara uçtu.

– Hay yaşayın evlatlarım benim. Elleriniz dert görmesin...

Kısa sürede işe başlayan teknisyen ve muharebe subayları telsizi çalıştırdılar. Ancak çok uzak telsiz istasyonları ile haberleşme kurulamıyordu. Paşanın sevinci çok sürmemişti. Yine de en yakın birliklerle kolayca haberleşebilecekti. Bu da hiç yoktan iyiydi.

Bir süre sonra Mısır telsiz istasyonundan arama yapılınca, hemen paşaya haber verildi. Paşa Mısır'ın İngilizler'in eline geçtiğini ve Kanal'da yenildiklerini biliyordu. Bu haber üzerine "Hayırdır inşallah..." dedi. "Kara bir haber olmasın da..."

Acele istasyona geldiğinde, hemen şeridin başına geçti. Gelen haberi okumaya başladı. Okudukça sararıyor, gözleri kararıyor ve başının döndüğünü sanıyordu. Okuduğu satırlar ruhunu, gönlünü bir çakır diken gibi çiziyor ve kanatıyordu. Bu haber, nasıl bir haberdi? Bu nasıl kara haberdi böyle?

Kâğıttaki harfler ve kelimeler, cümleler kara haberin yanlış olamayacağını vuruyordu örse vuran bir çekiç gibi paşanın beynine... Uzun süre titreyerek elinde tuttuğu metni "Belki yanlış okumuşumdur" diyerek kendi kendini kandırsa da yeniden okudu. Bir daha okudu. Hayır, yanlışlık yoktu. Koca devlet teslim olmuş, şimdi onun da teslim olmasını isteyen bir emri bildiriyordu...

Paşa siperden çıkmış, ileri doğru atılıyordu sanki. Yüzlerce, binlerce merminin vücuduna bir bir saplandığını düşünüyordu. En paslı, en kör bıçaklar bağrına bir bir isabet ediyordu... Nice şarapneller hep onun

Levent Şahverdi Arşivi

vücudunda patlıyordu. Bu yıkım, bu vurgun paşanın daha fazla ayakta durmasına engel oldu. Gidip bir sandalyeye çöktü.

Elleri hâlâ titriyordu. Yüzü utançtan ve öfkeden kırmızıya dönmüştü. Bir şey söyleyemiyor, dişlerini ve gözlerini kilitlemiş olduğu halde kendinden geçmiş, bir hayal gibi duruyordu. Neden sonra ağır ağır Medine'nin sokaklarına çıktı. Hiçbir şey duymadan, görmeden yürüdü. Kendini Efendimizin kabrinin olduğu bahçede buldu. Burnuna güllerin ve amber ağaçlarının kokusu geldi. Duaya durmuştu...

Paşa bir köşeye iki büklüm olduğu halde çökmüş ve kalmıştı... Bir hafif rüzgâr esti. Bir bülbül gonca gülün dalında öttü:

Paşa, bülbülün ötüşünden etkilendi:

– Ey bülbül... Garip bülbül... Bizler kadar yalnız bülbül. Feryadın, feryadım mıdır? Derdin, derdim midir? Yuva dahi yapmaya kıyamadığın, bu gonca gül dalında feryatlarının sonu gelir mi bülbül?

Ahın, ahım olsun. Çilen, çilem olsun bülbül. Ne ki sen de, benim asker evlatlarım gibi dert ortağım ve şahidim ol. Her goncalanmış güle halimi anlat... Benim için bedbaht de. Garip ve yalnız, de. Uçan kuştan, tozayan tozdan bile medet umar halde, de... Şimdi bu bahçeden boynu bükük nasıl çıkarım diyor, de. Bundan sonra burçlarda dalgalanan bayrağa nasıl bakarım diyor, de...

Derdim dağlardan büyük bülbül. Çöller kadar engin. Çöllerdeki kum taneleri sayısınca içimde acı var. Kanayan yara var... İçimde en koyu karanlığa inat ışıyan nice ümit mumları, birbiri ardına kopan kasırga ile sönmek üzere. İçimdeki karanlık büyüyor bülbül...

Gül kokusunu sevenler güllere tutkundur. Güllere ağıt elbette gül dalında söylenir bülbül... Sevdan güller ise güllere âşık isen elbette gül dalında feryat edersin...

Söyle bülbül, ben kime feryat edeyim? Sesimi kime duyurayım? Sevdamıza kezzaplar döküldü. Sevdamıza ayrılık tohumları ekildi. Garip âşıklar gibi feryat etmek yine bize kaldı...

Bülbül feryat et. Güllerden yana. Vatandan yana. Bayraktan yana. Bu garip ve öksüz sevdadan yana. Ben bilirim ki feryadın, feryadımdır bülbül... Divane bülbül...

Paşanın içinde akan pınarların suyu kesilmişti. Yürüdüğü yollar bir bir çıkmaz sokaklara dönmüştü. Sevdasına artık ayrılık çanları çalınmıştı...

Levent Şahverdi Arşivi

Karargâhına gelip odasına girdi. Kapıyı kilitledi... Deminden beri sıkıca, bu haberi yollayanların yakalarına yapışacakmış gibi, tuttuğu emri açtı. İçi kan ağlayarak bir daha okudu. Gözlerine inanamadı:

– Yalan, dedi.

Bir daha okudu:

– Yalan, dedi.

Bir daha okudu.

Olanca gücüyle bağırdı:

– Yalan!

Sonra emri, bu kara haberi aydınlatıp okunmasını sağladığı için utanan cılız mumun alevine tuttu. Emrin yazılı olduğu kâğıt tutuştu. Mumun şuleleri arttı. Yine bu kara haberin kendi alevleriyle yok edilmesinden dolayı coşan mumun ışığı sevinçten raksa durdu...

Paşa küle dönen bu kara haberin yok olup gittiğini düşündü. Gerçeklerin kül haline gelip hemen ortadan kalkacağına inanamadı. Yine de elindeki külleriyle pencereye yürüdü. Camı açtı. Ilgıt ılgıt esen rüzgâra külleri bıraktı... Tam karşısındaki bayrağa bakmaya cesaret edemedi. Gözlerini Medine'nin ışıklarına çevirdi...

"Bunca ışığa rağmen benim içimde en koyu karanlıklar hüküm sürüyor. Karanlıklar içinde boğuluyorum..."

Paşa o gece çöken karanlığa aldırmadan, içindeki karanlıklar içinde yiteceğini sanarak gözlerini kapatmadı. Gözleri içindeki karanlıkları dağıtmak ister gibi hep bir ışık aradı. Mumun ışığına baktı bütün gece. Medine'nin ölgün ışıklarına, gökteki yıldızlara ve aya baktı. Ne kadar görebileceği ışık varsa, onları görmek ve ışığa tutunmak istedi.

Sabah, paşanın içindeki kara haberlerden habersiz olarak olgunlaşıyordu. Paşanın kızarmış gözleri hâlâ sabit bir noktaya tutunmuştu. Mum ise çoktan yanarak bitmiş âdeta intihar etmişti...

– Akşam kötü bir rüya gördüm. Gün doğdu. Kâbus da bitti... Şimdi göreve devam... Bu kara haberi mümkün olduğunca gizlemeliyim. Kimsenin haberi olmamalı... Şimdi ileri hatlardaki Mehmetçiklerimi geri çekmeliyim. Hepsini şehre almalıyım.

Yazıcıyı çağırarak kendisine şu emri yazdırdı:

Levent Şahverdi Arşivi

– Bütün gözetleme yerlerinde ve ön siperlerdeki asker Medine'ye geri dönecektir...

Bu emir subayları için sürpriz oldu. Zira onlar paşanın bir adım bile gerilemeyeceğini, bulundukları konumu asla bozmayacağını düşünüyorlardı. Ne olmuştu da, paşa askeri Medine'ye topluyordu? Bu konuyu merak etmekle birlikte hiç kimse paşaya ne olup bittiğini sorma cesaretini gösteremiyordu.

Bir sürpriz de birkaç gün sonra ortaya çıktı. Paşa bir emir daha yayınlamıştı:

"Medine Kahramanları!

Cuma günü, ayağa kalkabilen ve Harem-i Şerif'e dek gelebilecek herkesi o kutlu mekâna davet ediyorum..."

Şimdi Medine'de görev yapan herkesi gizli merak ve bir heyecan dalgası kaplamıştı. Paşa alışagelmişin dışına çıkarak, neden onları Harem-i Şerif'e davet ediyordu? Orada kendilerine ne diyecekti? Ne anlatacaktı?

Cuma günü, namaz saatine yakın Harem-i Şerif hınca hınç dolmuştu. Garip kuşlar gibi ana vatanlarından binlere kilometre uzaklıkta asker saf saf oluyor, omuz omuza veriyordu. Herkes söz birliği etmişçesine susuyordu. Bu koyu sessizlik billur sesli bir erin ezan okumasıyla bozuldu. Bir camın parçalanıp tuz buz olması gibi dağıldı, gitti. Namaz eda edildikten sonra paşanın yanında oturan Miralay Necip Bey, 55. ve 42. Alay sancaklarını muhafızlarıyla birlikte Peygamber Efendimizin kabri önüne getirdi. Sancaklar biri sağda biri solda olmak üzere minber kapısının iki tarafına dikildi...

Harem-i Şerif'i dolduran gözler bu iki sancağa kilitlenmişti. Sessizlik hüküm sürerken, erler kalp atışlarını ve nefes alışlarını dahi duyar hale gelmişlerdi. Herkes paşanın ne söyleyeceğine dikkat kesilmişti.

Fahreddin Paşa ağır ağır yerinden kalktı. Üç dört adım atıp Ravza-ı Mutahhara'nın gümüşten parmaklığı önünde durdu. Her hücresinin ürperdiğini hissederek ellerini açtı. Dua etti. Sonra az ileride minberin yanında duran büyük bir bayrağı aldı... Bayrağı vücuduna sardı. Minberin merdivenlerini ağır ağır çıkmaya başladı. Her merdiven çıkışta dağların zirvesine tırmanıyor gibi hissediyor, başı dönüyordu. Elleri ayakları titriyor, sararıp soluyordu. Bir anda Harem-i Şerif'in içine dolan hava, paşaya gül kokuları getirir gibi oldu. Gül dalında feryat

Levent Şahverdi Arşivi

eden bülbül geldi aklına. Paşa da şimdi feryat edecekti. Paşayı izleyen gözler kısılmıştı. Herkes oturduğu yerde ne söyleneceğini merak ederek ürperiyordu.

Paşa üç dört basamak daha çıktı. Sanki ayakta zorlukla duruyormuş gibi tam karşıdaki Ravza-ı Mutahhara'ya baktı. Sonra gözlerini kendini dinlemeye hazır olan subay ve neferlerine dikip bir süre baktı. Baktı...

Sonra hazırlamış olduğu konuşmayı cebinden çıkardı. Eli titriyordu. Gözlüğünü diğer cebinden çıkararak taktı. Bir kez daha askerine dikkatlice baktı.

İçerideki sükût, sessizliğin sesinin duyulmasına sebep olacak kadardı. Ola ki pervaneler gelip kanat çırpsa, onların kanat seslerini duyacak kadar koyu bir sessizlik vardı içeride. Bazen dışarıdaki şadırvanın su sesi duyuluyordu. Ama paşanın gözü önünde garip bir bülbül vardı sanki. Bu bülbül gül dalına konmuş feryad figan eylemekteydi... Paşa halden hale giriyordu. Kalbinin çarpması artıyordu. Bastığı merdivenlerin bile bu düşünce ağırlığından dolayı birden çökeceğini sanıyordu.

Heyecanını belli etmemeye çalışarak, yazdığı hutbeyi gür bir sesle okumaya başladı. Sessizliğin salıncağında sallanıp duran gönüller, aniden patlayan top mermisi gibi paşanın gür sesiyle bir kat daha dikkat kesilmişlerdi.

"*Ey Nas! (İnsanlar)*

Size bin üç yüz yıl öncenin bu kubbelerini çınlatan ilahi, mukaddes sesiyle hitap ediyorum. Ve mübarek kabrinde hay (diri) olan Peygamberimiz Hazreti Muhammed Efendimizin huzurunda ahdi peyman ederek diyorum ki; biz ne kadar kuvvetli düşmanlar karşısında bulunursak bulunalım, Allah'ın izni ve O'nun Resul-ü Ekrem'inin şefaati ile zerre kadar fütur (ümitsizlik) getirmeden mukaddes bildiğimiz mücadelemize devam edeceğiz.

İngiliz altınlarına karşılık İslâm kanı dökmekten zevk alan karşımızdakiler Medine'nin Suriye ile yegâne ulaşım hattı olan demir yolunu muhtelif yerlerde kestikten sonra urbanın şehre erzak getirmelerini men ile Medine'yi cebren alacaklarından bahis ile şimdiden teslim olmamızı teklif ediyorlar."

Fahreddin Paşa'nın sesi titremeye başladı. Heyecandan neredeyse sesi kısılacaktı. Gözleri dolmuş, okuduğu yazıları seçemez olmuştu. Paşa kendini kontrol etmeye çalışıyordu ama öyle bir noktaya gelmişti ki artık metin olamayacağını anladı. Hutbesini okumayı bıraktı. Gözlüklerini

Levent Şahverdi Arşivi

siliyor gibi yaparak, yanaklarından süzülen yaşları askerine fark ettirmeden silmeye çalıştı.

Bu metin paşa şimdi duygularına gem vuramıyor, bir sel gibi coşan, taşan gözyaşları akıyordu.

Durdu, biraz bekledi. Kendi kendini sakinleştirdi ama paşanın gözü önünde garip bir bülbül hep figan eylemekteydi. O da, dertli bülbül gibi feryada devam etti:

"Ey Nas!

Malumunuz olsun ki kahraman askerlerim bütün İslâm'ın sırtını dayadığı yer, manevi gücünün desteği, Hilafetin göz bebeği olan Medine'yi son fişengine, son damla kanına, son nefesine dek muhafazaya ve müdafaaya memurdur.

Buna Müslümanca, askerce azmetmiştir. Bu asker Medine'nin enkazı ve nihayet Ravza-ı Mutahhara'nın yeşil türbesi altında kan ve ateşten dokunmuş bir kefenle gömülmedikçe Medine-i Münevvere kalesinin burçlarından ve nihayet Mescid-i Saadet minareleriyle yeşil kubbesinden al sancağı alınmayacaktır! Allah-ü Teala bizimle beraberdir. Şefaatçiniz O'nun Resulü Peygamber Efendimizdir."

Medine'de garip kalan gönüller paşanın içten ve samimi duygularıyla galeyana gelmiş, kayalara vuran deli dalgalar misali gözyaşları sessiz sessiz yanaklardan süzülüp Harem-i Şerif'in minberine düşüyordu. Gözyaşlarının sesini duyan paşa, titreyen sesini zor kontrol ederek, hutbesini tamamlamaya çalışıyordu.

Gözyaşları, diğer gözyaşlarını tetikler. Aynı acıyı çeken, aynı hüznü paylaşanlar gözyaşlarının bu canhıraş feryatlarında her şeyin anlatıldığını bilirler. İşte komutan ve onun erleri ve subayları ortak duyguların yağmuru altında ıslanıyorlardı. Paşa kendinden geçercesine hutbenin son paragrafını zorlukla okudu:

"Ey bütün tarihi eşsiz kahramanlıklar, şan ve şereflerle dolu Osmanlı ordusunun yiğit zabitleri!

Ey her cenkte cihanı tir tir titretmiş, asla kimseye boyun eğmeyerek daima namus ve din borcunu kanıyla ödemiş yiğit Mehmetçiklerim! Kardeşlerim! Evlatlarım!

Levent Şahverdi Arşivi

Gelin hep beraber Allah'ın ve işte huzurunda huşu ve vecd içinde gözyaşları döktüğümüz Peygamberinin karşısında hep beraber aynı yemini tekrar edelim ve diyelim ki Ya Resulallah biz seni bırakmayız! [22]

Paşa sarınmış olduğu bayrağı, yıldızından üç kere öpüp alnına götürdü...

Hutbesini bitirdiğinde, düşüp bayılacağını sandı. Parmaklıklara sıkıca tutundu. O anda Harem-i Şerif'in gök kubbelerinde, kendinden geçen ve dolup taşanların haykırışları kubbelerin taş duvarlarına bir gül yaprağına düşen çiy tanecikleri gibi kelime kelime, harf harf düştü.

Bir bayram günü gibi herkes ayağa kalkmış, gözyaşları içinde birbirine sarılıyor, herkes hutbeden inmesini beklediği paşaya doğru hareketlenmek istiyordu. Ona sarılmak ve "sözün sözümüzdür" demek için sabırsızlanıyorlardı.

Paşa ağır ağır, ürpererek indiği merdivenlerde subay ve erlerinin kendisini sarmak isteyen yüzlerce kolun, kendine dokunmak isteyen yüzlerce elin içinde kayboluvermişti sanki... Paşanın içinde feryat eden bülbül nihayet susmuştu artık...

Kalabalıklar paşaya giderken, köşede beklemekte olan bir ihtiyar ağır ağır yerinden kalktı. Ayaklarını sürüyerek paşaya doğru ilerledi. Bir yandan da önündeki erlere elini uzatarak:

– Açılın! Paşa nerede, diyordu.

Duygu seline kapılan erler ilk önce bu ihtiyarın uyarılarına kulak asmadı. Ama ihtiyar ısrar etti:

– Çekilin. İzin verin. Paşayı göreceğim... Paşayı göreceğim...

Askerler bu ihtiyarın ısrarları karşısında kendisine yol vermek zorunda kaldılar... İhtiyar birkaç adım önünde duran paşaya sokulup sarıldı. Sonra iki omzunu tutarak, ona dikkatlice baktı baktı ve:

– Paşa paşa! Sen artık bizden sayılırsın. Bizim gibi mücavirsin. Buradan istesen de ayrılamazsın... Nereye gitsen, ruhun, kalbin yine burada kalır. [22]

Paşa ihtiyarın elini öpmek istedi. Ama ihtiyar elini öptürmekten kaçındı. Sonra paşanın gönlünü dağlayan bir söz ediverdi:

– Paşa paşa, burada eli öpülecek olan ben değil, sensin!

---

22 a.g.e., s. 149.

Levent Şahverdi Arşivi

Tekrar kamçılanan duygu seli nice dağların ardından çağlayanlar gibi akmaya başlamıştı. Herkes önüne gelene sarılıyor. Birbirine sözler veriyordu...

Bu yokluk ortamında bilenen ümitler, dağlardaki nice goncalar gibi bin bir çiçeğe duruyordu.

***

Sadece Medine'de değil, İngilizlerde ve isyancılarda da merak vardı. Ancak bu meraklıların içinde biri vardı ki içi içine sığmıyordu. Bu da Lawrence'tı. Çekilen telgrafın gereklerine uyacak olan paşa kendilerini çağıracak ve "Ben şehri teslim ediyorum. Bir an önce şu teslim işini bitirelim" diyecekti...

Sık sık Lawrence ile haberleşme halinde olan Şerif Hüseyin'in oğullarından Faysal ve Ali baskı yapıyor, "bir an önce Fahreddin Paşa'nın kendilerine teslim olması" gerektiğini söylüyorlardı. Onlar da heyecanlıydı. Bu heyecanları son zamanda doruğa çıkmıştı. Kendilerine yıllarca hükmeden bir imparatorluğun komutanının yerini, sözde bir imparatorluk kurma hülyası içinde olanlar alacaktı...

Yine de Lawrence artık direnişin sonuna gelindiğini sanıyordu. Bu saatten sonra paşa kendi askeri üzerinde olduğu gibi yanında kalan az sayıdaki Arap subay ve neferler üzerinde de otorite kuramazdı. Bu da, çözülme demekti. İşte bu çözülmeyi az çok Fahreddin Paşa'nın tahmin edeceğini "Çöl Kaplanı"nın teslim olacağını düşünüyordu...

İçinde gizli bir sevinci açığa vurmaktan çekinmiyor, neşeli hali gözlerden kaçmıyordu:

– İnce bir plânla, sabırla, yaptığımız kuşatma artık son bulacak. Açlığın pençesinde kıvranan Türkler gelip teslim olacak. "Bize yiyecek verin" diyecekler... Aylardır açlığa alışan mideleri artık bu duruma dayanamaz... Evet evet güzel günler yakında.

Bu arada Fahreddin Paşa'dan cevap almayan İngiliz hükümeti sık sık İstanbul'u sıkıştırıyordu:

"Eğer Fahreddin Paşa teslim olmazsa, İstanbul'u işgal etmek zorunda kalacağız."

Bu uyarı üzerine İstanbul Hükümeti, Fahreddin Paşa ile haberleşme imkânları aramaya ve irtibat kurmaya çalışıyordu.

Levent Şahverdi Arşivi

***

Paşa o günden sonra sırtındaki yükten kurtulmuş gibiydi. Harem-i Şerif'te askerinin coşkusunu görünce, bir amaç etrafında toplanıldığından, kırılan ümitler tekrar yeşermeye başlamıştı. Ancak koyu endişe de kendini kemirip duruyordu. Yasakladığı haber kısa bir süre sonra "Medine'de duyulursa, asker arasında yayılırsa? O zaman dirençleri kırılır" diye düşünüyordu...

Üç beş gün kadar saklanan bu haber ne yazık ki İngilizlerin karşı propaganda yapması üzerine bütün şehirde duyuluverdi...

Bir fısıltı dalgası şehri dolaştı. Şehrin en ücra köşesine dek kolayca yayıldı. Kulaktan kulağa kara haber söylendi. Bu kara haberi söyleyen dudaklar çatladı, kanadı. Yürekler dağlandı. Yine de pek çok kimse telaşa kapılmadı...

Şimdi herkesin gönlüne yuvalanan hüzün mayalanmaya başlıyordu. Ama asker, komutanlarının ve kendilerinin verdikleri sözlerin ne kadar önemli olduğunu bu yüzden, sonuna dek karşı koymak gerekirse, dayanmaları gerektiğini birbirlerine söylüyorlardı:

– Sonuna kadar direneceğiz!

– Medine'yi son mermiye dek savunacağız.

– Son damla kana kadar.

– Unuttunuz mu! Son hurma çekirdeğine kadar!

– Son hurma çekirdeğine kadar!

– Bu bayrak burçlarından inmeyecek!

– İnmeyecek!

– Paşamızı yalnız bırakmayacağız!

– Canımız kanımız feda olsun!

– İsyancılar daha çok bekleyecek!

***

Paşanın beklediği çözülme, korktuğu kadar büyük olmamıştı. Ancak asker arasında Arap olanların endişeleri görülmeye başlanmıştı. Kendi aralarında toplanıyorlar, sık sık fikir alışverişinde bulunuyorlardı. Zaten İngilizlerden gelen emirleri, bilgileri bunlar yayıyordu. Bazı haberleri bire bin katıp şehirde yaymak için olağanüstü bir çaba içinde bulunuyor

Levent Şahverdi Arşivi

ve Türk askerinin maneviyatının azalması ve bozulması için ellerinden geleni yapıyorlardı.

Arap erlerinin bir araya gelmeleri Türklerin de gözünden kaçmamıştı. Onlar da artık kendi kendilerine bazı önlemler almaya çalışıyorlardı:

– Şunları dağıtalım.

– Kötü haberleri hep bunlar yayıyorlar.

– Bilerek böyle davranıyorlar.

– İçimizde bozgunculuk çıkarmak istiyorlar.

– Bire bin katıyorlar.

– Şunlara hadlerini bildirelim.

– Paşa, ne der o zaman?

– Biraz daha bekleyelim.

– Beklemek mi?

– Hep bekliyoruz zaten.

– Bir de şunlarla ekmeğimizi bölüştük.

– Beraber su içtik.

– Böyledir işte. Düştün mü, düşmanın çok olur.

– Dostun da az olur.

– Fırsatçılara fırsat vermeyelim.

– Dikkatli olalım. İşin aslını öğrenelim...

– Bakalım paşa ne yapacak?

– Unutmayın ki ona söz verdik.

– Evet, söz verdik!

Belirsizlik ve bilinmezlik gün geçtikçe artıyordu. Her iki taraf da artık birbirlerini kollamaya başlamıştı...

Paşa, içinde bulundukları ortamı ve çektiklerini bir anda unutmuştu. Gelen kara haber her şeyin üstünü örtmüştü. Açlıklarını, susuzluklarını, hastalıkları ve hastalarını unutmuş gibiydiler. Şimdi pek çok kimse bu anlaşmanın en büyük açlık, en büyük susuzluk, en büyük hastalık olduğunu düşünüyordu. Bugüne dek çektiklerinin yanında bu haberle sarsılmışlardı. Bu haberin etkisi daha kalıcı ve daha vurucuydu.

Bakalım daha kötü haberler duyacaklar mıydı?

Levent Şahverdi Arşivi

Fahreddin Paşa, hükümetin İngiliz telsiziyle gönderdiği emrine ne diyeceğini düşünüyordu? Böyle bir durumda ne yapacağını, nasıl cevap vereceğini bilemiyordu. Ne demeliydi ki hükümete... "Biz askerimle birbirimize söz verdik. Omuz omuza burada ölünceye dek çarpışmaya hazırız" ya da "Ben Medine'yi teslim ediyorum" mu diyecekti? Bu kadar basit miydi her şey? Bunca sene, bunca sıkıntıya karşı göğüs gerenlere "Haydi şimdi şehri teslim ediyoruz" mu diyecekti?

Paşa nice ateşten gömlekler giydiğini, nice uçurumlara atılmak üzere elinin ve kolunun bağlanmak istendiğini anlıyordu... Devran dönüyor, kader ağlarını örüyordu. Dünden yarına her şey çok hızlı bir şekilde değişebiliyordu. Öyleyse bundan sonra da neden değişmesindi?

Paşa, kendi içindeki ümitlerinin çare limanına pamuk ipliliğiyle bağlı olmasına aldırmıyor, yine de içindeki ümidi bütün kötü haberlere rağmen büyütmeye çalışıyordu...

Peki İstanbul hükümetine ne diyecekti? Ne söyleyecekti? Kendisine "En yakın İtilaf Kuvvetleri komutanlarından birine teslim ol" diyenlere, nasıl bir mazeret gösterebilecekti?

Paşa bu ağır ve sorumluluk isteyen emir sebebiyle güneşi gören karlar gibi eridiğini sanıyordu. Bir şey yapmak ne kadar zordu. Bugüne dek her şey yapılmışken... Bugüne dek çektikleri çileler, Cennet'ül Baki mezarlığına gömdükleri şehitlere, kolunu bacağını kaybeden gazilere, hastalığın pençesinde kıvranan hastalara ve açlığın, yokluğun cenderesinde boğulmak üzere olanlara ne diyecekti ki?

"Her şey buraya kadarmış, biz üzerimize düşeni yaptık. Artık yapacağımız bir şey yok" mu diyecekti. Bu sözleri kendine güvenen kendileriyle bir kader birliği yapmış evlatlarına, arkadaşlarına ve Mehmetçiklere nasıl derdi? Yerin dibine geçerdi bunu söylerken... İçindeki sessiz bir isyanın ayak sesleri gönül kaldırımlarında koşmaya başlamıştı yine... Sokaklara düştü. Medine'nin daracık sokaklarına ve yeni açtıkları caddeye çıktı. Hızla yürüdü yürüdü. Kendinden kaçmak istiyor, kendini bir mengene gibi saran son durumdan kurtulmak istiyordu.

İnsan kendinden kaçabilir miydi? İnsan gölgesinden korkar mıydı? Gölgesinden sıyrılmak ister miydi? Ama paşa bütün bunları istiyordu işte...

Levent Şahverdi Arşivi

Odasına döndüğünde öfkesi henüz geçmemişti. İçeride mahpuslar gibi gezindi durdu. Her adım atışında kendi kendine konuşuyordu.

– Nedir paşa? Çare nedir? Ne yapmak lazımdır? Bir yandan "teslim ol" diyen bir hükümet. Bir yandan gözlerimin içine bakan binlerce Mehmetçik. Bana inanmış. Sefalette bıçak gibi bilenmiş. Çelik gibi sertleşmiş... Gönlünü, kucağını bana açmış aslanlar. Yiğitler... Nasıl derim ki yüzlerine, yüzüm kızarmadan nasıl konuşurum?

Mevlâm ne kadar zordayım. Ne kadar dardayım. Bana yardım eyle. Bana dayanma gücü ve sabrı ver. Bilirim, bugünlerde sabır en büyük silahtır.

Fahreddin Paşa ne kadar düşünceli ve ne kadar zorda ise, isyancılar bir o kadar sevinçli ve ümitliydiler. Ancak canları sıkılmıyor değildi. Çünkü birkaç gün geçmesine rağmen "teslim ol" teklifine bir cevap verilmemişti. Bu belirsizlik büyük bir imparatorluk kurma hayalinde olan isyancıları çok kızdırıyordu. Belirsizliği İngilizlere bildiriyor, durumun bir an önce netleşmesini istiyorlardı.

İngilizler de şaşkındı. En kısa sürede olumlu cevap alacaklarını sanırken, paşa onlara cevap bile vermemişti. Sonunda beklemektense, Fahreddin Paşa'ya bir telgraf daha çekip kararını bildirmesini istediler.

Paşaya gönderilen telsiz metninde, Osmanlı hükümetinin imzaladığı anlaşma hatırlatılarak, teslim olma konusunda acele cevap vermesini istiyorlardı.

Paşa, hükümetin emrine karşı çıkamazdı. Ama pekâlâ onları oyalayabilir ve Medine'yi savunmaya devam ederdi. Belki kader değişir, her şey alt üst olurdu. Cevabı şu şekilde yazdırdı:

"*Hükümetimin bana gönderdiğini iddia ettiğiniz emri aldım. Ancak bana doğrudan hükümetimden bir emir gelmedikçe ve bu emir İtilaf Donanması telsizleri ile değil de kendi hükümetime bağlı bir subay ile gönderilmediği sürece, Medine'den ayrılmam. Bunun için İstanbul'dan Medine'ye bir elçinin gelip hükümetimin emrini bana vermesi gerekir...*

Haklılar, elbet bir gün zafere ulaşacaktır.

Medine Muhafızı Komutanı

Fahreddin Paşa"

Cevap İngilizleri daha büyük bir şaşkınlığa ittiği gibi, kısa süre sonra bu haberi duyan isyancılar ise öfkelenmişlerdi. Kendi aralarında artık

Levent Şahverdi Arşivi

tükenmek üzere olan Türklere saldırıp şehri ele geçirmek istediklerini söylerlerken, kimse bu isteği hayata geçirme cesaretini kendisinde bulamıyordu.

Lawrence bu haberi öğrenince, beklemeyi uygun gördü. Zira daha önceleri, en çok çekindiği askerin Fahreddin Paşa olduğunu söylemişti. Asıl şimdi zor günler kendilerini bekliyordu. Çünkü "Çöl Kaplanı"nı esir almak için kendisini rahatsız etmeye başlamışlardı. Gururlu ama yaralı "Çöl Kaplanı"nın daha da tehlikeli olacağı anlamına geliyordu. Bu yüzden ecele etmemeliydi. Medine'ye, isyancılarla saldırmakla sonuç alamayabilirdi. Artık kıtlığın gittikçe arttığı şehirde Türklerin imzaladıkları anlaşmanın önünde sonunda gereğini yapacaklarına inanıyordu. Yine de Fahreddin Paşa'nın sonuna dek direneceğini ve belki de kendilerini oyalayacağını sanıyordu...

Lawrence, Türk paşasına gizliden gizliye saygı duymaya başlamıştı.

***

İngilizler Fahreddin Paşa'nın cevabını en kısa sürede İstanbul'daki hükümete bildirdiler. Bildirmekle kalmadılar bir de tehdit ettiler:

"Eğer Fahreddin Paşa teslim olmaz ve Medine'yi boşaltmazsa, Boğaz'daki istihkâmları bombalamak zorunda kalacağız. Kendisi hükümetinizden bir elçi isteyerek, emrin bu elçiyle yollanmasını talep etmiştir. Gerekenin acilen tarafınızdan yapılmasını bildiririz."

Zorda kalan Osmanlı hükümeti bu kez Harbiye Nazırı'nın imzasıyla yine İngilizlere emir yollamış, bunun Fahreddin Paşa'ya ulaştırılmasını istemişti. Üstelik Yüzbaşı Ziya Beyi Medine'ye bu emri götürmek üzere görevlendirmişti...

Ziya Bey, İstanbul'dan Yanbo şehrine gelmiş, oradan da hecin ile Medine'ye gitmek üzere yola çıkmıştı.

***

İngilizler telsizle, İstanbul'dan bir elçi geleceğini Fahreddin Paşa'ya bildirdiklerinde paşanın yüzü gerilmişti.

– Gelen her kimse iyi haberle gelmeyecek. Onu karşılamaktansa bir bahane ile Medine'den uzaklaşmalıyım... Bu kötü haberi, verilen emri ondan almamalıyım. Ama ne yapabilirim?

Levent Şahverdi Arşivi

O anda içeri gelen bir subay, paşaya haber getirdi:

– Efendim daha önce yapılmasını emir buyurduğunuz Seyyidinâ Hamza'da, Cebeli Hud'un en yüksek tepesinde yapılmakta olan yol bitmiştir.

Paşanın gözleri sevinçle parladı:

– Öyleyse yarın onun açılışını yapalım.

– Baş üstüne.

Paşa, Medine'den çıkmanın çaresini bulmuştu. Yolun açılışını yapacak ve daha sonra hemen Medine'ye dönecekti. Elçi de o sırada şehre gelir de emri vereceği paşayı bulamazsa beklemek zorunda kalırdı. "Ben de kendisiyle baş başa görüşürüm" diye düşündü.

– Ben yapacağımı bilirim!

Ertesi sabah emrindeki subaylarla Seyyidinâ Hamza'ya giden paşa düşünceliydi. Yine de bir şeyler yapmayı ve yapabilmeyi tasarlıyordu. Zaten yol açılışını yapmasının da çeşitli sebepleri vardı. "Burada daha çok kalacağız, o sebeple bu tür çalışmalara devam edeceğiz" demek istiyordu. Şehirdeki casuslar vasıtasıyla da isyancıların moralini bozmayı umuyordu... Paşa başından beri imar işlerine çok önem vermişti. O, caddeler yaptırıyor, meydanları genişletiyor, köprü ve çeşmeleri onarıyor, yeşil alanları düzenletip çiçeklerle bezetiyordu.

Medine'de kalanlar, her zamanki gibi, her türlü yokluğun koynunda gelen günü karşılamıştı. Öğleye doğru tepelerin birinden Medine'ye doğru hecine binmiş bir elçi geliyordu. Bu kaledekiler için alışılmış bir şey değildi. Çünkü aylardır şehre ne gelen vardı ne de giden. İşte bu yüzden şehirdeki herkes meraklanmıştı:

– Gelen kim acaba?

– Nereden geliyor?

– İsyancılara yakalanmadan nasıl gelebildi?

– O, bir elçi o zaman.

– İstanbul'dan geliyormuş.

– İstanbul'dan mı?

– Haber getiriyormuş.

– Nasıl bir haber acaba?

– Belki "artık göreviniz bitti" diyecektir.

Levent Şahverdi Arşivi

– Haydi oradan, "burada görevi bitti" diyecek biri var ise o da Fahreddin Paşadır.

– Ne kadar garip!

– Nedir garip olan?

– Aylardır ilk defa biri kaleye geliyor...

– Hem de hiç çekinmeden. Sakınmadan.

– İsyancılardan korkmadan.

– Bakalım ne olacak?

– Hayır olsun bakalım.

– Gelen sefa gelir, hoş gelir...

Bir süre sonra kapıya yaklaşan ve bir Arap gibi giyinmiş elçi seslendi:

– Selâm arkadaşlar! İstanbul'dan geliyorum! Size yakınlarınızdan hediyeler ve mektuplar getirdim. Ama daha da iyisi, artık sizi ana vatana götüreceğim!

Medine savunucuları bu haberle, Yüzbaşının kendilerine söylediklerileyle bir tuhaf olmuşlardı. Onlar her şeyi göze almışlardı. Harem-i Şerif'te birbirlerine söz vermişlerdi. Şimdi de yüzbaşı "Ben sizi memleketinize göndereceğim" diyordu.

Yüzbaşı Ziya Bey'in başına toplanan subay ve erler kendilerine memleketten gönderilen hediyeleri ve mektupları alıyor, bir köşede hediyelerini açıyor ve mektuplarını okuyorlardı. Şimdi en önemli şey yakınlarından gelen haberlerdi. Bu, ana vatana dönmekten, "teslim olun" diyen emirden daha önemliydi. Unutulmuşlukları bir nebze olsun yitip gidecekti. Sevinçleri bir çocuk sevincine dönüşmüştü... Bu sevinç mektuplardaki satır ve kelimelerle her dem büyüyordu. Açlığı, susuzluğu ve teslim olmayı bile unutmuşlardı.

Yüzbaşı Ziya Bey onların mektuptan duydukları sevinçlerini görünce şaşırdı. Hâlbuki o, ana vatana döneceklerini söylediğinde çok daha fazla sevineceklerini düşünmüştü. Bu yüzden şaşkınlığını gizleyememişti.

Sevinçleri bir iki sayfalık mektuplarla daha da büyüdü. Her şeyi unuttular... Kuşatıldıklarını bile...

Yüzbaşı, açılıştan Medine'ye dönen Fahreddin Paşa ile hemen görüşmek istediğini söyledi. Paşa da:

– Birazdan odama gelsin, dedi.

Levent Şahverdi Arşivi

Az sonra odaya gelen yüzbaşı selâm verdi:

– İstediğiniz yazılı emri getirdim paşam. Artık savaş bitti.

– Bitti evet... Siz savaşı bitirdiğinizde, biz burada verdiğimiz sözün gereğini yapmak için savaşa devam ediyorduk yüzbaşı...

– Ama efendim anlaşma imzalandı.

– İmzalansın... İmza, sözden daha mı az geçerli yüzbaşı...

Paşa bir yandan konuşuyor, bir yandan da şu yüzbaşıyı hapse attırsam ve getirdiği haberi kimseye duyurmasam ve kahramanlarımla savunmaya devam etsem, diye düşünüyordu. Bu fikrinden vazgeçti. Çünkü Ziya Bey'in konuşmalarından bu haberi diğer subaylara da söylediğini öğrendi.

– Verin bakalım emri...

– Buyurun efendim.

Paşa, okuduğu her satırda oklarla vuruldu. Bağrı kanadı. Yıkıldı. Bir yanı kaydı gitti.

– Peki, siz çıkabilirsiniz...

Az sonra paşa, öfkeden kızgınlıktan titreyerek emri bir daha okudu. Emri masaya hızla vurdu:

– Kara haber tez gelirmiş! Yüzbaşı ne kadar da çabuk geldi! Ah İngilizler, her şeyi nasıl da hızlandırmak istiyorlar. Nasıl da hemen sonuç almak istiyorlar... Bakalım ne diyeceğiz? Ne söyleyeceğiz? Nasıl bir yol tutacağız? En iyisi subaylarımı da toplamalıyım. Onların da görüşlerini almalıyım...

Toplantı başladığında paşa sanki zorla konuşuyordu... Canının sıkkın olduğu her halinden belli oluyordu:

– Sanırım hepinizin haberi oldu... Yüzbaşı Ziya Bey bize hükümetin yazılı emrini ulaştırdı... Bu emirde gerekenin yapılması isteniyor; yani teslim olmak!

Paşa burada ayağa kalktı:

– Yani diyorlar ki savunmak için söz verdiğiniz Medine'yi bırakın! Şehitlerinizi bırakın gelin! Gazilerinizi alın gelin! Açlığın pençesinde kıvrananlar, her şeye rağmen hiçbir zaman ümidimizi kaybetmeyen bizler için "artık her şey bitti. Ümitler tükendi" diyorlar...

Levent Şahverdi Arşivi

Şunu öncelikle ifade edeyim ki bu emre rağmen de asla silah bırakmayacağız! Bu böyle bilinsin! Neden böyle söylüyorum biliyor musunuz, dedi. Subayların yüzlerine baktı. Salonda derin bir sessizlik hâkim oldu.

Kimse "neden böyle söylediniz" diye sormaya cesaret edememişti.

Bunun üzerine paşa devam etti:

– Medine kalesi bir askerî mevki olmakla beraber, aynı zamanda hilafet bakımından da çok önemli bir yerdir. Şu halde buranın teslimi için yalnız Harbiye Nazırı'nın ve hükümetin emri yetmez... Mutlaka halife ve padişahın bir iradesi olmalıdır. Bu arada da Osmanlı Meclisi tarafından tasdik edilmiş bir İrade-i Seniyye olmadıkça ben hiçbir şey yapamam. Esasen yapmış da olsam silahlarımızı burada teslim edip yola çıksak Kızıldeniz kıyısına Yanbo'ya kadar silahsız giderken, isyancıların elinde yok olmamız mukadderdir. Bu sebeple Harbiye Nezareti'ne vereceğim cevap kesinlikle bu şekilde olacaktır.[23]

Bu söylenenlere Erkan-ı Harp Reisi Vekili Emin Bey katılmadı:

– Paşam bu hükümetin emri yeterli olabilir. Padişahın iradesini istemeye de gerek yoktur. Bu son durumun sorumluluğunu siz de taşıyamazsınız...

– Emin Bey görevden alınmış bulunuyorsunuz. Siz odadan çıkabilirsiniz...

Paşa daha sonra subaylarına döndü:

– Evet başka söyleyecek sözü olan var mı?

Miralay Necip Bey:

– Paşam, siz ne derseniz, biz onu yapmaya hazırız, dedi.

Bu arada sessizce duran Erkan-ı Harbiye Birinci Şube Müdür Vekili İbrahim Bey söze karıştı:

– Paşam...

– Buyurun İbrahim Bey.

– Bu teslim işine benim aklım hiç yatmıyor. Bu baldırı çıplaklara teslim olmaktansa, ben ölmeyi tercih ederim.

– Sağ olun İbrahim Bey. Parça parça çekilip esir olmak hiçbir şey temin etmez. Felaket olur. Ayrı ayrı hepimiz zelil ve sefil oluruz. Birbirimize

23 a.g.e., s. 153.

Levent Şahverdi Arşivi

sokulalım ve anlaşalım. İşte günlük yiyeceklerimiz nispeten arttı. Telsizle muharebe edilmekte ve cevap beklenilmektedir. İki senedir her zorluğa sabreden bizler üç beş hafta daha sabredelim ve hasta kardeşlerimizin biraz iyileşerek nekahete girecekleri zamana kadar olsun bekleyelim. Allah sabredenlerle beraberdir.[24]

***

Yüzbaşı Ziya Bey şehirde rahatça dolaşmaya başlamış, Medine Savunmasını yapanların ne kadar zorda ve darda olduklarını bizzat kendi gözleri ile görmüştü. Bu arada sık sık askerle bir araya gelerek, sözü bilmeden hep anlaşmaya getiriyordu:

– Sizin anlaşmadan haberiniz yok galiba. Osmanlı için savaş bitti.

– Anlaşmadan haberimiz var.

– Bizler burada birbirimize söz verdik.

– Bu sözün gereklerini yerine getiriyoruz.

– Söz mü? Bunu saygıyla karşılıyorum. Ama devletimiz teslim oldu. Savaşmayacağım, dedi.

– Biz savaşırız.

– Sonuna dek direniriz.

– Paşa, her şeyi düşünmüştür.

– O, inat ediyor.

– Eh o inat ediyorsa, biz de ederiz...

Ziya Bey daha sonra erlerden ailelerine verilmek üzere mektup ve bazı emanetleri alıp İstanbul'a dönmek üzere yola çıkacaktı. Son kez paşa ile görüşmek istedi. Paşa da kendisine:

– Size hayırlı yolculuklar diliyorum Ziya Bey. İstanbul'a selamlarımı ve hürmetlerimi götürünüz. Ancak şunu da bilmenizi isterim ki burası yani Medine sadece bir kale değildir. Peygamberin kutsal türbesini taşıyan Medine-i Münevvere'dir. Onu İslam'ın halifesine yüksek efendilerine isyan eden küçük bir haydut şebekesine veya bir İngiliz yüzbaşısına teslim edemem, dedi.[25]

---

24 a.g.e., s. 154.

25 Burak Artuner, Kayıp Topraklar, s. 211.

Levent Şahverdi Arşivi

İstanbul'a vardığında kendine Medine ile ilgili görüşleri sorulduğunda Yüzbaşı Ziya Bey şöyle diyecekti:

"*...Padişahın bir iradesi olsa dahi Fahreddin Paşa'nın teslim olmayacağı görüşündeyim. Asker ve silahlarıyla birlikte İstanbul'a dönmesine müsaade edilmezse, Medine'yi terk etmeyecektir.*"[26]

Bu sözler üzerine İstanbul'daki hükümet yetkilileri ne yapacaklarını şaşırmışlardı. Öyle ki İngilizler de, Fahreddin Paşa teslim olmazsa, boğazı bombalamakla tehdit ediyorlardı. Üstelik İngilizlerin ve isyancıların sabrı taşmaya başlamıştı. Bir paşa, ne anlaşmayı ne de hükümetin emrini yerine getiriyordu...

***

Medine'de ellerinden geldiği kadar savunma yapmaya çalışanlar şaşkındı. Hele Yüzbaşı Ziya'nın getirdiği haberlerden dolayı ne yapacaklarını bilmez haldeydiler. Teslim mi olmalıydılar? Savunmadan vaz mı geçseydiler? İsyancılara teslim olmak, kendilerine zor geliyordu. Ancak birçok askerin aklında "acaba" diyen bir hal oluşmaya başlamıştı...

Üstelik "Hükümet teslim olun" diyor ama paşa teslim olmuyor, padişahın İrade-i Seniyye'sini istiyordu. Kim haklıydı? "Sonuna dek, her şeye rağmen direnelim" diyen paşa mı, "Hükümet bize emir vermiş, biz de hükümete bağlı olduğumuza göre teslim olalım" diyen Emin Bey mi? Kafalar gittikçe karışıyordu...

Emin Bey ve onun gibi düşününler de bir şeyler yapmak için bir araya gelip konuşuyor ve tartışıyorlardı. Sonunda bir bildiri yazarak son durum hakkında düşüncelerini açıkladılar. Onlar bildiride teslim olmak gerektiğini, boşuna direnmenin faydasız olduğunu ifade ediyorlardı.

Fahreddin Paşa onların bildirisini okuyunca, şaşkınlığı kızgınlığa dönüştü.

"*Trablusgarp'ta, Asir'de bulunan fedakâr silah arkadaşlarımız dahi bizim gibi teslim olmaya davet edildikleri halde hiçbiri bu çağrıya icabet etmemiş, zabitten nefere herkes kendi vicdanına ve büyük ecdadının şerefine düşen şeyi yapmakta bulmuştur.*

...

26 a.g.e., s. 210.

Levent Şahverdi Arşivi

Mademki bir cariye gibi Mısır'a esir gidecekmişiz, o zaman beş senedir neden kan içinde yüzdük? Niçin ocaklarımızı söndürdük? Niçin bunca aciz kardeşlerimizi kurban ettik?

Düşmanın kahr ve ısrarı altında bunalan Harbiye Nezareti bu emri vermeye mecbur kalmış olabilir. Ancak biz bu hususta kesin emir gelmesini beklemek zorundayız.

...

Biz Mısır'a esirler kampına değil anavatanımıza gidebiliriz. Asi şerifler tarafından yağmaya çağrılan ve ellerine bir aslan pöstekisi geçeceğini zanneden keçi çobanları etrafımızda boşuna bekliyorlar...

Arkadaşlar henüz sulh akdedilmemiştir ve anlaşma, müsalaha (barışma) değildir. Balkan Harbi'nde Bulgarlar bize anlaşmayı Çatalca'da imzalatmışlardı. Fakat biz onlara sulhu Edirne'de yaptırmıştık. Biraz daha tevekkül ve gayret edelim. Sulha kadar düşmanın takazası altında Mısır'da sürünmekten orada tahkimatta ve yol inşaatında çeşitli angaryalar altında ölmektense, şimdiye dek bizi aç bırakmayan Allah'ın inayetine sığınarak, burada Peygamberimize misafir olmak elbette hayırlıdır aziz dindaşlar."[27]

Paşanın bu çağrısı etkili oldu ama kafa karışıklığı devam ediyordu. Artık herkes kendi içinde Fahreddin Paşa ile Emin Bey'in dediklerinin muhasebesini yapıyor ve hareketini ona göre belirlemeye çalışıyordu. Görünen oydu ki "Teslim olalım" diyenlerin sayısı giderek artmaya başlıyordu.

Paşa bu durumu sezince çok üzüldü. Demek ki artık su bulanmıştı, kolaylıkla da durulacağa benzemiyordu... Her iki taraf da İstanbul'dan padişahın iradesini bekliyorlardı. Yıllardır, aylardır omuz omuza savaşan, yoklukta da birbirine destek verenlerde görüş ayrılığı belirmiş, bu görüş ayrılığı giderek su yüzüne çıkmaya başlamıştı. Her iki taraf da vatanını düşündüğünü, doğrusunu yapmaya çalıştığını bildirilerinde anlatmaya gayret ediyordu.

***

Son zamanlarda gelişen olaylar Fahreddin Paşa'yı derinden etkilemişti. İki buçuk senedir birlik beraberlik içinde olan kahraman Medine

27 a.g.e., s. 210.

Levent Şahverdi Arşivi

savunucularının arasında görüş farklılığı belirmişti. Bu yüzden moraller bozulmuştu. Verimli bir obayı, çöldeki vahayı ikiye ayıran sel gibi, bir kıyıda "Teslim olalım" diyenler ve diğer bir kıyıda ise "Sonuna dek savaşalım" diyenler vardı.

"Neden böyle oluyor" diye düşündü paşa. "Neden? Hani, son erimize, son mermimize ve son cana dek, son hurmaya dek, bu kutsal şehri savunacaktık? Ne olursa olsun, dayanma gücümüz var. Ancak kötü haberler benliğimizi ve savunmamızı bir sel gibi yıkıp geçecek gibi... Üstelik İspanyol nezlesinin de arttığı şu günlerde ne kadar zor durumdayız Yarabbi? Subayların üçte ikisi bu hastalıktan etkilendi."

Paşa birkaç gün odasından hiç çıkmadan olacakları düşündü. Ne yapacağına karar veremiyordu. Aslında karar vermek kendine bırakılsa, sonuna dek dayanacaktı. Sonuna dek... İşte bu kararlılıkla paşa yumruğunu sıktı. "Sonuna dek savunurdum!"

Ertesi gün daha sabah ezanı okunmadan kalktı. Dolabının bir gözüne koyduğu ve sıkıca bağladığı paketi açtı... Ağır ağır içindekileri çıkardı. Artık yanından hiç ayırmadığı kefenine özenle sarındı. Dışarı çıktı. Kimseye aldırmadan yavaş yavaş Ravza-ı Mutahhara'ya doğru ilerlemeye başladı. Onu beyazlar içinde alacakaranlıkta gören yerli halktan bazıları ve Türk askerleri müthiş bir korkuya kapıldı. Paşaya ne olmuştu böyle?

Kendisi hiçbir şeye aldırmadan, kendi iç dünyasına gömülüyordu. Her adım atışta duyduğu mahcubiyet yüzünden belli oluyordu. Yalnız vücuduna değil, paşa yüreğine de kefen giydiriyordu. Bedenen ve manen kendini kefenleyen paşa artık etrafına "Ben sonuna dek buradayım. İşte kefenimi de giydim. Ölürsem burada öleyim" diyordu...

Peygamber Efendimizin kabri başına geldiğinde, ilk önce etrafı süpürdü. Temizledi. Sonra oturup dua etmeye başladı. Uzun bir süre sonra karargahına geri döndü. Üstünü değiştirdi.

İstanbul'dan yollanacak iradenin mümkün olduğunca, geç ulaşmasını arzu ediyordu. Biraz daha zaman kazanabilirdi. Ancak şehirde beliren bir şey vardı ki Emin Bey ve ona inanan bazı nefer ve subaylar "Teslim olalım" diyerek seslerini yükseltmeye başlamışlardı. Paşa da "Hiç olmazsa padişahın iradesini bekleyelim" diyerek ortamı yumuşatmaya ve karşı tarafı oyalamaya çalışıyordu. Ama dün Emin Bey ve arkadaşları Medine'den çıkıp isyancılara teslim olmuşlardı.

Levent Şahverdi Arşivi

İçinden "Ah Emin Bey" dedi. "Bir süre daha sabredemez miydiniz? Biraz daha bekleyemez miydiniz? Ne olurdu sanki sonuna dek birlikte dayansaydık? Birlikte bu Medine'nin sokaklarında çarpışarak ölseydik? Şimdi bizimle burada çarpışırken, şehit olanlara ne diyeceğiz? Gazilerimize ne diyeceğiz? En önemlisi askerime kötü örnek oldun. Yoksa şimdi buradaki herkes son damla kanını akıtıncaya dek çarpışmaya azimliydi. Birbirimize verdiğimiz söz, bizi bir zincir gibi bağlar, kenetler, karşımızdakileri bir kasırganın esip tozları savurması gibi savurur, çöle atardık. Bunu yapabilmek için o inanç, o güç, o hırs biz de vardı. Hâlâ da var!"

Fahreddin Paşa'nın öfkesi dinmemişti. Oturduğu yerden kalktı. Odanın içinde bir süre gezindi. Her adımda "çare çare" diye sayıklıyordu. Bazen de kendinden geçercesine gözleri ufka dalıyordu. İçinde fırtınaların koptuğu belli oluyordu. Yüreğindeki öfke seli öyle kabarıyordu ki bu selin yüreğinden taşıp Medine'nin etrafını kuşatan isyancıları bir bir boğacağını düşünüyordu. Paşa kalktığı yere tekrar oturdu. Yüzündeki öfkenin yerini büyük bir kararlılık almıştı.

"Teslim olan olsun. Giden gitsin! Bir başıma da kalsam, bu şehirden ayrılmayacağım... Burçlardaki dalgalanan bayrağı bedenime kefen niyetine saracak çarpışacağım. Gaflet ve hıyanet içinde asla olmayacağım... Bedendeki can, bu kutsal şehrin sokaklarına düşmedikçe, Medine de düşmeyecektir!"

***

Fahreddin Paşa'ya bir haller olmuştu. Her sabah daha ezan okunmadan kefenine sarınıp Peygamber Efendimizin türbesine gidiyor, dua ediyor ve bir türbedar gibi temizliği yine kendi elleriyle yapıyordu. Adeta artık "ne olacak, nasıl olacak" sorularından paşa arınmıştı. O kendi iç dünyasında çoktan kararını vermişti. Ne olursa olsun, diğerleri gitse de, Medine'yi tek başına savunacaktı.

"Artık ben her şeyden arındım. Kendimi yokluk kimliğine adadım. Ben zaten kararımı vermişim. Bunun dışındaki hiçbir şey beni etkilemez" diyordu sanki. Eskisi gibi şehirde çok fazla gezinmiyor, İstanbul'dan gelecek olan elçiyi bekliyordu...

Levent Şahverdi Arşivi

Aslında şehirdeki herkes padişahın iradesini getirecek elçiyi bekliyordu. O gelince, her şeyin çözüme kavuşacağını sanıyorlardı. Bu yüzden de şehirde beklemenin sıkıntısı vardı. Bu sıkıntı her geçen gün artmaktaydı.

Nihayet bir gün kaledeki gözcüler çok uzaktan birkaç kişinin şehre doğru geldiğini gördüler:

– Gelen var!

Bunun üzerine herkesi bir heyecan ve merak sardı. Demek ki padişahın iradesi geliyordu. Acaba padişah ne demişti? Bu heyecan dalgası şehirde dalgalandı. Az sonra, padişahın İrade-i Seniyyesi'ni getiren Haydar Molla içeri girdi.

Kendisi hemen:

– Fahreddin Paşa'yı görmek istiyorum, dedi.

Kendisini paşanın odasına götürdüler.

Paşa da onu camdan görmüştü. Az sonra kapısı çalındı.

– Girin! Hoş geldiniz...

– Hoş bulduk paşam... İrade arzu buyurmuşsunuz, onu getirdim. Ben Haydar Molla sadece İrade-i Seniyye'yi buraya getirmek için padişah tarafından gönderildim.

İrade istemişsiniz. İşte getirdim. Hatta padişah ve halifemiz Efendimizin ayrıca selâmları da var. Artık mukavemetten bir netice de bir hayır da beklenmez. Bugüne kadar paşa ve arkadaşları vazifelerini mükemmelen ifa ettiler. Gazaları mübarek olsun. Şeref ve namusu, devleti kurtardılar. Berhudar olsunlar. Daima duacılarıyım. Ancak şimdi devletin pek nazik zamanlarda üstlerine terettüp eden vazifede mukadderata mutavaattan (itaat etmekten) ibarettir. Cümlesinin gözlerinden öperek kendilerinden bunu beklerim buyurdular.[28]

Sonra iradenin yazılı nüshasını da paşaya uzattı. Paşa bir kez daha bu cümleleri kendi okudu...

Hiçbir şey demedi. Sustu. Haydar Molla ise paşanın cevabını merak ediyordu. Adeta onun ağzının içine bakıyordu. Pencereye gitti... Haydar Molla'ya:

– Gelin bakın, dedi.

28 a.g.e., s. 171.

Levent Şahverdi Arşivi

Paşanın ne demek istediğini anlamayan ve ne diyeceğini merak eden elçi, pencerenin önüne geldi. Paşa eliyle gösterdi:

– Bak, dedi. Şu burçların üzerinde dalgalanan bayrağı görüyor musun?

– Evet paşam.

– Ya uzakta şu Mescidi-i Nebevi'nin minarelerini?

– Görüyorum.

– Orada Peygamber Efendimizin kabri var... Şimdi sen, padişahın iradesini getirerek "burayı isyancılara bırak" diyorsun.

– Ama padişahımız...

– Padişahımızın İrade-i Seniyyesi kabul edilmemiştir!

– Neden?

Haydar Molla iyice şaşırmıştı. Paşa neler diyordu böyle? İlk önceleri hükümetin emrini dinlememişti şimdi de padişahın emrini dinlemiyordu...

– Neden mi? Neden olacak... Padişahımız bu iradeyi hür bir şekilde ve kendi başına vermemiştir. Düşmanın baskısıyla, çaresiz kaldığı için vermiştir. Dolayısıyla da iradesi benim nezdimde geçersizdir. İrade, hür iken verilir. Düşman çizmesinin gezdiği, sularında gemilerinin bulunduğu memleketin padişahı hür olmaz. Hür karar veremez. Bu yüzden bir değil on tane de İrade-i Seniyye getirseniz de kabulüm değildir!

– Aman paşam...

– Evet geçersizdir!

– Ben padişaha ne derim?

– Aynen size dediklerimi deyiniz! Her yanı kuşatılmış komutanınız, hürriyetin ne demek olduğunu iyi bildiğinden, iradenizi kabul etmemiştir deyiniz!

Haydar Molla donakalmıştı. Paşa ise pencere önündeki bayrağa kararlılıkla bakıyordu. Gözlerinde kızgınlık, yüreğinde ise öfke vardı...

Haydar Molla yavaşça dışarı çıktı... Kendinde olmadığı her halinden belli oluyordu...

Fahreddin Paşa kararlılıkla masasının başına geçti. Bir bildiri yazmaya başladı:

"*Silah arkadaşlarımız, din kardeşlerimiz!*

Karşımızdaki isyancılardan utanalım.

Levent Şahverdi Arşivi

İki buçuk senedir boğaz boğaza harp ettiğimiz şu adamları görün! Hiçbir zaman, hatta kaçarken bile ne yaralılarını ne de ölülerini arkada bırakmışlardır.

Yalnız can kaygısına mı düşeceğiz? Biçare hastalarımızı bırakıp nereye gidiyoruz? Onları kime emanet ediyoruz?

Buraya hep beraber gelmedik mi? Yine hep birlikte gitmek gerekmez mi?

Bunca zaman bir karavanadan yemek yedik. Omuz omuza bir siperde harp ettik. Şimdi onları sıtma ateşi içerisinde nasıl terk ediyoruz? Humma ile kendilerine kaybeden bu zavallılarla helalleşmeksizin nereye kaçıyoruz? Dünyada nasip olmazsa, bile yarın ahirette onlarla yüz yüze gelmeyecek miyiz?

Arkadaşlar!

Parça parça çekilip gitmek, esir olmak hiçbir şeyi temin etmez. Ayrı ayrı hepimiz zelil ve sefil oluruz. Birbirimize sokulalım ve anlaşalım...

Dört beş sene harbeden bizler dört beş hafta daha sabredelim. Cenab-ı Hak sabredenlerle beraberdir."[29]

Şehre bir bomba gibi düşen haber; paşanın iradeyi kabul etmediği haberiydi. Şehirde İspanyol nezlesinden kırılan subayların bazıları, artık dayanacak hallerinin kalmadığını belirtiyorlar, bazıları da Fahreddin Paşa'nın verdiği cevabı büyük bir takdirle karşılıyorlardı...

Asıl bomba, İngiliz ve isyancıların yüreğine düşüp patlamıştı... Fahreddin Paşa'nın bu kadar kararlı ve cesur olmasını bir türlü anlayamıyorlardı. Kendilerine karşı direnen ve savaşma azaminde olan paşadan nasıl kurtulacaklardı? Hele, Şerif Hüseyin'in oğulları Ali ve Faysal deliye dönmüşlerdi. Hani Fahreddin Paşa teslim olacaktı?

Asıl şaşkınlığı ise Lawrence yaşıyordu. Ancak kendisi öfkeli değildi. Paşaya saygı duyuyordu:

– Paşa senin hakkında yanıldım. Açıkçası bu kadarını da beklemiyordum... Ancak ne yapsan, ne etsen, teslim olacaksın... Bu kaçınılmaz. Yine de önünde saygıyla eğiliyorum...

***

29 a.g.e., s. 171.

Levent Şahverdi Arşivi

İstanbul'da bulunanlar Medine'de ne olacağını düşünüyor, Fahreddin Paşa'nın İngilizler tarafından bombalanmasından endişe ediyorlardı. Kanal Harekâtı için Cemal Paşa ile birlikte Şam'a gelen gazeteci Falih Rıfkı (*Atay*), İstanbul'a döndükten sonra Fahreddin Paşa hakkında şöyle bir yazı yazmıştı:

"30 *Kasım* 1918, Akşam *gazetesi*

Hakikatten kaç gündür sizi merak ediyorum. Şimdi siz neredesiniz? İskorpitten dişleri, çeneleri kopan askerleriniz nerede?

Siz bir yıl evvel 'Eğer boşaltacaksanız, Medine'ye başka bir kumandan gönderiniz. Medine kalesinden al sancağı bana kendi elimle indirtemezsiniz' diyordunuz. Ne yapalım, başka birini göndermeye vakit yoktu. Demir yolu kesildikten sonra ve İngilizler sevgili Halep'e geldikten sonra siz bir uçağın bile kaç defa yere inmeden gidemeyeceği kadar uzak çöllerde kalmıştınız.

...

Bütün kuvvetleri çektiler. Size bir avuç kahraman bıraktılar ve işte bugüne dek hepsi bu artık feda edilmiş insanlarla mukaddes şehrimiz muhafaza ediyorsunuz.

Cephe bozuldu. Galiçya'da öldürülecek on binden fazla Türk bulan biz, Kudüs'e dört binden fazla asker veremedik. Filistin'de, Suriye'de şehirler bizden günler gibi arka arkaya ayrıldı. Demiryolu mahvoldu. Kabileler, aşiretlerle bütün cephanesiz yalnız başına kaldınız. Mütareke haberini ve teslim olma emrini ihtimal biz, size İngiliz kabloları vasıtasıyla bildirebildik.

Askerleriniz şimdi hangi hastanede yatıyor? Siz daha ne kadar ihtiyarladınız. Eğer bizden haber sorarsanız, denizlerimizde İngiliz ve Fransız gemileri var. Karamızda 324 Temmuzuyla (1908) 31 Mart arasında veda ettiğimiz politika gürültüsüyle yaşıyoruz. Şimdi işimizi o kadar çok ki sizden, kahramanlarınızdan, birer birer giden memleketlerden, çöllerden bahsedemeyiz. Zannım hâlâ devam ediyor. Siz askeriniz ile Plevne kahramanlarısınız. O kahramanlar ki bizi Avrupa'nın kalbine yerleştirdiler. Biz burada hâlâ 324 kahramanlarıyız. O kahramanlar ki kendimizi Avrupa'nın bir toprak parçası üzerinde on sene tutamadık."[30]

***

30 Medine Müdafaası, s. 375-375.

Levent Şahverdi Arşivi

Artık Fahreddin Paşa'dan, onun şanlı müdafaasından bütün bir vatanın haberi olmuştu. Medine Müdafaası nasıl sonuçlanacaktı, merak ediyorlardı. Teslim mi olacaklardı? Yoksa inatla ve inançla direnmeye devam edeceklerdi? Çöl Kaplanı, Medine Muhafızı yine direnmeye devam edecek miydi?

***

Paşa gün geçtikçe zayıflıyordu. İspanyol nezlesine yakalanmıştı. Hastalığı ilerliyor ama paşa dişini sıkıyor ve gayret ediyordu. O, kendi hastalığına aldırmadan buradaki askerini, Medine'yi burçlarda dalgalanan Türk bayrağını ve Peygamber Efendimize verdiği sözü düşünüyordu... Sık sık ziyaret ettiği Cennet'ül Baki mezarlığındaki şehitleri, yaralanan gazilerini düşünüyordu.

Bazen aklına Emin Bey'in teslim oluşu geliyordu. Ona karşı duyduğu kızgınlık günden güne azalıyordu:

– Onu da suçlamıyorum. Sonuçta, kendisi hükümetin ve padişahın isteğine göre hareket etti. Ama söz vermemiş miydik? Ne olursa olsun, dememiş miydik? Son ere, son mermi ve son hurmaya kadar savunmaya devam edelim, diye kavilleşmemiş miydik... Böyle mi olmalıydı?

Ben, bu isyancılara teslim olmam!

***

Medine artık hasta bir şehirdi. İspanyol nezlesine yakalananlar gün geçtikçe artıyordu... İlaç bulmak zorlaşmıştı. Çok hızlı bulaşan hastalığı önlemek neredeyse imkânsız hale gelmişti...

Bir akşam Necip Bey, Fahreddin Paşa'yı ziyaret etti:

– Paşam sizi sevdiğimi, saydığımı bilirsiniz. Ben ki siz "öl" deyin, şurada kafama bir kurşun sıkmaktan asla tereddüt etmem. Ancak hastalık gittikçe yayılıyor. Etrafımız kuşatıldı. Artık bir karar vermek zamanıdır.

– Ne yapalım Albay Ali Necip?

– Paşam yarbay ve albay rütbesindeki subayları toplayalım. Ortak bir karar alalım. Bu karara göre hareket edelim...

– Ya, teslim olalım, kararı çıkarsa?

– Çıkabilir paşam...

– Ben, bu karara uyar mıyım?

Levent Şahverdi Arşivi

– Paşam kendinizden ziyade şehirdeki askeri düşünün...

– Peki Necip...

Ertesi gün subaylar ortak bir karar almak için toplandı. Herkes gergindi. Paşa ise daha gergindi.

Toplantıdan teslim kararı çıkmıştı... Paşa uzun bir süre masasında oturdu. Konuşmadı, başını önüne eğdi ve sustu... Odada derin bir sessizlik hüküm sürüyordu. Subaylar paşanın her şeye rağmen kendilerine "hayır" diyeceğini düşünüyorlardı...

Sonunda paşa başını kaldırdı:

– Peki, dedi...

Sessizlik yine devam etti. Subaylar selâm verip çıktılar.

Paşa ise hâlâ koltuğunda oturuyor, önüne bakıyordu. Albay Ali Necip Bey paşanın karşısında duruyordu... Paşa onun beklediğini görünce dolu gözlerle baktı:

– Böyle mi olmalıydı Necip? Bu kadar basit miydi her şey? Bunca yaptıklarımıza, çektiklerimize ne oldu Necip? Bizler o isyancılara nasıl teslim oluruz? Bunlar çapulcu. Eşkıya! Ben askerimin yüzüne nasıl bakarım Necip?

– Efendim...

Paşa elini kaldırıp Necip Bey'in sözünü kesti:

– Beni avutma... Teselli etme. Bu Medine'de tek avutulmayacak insan benim ve hiçbir şey beni teselli edemez... Bu karar, beni yer bitirir Necip!

– Paşam...

– Dur Necip... Yüreğim kanıyor...

Ayağa kalktı. Öfkeliydi. Konuşmasına devam etti:

– Necip! Necipcik! Söyle bana, ben kılıcımı, bize baş kaldıran şu çapulculara nasıl teslim ederim! Bize karşı ezeli düşmanlarımızla dost olanlara nasıl teslim olurum?

Sözünü bitiren paşa yumruğunu hızla masaya vurdu.

Necip Bey bir şey diyemedi...

– Şimdi kolumu değil, kafamı kessen kanım akmaz Necip!

Paşa yerine oturdu...

– Bundan sonra yapılacak işlerde seni vekil tayin ettim. Görüşmeleri, anlaşma şartlarını görüşmek için sen görevlisin...

Levent Şahverdi Arşivi

– Baş üstüne paşam.

***

Paşa hastalığına rağmen kefenine bürünüyor, Peygamber Efendimizin kabrine gidiyor ve saatlerce orada kalıyordu. Burada olmayı seviyordu. İçini bilinmez bir huzur kaplıyor, bu huzur her dem artıyordu... Günden güne kendini yıpratan hastalığını, kendi dertlerini unutmaya çalışan paşanın beyninde bir şey, unutulmadan hep aklının bir köşesinde duruyordu; burayı teslim etmemek. Ne olursa olsun buradan ayrılmamak.

Fahreddin Paşa türbeden içeri girdi. Büyük bir saygıyla ayakta bekledi. Bir köşeye çöktü. Gözlerinde çekingenlik, yüzünde mahcubiyet vardı. Neden sonra Peygamber Efendimizin kabrini çevreleyen gümüş parmaklıkları eliyle sildi. Elini gezdirirken tarifi imkânsız bir heyecana tutuluyor, bu heyecan zaten hastalıktan zayıf düşmüş bedenini şiddetle sarsıyordu. Gümüş parmaklıkları silerken elinde olmadan konuşmaya başladı:

– Efendimiz... Bu kulunuz size karşı mahcuptur. Huzurunuzda söz vermişti. Askeriyle de söz vermişti... Bilmenizi isterim ki Efendimiz, ben sizi asla bırakmayacağım... Ben burada türbenizi kuşatan geceye dahi kızmaktayım. Ben ki titreyen bir mum gibi ışık olur, kabrinizin üstüne düşme cüretkârlığını gösteren karanlığı dağıtırım. Ben ki bir çınar gibi ayak ucunuzda, gözümü kırpmadan beklerim efendim. Ben ki gökyüzündeki yıldızları bile bir bir toplar, ayak ucunuza sererim efendim...

***

Medine'de kasırgaların en kuvvetlisi esiyordu artık. Bu kasırga sokaklardaki, hastanelerdeki ve siperdeki askerin bütün ümitlerini saman çöpü gibi alıp sağa sola atıyordu. Bir kara haberin ardından, diğer bir kara haberle sarsılan gönüller mahzundu, yorgundu ve hastaydı. Herkes birbirinin yüzüne bakmaya çekiniyordu. Çünkü bakışlar birbirine ilk önce şu soruyu soruyordu:

– Hani sonuna dek Medine'yi savunmak için söz vermiştik? Hani "Ya Resullallah biz, seni bırakmayız" demiştik? "Şanlı bayrağımız, seni burçlardan indirtmeyiz" diye ant içmiştik?

Levent Şahverdi Arşivi

Gözlerdeki bu sorular gönülde nice hüzün kapılarının ardına kadar açılmasına sebep oluyordu. Hâlbuki ölümü bile göze alan bu askerin üzerine kapılar bir bir kapanmıştı. Üzerlerine kilit üstüne kilit vurulmuştu.

Şimdi Medine'ye çöken hüzün, çıkmaz sokaklarına çöreklenen mahcubiyet, her neferin, her subayın yüzünden kolayca okunuyordu. Şaşkındılar. Çünkü şehri kuşatan isyancılarla Medine'yi teslim etme şartları konuşulmaktaydı. Teslim maddeleri bir bir belirleniyordu...

***

İsyanın büyümesini sağlayan İngilizler anlaşma şartlarının belirlenmek istendiğini duyunca rahatlamışlardı. Medine'yi çevreleyen dağların eteklerindeki isyancı kamplarında ateşler yakılmış, sevinç gösterileri yapılmış, zafer çığlıkları atılmıştı. Bu çığlıklar burçlarda ve siperlerde bekleşen Türk askerinin bağrına zehirli ok gibi saplanıp kalmıştı. Koca bir devletin ana vatandan uzakta bir başlarına kalmış evlatları, asıl öksüzlüğü şimdi tatmış; kara günler, kara düşler kafalarını ve gönüllerini örümcek ağları gibi yavaş yavaş sarmalamıştı.

Lawrence ise artık yolun sonuna gelindiğini, bundan sonra istese de Fahreddin Paşa'nın kendilerine karşı koyamayacağını, mutlaka teslim olacağını düşünüyordu. Artık Türkler tükenmişti. Koca bir imparatorluğun son kalesi olan Medine düşmüştü. Burçlardaki Türk bayrağı nihayet indirilecekti...

Lawrence bu durumdan o kadar memnun olmuştu ki sigarasını yakıp keyifle üfledi:

– Artık Taif'e gönül rahatlığı ile dönebilirim.

Ertesi sabah Taif'e doğru yola çıktı...

***

Birkaç gün sonra Necip Bey gelip Fahreddin Paşa ile anlaşma maddelerini gözden geçirmek istedi. Ancak paşa, Necip Bey'e:

– Teslim ve esir maddelerini gözüm görmek istemez... Bunu okumaya yüreğim dayanmaz... Benim için hayat burada durmuştur. Bundan sonra nefes almasam da olur Necip, dedi.

– Aman paşam, o nasıl söz...

– Bana, söz deme Necip... Ya bizim verdiğimiz söze ne oldu?

Levent Şahverdi Arşivi

– Efendim...

– Beni teselli edemezsin. Teselli için göstereceğin bahaneler benim tarafımdan kabul değildir. Hele teslim için olan gerekçelerin hiçbirini kabul etmiyorum. Koca Osmanlı hükümeti halife ve padişah teslim olun diye bize emir üstüne emir verdi... Sonuç? Yok olmak! Esir olmak! Esaret altında şahsiyetsiz, kişiliksiz bir hayat sürmek. Hele şu bozguncuların elinde oyuncak olmak. Söylesene Necip! Bizler onların elinde oyuncak olmayı hak etmiş miydik? Bunca çile, bunca kahır, bunca sefalete boşuna mı kafa tuttuk?

– ...

– Susma Necip... Konuş... Bunlar yalan paşam de. Bunlar rüya de. Bunlar bir kâbus de...

– Efendim...

– Bak, şu neferlere ne diyeceğiz? Teslim olma zilletini ve rezilliğini ben yaşayamam Necip... Ben ki şu Medine'nin burçlarında dalgalanan al bayrağıma, Medine'nin sokaklarına bile utanç içinde bakıyorum. Ya askerimin yüzüne nasıl bakarım?

– Paşam devletimiz savaşa devam etse idi belki...

– Belki biz de dayanmaya devam edecektik öyle mi? Anlamıyor musun Necip? Devlet işgale uğramış... Devlet bitmiş. Devlet mi kalmış ortada! Şunu da bil ki son kale burasıydı. Son kale de düştü... Düşürdüler... Ancak askerim şahittir. Hükümetin teslim olun iradesini, Padişahın İrade-i Seniyyesi'ni reddettim. Kabul etmedim. Etmem de! Çünkü asıl İrade-i Seniyye burada!

Eliyle kalbini gösterdi...

– Kalbim dursun Necip... Bu bayrağın gölgesi altında kalbim çarpmayacaksa bırak dursun. Bu gözlerim al bayrağımı yıldızını ve hilâlini görmeyecekse, bırak görmesin. Hele ellerime esaret kelepçesi takılacaksa, ayaklarıma prangalar vurulacaksa, şu bozguncuların eline geçeceksem bu vücudumun mevcudiyeti artık hiç önemli değil... Bu yüzden artık Ravza-ı Mutahhara'da kalacağım. Peygamber Efendimizin ayakları ucunda. Sadık bir bekçi gibi. Bir türbedar gibi... Onu, her şeye karşı korumaya ant içmiş bir fedai gibi... Belki sizler için, askerim için görev bitmiştir. Ama benim için görev yeni başlıyor Necip! Göreve devam...

– Paşam artık anlaşma maddelerini belirleyip imza etmek üzereyiz...

Levent Şahverdi Arşivi

– Gereken neyse yapınız. Size yetki vermiştim. Ancak biliniz ki nezdimde devletimi, bayrağımı, inancımı, milletimi, şerefimi, namusumu zelil edecek, gölge düşürecek hiçbir madde, hiçbir anlaşma tarafımdan kabul edilmemiştir... Bunlar bizi biz yapan değerlerdir... Biz bunlarla varız. Onlar yoksa biz de yokuz... Geride ne kalır ki? Kabristana dönmüş, evlatlarını çöllere, dağlara, saçmış bir memleket! Yenilmiş, esir olmuş bir devlet!

Paşanın gözleri dolmuştu. Çaresizlik dolu feryatları her dem kırbaçlayarak kendisini tahrik ediyordu. Hastalığı sebebiyle yükselen ateşine aldırmayan paşanın içinde memleketten yana, bayraktan yana, milletten yana, Peygamber Efendimizden ayrılacak olmaktan ötürü büyüyen yangınlar bütün benliğini yakıyordu...

İçindeki yangınları söndürmek isteyen paşa yine ağır ağır Ravza-i Mutahhara'nın yolunu tuttu.

***

Uzun süren tartışma ve görüşmelerden sonra, Medine'deki komutanlardan oluşturulan bir heyet ile isyancılar arasındaki anlaşma 7 Ocak 1919 günü imzalanmıştı. Teslim olma düşüncesindeki subaylar bile bu anlaşmaya imza atarken, vicdanları pişmanlık ateşi ile tutuşuyordu. Mahcubiyet ve pişmanlık, hatta utanç vardı yüreklerinde... Osmanlı Devleti, İtilaf Devletleri ile anlaşma yaptıktan tam iki ay bir hafta sonra Medine'yi isyancılara teslim eden anlaşmayı imzalamışlardı.

Onlar inatla, devletlerinin anlaşma yaptığından haberleri olmadan, tam iki ay bir hafta sonra teslim olmayı kabul etmişlerdi. Bekledikleri ümit alevi sönmüş ve yardım gelmemişti. Ne yazık ki gelememişti...

Ertesi gün Necip Bey, anlaşma metni elinde olduğu halde çekingen adımlarla Fahreddin Paşa'nın karargâhtaki odasına doğru gidiyordu. Kendisine "artık teslim ol" diyecekti...

Ancak Albay Necip Bey, Fahreddin Paşa'nın kararlı ve hiçbir anlaşmayı kabul etmez tavrını iyi bildiği için halden hale giriyordu. Bu çok sevdiği, saygı duyduğu komutan, hasta olmasına rağmen sanki tek başına isyancılara direnmeye devam ediyordu.

Levent Şahverdi Arşivi

Necip Bey merdivenleri çıkarken ayaklarının geri geri gittiğini sandı... Tam kapıyı çalacaktı ki durdu. Bir süre bekledi. Derin bir soluk alıp kapıyı çaldı. İçeriden tok bir ses:

– Girin, dedi.

– Paşam son durumu arz etmek isterim size...

– Yani idam fermanınızı boynunuza asın diyorsun ha?

– Anlaşma dün imzalandı efendim.

– Hayırlısı olsun diyemeyeceğim.

– Sizin, en geç iki gün içinde, Bir-i Dervişte Ali'ye teslim olmanız gerekiyor. Maalesef paşam...

– Maalesef Necip. Çok yazık... Benim subaylarımın eli bu anlaşmaya imza koyarken, titremedi mi Necip?

– Titredi efendim. Hepimiz kan ağladık...

– Necip iki gün sonra gel. İki gün sonra teslim olayım... Madem anlaşma imzalanmıştır...

Fahreddin Paşa'nın başı dönüyordu. Bundan sonra tek bir kelime etmedi. Albay Necip Bey ise yavaşça odadan çıktı. Onun içinde de birçok ümit ve dağlar birbiri ardına yıkılıp gitti...

Koltuğuna bir külçe gibi yığılan paşanın gözlerinden akan yaşlar yanaklarından yuvarlanıyordu. Bu kanlı gözyaşları paşanın teslime karşı, çaresizliğe karşı en büyük isyanıydı... Gönlünde nice isyan bayrakları dalgalanıyor; paşa nice mermilere göğsünü açıp nişangâh yapıyordu. Bu kaçıncı yıkılıştı? Her sefer ayağa kalkmasını bilmişti ama ya şimdi? Bir kez daha ayağa kalkmaya cesareti ve gücü var mıydı? Bu düşüncesine paşa yine kendi cevap verdi:

– Cesaret var da, gücümüz biraz zayıf. Şu nezle beni yedi bitirdi. Ancak yine de bu anlaşma kadar etkilemedi... Şimdi bu anlaşmaya göre ben iki gün sonra Bir-i Dervişte Emir Ali Beyefendiye(!) teslim olacağım ha? Yani öbür gün, Medine'de son günüm. Bu şehrin tozunu solumak için son gün ha? Her sabah temizliğini yaptığım Ravza-ı Mutahhara'ya ziyaret için son iki gün ha? Yarın sabah da gidip Peygamberimizin huzuruna varayım. Halimi anlatayım. Ondan yardım dileyeyim. Onun eşiğine yüzümü sürüyeyim. Gümüş parmaklıklarını haddim olmayarak öpeyim... Elveda diyeyim. Elveda Efendimiz diyeyim... Ayrılık saati geldi diyeyim...

Levent Şahverdi Arşivi

Paşa çöküp kaldığı koltukta o gece gözünü kırpmadan hep Mescid-i Nebevi minarelerindeki ışıkların yakılmasını istemiş ve sabaha dek gözünü kırpmadan bu ışıklara bakmıştı.

Esarete giden saatler geçip gidiyor, teslim zamanı hızla yaklaşıyordu. Son gün paşanın karargâhı önünde bir otomobil durdu. Subay topluluğu da karargâha gelmişti. Paşayı uğurlayacaklardı. Başta Necip Bey olmak üzere odasına doğru ilerlediler. Kapıyı açtıklarında, paşa ayakta bekliyordu.

– Artık teslim olma saati geldi demek...

– Ne yazık ki efendim... Ancak üzülmeyiniz. Tarih...

– Sen mi bana üzülme diyorsun Necip! Tarihin ne yazacağı umurumda değil. Benim asıl derdim, görevimizi hakkıyla yapmak ve başarıyla yerine getirmekti... Ne şartta olursa olsun, görevimizi tamamlamalıydık...

– Otomobiliniz hazır paşam.

– Eşyalarımı götürsünler.

Paşayı uğurlamaya gelen subayların başı öne eğikti. Kimse başını kaldırıp da Fahreddin Paşa'ya bakmaya cesaret edemiyordu. Onun ateş saçan gözleriyle karşılaşmak istemiyorlardı. Derin bir sessizlik vardı.

Paşa merdivenlerden aşağıya indi. Otomobile yaklaştı. Subaylara baktı...

– Başınızı kaldırın... Sizlerin başı yere eğilmeye layık değil. Başınızı her zaman dik tutunuz. Türk askeri başını hiçbir surette eğmez. Teslim olsa bile... Şu bayrağa bakın. İşte böyle... Mavi göklerde dalgalanan al bayrak gibi başınız hep dik durmalı evlatlarım...

– Necip!

– Emredin paşam...

Paşanın burada sesi titredi:

– Mehmetçiklerime bir Allahaısmarladık mesajı yaz.. Ben şimdi onların karşılarına geçip konuşacak gücü kendimde bulamıyorum. Bu utançla onların yüzlerine de bakamam. Beni af ve haklarını da helal etsinler...

– Baş üstüne efendim.

– Gidelim öyleyse.

Paşa kapıdan çıkarken sanki kendi değil de bir hayali çıkıyordu. Merdivenlerden inerken, zorlu dağların zirvesinden iniyor gibiydi...

Levent Şahverdi Arşivi

Granitten bir kaya gibi dağların zirvesinde yağmura, rüzgâra, kara ve fırtınaya tutulmuştu yıllarca. O sert bir kaya gibi her şeye karşı koymuştu. Şimdi ise, o zirvelerden yuvarlanmaya, uçurumlardan düşmeye hazırlanıyordu...

Paşanın eşyaları otomobile daha önceden yüklenmişti. Subaylar dolu gözlerle bu kahraman komutanlarına bakarken, paşanın gözü burçlardaki bayrakta, kendinden geçmiş, yıkık bir halde otomobiline doğru gidiyordu... Kılıcını da sıkıca tutuyordu. Buradan ayrılmayı geciktirmek istermiş gibi ağırdan alıyordu. Biraz daha Medine havasını koklamak, al bayrağa bakmak istiyordu.

Otomobile bindiğinde şoförüne:

– Harem-i Şerif'e, dedi.

Bu sözler üzerine herkes paşanın neden Harem-i Şerif'e gideceğini düşündü. Teslim olmaya gitmiyor muydu? En çok da Necip Bey şaşırmıştı. Paşa yüreklere su serpmek için kendini uğurlayanlara dönüp şöyle dedi:

– Evlatlarım, Peygamber Efendimize veda ziyaretini yapayım da öyle gideyim...

Otomobili Harem-i Şerif'e geldiğinde, paşa inip içeri girdi. Şoförüne;

– Sen bekleme, dedi. Sonra da arkasından gelen yaveri ve emir erine:

– Eşyaları buraya taşıyın evlatlarım, diye ekledi.

Az sonra eşyalarını getirdiler.

Kendisine şaşkın şaşkın bakıldığını görünce paşa:

– Burada kalacağız! Mücaviriz... Herhangi bir mücavir gibi (yani dünyanın dört bir tarafından gelip de ayrılmayarak ömürlerinin sonuna dek Medine'de Harem-i Şerif yakınına yerleşen Müslümanlar gibi) Nebi-yi Muazzama civarından ayrılamayız. Onun şefaatine sığınıyoruz...[31]

Buradan bizi ancak ölüm ayırır!

***

Anlaşma ile çalkalanan Medine'ye bir bomba daha düşmüştü. Fahreddin Paşa teslim olmaya gitmemiş, Ravza-i Mutahhara'nın hemen

31 Fahreddin Paşa'nın Medine Müdafaası, s. 181.

Levent Şahverdi Arşivi

yanındaki küçük bir odaya yerleşmişti. O, söz verdiği Peygamberine sığınmak istemişti.

Paşa gittikçe ağırlaşan hastalığına aldırmadan çok sevdiği al battaniyesini türbenin kapı eşiğine sermiş ve üzerine oturuvermişti.

– Efendimiz, ayak ucuna geldim. Burada kalmak, burada ölmek isterim.

***

Anlaşma imzalandıktan sonra şaşkınlıkları artan isyancılar sevinç içindeydiler. Sonunda işte bekledikleri gün gelmişti. Türkler kendilerine teslim olacaktı. Bu onlar için büyük bir gururdu. Artık Fahreddin Paşa da şehri bırakacaktı. Bir-i Derviş'te tatlı telaş vardı. Ali ve maiyetindekiler kendilerine teslim olacak Fahreddin Paşa'nın gelmesini büyük bir heyecanla bekliyorlardı. Aslında bu duruma hâlâ inanamıyorlardı. Bunca yıl yönetimleri altında yaşadıkları Osmanlı kumandanını, bir Türk paşasını teslim almak onlar için inanılacak gibi bir şey değildi. Gözleri ufuklarda paşayı beklerken, uzaktan tozu dumana katan bir atlı hızla kendilerine doğru yol alıyorlardı. Ama bu atlı Fahreddin Paşa olmazdı. Öyleyse gelen kimdi? Paşa gelse bir heyetle gelirdi? Neler oluyordu? Yoksa paşa tek başına teslim olmaya mı geliyordu? Ondan her şey beklenirdi.

Şaşkınlık ve heyecan doruğa ulaştığında, atlı da hızla yaklaşıyordu. Ancak gelenin Fahreddin Paşa olmadığı anlaşılmıştı. Yoksa atlı, paşanın yola çıktığını müjdelemeye mi geliyordu. Bu düşünce ile tebessüm eden Emir Ali kuşağındaki bir kese altını vermek için hazırladı...

Hızla yere atlayan gözcü hemen Ali'ye selam verdi. Ali:

– Fahreddin Paşa geliyor değil mi, diye sordu endişeli bir şekilde.

– Hayır efendim, gelmiyor.

– Gelmiyor mu?

– Gelmiyor.

– Bu nasıl cürettir böyle! Ne hükümetinin ne de kendi subaylarının yaptığı anlaşmayı tanıyor... Böyle şey olmaz!

Ali'nin vereceği altın kesesi elinde kalmıştı. Çapulcular şaşkındı. Bu komutan nasıl biriydi? Hiçbir anlaşmayı kabul etmiyordu.

Levent Şahverdi Arşivi

– Efendim paşa Ravza-i Mutahhara'ya sığındı. Buradan benim ancak ölüm çıkar diyormuş...

– Nasıl yani?

– Orada kalacakmış...

– O çıkmazsa, biz şehre nasıl gireriz ki? O teslim olmazsa anlaşma yürürlüğe de girmez. Ne yapacağız şimdi?

İsyancılar ne yapacaklarını şaşırmışlardı. Her seferinde önlerine dikilen Fahreddin Paşa, kendilerine zorluk çıkarıyordu. Yılmıyordu. Yorulmuyordu. Yıkılmıyordu. Ne şartta olursa olsun hep direniyordu.

Ali gittikçe endişeleniyordu... Maiyetindekilerle Bir-i Derviş'te kala-kalmıştı...

***

Fahreddin Paşa'nın, Peygamber Efendimizin türbesine sığınması Medine'de büyük bir yankı yapmıştı. Anlaşma imzalanmıştı ama anlaşmanın gerekleri yerine getirilemiyordu... Bu durum subaylar arasında gizliden gizliye bir sevinç dalgası gibi yayıldı... Paşanın zaten bu kadar kolay teslim olacağını tahmin etmiyorlardı. Önünde sonunda bir şey yapacağını düşünüyorlardı...

Paşanın ise kefenine sarınarak al battaniyesi üzerinde dua etmekten ve ibadet etmekten başka bir düşüncesi yoktu. Ancak İspanyol nezlesi kendisini çok yıpratmıştı. Zayıflamış, avurtları çökmüştü. Sayıklama derecesine varan ateşe karşı inatla direniyordu. Yanına koyduğu kılıcını sıkıca kavramıştı. Namaz kılarken dahi yanı başından ayırmıyordu...

Paşa şimdi Medine içinde de kuşatılmış haldeydi. Hele kendi içindeki kuşatılmışlık her dem büyüyordu. Ama inadı da büyüyordu. Kararlıydı. İnançlıydı... Hâlâ Osmanlı'nın düşmeyen kalesi konumundaki Medine'deki Türk bayrağı dalgalanıyordu...

Paşa battaniyenin üzerinde yatıyor. Oturuyordu. Sadece dua ediyordu. Bir iki yudum su bir avuç hurma ile karnını doyurmaya çalışıyordu...

Necip Bey ve diğer subaylar ise ne yapacaklarını düşünüyorlardı. Paşa teslim olmazsa, şehirdeki hastalıktan askerin pek çoğu zor durumda kalacaktı. Üstelik anlaşmanın gerekleri yerine getirilmediği için de bir skandal ortaya çıkıyordu... En sonunda teslim olma taraftarı subaylar, paşayı ikna etmek için yine Necip Bey'den yardım istediler...

Levent Şahverdi Arşivi

Necip Bey yine ağır bir yükün altında eziliyordu. Ancak gidip konuşmaktan başka da yapacağı bir şey yoktu...

Bir süre sonra paşanın yanına geldi:

– Paşam...

– Söyle...

– Paşam ne düşündüğünüzü biliyorum. Ancak şehir ve asker zor durumdadır. Anlaşmanın yürürlüğe girmesi, sizin teslim olmanıza bağlı.

– Buna ben sebep olur muyum Necip?

– Paşam ortada bir skandal var. Anlaşma yapıldı ama anlaşma gereklerine uyulmuyor.

– Bence en büyük skandal verilen sözü unutmaktır Necip! Biz efendimize, kendimize, bayrağımıza söz verdik... Sizleri terk etmeyeceğiz, dedik.

– Şartlar paşam...

– Hiçbir şart umurumda değil! Ben buradayım! Burada kalacağım... Son sözüm de budur! Kılıcımı bu çapulculara vermem! Bayrağımı burçlardan indirtmem! Efendimizi bırakıp gitmem! Her şeye razıyım. Her şeyi göze aldım!

Necip Bey yavaş yavaş dışarı çıktı. Kendini merakla bekleyen subaylara paşanın kararlılığını iletti. Bazıları üzülürken, bazıları da için için seviniyordu...

Medine'deki Türk subayları paşayı ikna etmenin yersiz olduğuna kanat getirince "Ne yapabiliriz" diye düşünmeye başlamışlardı. Hele paşanın daha kıtlık başladığında son çare olarak kendilerine söylediği sözler akıllarına gelince, elleri kolları bağlanıyordu.

"*Müdafaadan ümit kestiğimiz en son dakikada bütün silah arkadaşlarım abdest alıp Harem-i Şerif bahçesinde toplanacaklar, dinî ve vatanî vazifelerini tam olarak yaptıklarına Allah'ın Resulünü şahit tutarak, minarelerden selâlar verilecek, her yerde tekbir sesleri yükselecek, bütün bunlar olurken mızıka Osmanlı marşını çalmaya başlayacak, işte o zaman ben tabancamla cephaneliği ateşleyeceğim. Ne varsa gökyüzüne uçacak...*"[32]

Paşa bu derece kararlıydı işte... Onlar ne yapacaklarını düşünürken, teslim anlaşmasına uyulmaması isyancıları kızdırıyordu. Durmadan ne

32 İsmet Bozdağ, Osmanlı'nın Son Kahramanları, s. 116.

Levent Şahverdi Arşivi

olacağı endişesini taşıyorlardı. Yoksa Fahreddin Paşa kendilerine asla teslim olmayacak mıydı?

Bu nasıl bir cüretti? Son durum hemen İngilizlere bildirildi... Onlar da paşaya karşı harekat yapabileceklerini ifade ettiler. Ancak şehre zarar verebilecekleri akıllarına gelince, beklemeyi tavsiye ettiler...

Anlaşma imzalanmıştı. Günler geçiyordu ama Fahreddin Paşa, Ravza-i Mutahhara'dan çıkmıyordu. Kılıcını, tabancalarını başı ucundan, kendini ve gönlünü de Peygamber Efendimizin ayakucundan ayırmıyordu... Ancak her geçen gün şiddetini arttıran ateş, paşanın sık sık sayıklamasına sebep oluyordu. Al battaniyenin üzerinde kıvranan paşa durmadan:

– Hayır teslim olmayacağım! Medine'nin burçlarındaki bayrağımı, Cennet'ül Baki mezarlığındaki şehitlerimi, hastalarımı, mideleri karnına yapışan askerimi ve Efendimizi bırakmayacağım. Bırakmayacağım! Bırakmayacağım, diyordu...

Yaverinin ve emir erinin yardımları sayesinde oturabiliyor, ateşi düşüp kendine geldiğinde de ilk sözü:

– Teslim olmadık değil mi, efendimizi bırakmadık değil mi, oluyordu.

Yanındakiler:

– Hayır, diyorlardı.

Bunun üzerine ateşi biraz daha düşüyordu:

– Çok şükür, diyordu. Çok şükür...

Ancak yüksek ateşle gelen nöbetleri git gide sıklaşmaya başlamıştı. Paşa kendinden geçiyor, al battaniyenin üzerinde acılar içinde sayıklamaya devam ediyordu...

Medine'deki Türk subaylar paşayı ikna edemeyince, onu anlamadan Ravza-i Mutahhara'dan dışarı çıkarmak istediler. Bunun için de doktorları hastalığını bahane ederek yanına gönderdiler. Paşa, ateşinin düştüğü bir zamanda gelen doktorları iki tabancası ile eşikte karşıladı:

– Sağlığım gayet iyidir. Şimdi geri dönüp gidiniz...

Doktorlar dönmek zorunda kaldılar... İspanyol nezlesi günden güne arttığı için bu kez ateşinin çıktığı ya da uyuduğu bir anda gelmek için karar aldılar. Ancak paşanın iki tabancası vardı. Yanından ayırmadığı bir kılıcı da devamlı başı ucundaydı Diğer bir tabanca da al battaniyenin altında saklıydı...

Levent Şahverdi Arşivi

Subaylar paşanın emir çavuşu Mercan ile anlaşmışlardı...

Gece olduğunda paşa ibadetini yapmış, ateşinin yükseleceğini anlayınca yatmak için hazırlanmıştı. Bu arada gelen Mercan Çavuş elindeki karpit lambasını tesadüfen düşürmüş gibi yaptı. Ortalık birden zifiri karanlığa boğuldu.

Paşanın yanında bulunan şifre subayı Kadri Bey de karanlıktan yararlanarak iki tabancayı almıştı. Ancak battaniyenin altındaki tabancayı ve kılıcını alamamıştı.. Kadri Bey tabancaları dışarı çıkarmış ve bekleyenlere vermişti... Gece ilerlerken Kadri Bey de, Fahreddin Paşa da uyumak istiyormuş gibi gözlerini kapatıyorlardı. Fahreddin Paşa sık sık:

– Kadri uyudun mu? diye soruyordu.

– ...

– Hayırlı geceler Kadri...

– ...

Bütün gece paşa uyumadı. Kadri Bey de yattığı yerden uyuyormuş gibi yaptı... Paşayı kolladı. Paşanın yanında kalan yaveri Şevket Bey ile eski emir subayı Emin Bey ise yan taraftaki odada kalıyorlardı...

Sabah olduğunda, Harem-i Şerif'in etrafındaki jandarmalar dışarı çıkan Kadri Beyle emir çavuşu Mercan'ı tutukladılar. İçeriye dönmelerine engel oldular... Dışarıda bekleyen kalabalık, paşayı ziyaret etmek istermişçesine merdivenlere yığılmış bekliyordu. Paşa da kalkmış, al battaniyesi üzerine oturmuştu. Ateşi düşmüştü. Bekleyenler içinde albaylar, yarbaylar, binbaşılar, yüzbaşılar ve teğmenler[33] ağır ağır içeri girdiler. Kendi odasında bulunan Emin Bey'in yanına girdiler. Emin Bey şaşkınlık içinde:

– Neler oluyor! Neden geldiniz, demeye kalmadan gözlerine kül atarak onu kıskıvrak yakaladılar...

Sonra paşanın yanına geçtiler. Subaylar paşaya sarılıyor, ellerini öpüyor, kollarına giriyor, kendine sarılıyor gibi yaparak onu dışarı sürüklüyorlardı. İlk önceleri bir şey anlamayan Fahreddin Paşa daha sonra kendini dışarı çıkarmak isteyenlere karşı koymaya gayret etti. Subaylara bağırdı:

– Durun! Durun, diyorum.

– ...

33 Naci Kaşlf Kıcıman, bunların ismini zikretmekten utandığını belirtmiştir.

Levent Şahverdi Arşivi

– Kumandanınızı kendi ellerinizle çapulculara mı teslim edeceksiniz?

– Başka çaremiz yok paşam...

– Bizi anlayın.

– Anlamak mı! Siz beni anladınız mı?

– Paşam...

– Susun! Bir kelime daha konuşmayın! Yalnız bana biraz izin verin... Kılıcımı bu çapulculara vermektense, Efendimin ayakucuna bırakayım. Devletimin "şerefle taşı" diye verdiği kılıcı Peygamberimize emanet edeyim.

– Peki...

Subaylar paşanın kılıç ile hem kendisine hem de kendilerine bir şey yapmasını önlemek için dikkat kesildiler...

Paşa eğilip kılıcını aldı... Sararıp solmuştu... Sesi titriyordu:

– Efendim kılıcımı size emanet ediyorum... Sözümde duramadım. Ben gitmiyorum ama götürüyorlar... Buna şahit olun efendim... Ancak ben gitsem de o ihtiyarın dediği gibi ruhum sizinledir...

Paşa giderken feryat ediyordu.

– Bayrağım! Al bayrağım, kızgın kumlarda yatan şehitlerim, gazilerim elveda! Efendimiz elveda! Ben gitmiyorum. Götürüyorlar! Götürüyorlar! Vallahi götürüyorlar!

Paşa hançeresi yırtılırcasına bağırıyordu... Gitmemek için ayak diretiyor ancak bir zamanlar kumanda ettiği, emir verdiği subaylara karşı koyamıyordu. Uzaklaşırken dahi bağırmaya devam ediyordu:

– Gitmiyorum! Ey Medine'nin sokakları, güller, bülbüller, amber ağaçları ben gitmiyorum! Beni götürüyorlar! Şahit olun! Şahit olun! Gaflete de delâletede şahit olun!

Bu feryatlar, gül dikenlerinin bülbülün bağrını çizen feryatlar gibiydi.. Bu feryatlar, Medine'nin çıkmaz sokaklarına, Harem-i Şerif'in duvarlarına, burçlarda dalgalanmayan Türk bayrağına dek ulaşıyordu...

Gül dalına, güllere sevdalı bir bülbül gibi, Efendisine sevdalı, milletine, bayrağına ve vatanına sevdalı, şerefine sevdalı paşa durmadan feryat ediyordu... Bu feryat çölün kumlarında uzayıp İstanbul'a dek ulaşıyordu sanki. Ama İstanbul bu feryatları duymuyordu ki.

Levent Şahverdi Arşivi

Malta-Fort Salvatore Hapishanesi

Paşa derin uykudan uyanır gibiydi. Hapishanedeyken geçmiş günlere dalıp gitmiş, mutluluğu ve hüznü bir arada yaşamıştı... Paşanın gözleri dolu dolu olduğu halde:

– Böyle olmamalıydı, dedi... Olmamalıydı? Ancak Medine'nin sokakları, kalesinin burçları Harem-i Şerif'in duvarları, Mescid-i Nebevi'nin minareleri şahidimdir. Ne ki bunlar yıkılmadıkça, benim şahitliğime devam edeceklerdir. Dünyaya haykıracaklardır.

"Paşa burada görevini hakkıyla yapabilmek için her şeyi göze aldı. Hem o teslim olmadı. Gitmedi. Götürdüler" diyecekler...

Paşa gözlerini kapadı... İçindeki boşluklar, içindeki uçurumlar büyüdü ve derinleşti...

***

Paşanın teslim olmasından sonra Medine'nin çevresinde bulunan isyancılar hâlâ onun teslim olmadığını düşünmüş, bu yüzden de içeri bir türlü girmek istememişlerdi... Bazıları ise paşanın kaldığı odaları gezmiş ve birbirlerine yavaşça sanki Fahreddin Paşa duyacakmış gibi fısıltı halinde konuşmuşlardı.

– Bak şu kapıdan girermiş hep.
– Bak bak... Şurada otururmuş.
– Çok kuvvetliymiş.
– Boyu herkesten uzunmuş.
– Herkesi görürmüş.
– Atını sürdü mü, kimse ona yetişemezmiş.
– Attığını da vururmuş.
– Harem-i Şerif'e saygısından hep yayan gidermiş.
– Sesi de çok güzelmiş... Bülbül gibiymiş...
– Güzel Kur'an okurmuş.
– Çok merhametliymiş.
– Baksana her yeri çiçek bahçesine çevirmiş.
– Arapçayı da kendi lisanı gibi konuşurmuş.
– Bilmediği dil yokmuş ki.
– Uykusu çok azmış.

Levent Şahverdi Arşivi

– Üzerine hiç güneş doğmamış…

***

Sabahleyin erkenden kapısı vurulduğunda paşa:

– Girin, dedi…

Gelen İngiliz Yüzbaşı idi. Kendi eliyle çorba getirmişti paşaya.

– Size çorba getirdim.

– Çok naziksiniz yüzbaşım… Sağ olun.

– Bugün kendinizi nasıl hissediyorsunuz?

– Bir Türk kumandanı, esir iken kendini nasıl hissederse öyle…

– Sizi anlıyorum.

– Haydi yüzbaşı, beni asla anlayamazsınız…

– Anlamaya çalışıyorum.

– Çalışmayın…

– Öğlen avluya çıkarsanız iyi olur. Hava almış olursunuz…

– Belki çıkarım…

– Peki şimdi siz çorbanızı için, öğlen avluda görüşürüz.

– …

Paşa ağır ağır çorbasını içerken, yüzbaşının kendisini neden avluya çağırdığını düşünüyordu. İçinde ne merak ne de endişe vardı… Çorbasını içti.

Öğlen olduğunda avluya indi. Kıyıda köşede bazı Türk subaylarını gördü. Başları yere eğikti... Yanlarına gitti:

– Başınızı dik tutun!

– Paşam!

– Susun! Daha fazla konuşmayın… Sizin yüzünüzü hiç unutmadım… Unutmayacağım da! Kumandanını çapulculara teslim eden subayların başı daima eğik durmalıdır ama İngilizlerin karşısında ne olursa olsun, yine de dik durmalıdır…

Yüzbaşı, paşayı gülerek karşıladı… Hal hatır sorduktan sonra yüksek sesle ve diğer Türk subaylarının duymasını ister gibi:

– Paşam şu elbisenizi çıkarın artık, dedi.

Levent Şahverdi Arşivi

Paşa avluya neden çağrıldığını anlamıştı... Yüzbaşı, esir Türk subaylarının önünde kendisine baskı yaparak üniformasını çıkarttırmak istiyordu:

– Bu konuyu konuşmuştuk.

– Ama ben çıkarmanızı istiyorum.

– Ben de çıkarmayacağımı yineliyorum.

– Çıkarınız lütfen!

– Hayır!

– Üniformanızı çıkarınız!

Paşa öfke içindeydi. İçinde volkanlar patlıyordu. Adeta lav püskürtür gibi konuştu:

– Bak yüzbaşı! Bu devletimin bana yerdiği üniformadır. Asla üzerimden çıkmaz. Bugüne dek çıkmamıştır. Bundan sonra da çıkmayacaktır. Eğer çıkartmak istiyorsanız...

Paşa burada durdu, hızla göğsündeki düğmeleri koparırcasına açtı ve haykırdı:

– Bu üniformayı üzerimden çıkartmanız için ilk önce canımı çıkartmalısınız! Haydi vurun beni! Süngüleyin! Ondan sonra üniformamı çıkarın!

Avludaki herkes donmuştu. Hele İngiliz yüzbaşı ne yapacağını bilemedi. Türk subayları ve siviller bu durum karşısında nefeslerini tutmuşlardı. Sonran birden bağırmaya başladılar:

– Paşam çok yaşa!

– Üniforma çıkmaz!

– Bizi de vurun o zaman!

– Vurun!

– Esaret altında tek dayanağımız paşamızdır!

– Tesellimiz o üniformadır!

– Çıkarma paşam!

– Çıkarma!

– Şehit ol, ama çıkarma!

Avluda herkes şimdi hançeresi yırtılırcasına bağırıyordu... Paşa ise öfke içinde göğsünü kapamadan ağır ağır odasına doğru yürüyordu. Yürürken vakurdu. O yürürken, görevini en iyi şekilde yerine getirmek için devletin üniformasını, teslim olmuş bir devletin, söz söyleyecek

Levent Şahverdi Arşivi

gücü kalmamış bir devletin subayı olarak haklılığını haykırmıştı... Gururluydu. Şerefliydi. Yürürken onda "Çöl Kaplanı"nın heybeti vardı.

Bir "Çöl Kaplanı" gibi kükremişti...

İngilizler, paşaya bir daha "üniformanı çıkar" diyemediler...

***

Çöl, ölgündür. Ancak bu ölgünlüğe rağmen çölde her şey durmadan değişir. Vadiler tepelere, tepeler vadilere dönüşür... Kum fırtınaları her izi örter. Ancak 7 Ocak 1919'dan bugüne dek Türk paşasının yazdığı destanın izleri hâlâ canlıdır o topraklarda... Bu destanın izlerini bugüne dek hiçbir şey silememiştir... O topraklarda "Çöl Kaplanı"nın efsanesi, onun yazdığı destan hâlâ dilden dile anlatılır...

***

Destanları ancak kahramanlar yazar. Çünkü onlar, vazifenin bittiği yerde, ölümü göze alarak çalışmaya devam ettikleri için birer kahraman olmuşlardır... Tıpkı "*Çöl Kaplanı*" Ömer Fahreddin Paşa gibi...

Ruhu şad, hatırası her dem taze olsun...

Levent Şahverdi Arşivi

FAHREDDİN PAŞA HAKKINDA NE DEDİLER

"Daha sağlığında adını tarihe altın harflerle yazdıran kumandan..."
Mustafa Kemal Atatürk

"O bir Çöl Kaplanıdır."
Lawrence

"Siz askeriniz ile Plevne kahramanlarısınız."
Falih Rıfkı Atay

"O (*Fahreddin Paşa*) asla teslim olmaz."
İngiltere Dışişleri Birinci Sekreteri George Kingston

"Fahreddin Paşa kaburgalarına kadar tam bir askerdir."
İngiliz Yarbay Bassett

Kendisi ne demiştir?
"Herkes sadece vatana karşı borçlu olduğu
vazifeyi yapar ve iş orada biter."

Levent Şahverdi Arşivi

ÖMER FAHREDDİN TÜRKKAN PAŞA'NIN HAYATI

1868 yılında Tuna Nehri kıyısındaki Rusçuk'ta doğmuştur. Babası Nizam-ı Cedid Ordusu'nda Topçubaşı olarak görev yapan Ömer Ağa'nın oğlu, Tuna Vilayeti Posta ve Telgraf Başmüdürü Mehmed Nahid'dir. Cihangir'de doğmuş, daha sonra 1897'de Yemen'e sürülmüştür. Annesi Mohaç Meydan Muharebesi'nin kazanılmasında büyük rol oynayan Akıncı Beyi Bali Bey soyundan, Rusçuklu Fatma Adile'dir.

Ömer Fahreddin Paşa ilk tahsilini Rusçuk'ta daha sonra da İstanbul'da yapmıştır. Tuna boyunda 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi'nde duyduğu top seslerinden ve Türk göçlerinden, muhacirlerin durumundan etkilenerek asker olmak istemiştir. İstanbul'da girdiği Harbiye'den 1888 yılında birincilikle Süvari Teğmeni olarak ve Erkan-ı Harbiye'den de 1891 yılında çok iyi derece ile mezun olarak Erkan-ı Harp Yüzbaşısı rütbesini almıştır.

Erkan-ı Harbiye'de ve Erzincan'da 4. Ordu'da ve Osmanlı-Rus sınırı tahdid komisyonunda, 1903'te üye, 1906'da ise Yarbay olarak görev yapmıştır.

1904 yılında Osmanlı-Rus sınırında piyade taburumuza baskınlar yapan Ermeni çetelerini bir süvari bölüğü ile Rus topraklarına geçerek çevirmiş ve etkisiz hale getirmiştir. 1908'de 4. Erkan-ı Harbiye Reisliği vekâletine getirilmiştir.

1909'da İstanbul'da 13 Nisan ve Ayvalık'ta Rum ayaklanmalarını bastırmakla görevli Örfi İdare Mahkeme Reislikleri yapmış sonra İstanbul'da 1. Nizamiye Tümeni Erkan-ı Harp Reisliğine tayin edilmiştir. 1911-1912 yıllarında Balkan Harbi'ne katılıp savaşmış, 1912-1913 yıllarında Enver Paşa'nın Erkan-ı Harbi olduğu Hurşit Paşa Kolordusu'nun 31. Tümen Komutanı olarak görev yapmıştır. Bulgar ordularının geri çekilişinde, öncü kumandanlığını Enver Paşa'nın yürüttüğü bu tümen, Edirne'nin geri alınmasında büyük yararlılıklar göstermiştir.

Levent Şahverdi Arşivi

11 Kasım 1914 tarihinde Osmanlı Devleti Cihan Harbi'ne girdiği zaman Erkan-ı Harp Yarbayı bulunan Fahreddin Paşa, kumandanı bulunduğu 12. Kolordu'yu Musul'dan Halep'e getirmiştir. 12 Kasım 1914'te Paşa ve 26 Ocak 1915'te başkomutanlıkça Suriye'de bulunan 4. Ordu'nun Kumandan Vekilliği görevini sürdürmüştür.

Şerif Hüseyin, İngilizlerle anlaşarak Arap İmparatorluğu kurmak amacıyla Osmanlı Devleti'ne başkaldırı hazırlıklarına başlamıştı. Bunun için fırsat kolluyorken İngilizler Çanakkale'den boşalttıkları kuvvetlerini Hicaz bölgesine kaydırmışlardı. Ayrıca Yemen'de iki tümenden ibaret 7. Kolordu ile Asir'deki 21. Tümen Suriye'ye alınmıştı. Hicaz boşaltılarak 22. Hicaz Tümeni büyük bir kuvveti ile Mısır seferi için 1914 Kasım'ında kuzeye çekilmişti. Hicaz'da zayıf, dağınık bir alay kalmıştı.

4. Ordu Komutanı Cemal Paşa, Şerif Hüseyin'in sözlerine inanarak onlara maddi yardımda bulunmuştu Kanal Harekâtı'na destek verecek olan Şerif Hüseyin'in oğulları Faysal, Ali ve Zeyd ise Medine'de isyanı başlatmak için oyalanıyordu.

İşte Medine'de olup biteni anlamak ve gerekirse kumandayı ele almak için 12. Kolordu Komutanı Fahreddin Paşa maiyetiyle beraber, Peygamber Efendimizin kabrini ziyaret ve Hicaz Demir yolunu güya denetlemek gibi bir görev ile 23 Mayıs 1916'da Medine'ye hareket etti. Paşa 31 Mayıs 1916'da Medine'ye vardı. Medine Muhafızı Basri Paşa'nın Şerif Hüseyin'in pek yakında ayaklanacağı türünden yazdığı haberlerin doğru olduğunu bizzat görüp kumandayı ele aldı.

Şerif Hüseyin'in ayaklanması Hicaz'da 5 Haziran 1916'da, çarpışmalar ise 9 Haziran 1916'da başladı.

Fahreddin Paşa, kuvvetlerinin başında isyancılarla çarpışmış, İngilizlerin altın ve asker yardımları ile desteklediği Şerif Hüseyin kuvvetlerine karşı şehri muhafazaya başlamıştır. 17 Temmuz 1916'da 4.Ordu Komutanlığı'nın yetkisiyle Hicaz Seferi Kuvvetler Komutanlığı'na atandı. Bu göreve ek olarak da 28 Nisan 1917'de kendisine Medine Muhafızlığı Vekâleti de verilmişti. 28 Temmuz 1918'de Korgeneral olmuş, çeşitli madalyalara hak kazanmıştır.

30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi'ne dayanılarak Osmanlı Hükümeti tarafından verilen emre uymayarak, teslim olmamış, Medine'yi beş ay daha savunmuştur.

Emrindeki subayların kendisini bir oyuna getirmesiyle teslim olmak zorunda kalmış, kılıcını ve iki tabancasını isyancılara vermemiş, Peygamber Efendimizin kabrinde bırakmıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

Fahreddin Paşa teslim olduktan sonra 27 Ocak 1919'da Yanbo'da bir İngiliz destroyerine bindirilerek Mısır'a götürülmüştür. 28 Ocak 1918'den itibaren altı ay kadar Kahire'de; İngilizlerin Kasır-el-Nil kışlasında hapsedilmiştir. 5 Ağustos 1919'da Malta'ya harp suçlusu olarak götürülmüştür. 30 Nisan 1921 tarihine dek Malta'daki Fort Salvotere Kışlasında tutsak olarak kalmıştır.

Malta'dan tahliye edilen paşa İtalya, Almanya, Rusya yolu ile 2 Ağustos 1921 tarihinde Kars'ta anavatana kavuşmuş, 24 Eylül 1921' de Ankara'ya gelmiştir.

Kazım Karabekir Paşa'nın hazırladığı Kars'taki 12. Tümen ile Sakarya Harbi'ne katılmak üzere 20 Ağustos 1921'de Erzurum'a hareket etmişse de Sakarya Harbi 22 Ağustos 1922'de başlamıştır. Bu fırka ile ortalama 1200 km.lik bir kara yolunu kat edip geldiği zaman, Sakarya'da harp kazanılmıştı. Bu 12. Tümen ile 1922'de Büyük Taarruz ve Başkumandan Meydan muharebelerine katılmıştır.

Fahreddin Paşa ,1922-1926 yılları arasında 4 yıl Afganistan Kabil Elçisi olarak görev yapmıştır. Hindistan Müslümanlarını örgütleyerek Kurtuluş Savaşı'na yardım etmelerini sağlamış, Bombaylı Tüccar Seth Çotani ve diğer üyeler ile temasa geçerek 50.000 İngiliz lirasını Ankara'ya göndermelerine öncülük etmiştir.

Cumhuriyet döneminde geçim sıkıntısı çeken paşa, eşyalarını satarak geçinmeye gayret etmiş daha sonra Ankara Askeri Yargıda kendisine görev verilmiş, bu görevi için Ankara'ya gidip gelmeye başlamıştır. Yine böyle bir görev için Ankara'ya giderken Eskişehir'de kalp krizi geçirerek, 22 Kasım 1948'de, seksen yaşında hayata gözlerini kapayan Fahreddin Paşa, vasiyeti üzerine Rumeli Hisarı'na defnedilmiştir.

Erzincan'da 4. Ordu Mareşali Zeki Paşa'nın yeğeni, Süvari Korgenerali Ahmet Sıtkı Paşa'nın kızı Ayşe Sıdıka ile (1884-1959) ile 1900 yılında evlenmiştir. Bu evliliğinden; Emekli General Mehmed Selim, Emekli General Mehmed Orhan, kızı Suphiye ve Yüksek Makine Mühendisi Ayhan olmak üzere dört çocukları olmuştur.

Anılarını yazmasını söyleyenlere; "Bizler sadece vazifemizi yaptık ve görevimiz orada bitti" diyerek alçak gönüllü olduğunu bir kez daha ispatlamıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Ali Fuad Erden, 1949, *Paris'ten Tih Sahrasına*, Ulus Basımevi.

Arabistanlı Lawrence (Lawrence of Arabia), 1962, 3 CD, Columbia Classics.

Burak Artuner, 2005, *Kayıp Topraklar Ortadoğu'da Türk Askerleri*, Truva Yayınları.

"1914-1916 Yıllarında Osmanlı Devleti ve Mekke Şerifi Hüseyin", İlim ve Sanat dergisi, Sayı 30 (Ekim1991) s. 70-80.

Cemal Paşa, 1996, *Hatırat*, Arma Yayınları.

Falih Rıfkı Atay, 1989, *Zeytindağı*, Milli Eğitim Bakanlığı 498, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi: 71, Türk klasikleri 18, s179.

Feridun Kandemir, 2005, *Fahreddin Paşa'nın Medine Müdafaası*, Yağmur Yayınları, s 447.

Gülden Sarıyıldız, 1992, "*Hicazda Salgın Hastalıklar ve Osmanlı* Devleti'nin Aldığı Bazı Önlemler", *Tarih ve Toplum*, No: 104, s. 18-24.

İsmet Bozdağ, 1996, *Osmanlı'nın Son Kahramanları-Batı Trakya Türkleri ve Medine Müdafaası*, Emre Yayınları, s. 128.

İsmet Akça, 2001, Çağımızın Efsanevi Casusu Arabistanlı Lawrence, *Popüler Tarih* dergisi, Sayı 12, s. 46-51.

Kral Abdullah, 2006, *Biz Osmanlı'ya Neden İsyan Ettik?*, Klasik Yayınları.

Muhittin Nalbantoğlu, "*Fahreddin Paşa ve Medine Müdafaası*", 24.8.2006 tarihli *Yeniçağ* gazetesi.

Mülazım Mehmet Sinan, 2006, *Harp Hatıralarım Çanakkale Irak Kafkas Cephesi*, Vadi Yayınları.

Levent Şahverdi Arşivi

Naci Kaşif Kıcıman, 1994, *Medine Müdafaası-Hicaz Bizden Nasıl Ayrıldı?*, Sebil Yayınevi.

Ömer Faruk Şerifoğlu, 1992, "Fahreddin Paşanın El Yazısı Defteri", *Tarih ve Toplum*, no-97, s. 19.

Rahmi Apak, 1988, *Yetmişlik Bir Subayın Anıları*, TTK Yayınları XVI Dizi-Sayı-51, s. 282.

Ravza-ı Mutahhara Müdafii Fahreddin Paşa (1868-1948), 1997-Mayıs, *Tarih ve Medeniyet* dergisi, Sayı 38, s. 29-32.

S. Beyoğlu, 1990, "Fahreddin Paşa ve Medine Müdafaası", MÜSBE, Doktora tezi.

Ziya Gökalp, 2005, *Hürriyet'e Mektuplar*, Toker Yayınları, s. 143.

Levent Şahverdi Arşivi

"Evlatlarım!

Bir söz verdik, 'Kutsal şehri isyancılara vermeyeceğiz!' diyerek. Elimizden ne geliyorsa yapmalıyız. Ta ki son mermi, son er ve son damla kana dek... Bu azim, bu kararlılık bize dayanma gücü verecek. Bunu hiç unutmayın! Ümitsiz olmayın!

Bakın, bayrağımıza iyi bakın. Herhangi bir bayrak değildir o. Şu an devletimizin düşen birçok kalesi, ele geçirilen birçok şehri var. Ama burası son kale. Devletimizin son direnme taşı. Belki bizim bu gayretimiz diğerlerine de örnek olursa, her yerde ittifak etmiş düşmana, yedi düvele karşı koyarız!"

Fahreddin Paşa

İsmail Bilgin'in kaleme aldığı *MEDİNE MÜDAFAASI - Çöl Kaplanı Fahreddin Paşa*, binbir zorluk içinde görevini hakkıyla yapmaya çalışan fedakâr bir komutan ve kahraman askerlerinin öyküsü...

THG
0956304
LCG

TİMAŞ
ROMAN
TARİHİ ROMAN
₺20
ISBN: 978-975-263-496-1
9 789752 634961
timas.com.tr
timasyayingrubu

KORSANI DEĞİL BENİ OKU
TBYM

İSMAİL BİLGİN

MEDİNE MÜDAFAASI

TİMAŞ

Levent Şahverdi Arşivi